

Jaarrapport Integratie
2008

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
-	= nihil
-	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2006-2007	= 2006 tot en met 2007
2006/2007	= het gemiddelde over de jaren 2006 tot en met 2007
2006/'07	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz. beginnend in 2006 en eindigend in 2007
2003/'04-2006/'07	= boekjaar enz., 2003/'04 tot en met 2006/'07

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever
Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress
Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair Beheer

Druk
OBT bv, Den Haag

Omslag
TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen
Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier:
www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen
E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax: (045) 570 62 68

Internet
www.cbs.nl

Prijs € 55,70 (excl. administratie- en verzendkosten)
ISBN: 978-90-357-2057-2

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2008.
Verveelvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

Het bevorderen van integratie van allochtone groepen in de Nederlandse samenleving is een doelstelling van beleid van zowel de rijksoverheid als de lokale overheden. Sinds jaar en dag speelt bij de voorbereiding en de evaluatie van dat beleid statistische informatie een belangrijke rol. Dit Jaarrapport Integratie 2008 heeft tot doel te voorzien in die behoefte aan informatie. Daartoe zijn voor diverse terreinen de meest recente gegevens over minderheden en integratie op een rij gezet. Bij een aantal onderwerpen ligt daarbij de nadruk op verdieping van al eerder gepubliceerde gegevens.

Net als in het Jaarrapport 2007 ligt het accent op de integratie van de vier grote allochtone groepen, te weten: de Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Daarnaast is er ook aandacht voor de nieuwere groepen immigranten die afkomstig zijn uit de nieuwe Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie. De laatste zijn sterk in aantal gegroeid (van 42 duizend in 2004 tot 74 duizend in 2008). Inclusief degenen die zich niet in Nederland vestigen, was het aantal werknemers uit die landen (vooral Polen) begin 2008 zelfs verdrievoudigd in vergelijking tot een jaar eerder.

Integratie is een langlopend proces van toenadering tussen bevolkingsgroepen langs diverse dimensies. In het integratieproces moeten achterstanden worden goedge maakt en scheidslijnen worden overbrugd.

Niet-westerse allochtonen hebben op diverse terreinen nog steeds een achterstand op autochtonen en westerse allochtonen, maar deze wordt geleidelijk wel kleiner. Op sociaaleconomisch gebied is de positie van niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt verbeterd. Zo bedroeg de werkloosheid onder niet-westerse allochtonen in 1997 20 procent tegen 5 procent onder autochtonen, terwijl dat in 2007 was teruggelopen tot 10 procent tegen 4 procent. Mede daardoor is ook hun inkomenspositie de afgelopen jaren licht verbeterd. Voor de tweede generatie gelden deze verbeteringen sterker dan voor de eerste generatie. De tweede generatie is ook beter opgeleid. De arbeidsmarktdeelname van hoogopgeleiden onder de vier grote niet-westers allochtone groepen ligt met 80 à 85 procent op hetzelfde niveau als dat van hoogopgeleide autochtonen. Tegelijkertijd blijft de positie van niet-westerse allochtonen kwetsbaar, vooral bij economische tegenwind. Ook in sociaal-cultureel opzicht zien we een gemengd beeld. Aan de ene kant is er sprake van segregatie en soms geringe ontmoetingskansen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen, aan de andere kant is er bij alle niet-westerse herkomstgroepen sprake van meer oriëntatie op de Nederlandse samenleving, ook in dit opzicht vaker onder de tweede generatie dan onder de eerste.

Het Jaarrapport Integratie 2008 is door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) samengesteld op verzoek van de minister van Wonen, Wijken en Integratie. Het Jaarrapport is een jaarlijkse publicatie die alternerend wordt verzorgd door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en het CBS. De vorige aflevering, het

Jaarrapport Integratie 2007, is onder verantwoordelijkheid van het SCP tot stand gekomen.

Aan deze editie van het Jaarrapport is ook meegewerkt door collega's van het Planbureau voor de Leefomgeving (hoofdstuk 7), het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (hoofdstuk 8) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (hoofdstuk 9). Wij zijn hen zeer erkentelijk voor hun bijdrage.

Directeur-Generaal van de Statistiek,

Drs. G. van der Veen

Den Haag/Heerlen, oktober 2008

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting	9
1. Het Jaarrapport Integratie 2008	25
2. Demografie	33
2.1 Bevolkingssamenstelling	33
2.2 Bevolkingsgroei	37
2.3 Prognose	44
2.4 Huishoudens en partnerkeuze	45
2.5 Regionale spreiding	47
2.6 Conclusie	50
Literatuur	52
Tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite	53
3. Onderwijs	55
3.1 Segregatie in het onderwijs	55
3.2 Basisonderwijs	58
3.3 Voortgezet onderwijs	60
3.4 Middelbaar beroepsonderwijs	66
3.5 Voortijdig schoolverlaten	71
3.6 Hoger onderwijs	73
3.7 Opleidingsniveau van de bevolking	78
3.8 Volwasseneneducatie	80
3.9 Conclusie	82
Literatuur	84
Tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite	85
4. Arbeidsmarkt	87
4.1 Arbeidsparticipatie	87
4.2 Kans van niet-westerse allochtonen op werk	91
4.3 Flexibele arbeidsrelaties	94
4.4 Werkloosheid	95
4.5 Longitudinale analyse: werknemers na vier jaar	99
4.6 Arbeidsmarktsituatie na massaontslag	104
4.7 Aandeel niet-westers allochtone werknemers binnen bedrijven	108
4.8 Conclusie	111
Literatuur	113
Figuren en tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite	114

5. Inkomen en uitkeringen	115
5.1 Inkomensontwikkeling 1995–2005	115
5.2 Economische zelfstandigheid	120
5.3 Verandering van inkomen tijdens levensloop	123
5.4 Verandering van inkomen tussen opeenvolgende generaties	124
5.5 Actuele uitkeringssituatie	126
5.6 Ontwikkeling uitkeringen	129
5.7 Longitudinale analyse: uitkeringsontvangers vier jaar later	133
5.8 Conclusie	136
Literatuur	136
Tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite	138
6. Gezondheid	139
6.1 Ervaren gezondheid, leefstijl en zorggebruik	139
6.2 Ziekenhuisopnamen en verpleegduur	149
6.3 Doodsoorzaken	152
6.4 Onverzekerden	156
6.5 Conclusie	158
Literatuur	159
Figuren en tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite	161
7. Gescheiden werelden in wonen, werken en leren?	163
7.1 Ruimtelijke verdeling van niet-westerse allochtonen	164
7.2 Huisvestingspositie van werknemers en zelfstandigen	165
7.3 Concentratie van niet-westerse allochtonen in het voortgezet onderwijs	168
7.4 Concentratie van niet-westerse allochtonen op de werkvloer	172
7.5 Conclusie	174
Literatuur	175
8. Veiligheid en criminaliteit	177
8.1 Onveiligheidsgevoelens	177
8.2 Slachtofferschap	180
8.3 Halt	184
8.4 Geregistreerd daderschap	186
8.5 Multivariate analyses	191
8.6 Voor het eerst als dader geregistreerden	193
8.7 Recidive onder jeugdige delinquenten	195
8.8 Conclusie	198
Literatuur	199
Figuren en tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite	200

9. Sociaal-culturele oriëntatie en maatschappelijke participatie	201
9.1 Sociaal-culturele integratie: eerdere onderzoeksbevindingen	201
9.2 Oriëntatie op het land van herkomst of op Nederland?	204
9.3 Thuis voelen in stad en land	209
9.4 Politieke interesse en nationale problemen	212
9.5 Maatschappelijke participatie	216
9.6 Conclusie	217
Literatuur	219
Figuren in de bijlage op de CBS-internetsite	221
10. Oude en nieuwe migranten uit Oost-Europa	223
10.1 Migratie en bevolkingssamenstelling	224
10.2 Werk en uitkering in 2005	231
10.3 Werknemers: de ontwikkelingen in 2006–2008	234
10.4 Leerlingen en studenten	237
10.5 Conclusie	239
Literatuur	240
Figuur in de bijlage op de CBS-internetsite	241
11. Diversiteit binnen niet-westers allochtone groepen	243
11.1 Ouders met verschillende geboortelanden	243
11.1.1 Geboortelanden van ouders	243
11.1.2 Woonbuurt	246
11.1.3 Sociaaleconomische positie	247
11.1.4 Maken gemengde ouders iets uit?	251
11.2 Regionale verschillen binnen herkomstgroeperingen	251
11.2.1 Regio's in Turkije	253
11.2.2 Regio's in Marokko	258
11.2.3 Eilanden van de Nederlandse Antillen en Aruba	263
11.2.4 Maakt de herkomstregio iets uit?	268
11.3 Conclusie	270
Literatuur	271
Figuren en tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite	271
Medewerkers aan deze publicatie	273

Samenvatting

Afstand en toenadering

Integratie is een meerdimensioneel proces. Het heeft betrekking op zowel de voorwaarden voor deelname als de feitelijke deelname aan het economische, sociale, culturele en politieke leven. Ook gaat het om het gevoel geaccepteerd te worden door de samenleving en er bij te horen. In de Integratienota 2007–2011 wordt benadrukt dat de aandacht bij het integratieproces zich niet alleen moet beperken tot de dimensie van maatschappelijke emancipatie: het verkrijgen van maatschappelijke erkenning en prestige door allochtonen op basis van verbetering in vooral hun sociaaleconomische positie en het inlopen van achterstanden in maatschappelijke participatie. Een essentieel uitgangspunt van het integratiebeleid is ook het belang te onderkennen van de dimensie van sociale integratie: het doorbreken van etnische, culturele en levensbeschouwelijke scheidslijnen in de samenleving.

In het integratieproces moeten achterstanden worden goedge maakt en afstanden worden overbrugd. Het is een langlopend proces van toenadering tussen bevolkingsgroepen langs diverse dimensies.

Sociaaleconomisch: naderend, maar nog niet tot op korte afstand

Niet-westerse allochtonen hebben op diverse terreinen nog achterstanden op autochtonen en westerse allochtonen, maar deze worden geleidelijk wel kleiner. Zo is hun situatie op de arbeidsmarkt verbeterd. Dat geldt voor de tweede generatie veel sterker dan voor de eerste generatie. Ook de inkomenspositie van niet-westerse allochtonen is licht verbeterd en op het gebied van scholing is enige vooruitgang geboekt. Tegelijkertijd blijft de positie van niet-westerse allochtonen kwetsbaar, vooral bij economische tegenwind.

Ontmoetingskansen: geen toenadering zichtbaar

Voor een deel van de niet-westerse allochtonen is er sprake van het samengaan van concentraties van niet-westerse allochtonen in wonen, werken en leren. Dit is vooral in de vier grote steden zichtbaar. Hierbij gaat een kleine onderlinge afstand binnen de groepen gepaard met een relatief grotere afstand ten opzichte van autochtonen en westerse allochtonen. De concentratie in wonen neemt geleidelijk toe, deels veroorzaakt door de groei van de tweede generatie. De kans om autochtonen te ontmoeten, wordt daarmee gemiddeld kleiner. Maar afstand is een tweezijdig verschijnsel: voor de autochtone meerderheid zijn de ontmoetingskansen met niet-westerse allochtonen gemiddeld kleiner dan omgekeerd.

Cultuurkloof wordt steeds meer overbrugd

Afstand tussen bevolkingsgroepen hoeft niet fysiek te zijn, maar kan ook de vorm aannemen van verschillen in normen en opvattingen en gedragsmatige verschillen. In dat opzicht is eerder sprake van toenadering, vooral doordat de tweede generatie zich meer op de Nederlandse samenleving oriënteert. De afstand tot het herkomstland wordt groter. Beheersing van de Nederlandse taal en deelname aan het onderwijs spelen daarin een belangrijke rol.

De scheidslijnen binnen de niet-westerse allochtonen

Vershillen en ongelijkheden van niet-westerse herkomstgroepen bestaan er niet alleen in vergelijking met autochtonen, maar ook tussen de afzonderlijke herkomstgroepen. Zo is er in diverse opzichten ook afstand tussen bijvoorbeeld Turken en Antillianen. Daarnaast zijn er ook binnen de groepen scheidslijnen die doorwerken op het verloop van de integratie. Dat kunnen verschillen zijn tussen generaties, in culturele of etnische achtergrond, regionale herkomst of migratie-geschiedenis. Begrip voor deze onderscheiden en de bereidheid om daarmee rekening te houden, zijn op zich al manieren om scheidslijnen te overbruggen en toenadering mogelijk te maken.

Ontstaan door nieuwkomers uit Oost-Europa nieuwe scheidslijnen?

Van recente datum is de sterke groei van de immigranten uit de nieuwe EU-lidstaten in Oost-Europa, vooral Polen, Bulgaren en Roemenen. Vooral in de laatste jaren komen zij naar Nederland om redenen die associaties oproepen met de gastarbeiders in het verleden. Hoeveel van hen vestigen zich blijvend in Nederland, wellicht met hun gezinsleden? Is voor deze westerse allochtonen de afstand tot de Nederlandse samenleving minder groot door hun veelal hoge opleiding en wellicht grotere cultuurverwantschap? Welke vorm neemt hun sociale integratie aan? Zullen zij meer contacten gaan onderhouden met andere bevolkingsgroepen, niet alleen autochtonen maar ook andere allochtone groepen? Er zijn nog weinig antwoorden te geven. Niet alleen omdat over hun situatie nog maar weinig informatie beschikbaar is, maar ook omdat nog niet duidelijk is hoe sterk de groei van deze groepen zich zal doorzetten.

Een thematisch overzicht

De thema's in het Jaarrapport Integratie bieden in de afzonderlijke hoofdstukken evenzoveel verschillende perspectieven op het integratieproces. Elk van de thema's heeft eigen specifieke relaties tot het beoogde resultaat van de integratie, wat ook tot uitdrukking kan komen in de interpretatie van verwante gegevens.

In het hoofdstuk *Demografie* is beschreven hoe de omvang en samenstelling van de allochtone en autochtone bevolkingsgroepen zich hebben ontwikkeld en wat de verwachtingen voor de toekomst zijn. Vastgesteld is tevens dat de verschillen in

demografisch gedrag van allochtonen in vergelijking tot autochtonen kleiner worden (vruchtbaarheid en huishoudensvorming). Ook wordt beschreven in hoeverre demografisch gedrag leidt tot interactie en vermenging tussen bevolkingsgroepen (partnerkeuze).

Aandeel van tweede generatie onder niet-westerse allochtonen steeds groter

Op 1 januari 2008 woonden er 1,8 miljoen niet-westerse en 1,4 miljoen westerse allochtonen in Nederland. De grootste westerse herkomstgroepen zijn Indonesiërs en Duitsers. Turken, Surinamers, Marokkanen en Antillianen vormen de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen. Veertig tot vijftig procent van deze groepen is zelf in Nederland geboren en maakt daarmee deel uit van de tweede generatie. De niet-westerse bevolkingsgroep is mede daardoor gemiddeld aanzienlijk jonger dan de autochtone bevolking. De eerste generatie neemt in omvang af. In de jaren 2004 tot en met 2007 verlieten per saldo meer niet-westerse allochtonen ons land dan er naar Nederland kwamen.

Toename van migratie uit Oost-Europa

Het migratiesaldo van Nederland was in 2007 nog negatief, omdat meer mensen Nederland verlieten dan binnenkwamen. Het saldo is kleiner dan de jaren ervoor. Dit komt door enerzijds een afname van de emigratie, anderzijds door een stijging van de immigratie uit EU-landen zoals Bulgarije, Roemenië en Polen. De laatste jaren is, mede als gevolg van de uitbreiding van de EU in 2004 en 2007, het aantal Oost-Europeanen sterk toegenomen.

Anderhalf keer zo veel allochtonen in 2050

De Nederlandse bevolking zal alleen nog groeien door allochtonen. In 2050 zullen er 4,8 miljoen allochtonen in Nederland zijn, waarvan 2,7 miljoen van niet-westerse herkomst. Dan zullen naar verwachting drie op de tien inwoners van westers of niet-westers allochtone afkomst zijn. Nu zijn dat er twee op de tien.

Moederschap bij tweede generatie steeds meer als bij autochtone vrouwen

De gemiddelde leeftijd waarop allochtone vrouwen van de tweede generatie hun eerste kind krijgen, komt steeds meer in de buurt van die van autochtone moeders. Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie worden zelfs iets later moeder dan autochtone vrouwen. Ook wat kindertal betreft lijkt de tweede generatie steeds meer op autochtonen.

Relatief sterke groei van niet-westers allochtone huishoudens

Momenteel is één op de tien huishoudens in Nederland als niet-westers allochtoon aan te merken. De meeste huishoudens zijn een paar, al dan niet met kinderen. Bij niet-westers allochtone huishoudens is het aandeel paren echter lager dan bij autochtonen, en zijn er relatief meer eenoudergezinnen (vooral onder Surinamers

en Antillianen) en eenpersoonshuishoudens. Vooral het aantal niet-westers allochtone huishoudens zal de komende decennia flink toenemen.

Daling van migratiehuwelijken sinds 2003

Turkse en Marokkaanse mannen en vrouwen trouwen meestal met iemand van dezelfde herkomstgroep. Sinds 2003 betreft dit echter steeds minder vaak een migratiehuwelijk, waarbij de partner uit het buitenland komt. Van alle in 2006 huwendende vrouwen trouwen Turken en Marokkanen in één op de tien gevallen met een autochtoon. Bij Surinamers en Antillianen/Arubanen ligt dat aandeel veel hoger: de helft ging zo'n gemengd huwelijk aan. In het algemeen is het aantal gemengde huwelijken met een autochtoon in de periode 2001–2006 constant gebleven.

Verskil in sterftcijfers wordt kleiner

Hoewel de sterftcijfers van niet-westerse allochtonen nog altijd hoger zijn dan die van autochtonen, is het verschil tussen beide groepen kleiner geworden. Op alle leeftijden waren de sterfterisico's van niet-westerse allochtonen in de periode 2002–2006 aanzienlijk lager dan in de periode 1996–2001. Zo was de sterfte onder zuigelingen 15 procent lager en die onder 15 tot 30-jarigen een kwart. Opvallend is het relatief lage sterfterisico van Marokkaanse mannen vanaf ongeveer 40-jarige leeftijd.

Het verwerven van kennis en vaardigheden die de kansen op een goede maatschappelijke positie vergroten, is voor iedereen van groot belang. Vanuit het oogpunt van een succesvolle integratie is dit dan ook een belangrijk aandachtspunt. De conclusie van het hoofdstuk *Onderwijs* is dat hoewel er lichte verbeteringen te bespeuren zijn in de onderwijsloopbanen van niet-westerse allochtonen, vooral bij meisjes, er nog steeds sprake is van een aanzienlijke achterstand, speciaal bij Turkse en Marokkaanse jongens.

Thuis Nederlands spreken levert betere startpositie voor niet-westers allochtone leerlingen

Het algemene beeld van vele leerlingen van niet-westerse herkomst die kampen met een relatieve achterstand die al in het begin van de schoolloopbaan zichtbaar wordt, is genoegzaam bekend. Maar afgemeten aan de Cito-scores blijkt de startpositie aan het einde van het basisonderwijs aanmerkelijk beter te zijn voor niet-westerse allochtone kinderen bij wie thuis Nederlands wordt gesproken. Dit effect is het grootst voor Surinaamse en Antilliaanse kinderen.

Slagingskansen van niet-westerse allochtonen verbeteren heel geleidelijk

Niet-westers allochtone jongeren gaan minder vaak dan autochtoon jongeren naar havo en vwo; zij gaan vooral veel naar het beroepsgerichte vmbo. Vaak, vooral in het vmbo, kiezen zij voor een economische richting. Dit geldt met name voor Turken en Marokkanen. Hoewel de slagingspercentages van niet-westerse alloch-

tonen in het voortgezet onderwijs nog wel achterblijven bij die van autochtonen, zijn de verschillen wel kleiner geworden.

Meer doorstroom, maar ook vaker voortijdige uitstroom onder niet-westers allochtone leerlingen

Veel niet-westers allochtone leerlingen stromen na het voortgezet onderwijs door naar vervolgonderwijs en gaan dan vaak naar de hoogst mogelijke vervolgopleiding die zij met hun diploma kunnen volgen. Doordat het opleidingsniveau in het voortgezet onderwijs minder hoog is, blijft het gemiddelde niveau van de vervolgopleiding toch nog flink achter bij dat van autochtone leerlingen.

Meer niet-westers allochtone jongens verlaten het onderwijs voortijdig dan meisjes en autochtone jongens. Turkse jongeren moeten het het vaakst zonder startkwalificatie stellen. Zonder startkwalificatie zijn de arbeidsmarktperspectieven veel minder gunstig.

Aandeel niet-westers allochtone instromers in het hoger onderwijs sterk gestegen

Doordat niet-westerse allochtonen minder vaak havo en vwo hebben gevolgd, is het aandeel onder hen dat deelneemt aan het hoger onderwijs kleiner dan bij autochtonen. Niettemin is het aandeel van de niet-westerse allochtonen in de instroom in het hoger onderwijs de afgelopen tien jaar sterk toegenomen. De relatieve instroom van niet-westers allochtone meisjes in het hoger onderwijs is zelfs vergelijkbaar met die van autochtone meisjes. En net zoals binnen het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs kiezen niet-westers allochtonen ook in het hoger onderwijs vaak voor een studie in de economisch (/juridische) richting. Studies die over het algemeen een goed perspectief bieden op de arbeidsmarkt.

Jonge allochtonen hoger opgeleid en meisjes presteren beter in het onderwijs

De gegevens over het opleidingsniveau van de bevolking van 25 jaar en ouder wijzen in de richting van een geleidelijke verbetering van de uitgangspositie van niet-westerse allochtonen: hoe jonger, hoe hoger opgeleid. Dit geldt vooral voor Turken en Marokkanen, al blijft hun opleidingsniveau nog wel achter bij dat van Surinamers en Antillianen.

In het algemeen doen de niet-westers allochtone meisjes het beter dan de jongens; in vrijwel alle onderwijssoorten is hun niveau hoger, hebben zij minder vertraging, minder voortijdige schooluitval en een hoger studierendement.

Veel niet-westers allochtone deelnemers aan educatie voor volwassenen

Over de deelname van migranten aan inburgeringscursussen en toetsing van een minimumpakket aan vaardigheden om deel te kunnen nemen aan het maatschappelijk verkeer (inburgeringsnormen) waren geen nieuwe gegevens beschikbaar. Wel is binnen de volwasseneneducatie sprake van een hoge deelname van niet-westerse allochtonen.

De arbeidsparticipatie, een belangrijke vorm van maatschappelijke integratie, is in de afgelopen jaren voor niet-westerse allochtonen sterk gestegen, mede onder invloed van de opgaande conjunctuur. Dit is een van de hoofdconclusies in het hoofdstuk *Arbeidsmarkt*. De grote conjunctuurgevoeligheid van de werkgelegenheid van niet-westerse allochtonen is tegelijk één van de grootste onzekerheden. Voor de tweede generatie ziet het perspectief op de arbeidsmarkt er aanzienlijk rooskleuriger uit, vooral voor de hoger opgeleiden onder hen.

Arbeidsdeelname van niet-westerse allochtonen sterk gestegen, vooral onder jongeren

In 2006 en vooral 2007 is de positie van niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt sterk verbeterd. Hun arbeidsparticipatie is in deze periode relatief sterker gestegen dan onder autochtonen en hun werkloosheid is sneller gedaald. Onder de jongeren nam het werkloosheidspercentage bij niet-westerse allochtonen af van 27 procent in 2005 naar 15 procent in 2007, terwijl dat bij autochtonen daalde van 11 naar 8 procent. Daarmee is de achterstand van niet-westers allochtone jongeren op autochtone jongeren aanzienlijk verminderd.

Kansen op arbeidsmarkt van niet-westerse allochtonen zeer conjunctuurgevoelig

De ontwikkeling van de conjunctuur heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de verbeterde arbeidspositie van niet-westerse allochtonen. In de periode van economische laagconjunctuur van 2001 tot 2005 nam de arbeidsparticipatie van niet-westerse allochtonen juist sterker af dan onder autochtonen en steeg de werkloosheid sneller. Niet-westerse allochtonen die in 2001 werk als belangrijkste bron van inkomsten hadden (exclusief zelfstandigen), moesten het vier jaar later veel vaker dan autochtonen zonder werk stellen. Alleen Surinamers vormden hierop een positieve uitzondering. Meer dan autochtonen waren niet-westers allochtone werknemers vier jaar later aangewezen op een uitkering als belangrijkste bron van inkomen. Niet-westerse allochtonen stroomden daarbij ook vaker uit naar een bijstandsuitkering.

Ook na massaontslag hadden niet-westerse allochtonen meer moeite om weer aan het werk te komen dan autochtonen en ontwikkelde hun inkomstenplaatje zich minder gunstig. Ondanks de conjunctuurgevoeligheid is de arbeidspositie van niet-westerse allochtonen wel verbeterd ten opzichte van tien jaar geleden.

Meer niet-westerse allochtonen hebben flexibel contract

De grotere gevoeligheid van niet-westerse allochtonen voor conjunctuureffecten hangt onder meer samen met het grote aandeel van de niet-westers allochtone werkzame beroepsbevolking met een flexibel contract. Dit aandeel is met 21 procent ruim twee keer zo groot als onder autochtonen. Met de aantrekkende arbeidsmarkt is dit aandeel gestegen en kwam in 2007 zelfs hoger uit dan tien jaar eerder. Deze oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtonen in de flexibele arbeid is terug te vinden onder alle leeftijden. De niet-westerse allochtonen lijken klapstoeltjes op

de Nederlandse arbeidsmarkt te zijn: in een periode van laagconjunctuur staan ze langs de kant, maar ze worden bijgezet in tijden van hoogconjunctuur.

Arbeidsmarktsituatie van tweede generatie rooskleuriger

De arbeidsparticipatie van de tweede generatie niet-westerse allochtonen is lager dan die van de eerste generatie. Wanneer er echter rekening mee wordt gehouden dat de tweede generatie gemiddeld veel jonger en beter opgeleid is dan de eerste generatie blijkt dat hun kans op werk groter is dan die van de eerste generatie. Het verschil tussen de arbeidsparticipatie van autochtonen en tweede generatie Surinamers en Antillianen is zelfs vrijwel verdwenen als rekening gehouden wordt met verschillen in leeftijd en opleiding. De verschillen tussen autochtonen en de andere niet-westerse allochtonen van de tweede generatie zijn na deze correctie ook veel kleiner geworden dan tussen autochtonen en de eerste generatie.

Nauwelijks verschillen in arbeidsparticipatie bij hoogopgeleiden

Het behaalde opleidingsniveau is een belangrijke factor die de kans op een baan sterk beïnvloedt. De arbeidsparticipatie van hoogopgeleide allochtonen uit de vier grote niet-westerse herkomstgroepen is vrijwel gelijk aan die van hoogopgeleide autochtonen. Voor een verbetering van de arbeidsparticipatie van niet-westerse allochtonen is een stijgend opleidingsniveau dus van groot belang.

Vaker evenredige arbeidsdeelname van niet-westerse allochtonen bij grotere bedrijven

Bij de helft van de bedrijven in Nederland met meer dan 20 werknemers is er (nog) geen sprake van een evenredige arbeidsdeelname van niet-westerse allochtonen. Bij grotere bedrijven komt dit wel vaker voor dan bij kleinere. Ook zijn er grote verschillen tussen bedrijfstakken. Eén van de oorzaken hiervan is de beroepskeuze van niet-westerse allochtonen. Vaker dan autochtonen werken zij bijvoorbeeld in de horeca en zakelijke dienstverlening. Het is natuurlijk de vraag in hoeverre dit een bewuste beroepskeuze is of meer één uit nood geboren. Een lagere of niet in Nederland genoten opleiding zal hier zeker een rol spelen. Aan de andere kant zullen specifieke aspecten van een bedrijfscultuur belemmerend kunnen werken voor het aandeel niet-westers allochtoon personeel.

De welvaartspositie van niet-westerse allochtonen loopt nog aanzienlijk achter op die van autochtonen, zo toont het hoofdstuk *Inkomen en uitkeringen*. De tweede generatie niet-westerse allochtonen slaagt er wel in geleidelijk een betere inkomenspositie te verwerven dan hun ouders, hoewel hun kansen daarop minder gunstig liggen dan bij autochtonen. Niet-westerse allochtonen zijn vaker afhankelijk van een uitkering (vooral bijstand, dus minimumniveau). Wel wordt onder invloed van de opgaande conjunctuur en verandering in de regelgeving het aandeel bijstandontvangers onder niet-westerse allochtonen in vergelijking met autochtonen kleiner.

Veel lage inkomens en weinig opwaartse inkomensmobiliteit onder niet-westerse allochtonen

Niet-westerse allochtonen hebben beduidend minder te besteden dan autochtonen. Daarbij hebben Turken en Marokkanen van de niet-westerse bevolkingsgroepen gemiddeld het laagste inkomen. Ook zijn niet-westerse allochtonen minder vaak economisch zelfstandig, met uitzondering van Surinaamse vrouwen die zelfs vaker economisch zelfstandig zijn dan autochtone vrouwen. Vergeleken met autochtonen hebben niet-westerse allochtonen met een lager inkomen minder kans om later in hun leven een hoger inkomen te verwerven. Ook hebben niet-westerse allochtonen die zijn opgegroeid in een gezin met een gering inkomen zelf ook vaker een laag inkomen.

Betere inkomenspositie onder tweede generatie

De inkomenspositie van de tweede generatie allochtonen is rooskleuriger dan die van de eerste generatie. De tweede generatie heeft een hoger inkomen en is vaker economisch zelfstandig. Dit geldt zowel voor allochtonen van westerse als van niet-westerse afkomst. De tweede generatie niet-westerse allochtonen heeft ook veel minder vaak een uitkering dan de eerste generatie en hun uitkeringssituatie lijkt minder blijvend.

Vershil in bijstandsafhankelijkheid neemt af

Uit de ontwikkeling van de werkloosheidsuitkeringen blijkt dat niet-westerse allochtonen meer invloed ondervinden van conjunctuuromslagen dan autochtonen. Dat maakt hun positie kwetsbaarder. Hoewel niet-westerse allochtonen nog altijd veel vaker in de bijstand zitten dan autochtonen, wordt het aandeel in de bijstand van de meeste niet-westerse herkomstgroepen kleiner ten opzichte van dat van autochtonen.

Het hoofdstuk *Gezondheid* behandelt een thema dat nieuw is in het Jaarrapport Integratie. Niet-westerse allochtonen kennen meer gezondheidsproblemen dan autochtonen. Dit bemoeilijkt wellicht hun maatschappelijke participatie. De uitkomsten geven vooralsnog geen aanwijzingen dat er specifieke drempels in de zorg bestaan, diepergaande analyses zullen daarover meer uitsluitsel moeten geven.

Niet-westerse allochtonen vinden hun lichamelijke en geestelijke gezondheid minder goed

Het vergaat met name niet-westerse allochtonen op een groot aantal gezondheidsgerelateerde gebieden minder goed dan westerse allochtonen en autochtonen. Gemiddeld voelen ze zich minder gezond, zowel lichamelijk als geestelijk gezien. Onder jongeren zijn deze verschillen het kleinst.

Hoger gezondheidsrisico en meer zorggebruik onder niet-westerse allochtonen

Het aandeel niet-westerse allochtonen met overgewicht en onvoldoende beweging is groter dan onder autochtonen. Daar staat tegenover dat er beduidend minder alcoholgebruik is onder niet-westerse allochtonen.

In vergelijking met autochtonen hebben meer niet-westerse allochtonen een keer of vaker per jaar contact gezocht met de huisarts en zijn zij vaker opgenomen in een ziekenhuis. Positief is dat er duidelijk minder sterfte door kanker is onder niet-westerse allochtonen; Marokkanen kennen minder sterfte aan hart- en vaatziekten dan autochtonen en de andere niet-westerse bevolkingsgroepen.

Voorlopige conclusie: geen drempels in toegang tot zorg voor niet-westerse allochtonen

Eerste zeer voorlopige conclusie op basis van de beschreven uitkomsten is dat niet-westerse allochtonen even gemakkelijk toegang hebben tot en daadwerkelijk gebruik maken van de beschikbare zorgvoorzieningen. Van onbekendheid met deze voorzieningen lijkt geen sprake te zijn. Dit lijkt niet alleen zo op basis van bijvoorbeeld huisarts- en ziekenhuisbezoek. Zo gaan niet-westers allochtone kinderen even vaak als autochtone kinderen naar een consultatiebureau en is ook het gebruik van medicijnen vergelijkbaar onder de verschillende bevolkingsgroepen. Wel is het percentage mensen dat niet verzekerd is tegen ziektekosten wat hoger onder bepaalde groepen allochtonen, met name onder westerse allochtonen, Antillianen en overige niet-westerse allochtonen.

De mate waarin sprake is van segregatie tussen bevolkingsgroepen wordt beschreven op diverse plaatsen in het Jaarrapport, maar speciaal in het hoofdstuk *Gescheiden werelden in wonen, werken en leren?* Overheersend zijn de geluiden dat sterke concentratie van allochtonen ongewenst is, vooral met het oog op de sociaal-culturele aspecten van integratie, wat ook het uitgangspunt is in de Integratienota van het laatste kabinet. Onderzoek naar concentraties niet-westerse allochtonen in drie belangrijke terreinen van maatschappelijke participatie (wonen, leren en werken) leert dat voor een deel van de allochtonen uit concentratiewijken woonconcentratie samenvalt met concentratie op de onderwijs- of werkvloer.

Aandeel concentratiewijken stijgt

Tussen 2000 en 2007 is het aantal hooggeconcentreerde wijken, waar het aandeel niet-westerse allochtonen minimaal 25 procent bedraagt, toegenomen van ruim 3 naar ruim 5 procent van de bewoonde postcodegebieden. Dit is voor een belangrijk deel het gevolg van de toename van het aantal allochtonen in Nederland, al was deze toename niet gelijkmatig over alle wijken verdeeld.

Niet-westerse allochtonen meer geconcentreerd op school dan op werkvloer

Van allen niet-westers allochtone werknemers (zelfstandigen zijn buiten beschouwing gelaten) werkt circa 35 procent in bedrijven met hogere percentages niet-westerse allochtonen. In het voortgezet onderwijs gaat circa 48 procent van de niet-westers

allochtone leerlingen naar hooggeconcentreerde scholen. Van de autochtone werknemers werkt 4 procent in hooggeconcentreerde bedrijven. In het onderwijs gaat circa 8 procent van de autochtone leerlingen naar hooggeconcentreerde schoolvestigingen. Bedrijfstak en onderwijssoort spelen een belangrijke rol bij de concentraties op de werkvloer en op school.

Concentraties in wonen in combinatie met concentraties in werken of leren nadelig voor ontmoetingskansen

Zowel in het onderwijs als op het werk hangt de mate van concentratie in de woonwijk samen met de samenstelling naar herkomst op de schoolvestiging/werkvloer. Hoe groter de concentratie van niet-westerse allochtonen in de woonwijk, hoe hoger het aandeel niet-westerse allochtonen op school of op de werkvloer. Dit verband is voor niet-westerse allochtonen sterker dan voor autochtonen. Van alle niet-westers allochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs woont en leert 33 procent in een omgeving met minimaal 25 procent niet-westerse allochtonen. Van alle niet-westers allochtone werknemers woont en werkt 18 procent in een omgeving met minimaal 25 procent niet-westerse allochtonen. Voor deze allochtonen is de kans op ontmoetingen met autochtonen, die als een belangrijke voorwaarde wordt gezien voor de integratie van minderheden in de Nederlandse samenleving, dus minder groot.

Combinaties van concentraties vooral veel bij scholieren in grote steden

In de vier grote steden woont en leert 36 procent van alle niet-westers allochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs in een sociale omgeving, waarin de helft of meer bestaat uit andere niet-westerse allochtonen. Van alle allochtone werknemers in de vier grote steden woont en werkt 9 procent van alle allochtone werknemers in een omgeving waarin minimaal de helft van de populatie niet-westers allochtoon is.

Het hoofdstuk *Veiligheid en criminaliteit* gaat vooral over de gebleken oververtegenwoordiging van bevolkingsgroepen onder slachtoffers en vermoedelijke daders van misdrijven. Dat niet-westerse allochtonen oververtegenwoordigd zijn onder slachtoffers in vergelijking met autochtonen komt vooral door hun gemiddeld jongere leeftijd en risicovolle stedelijke woonomgeving. Dat zij sterk oververtegenwoordigd zijn onder daders is een signaal van problemen in de sociale integratie.

Niet-westerse allochtonen voelen zich vaker onveilig

Niet-westerse allochtonen, vooral de vrouwen onder hen, voelen zich minder veilig in hun omgeving. Daarbij speelt een rol dat zij relatief vaak woonachtig zijn in stedelijke gebieden waar alle bevolkingsgroepen zich minder veilig voelen. Opmerkelijk is dat niet-westerse allochtonen zich (ook) relatief onveilig voelen in plattelandsgemeenten, terwijl de onveiligheidsgevoelens onder autochtonen in die gemeenten juist het kleinst is.

Hogere slachtofferkans voor allochtonen

Zowel westerse als niet-westerse allochtonen hebben een hogere kans slachtoffer te worden van een misdrijf dan autochtonen. Dat is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan het grotere aandeel jongeren, vooral onder niet-westerse allochtonen. Ook het feit dat allochtonen, speciaal niet-westerse allochtonen, meer in risicovolle en onveilige stedelijke gebieden wonen, verhoogt hun slachtofferkans. Wanneer gecorrigeerd wordt voor leeftijd en stedelijkheid blijken niet-westerse allochtonen zelfs minder vaak slachtoffer te zijn dan autochtonen. Westerse allochtonen zijn dan het vaakst slachtoffer.

Vooraf Marokkanen en Antillianen oververtegenwoordigd onder jeugdige daders

Onder jongeren (12 tot 18 jaar) die vanwege een Halt-waardig delict, zoals vernielingen, baldadigheid of een vuurwerkovertredding, zijn doorverwezen naar Halt zijn vooral Marokkanen en Antillianen oververtegenwoordigd. Er zijn ruim drie maal zoveel jongens als meisjes bij Halt bekend, maar bij Antilliaanse en Surinaamse jeugdigen is het aandeel meisjes groter. Ook hebben voortijdig schoolverlaters bij alle herkomstgroepen, ook autochtonen, een grotere kans om vanwege een overtredding te worden verwezen naar Halt.

De oververtegenwoordiging van Marokkaanse en Antilliaanse jongens zien we terug bij first offenders onder de door de politie geregistreeerde jeugdige verdachten. Marokkanen hebben in hun tienerjaren het grootste aandeel voor het eerst 'als verdachte geregistreeerden'; gevolgd door Antillianen. Recidive onder jeugdigen is het hoogst onder Marokkanen (binnen tien jaar 89 procent) en het laagst onder autochtonen (binnen tien jaar 65 procent).

Relatief hoge criminaliteitscijfers voor niet-westers allochtone mannen en Antilliaanse vrouwen

Over het algemeen is het aantal geregistreeerde daders onder niet-westers allochtone mannen beduidend hoger dan onder westers allochtone en autochtone mannen: het criminaliteitscijfer is voor de eerste groep mannen drie keer zo hoog. Bij vrouwen hebben de Antilliaanse vrouwen het hoogste criminaliteitscijfer; zij scoren even hoog als autochtone mannen. Wanneer voor het effect van verschillen in diverse demografische en sociaaleconomische achtergrondkenmerken wordt gecorrigeerd, blijkt de samenhang tussen herkomst en geregistreeerde misdrijven minder sterk, maar blijft toch sprake van een duidelijke oververtegenwoordiging van de grootste niet-westers allochtone bevolkingsgroepen onder de geregistreeerde daders.

In het hoofdstuk *Sociaal-culturele oriëntatie en maatschappelijke participatie* wordt in belangrijke mate voortgebouwd op de informatie die in het Jaarrapport Integratie 2007 al is gepubliceerd. Afstand tot de Nederlandse samenleving hangt ondermeer samen met taalbeheersing en opleidingsniveau. Mede daardoor is deze afstand minder groot onder de tweede generatie. Ook speelt gekleurddheid van de woonbuurt een rol.

Vooraf onder Turken minder sociaal-culturele integratie

Met name onder de Turkse bevolkingsgroep is er een groot aantal personen dat op afstand van de Nederlandse samenleving staat. Dit geldt ook, maar dan in mindere mate, voor de Marokkanen. Antillianen en Surinamers zijn verhoudingsgewijs veel minder op de eigen groep gericht. Dit uit zich bijvoorbeeld in kenmerken als taalbeheersing, sociale contacten en (traditionele) denkbeelden, maar ook in de gerichtheid op het herkomstland, lidmaatschappen van verenigingen en het verrichten van vrijwilligerswerk.

Grootste nationale problemen volgens allochtonen: minderheden en financiële zekerheid

Er zijn verschillen tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen op het gebied van wat als een belangrijk nationaal probleem moet worden gezien. Bij alle vier de grote niet-westerse herkomstgroepen krijgt 'minderheden' de hoogste prioriteit, terwijl dit bij autochtonen op de tweede plaats komt. Daarnaast noemen Turken en Marokkanen vooral problemen in de financiële en sociaaleconomische sfeer, zoals lonen, prijzen en werkgelegenheid, als belangrijkste aandachtspunten. Ze onderscheiden zich daarin van Surinamers en Antillianen, maar nog veel meer van autochtonen die problemen rond 'waarden en normen' urgenter vinden. Maatschappelijke emancipatie lijkt daarmee onder Turken en Marokkanen een belangrijker plaats in te nemen dan onder de andere bevolkingsgroepen.

Tweede generatie minder gericht op herkomstland dan eerste generatie

De mate van integratie neemt duidelijk toe tussen de generaties. De eerste generatie niet-westerse allochtonen is veel sterker op het herkomstland gericht en veel minder op Nederland dan de tweede. Vooral bij Surinamers en Antillianen zijn de verschillen tussen generaties groot. Zo heeft de tweede generatie bijvoorbeeld een stuk minder contact met het herkomstland. Bij Turken en Marokkanen zijn de verschillen tussen de generaties in de gerichtheid op de eigen groep minder groot, zo lijkt het: ook onder tweede generatie is de hang naar de eigen groep aanzienlijk, het meest nog onder Turken.

Bij hoger opleidingsniveau meer sociaal-culturele integratie

Uit allerlei analyses blijkt steeds weer opnieuw de centrale rol van onderwijs in de sociale en culturele integratie van minderheden. Hoe beter niet-westerse allochtonen zijn opgeleid, des te meer zij in contact staan met de Nederlandse samenleving. Het feit dat Surinamers en Antillianen over het algemeen op geringere sociale en culturele afstand van de Nederlandse samenleving staan dan Turken en Marokkanen, heeft veel te maken met hun gemiddeld hogere opleidingsniveau. Dit verklaart ook voor een deel het feit dat Turken en Marokkanen van de tweede generatie minder gericht zijn op het herkomstland dan die van de eerste generatie.

Minder sociaal-culturele integratie in gekleurde buurten

Onder niet-westerse allochtonen die in één van de vier grote steden wonen en

vooral in meer gekleurde buurten is er minder sociaal-culturele integratie. Dit geldt bijvoorbeeld voor de contacten met autochtonen, de identificatie met de eigen groep, de band met het herkomstland en het mediagebruik. Zo blijken vooral Turken en in mindere mate ook Marokkanen in concentratiewijken minder vaak naar Nederlandse zenders te kijken. Zij kijken juist meer naar tv-zenders uit het land van herkomst. Bovendien voelen allochtonen in de vier grote steden en in gekleurde buurten zich minder thuis in Nederland. Bij de nationale problemen die ervaren worden daarentegen, spelen stedelijkheid en de gekleurdheid van de woonbuurt nauwelijks een rol.

Nieuw in het Jaarrapport is het hoofdstuk over de groep immigranten uit de nieuwe lidstaten van de Europese Unie. In het politieke debat over het integratiebeleid is nadrukkelijk aandacht gevraagd voor de mogelijke problemen die de komst van deze groepen westerse allochtonen naar Nederland met zich mee kan brengen. In dit hoofdstuk met de titel *Oude en nieuwe immigranten uit Oost-Europa* is onderscheid gemaakt tussen degenen die al langer in Nederland verblijven, waaronder veel vrouwen, en de snel groeiende groep van nieuwkomers, onder wie veel mannelijke arbeidsmigranten uit vooral Polen, maar ook steeds meer uit Bulgarije en Roemenië. Vanwege een hoger opleidingsniveau is de startpositie van EU10-allochtonen gunstiger in vergelijking met niet-westerse allochtonen. In hoeverre de integratieproblematiek van deze groepen verwant zal blijken met die van niet-westerse allochtonen, zal toekomstig onderzoek moeten leren.

EU10-allochtonen merendeels nieuwkomers

De migratie vanuit de tien nieuwe Oost-Europese EU-lidstaten (EU10) naar Nederland is de laatste jaren sterk toegenomen. Het einde van de groei is nog niet in zicht. De in de GBA ingeschreven eerstegeneratieallochtonen uit de nieuwe lidstaten vormen een zeer heterogene categorie migranten, onder meer wat betreft de verblijfsduur. Een deel woont al jaren, soms meer dan tien jaar in Nederland, terwijl ongeveer de helft hier nog geen drie jaar is. Begin 2008 telde Nederland 74 duizend eerste generatie EU10-allochtonen. Dit is een toename met meer dan de helft ten opzichte van begin 2005. Naast de eigenlijke migratie, waarbij inschrijving in de GBA plaatsvindt, is er ook een toestroom van tijdelijke werknemers. Door de vrije toegang tot de arbeidsmarkt sinds 1 mei 2007 voor werknemers uit acht van de tien Oost-Europese lidstaten is het aantal Oost-Europese werknemers dat in Nederland werkt in 2007 drastisch toegenomen.

Oudkomers onder EU10-allochtonen: veel hoogopgeleide vrouwen

Veel van de migranten uit de Oost-Europese lidstaten die voor de uitbreiding van de EU in Nederland zijn komen wonen, hebben de Nederlandse nationaliteit. Vrouwen zijn in deze groep duidelijk in de meerderheid. De talrijke gemengde relaties doen vermoeden dat deze migrantengroep, of een deel daarvan, relatief goed geïntegreerd is in de Nederlandse samenleving. Onder deze groep eerste

generatie EU-allochtonen zijn nogal wat hoogopgeleiden. De schoolloopbaan van hun kinderen verloopt vaak goed. De arbeidsparticipatie onder hen is laag, maar de uitkeringsafhankelijkheid wijkt niet veel af van die van de Nederlandse bevolking als geheel. Voor zover deze allochtonen werken, gaat het meestal om vaste banen, vaak in deeltijd. Uitzendwerk komt bij deze groep niet erg veel voor.

Nieuwkomers uit EU10 vooral arbeidsmigranten

Naast deze groep van 'oudkomers' is er inmiddels een grotere groep van nieuwkomers ontstaan, waarvan een deel zich voor enige tijd in Nederland heeft gevestigd en een ander deel tijdelijk hier verblijft. Ongeveer de helft van de werknemers met een EU10-nationaliteit die nu in Nederland werken, staat ingeschreven in de GBA. Integratie in de Nederlandse samenleving zal bij veel van deze nieuwkomers niet voorop staan, of zelfs in het geheel niet worden nagestreefd. In veel gevallen is het verblijf immers slechts als tijdelijk bedoeld. Het aandeel mannen is onder de nieuwe migranten groter dan onder de oude migranten. Veel van de nieuwkomers hebben tijdelijke banen waarbij uitzendbureaus een belangrijke rol vervullen. De nieuwkomers uit Oost-Europa doen meer denken aan de gastarbeiders van de jaren zestig dan aan de Oost-Europese migranten van de jaren negentig.

In het hoofdstuk *Diversiteit binnen niet-westers allochtone groepen* wordt ingegaan op twee mogelijke bronnen van heterogeniteit binnen herkomstgroeperingen, namelijk of de ouders in hetzelfde land geboren zijn of in twee verschillende landen (gemengde ouders), en de herkomstregio. Wat blijkt is dat niet-westerse allochtonen met gemengde ouders succesvoller zijn dan degenen waarvan de ouders in hetzelfde land zijn geboren. Ook komt naar voren dat bij Turken, Marokkanen en Antillianen de mate van integratie varieert naar herkomstregio. Als indicator voor de mate van integratie is hier vooral de sociaaleconomische positie gebruikt. Echter ook moet worden vastgesteld dat de doorwerking van de positieve effecten gering is, omdat die slechts voor een klein aantal personen van toepassing zijn.

Met gemengde ouders hogere maatschappelijke participatie

Van de vier grote groepen niet-westerse allochtonen hebben vooral Antillianen en in mindere mate Surinamers een hoger aandeel van personen met gemengde ouders. Onder Turken en Marokkanen is dit aandeel maar klein. Aan de hand van indicatoren als woonomgeving en sociaaleconomische positie is voor de vier grote groepen niet-westerse allochtonen vastgesteld dat het hebben van ouders die in verschillende landen zijn geboren (vooral wanneer daaronder westerse landen zijn) gunstig lijkt uit te werken voor de maatschappelijke participatie.

Effect van ouders uit verschillende geboortelanden groter voor Turken

Bij de eerste generatie Turken zijn de verschillen tussen personen met ouders uit hetzelfde of een verschillend geboorteland groter dan bij de eerste generatie Marokkanen. Voor een deel is dit te verklaren doordat eerste generatie Turken met

gemengde ouders in meer dan 90 procent van de gevallen één ouder hebben die is geboren in een westers land (vaak Nederland). Dit levert vermoedelijk een gunstiger startpositie op dan bij personen met ouders uit twee verschillende niet-westerse landen, zoals bij veel Marokkanen met gemengde ouders.

Voor de tweede generatie zijn de verschillen tussen de oudercombinaties veel kleiner, maar ze zijn nog steeds aanwezig. Omdat de tweede generatie heel jong is en voor een groot deel nog naar school gaat, is het moeilijk in te schatten of deze verschillen in de toekomst gelijk zullen blijven.

Ook herkomstregio van invloed op maatschappelijke participatie

De spreiding over de regio's in Turkije waar de Turkse allochtonen in Nederland hun wortels hebben, doordat zij daar zelf zijn geboren of doordat hun ouders daar zijn geboren, verschilt sterk van de spreiding van de bevolking in Turkije over deze regio's. Sommige regio's zijn (sterk) oververtegenwoordigd, terwijl andere ondervertegenwoordigd zijn. Hetzelfde geldt bij Marokkanen en Antillianen. De herkomstregio in Turkije, Marokko en Nederlandse Antillen en Aruba is een factor die van invloed is op de maatschappelijke participatie. De verschillen zijn groter bij Turken dan bij Marokkanen en Antillianen; bewoners uit de meer ontwikkelde, verstedelijkte regio's lijken daarbij succesvoller te zijn dan die uit andere herkomstregio's.

Weinig effect van ouder- en regioverschillen binnen herkomstgroepen

De effecten van zowel ouders uit verschillende geboortelanden als een meer verstedelijkte herkomstregio zijn niet erg groot. In beide gevallen is het aandeel van de meest succesvolle groepen, personen met ouders met verschillende geboortelanden en personen uit de relatief verstedelijkte regio's, in de totale herkomstgroep betrekkelijk klein. De vaststelling lijkt gerechtvaardigd dat de twee onderzochte factoren wel relevant zijn, maar dat de samenstelling van de herkomstgroepen zodanig is dat deze vormen van diversiteit binnen de herkomstgroepen niet van substantieel belang zijn. Dat zou in de toekomst nog kunnen veranderen wanneer het aandeel allochtonen met gemengde ouders groter wordt.

1. *Het Jaarrapport Integratie 2008*

De vaststelling in het Jaarrapport Integratie 2007 dat feitenkennis over integratie noodzakelijk is, geldt nog onverkort. Nog steeds wordt vrijwel dagelijks in de media bericht over zaken die hiermee te maken hebben. En nog altijd is het bevorderen van integratie een doelstelling van veel beleid van zowel de rijksoverheid als de lokale overheden. Dit Jaarrapport Integratie heeft tot doel te voorzien in de daaruit voortvloeiende behoefte aan informatie. Daartoe zetten we voor diverse onderwerpsterreinen de meest recente gegevens over minderheden en integratie op een rij. Bij een aantal onderwerpen ligt de nadruk op verdieping van al eerder gepubliceerde gegevens.

Integratie

Integratie verwijst naar de mate waarin en de wijze waarop allochtonen deel worden van de ontvangende samenleving. Het is te beschouwen als een proces van toenemende maatschappelijke participatie dat individuen doorlopen met als uiteindelijk doel een volwaardige deelname aan de Nederlandse samenleving. Binnen één allochtone groep kunnen overigens tussen de groepsleden grote verschillen bestaan in startpositie (capaciteiten, vaardigheden, aspiraties). Ook de mate en de snelheid van integratie of de keuzes daarbij kunnen verschillen tussen de individuele leden.

Integratie begint bij de bereidheid om inspanningen te leveren en te investeren om voor zichzelf kansen te creëren en te benutten teneinde zich een positie in de samenleving te verwerven. De samenleving biedt daartoe kansen, stelt eisen en beperkingen en verandert mee. Integratie is dus een dynamisch en tweezijdig proces van verandering.

In de Integratienota 2007–2011 wordt benadrukt dat de aandacht bij het integratieproces zich niet alleen moet beperken tot de dimensie van maatschappelijke emancipatie: het verkrijgen van maatschappelijke erkenning en prestige door allochtonen op basis van verbetering in vooral hun sociaaleconomische positie en het inlopen van achterstanden in maatschappelijke participatie. Een essentieel uitgangspunt van het integratiebeleid is ook het belang te onderkennen van de dimensie van sociale integratie: het doorbreken van etnische, culturele en levensbeschouwelijke scheidslijnen in de samenleving (VROM, 2007).

Doelstelling Jaarrapport

Het verschaffen van een feitelijk overzicht van de ontwikkelingen in de integratie van diverse allochtone bevolkingsgroepen in de samenleving is de hoofddoelstelling

van het Jaarrapport Integratie. Het interpreteren van de grote lijnen vormt daarvan een wezenlijk onderdeel. Worden de achterstanden van de allochtonen in de sociaaleconomische dimensie op autochtonen kleiner in de loop van de tijd of ook in de loop van de generaties? Gaat verkleining van onderlinge afstanden in geografische zin gepaard met toenadering van bevolkingsgroepen in sociaal opzicht, met meer vermenging en grotere gelijkheid? Het zichtbaar maken van samenhangen in onderzoeksbevindingen en het op elkaar betrekken van de diverse afzonderlijk gepresenteerde uitkomsten geeft vlees en bloed aan het geraamte van de statistische uitkomsten. Echter, het bieden van interpretaties in het licht van het integratieproces, staat niet gelijk met het geven van een beoordeling van beschreven situaties als succesvol of mislukt. Het volgende voorbeeld kan dit wellicht verduidelijken.

Succesvolle integratie behoeft niet gepaard te gaan met het overnemen van alle gangbare normen en waarden die door de meerderheid van de bevolking worden aangehangen en ook niet met het verdwijnen van onderlinge verschillen in gedrag. Ook binnen de autochtone bevolking bestaat immers een grote variatie die helemaal niet als problematisch wordt ervaren. Ten aanzien van sommige normen en waarden geldt echter wel dat overtredingen daarvan als ongewone of afwijkende gedragingen zullen worden gekwalificeerd en daarmee ook als deviant en problematisch (bijvoorbeeld het plegen van geweldsmisdrijven of uitkeringsfraude). Dat geldt ook voor de autochtone bevolking. Wanneer dat onder specifieke groepen allochtonen onevenredig vaak optreedt, kan dat aanleiding zijn het als een integratieprobleem te kwalificeren.

Daarnaast kan onderzoeksmatige kennis over ontwikkelingen in niet-problematische verschillen in gedragingen ook nuttig zijn voor het inzicht in het verloop van integratieprocessen. Maar dat geeft nog geen aanleiding om op de geconstateerde veranderingen in deze verschillen (worden ze groter of juist kleiner) de kwalificatie van geslaagde integratie of juist terugslag in integratie toe te passen. Welke gedragingen als problematisch worden gekwalificeerd en welke niet, varieert in de loop van de tijd, hangt samen met wijzigende maatschappelijke opvattingen en wordt ook zichtbaar in de uitkomsten van het hieruit voortvloeiende politieke debat. Wanneer dergelijke termen worden gebruikt in de beschrijving en interpretatie van de uitkomsten gebeurt dat vanuit de gedachte gangbare en algemeen geaccepteerde noties te hanteren zonder enige bedoeling de criteria daarvan op specifieke wijze te willen verantwoorden of ter discussie te stellen. Daarmee is de grens bereikt tussen enerzijds inzicht bieden of interpreteren en anderzijds het trekken van praktische of politieke conclusies.

Het bieden van dergelijke inzichten in feitelijke ontwikkelingen en het geven van houvast voor interpretatie van uitkomsten zijn intrinsiek onderdeel van de statistische taken van het CBS, dat dit jaar verantwoordelijk is voor de samenstelling van het Jaarrapport Integratie. In het Jaarrapport Integratie 2007 dat werd samengesteld door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) kwam een tiental onderwerpen aan de orde waarmee nauw werd aangesloten bij de beleidsprioriteiten

van het kabinet. Het merendeel van deze thema's komt ook aan de orde in dit Jaarrapport. In dit Jaarrapport Integratie 2008 worden evenwel ook enkele andere thema's aangesneden. En soms zijn mede vanwege de eigen opdracht van het CBS bij sommige beschrijvingen andere accenten geplaatst dan in het Jaarrapport 2007. Deels hangt dat ook samen met andere factoren, zoals de aard van beschikbare databronnen en nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen.

Het Jaarrapport Integratie wordt samengesteld op verzoek van de directie Inburgering en Integratie (DI&I) ressorterend onder de verantwoordelijkheid van de minister van Wonen, Wijken en Integratie (WWI). Bij de totstandkoming van de jaarlijkse publicatie hebben SCP en CBS alternerend het voortouw.

Bevolkingsgroepen

Het Jaarrapport Integratie is bedoeld om in het bijzonder de positie van de doelgroepen van het integratiebeleid te beschrijven. Het integratiebeleid richtte zich altijd hoofdzakelijk op niet-westerse allochtonen. Allochtonen (personen van wie minstens één ouder in het buitenland is geboren) zijn niet-westers wanneer hun herkomstgroepering Turkije, Marokko, Suriname, de Nederlandse Antillen of Aruba, of een ander land in Afrika, Latijns-Amerika of Azië (m.u.v. Japan en Indonesië) is. Allochtonen die in het buitenland zijn geboren, worden gerekend tot de eerste generatie; hun herkomstgroepering is gelijk aan hun geboorteland. Allochtonen die in Nederland zijn geboren, worden gerekend tot de tweede generatie; hun herkomstgroepering is het geboorteland van hun moeder wanneer zij in het buitenland is geboren, anders dat van hun vader. Van de niet-westerse allochtonen behoort twee derde tot een van de vier grote herkomstgroepen: Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen¹⁾. Daarnaast wordt een groot aantal kleinere groepen – voornamelijk vluchtelingengroepen – gerekend tot de specifieke doelgroepen van het integratiebeleid. In veel gevallen worden zij vanwege het ontbreken van gegevens over de afzonderlijke vluchtelingengroepen uitsluitend beschreven als onderdeel van de verzamelcategorie 'overige niet-westerse allochtonen'. In het kader van het Integratiebeleid groeit de aandacht voor de immigranten die afkomstig zijn uit de nieuwe lidstaten van de Europese Unie. Om die reden wordt op diverse plaatsen in de publicatie (vooral in hoofdstuk 10) bijzondere aandacht besteed aan deze groepen westerse allochtonen. Soms staan de beschikbare bronnen overigens geen nadere specificatie toe van de doelgroepen dan in de vorm van de totale groepen westerse en niet-westerse allochtonen, die dan worden vergeleken met de autochtonen.

¹⁾ In de tekst worden de Antillianen/Arubanen ter wille van de leesbaarheid meestal aangeduid als Antillianen, tenzij er redenen zijn om daarvan af te wijken. In de tabellen en grafieken wordt steeds de volledige naam van deze herkomstgroep gebruikt.

Het is bekend dat het gebruik van ingeburgerde aanduidingen als herkomst-groepering, niet-westerse allochtonen en Turkse of Antilliaanse allochtonen met enige regelmaat kritiek ontmoet. Als een van de belangrijkste bezwaren wordt gezien dat de termen een negatieve connotatie hebben omdat ze associaties oproepen met uitsluiting en afwijzing. In plaats daarvan wordt in de Integratienota van het kabinet (VROM, 2007) gesproken over (niet-westerse) migranten en hun kinderen en over Turkse of Antilliaanse Nederlanders. Om strikt technische redenen willen we in de statistiek vooralsnog vasthouden aan het gebruik van begrippen als niet-westerse allochtoon. Met nadruk wordt hier opgemerkt dat de betreffende begrippen hier statistisch worden gebruikt om eenduidig bevolkingsgroepen volgens strikte definities van elkaar te onderscheiden. Ook begrippen als migranten en Nederlanders hebben eigen nauw omschreven definities en het zou tot grote verwarring leiden wanneer die begrippen ook met een andere betekenis worden gebruikt.

Onderwerpen

In dit Jaarrapport Integratie 2008 wordt een statistisch overzicht gepresenteerd van de stand van zaken op de belangrijkste aandachtsgebieden van het integratiebeleid. Het streven om onnodige doublures met het Jaarrapport Integratie 2007 te vermijden en de aard van de beschikbare gegevens zijn bijkomende redenen voor het feit dat de onderwerpsterreinen in de huidige publicatie niet geheel hetzelfde zijn als in 2007 en dat bij sommige onderwerpen dit keer wat andere accenten zijn gelegd.

De volgende onderwerpen komen dit jaar in het Jaarrapport aan de orde:

- demografie
- onderwijs
- arbeidsmarkt
- inkomen en uitkeringen
- gezondheid
- concentratie in wonen, werken en leren
- veiligheid (onveiligheidsgevoelens, slachtofferschap en daderschap)
- sociaal-culturele integratie
- immigranten uit de nieuwe EU-lidstaten
- diversiteit binnen allochtone bevolkingsgroepen (gemengde ouders, regionale herkomst)

Een actueel thema in het integratiebeleid is de toetsing van een minimumpakket aan vaardigheden om deel te kunnen nemen aan het maatschappelijk verkeer (inburgeringsnormen) en de deelname van migranten met onvoldoende kennis en vaardigheden aan voorzieningen om daarin verbetering te brengen. Over dit proces van inburgering waren voor het CBS onvoldoende databronnen beschikbaar

om daarover aanvullende informatie in vergelijking tot het Jaarrapport Integratie 2007 te publiceren.

In het Jaarrapport Integratie 2007 was een afzonderlijk hoofdstuk gewijd aan de positie van allochtone vrouwen. Omdat kort na dit Jaarrapport Integratie 2008 de Emancipatiemonitor zal verschijnen, waarin dit onderwerp uitgebreid aan de orde zal komen, is er van afgezien om over allochtone vrouwen een apart hoofdstuk op te nemen. Dat neemt niet weg dat op vele plaatsen in deze publicatie het onderscheid naar geslacht nadrukkelijk aan de orde komt.

Aan de woonsituatie van allochtonen in vergelijking met autochtonen wordt hier weinig aandacht geschonken. Dit onderwerp is in het Jaarrapport 2007 op basis van WoON2006 al uitgebreid aan de orde geweest (Dagevos en Gijsberts, 2007).

Evenzo is geen aandacht geschonken aan het actuele beleidsthema van de samenhang tussen integratie en de wijkgerichte aanpak van sociale problemen, omdat daarover al veel gegevens worden gepubliceerd in de Outcomemonitor Krachtwijken (CBS, 2008)

Gegevens en actualiteit

Voor de beschrijvende overzichten en de analyses die in het voorliggende rapport worden gepresenteerd, is gebruik gemaakt van een grote variëteit aan veelal grootschalige databronnen. In het algemeen gaat het om databronnen van algemene aard over personen, waarin ook informatie over de achtergrond van die personen is opgenomen, zodat gegevens voor autochtonen en afzonderlijke groepen allochtonen verbijzonderd kunnen worden.

Het kan daarbij gaan om gegevens die het CBS of andere onderzoeksorganisaties via surveys verzamelen onder personen of bedrijven/instellingen. Een voorbeeld daarvan is de Enquête Beroepsbevolking (EBB) waarvoor interviewers van het CBS een groot aantal personen ondervragen over diverse sociaaleconomische onderwerpen. Enkele databronnen zijn specifiek bedoeld voor het samenstellen van informatie over diverse groepen allochtonen. Een van de belangrijke voorbeelden daarvan is het Survey Integratie Minderheden (SIM) van het SCP en het CBS dat in 2006 is uitgevoerd.

In veel gevallen maakt het CBS bij het samenstellen van statistieken gebruik van registraties van diverse overheidsorganisaties. Het onderscheid naar herkomst van personen is niet altijd in de registratie beschikbaar en wordt na koppeling van verschillende registraties in veel gevallen ontleend aan de gegevens uit de Gemeentelijke BasisAdministratie (GBA).

Een bijzondere databron is het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Anders dan de naam doet vermoeden is het niet één bestand. Het is een stelsel van koppelbare registers en enquêtes die onderling op elkaar zijn afgestemd en consistent gemaakt. Per jaargang worden meer dan veertig registers gebruikt en een aantal grote

enquêtes. Met gegevens uit het SSB worden voor verschillende onderwerpen statistieken gemaakt en wordt sociaalwetenschappelijk onderzoek uitgevoerd.

De actualiteit van de gebruikte databronnen varieert sterk (Dagevos en Gijsberts, 2008). Diverse factoren, die niet altijd door het CBS kunnen worden beïnvloed, spelen daarbij een rol. Sommige specifiek op allochtonen gerichte enquêtes worden niet elk jaar gehouden. En vooral bij gegevens die afkomstig zijn uit registraties en na soms langlopende administratieve processen door heel diverse instellingen en organisaties moeten worden geleverd, is de afhankelijkheid van het CBS ten aanzien van de doorlooptijd en kwaliteit van de gegevens groot. Deze afhankelijkheid speelt in het bijzonder een rol wanneer gegevens op gedetailleerd niveau moeten worden samengesteld, zoals in het kader van integratie het geval is bij informatie over specifieke herkomstgroepen. Niettemin zijn er ook in deze publicatie diverse gegevensbronnen, zowel surveys als registers, waaruit heel actuele gegevens over allochtone herkomstgroepen kunnen worden gepubliceerd, zoals over arbeidsparticipatie of ontvangers van uitkeringen.

Voor het publiceren van gegevens over het integratieproces, waarbij gedetailleerde informatie uit verschillende bronnen nodig is, wordt vaak van gegevens uit het SSB gebruik gemaakt. In het algemeen komen SSB-gegevens wel wat later beschikbaar dan gegevens op basis van afzonderlijke bronnen vanwege de processen van koppeling, afstemming en consistent maken. Op dit moment zijn er evenwel bijzondere omstandigheden debet aan het feit dat geen actuele gegevens aan het SSB ontleend kunnen worden.

Met ingang van 2006 is in het kader van de Wet administratieve lastenverlichting en vereenvoudiging in sociale-verzekeringswetten (Walvis) de zogenoemde loonaangifte ingevoerd. Een gevolg daarvan is dat tot dan volledig gescheiden gegevensverzamelingen over lonen en uitkeringen van de Belastingdienst, het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in één nieuwe registratie zijn opgegaan. Aanloopproblemen bij de invoering van de loonaangifte leidden er onder andere toe dat er bij het CBS vertragingen zijn ontstaan bij de samenstelling van de statistieken over werkgelegenheid en lonen. In samenwerking met het UWV en de Belastingdienst zijn noodvoorzieningen getroffen waardoor na enige tijd de statistiekproductie weer kon worden hervat. Het CBS heeft daarbij prioriteit gegeven aan de productie van de werkgelegenheidsstatistieken en inmiddels is de achterstand voor die statistieken voor een groot deel ingelopen. Een grotere vertraging zal ontstaan bij het beschikbaar komen van andere statistische informatie, zoals het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Na analyse van de kwaliteit van de gegevens op individueel niveau, kan worden begonnen met het opzetten van een nieuw SSB-productieproces voor de sociaaleconomische gegevens op basis van de loonaangiftes. Naar wij verwachten zal dit eind 2009 gereed zijn.

De ernst van het probleem moet overigens voor het Jaarrapport Integratie niet worden overschat in het licht van de volgende overwegingen (Dagevos en Gijsberts, 2008):

1. Voor diverse onderwerpen zijn actuele gegevens beschikbaar, waaronder een aantal belangrijke kerngegevens,
2. Voor sommige onderwerpen zijn de gegevens minder actueel maar is dat niet problematisch omdat de ontwikkelingen heel geleidelijk verlopen.
3. Voor sommige onderwerpen zijn de meest actuele gegevens al eerder gepubliceerd, bijv. in het Jaarrapport Integratie 2007 en worden dit jaar gegevens uit dezelfde bron gepubliceerd die slechts aanvulling of verdieping inhouden. Een voorbeeld vormen de gegevens uit het Survey Integratie Minderheden 2006.
4. Voor diverse analyses over onderwerpen van meer structurele aard is gebrek aan actualiteit al helemaal niet problematisch. Een voorbeeld daarvan vormen de analyses over de regionale herkomst van Turken, Marokkanen en Antillianen.

Meer in detail wordt informatie over afzonderlijke gegevensbronnen en technische toelichting bij uitkomsten van uitgevoerde analyses verschaft in de Bijlage, die beschikbaar is op de website van het CBS (<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/nieuws/default.htm>)

Aanvullend cijfermateriaal bij het Jaarrapport kunt u eveneens vinden in de Bijlage op de internetsite van het CBS. Aan het eind van elk hoofdstuk staat een overzicht van wat er op dit gebied op internet is te vinden. Verder wordt in dit jaarrapport regelmatig gewezen op literatuur, zodat lezers zich desgewenst nader kunnen informeren.

Aan deze editie van het Jaarrapport is ook meegewerkt door collega's van het Planbureau voor de Leefomgeving (hoofdstuk 7), het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (hoofdstuk 8) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (hoofdstuk 9). Wij zijn hen zeer erkentelijk voor hun bijdrage.

Literatuur

CBS (2008). *Outcomemonitor Krachtwijken, Nulmeting*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Dagevos, J. en M. Gijsberts (red.) (2007). *Jaarrapport Integratie 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dagevos, J. en M. Gijsberts (2008). *Informatievoorziening integratie niet-westerse allochtonen; Inventarisatie van de beschikbare bronnen en voorstellen voor verbetering*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

VROM (2007). *Integratienota 2007–2011; Zorg dat je erbij hoort*. Den Haag: Ministerie van VROM/WWI.

2. Demografie

De bevolking van Nederland verandert voortdurend van samenstelling als gevolg van geboorte, sterfte, emigratie en immigratie. In dit eerste themahoofdstuk gaan we in op de demografie van allochtonen in Nederland. Voor een goed begrip van het integratieproces van allochtonen is het bijvoorbeeld van belang om te weten over hoeveel mensen uit verschillende herkomstgroepen het gaat, hoe de verdeling over generaties is en hoe de leeftjidsverdeling is. Wat zijn de belangrijkste demografische ontwikkelingen in de afgelopen jaren en welke worden er voor de komende jaren verwacht? Zijn er verschillen in demografisch gedrag van allochtonen in vergelijking tot autochtonen, bijvoorbeeld voor wat betreft vruchtbaarheid, huishoudensvorming en partnerkeuze? Hoe verschillen regio's in Nederland van elkaar in hun bevolkingssamenstelling?

2.1 Bevolkingssamenstelling

Op 1 januari 2008 telt ons land 3,2 miljoen allochtonen, bijna 20 procent van de bevolking. Iets meer dan de helft hiervan is van niet-westerse herkomst. Van deze groep behoort 42 procent tot de tweede generatie: zij zijn in Nederland geboren. Onder de westerse allochtonen is bijna 60 procent hier geboren (staat 2.1).

Staat 2.1
Bevolking en bevolkingsgroei, 1 januari 2008

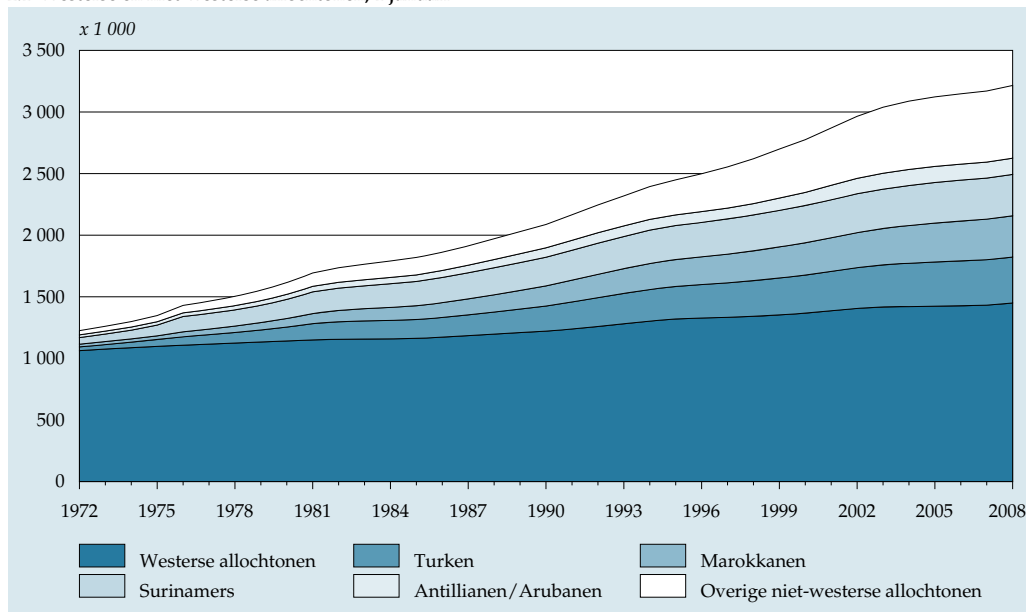
	Aantal personen	Aandeel in bevolking	Toename sinds 1 januari 2000		Aandeel tweede generatie
	<i>x 1 000</i>	<i>per 1 000 inwoners</i>	<i>x 1 000</i>	%	
Totaal	16 405,4	1 000	541,4	3	
Turken	372,7	22,7	63,8	21	47,8
Marokkanen	335,1	20,4	72,9	28	44,8
Surinamers	335,8	20,5	33,3	11	50,1
Antillianen/Arubanen	131,8	8,0	24,6	23	40,1
Overig niet-westers w.o.	590,2	36,0	162,3	38	33,7
Chinezen	47,1	2,9	17,3	58	31,2
Irakezen	45,5	2,8	12,0	36	21,6
Afghanen	37,4	2,3	15,9	74	17,2
Iraniers	29,8	1,8	6,9	30	19,4
Totaal niet-westers	1 765,7	107,6	356,9	25	42,4
Totaal westers	1 449,7	88,4	83,2	6	58,5
Autochtonen	13 190,0	804,0	101,3	1	

Bron: Bevolkingsstatistieken.

Groot deel van niet-westerse allochtonen is van de tweede generatie

Onder de niet-westerse allochtonen vormen de Turken met ruim 370 duizend personen de grootste groep, gevolgd door de Surinamers en Marokkanen met elk 335 duizend personen (figuur 2.1). De Antillianen/Arubanen volgen op ruime afstand met 132 duizend personen. Van deze vier 'klassieke' herkomstgroepen behoort inmiddels 40 tot 50 procent tot de tweede generatie. Onder de overige niet-westerse allochtonen is het aandeel daarvan veel geringer. Voor Afghanen en Irakezen, bijvoorbeeld, is het aandeel van de tweede generatie ongeveer 20 procent. Deze groepen kwamen sinds het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw als asielzoekers naar Nederland en kennen een veel kortere migratiegeschiedenis dan de klassieke herkomstgroepen die al in de jaren zestig als arbeidsmigranten in Nederland arriveerden (zie ook hoofdstuk 11).

2.1 Westerse en niet-westerse allochtonen, 1 januari

Bron: Bevolkingsstatistieken.

Aantal Oost-Europeanen fors toegenomen

Indonesiërs en Duitsers vormen veruit de grootste groepen onder de westerse allochtonen. Met elk 380 duizend personen zijn zij qua omvang nog iets groter dan de grootste niet-westerse groep, de Turken. Dat zal over niet al te lange tijd overigens niet meer het geval zijn: het aantal Indonesiërs en Duitsers neemt, vanwege de relatief hoge vergrijzing onder deze herkomstgroepen, al een aantal jaren af.

Een aantal nieuwe migrantengroepen daarentegen, is de laatste jaren juist fors in omvang toegenomen. Zo is het aantal Polen en Roemenen sinds 2000 verdubbeld

en het aantal Bulgaren, hoewel geringer in aantal, zelfs verviervoudigd. Dit heeft alles te maken met de toetreding van Polen (per 1 mei 2004) en Bulgarije en Roemenië (per 1 januari 2007) tot de Europese Unie (EU). In hoofdstuk 10 wordt verder ingegaan op de migratie en de sociaaleconomische positie van deze nieuwe Oost-Europese migranten.

Niet-westerse allochtonen veel jonger dan autochtonen

Niet-westerse allochtonen zijn gemiddeld jonger dan autochtonen (staat 2.2). Dat hangt voor een deel samen met hun migratiegeschiedenis en vruchtbaarheid. De tweede generatie is met gemiddeld 14,6 jaar nog erg jong. Niet-westerse allochtonen van de eerste generatie zijn gemiddeld bijna 40 jaar oud. Afghanen zijn het jongst: de eerste generatie die voor een groot deel in de jaren negentig naar Nederland kwam is gemiddeld 31 jaar en de tweede generatie 5 jaar oud.

Niet-westers allochtone zijn bovendien veel minder sterk vergrijsd dan autochtonen en westerse allochtonen. Van de autochtonen en westerse allochtonen is een op de zes 65 jaar of ouder. Bij niet-westerse allochtonen is dit ongeveer een op de dertig.

Staat 2.2
Leefstijlopbouw van de bevolking, 1 januari 2008

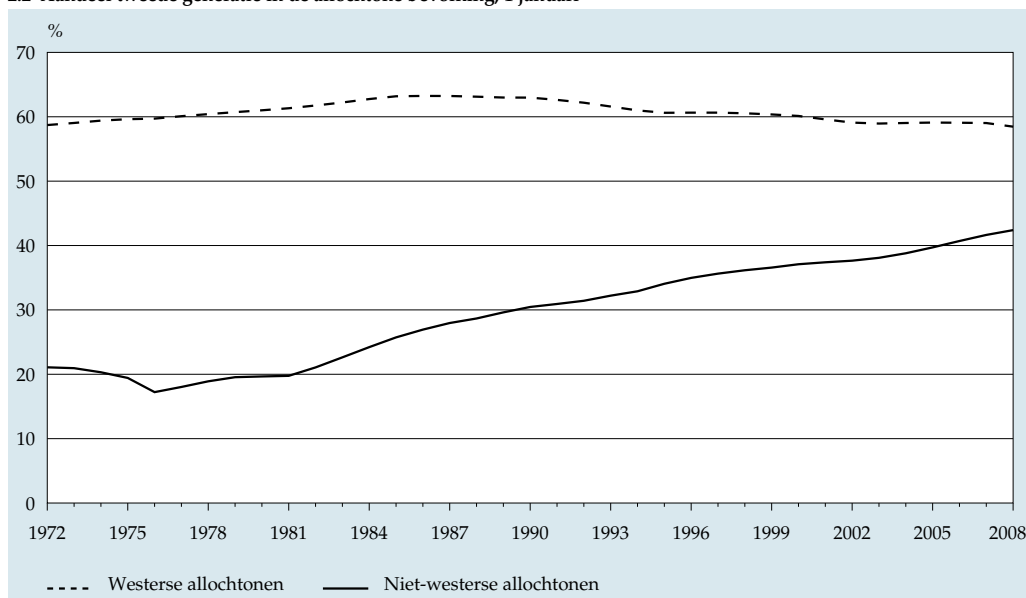
	0-19 jaar	20-64 jaar	65 jaar of ouder	Gemiddelde leeftijd
	%			jaar
Totaal	24,0	61,3	14,7	39,7
Turken	36,6	59,5	3,9	28,7
Marokkanen	41,3	54,7	4,1	26,9
Surinamers	29,1	65,7	5,2	33,1
Antillianen/Arubanen	34,6	62,5	3,0	29,3
Overig niet-westers w.o.	37,0	61,1	1,9	27,7
Chinezen	27,7	68,1	4,1	30,1
Irakezen	37,3	60,2	2,4	28,3
Afghanen	41,4	56,2	2,4	26,7
Iraniers	26,3	70,8	2,9	32,6
Totaal niet-westers w.o.	35,7	60,8	3,5	29,0
eerste generatie	8,7	85,4	5,9	39,7
tweede generatie	72,5	27,3	0,3	14,6
Totaal westers	17,7	66,4	15,9	42,0
Autochtonen	23,1	60,8	16,1	40,9

Bron: Bevolkingsstatistieken.

Groei tweede generatie vooral onder niet-westerse allochtonen

Het aandeel van de tweede generatie in de niet-westerse bevolking is de laatste jaren sterk toegenomen (figuur 2.2). Dit komt door een dalende immigratie en een naar verhouding hoge vruchtbaarheid van de eerste generatie. Deze sterke groei van de tweede generatie heeft zich onder alle groepen voorgedaan. Getalsmatig groeiden de Marokkaanse en Turkse tweede generatie het sterkst. Hun aantal nam sinds 2000 met respectievelijk 58 duizend en 47 duizend toe. Een in verhouding zeer sterke groei deed zich voor onder de Afghanen (van 1,6 naar 6,4 duizend) en Irakezen (van 3,6 naar 10,0 duizend).

2.2 Aandeel tweede generatie in de allochtone bevolking, 1 januari

Bron: Bevolkingsstatistieken.

Derde generatie nog gering in omvang

De derde generatie bestaat uit personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren en van wie ten minste één grootouder in het buitenland is geboren. De derde generatie komt dus voort uit relaties tussen twee partners van de tweede generatie of uit relaties tussen een tweede generatie allochtoon en een autochtoon. Kinderen geboren uit relaties tussen een allochtoon van de eerste en een allochtoon van de tweede generatie worden gerekend tot de tweede generatie.

Gezien de definitie van allochtonen (personen van wie minstens één ouder in het buitenland is geboren) behoort de derde generatie formeel niet tot de allochtonen, maar tot de autochtonen.

De niet-westerse derde generatie is nog gering in omvang (staat 2.3). Op 1 januari 2007 telde deze 50 duizend personen, een verdubbeling ten opzichte van 1 januari 2000. Bijna de helft van de derde generatie bestaat uit Surinamers. Dit is een gevolg

van de lange migratiegeschiedenis van deze groep en de historische band van Suriname met Nederland.

Met een gemiddelde leeftijd van 10,1 jaar is de niet-westerse derde generatie een nog zeer jonge bevolkingsgroep. Dit geldt vooral voor de Marokkaanse en Turkse derde generatie. Ongeveer 90 procent van de Marokkaanse en Turkse derde generatie is jonger dan 10 jaar. De derde generatie Surinamers en Antillianen is gemiddeld wat ouder dan de derde generatie Turken en Marokkanen, maar ook bij hen zijn de allerjongsten het sterkst vertegenwoordigd.

Staat 2.3
Niet-westerse allochtonen van de derde generatie, 1 januari

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Overig niet-westers	Totaal
<i>x 1 000</i>						
2000	1,3	0,7	11,1	4,5	6,9	24,5
2001	1,7	0,9	12,4	5,1	7,3	27,3
2002	2,0	1,1	13,8	5,7	7,8	30,4
2003	2,5	1,4	15,2	6,3	8,2	33,6
2004	3,0	1,7	16,8	7,0	8,8	37,2
2005	3,5	2,1	18,4	7,7	9,3	41,1
2006	4,2	2,6	20,1	8,5	10,0	45,4
2007	5,0	3,1	22,2	9,3	10,6	50,3
<i>%</i>						
2007	100	100	100	100	100	100
w.v.						
0-4 jaar	61,4	67,8	40,0	40,5	30,0	41,8
5-9 jaar	26,1	23,0	25,1	27,0	18,8	24,1
10-14 jaar	8,0	6,9	12,7	14,5	12,5	12,2
≥15 jaar	4,6	2,3	22,1	18,0	38,7	21,9

Bron: Bevolkingsstatistieken.

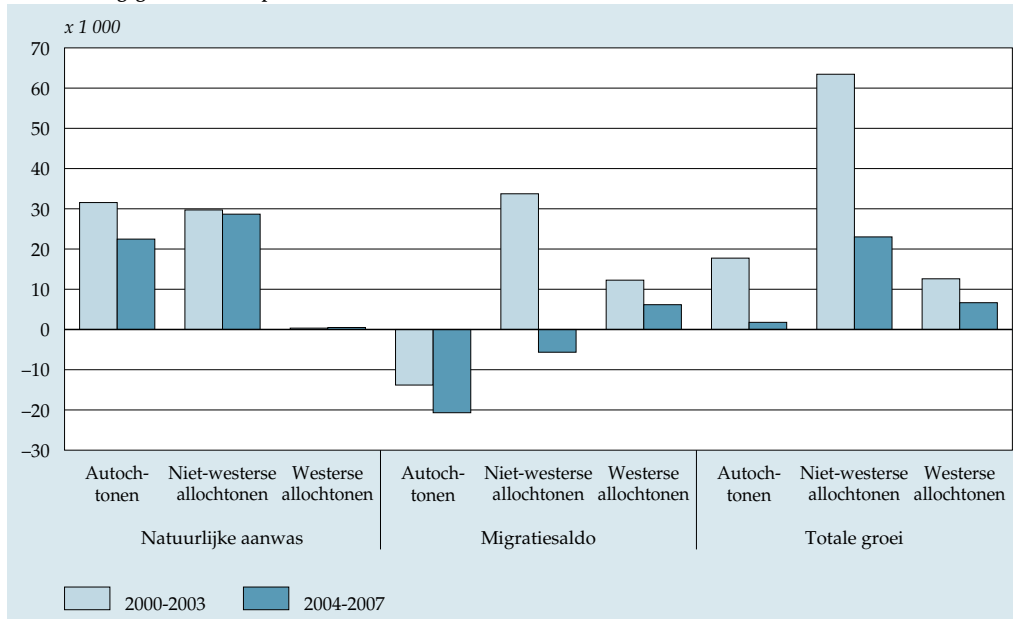
2.2 Bevolkingsgroei

Bevolking groeit alleen nog dankzij natuurlijke aanwas

De groei van de bevolking in Nederland is de laatste jaren sterk verminderd. In de periode 2000-2003 nam de bevolking gemiddeld per jaar met bijna 100 duizend personen toe, voornamelijk niet-westerse allochtonen. In de afgelopen vier jaar is deze gemiddelde jaarlijkse groei gedaald naar iets meer dan 30 duizend. Deze forse daling wordt met name veroorzaakt door een sterke afname van het migratiesaldo (immigratie minus emigratie) onder niet-westerse allochtonen (figuur 2.3). In de jaren 2004 tot en met 2007 verlieten per saldo zelfs meer niet-westerse allochtonen ons land dan er naar Nederland kwamen.

Aangezien ook onder autochtonen het migratiesaldo sterk negatief is, groeit de bevolking alleen nog dankzij natuurlijke aanwas: er worden meer kinderen geboren dan er mensen overlijden.

2.3 Bevolkingsgroei naar component

Bron: Bevolkingsstatistieken

Eerste generatie klassieke herkomstgroepen daalt in omvang

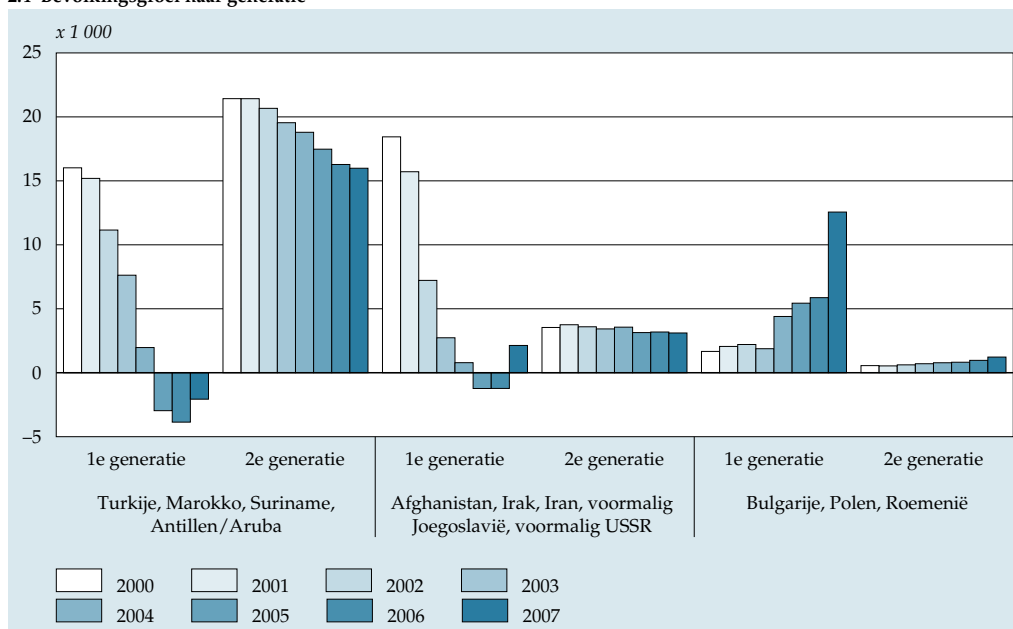
De vier klassieke herkomstgroepen, Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen, groeien alleen nog dankzij de tweede generatie. De eerste generatie neemt de laatste jaren zelfs in omvang af (figuur 2.4). Bij de 'asielanden' (Afghanistan, Irak, Iran, voormalig Joegoslavië en de voormalige Sovjet-Unie) zien we eenzelfde beeld: de eerste generatie groeit niet of nauwelijks, de tweede generatie kent al jaren een stabiele groei.

Een aantal nieuwe immigrantengroepen laat een compleet ander beeld zien. De eerste generatie Bulgaren, Polen en Roemenen neemt snel in omvang toe dankzij een hoge immigratie, met name sinds de toetreding tot de EU van deze landen. De tweede generatie is nog gering in omvang en groeit langzaam.

Stijging emigratie ten einde

De migratiestromen zijn de laatste jaren onderhevig geweest aan enorme fluctuaties. Na 2001 is de immigratie fors gedaald en de emigratie juist sterk gestegen (staat 2.4). Deze twee tegengestelde bewegingen zorgden voor een ongekende daling van het migratiesaldo: van +51 duizend in 2001 naar -31 duizend in 2006. In 2007

2.4 Bevolkingsgroei naar generatie

Bron: Bevolkingsstatistieken.

lijkt aan de daling van het migratiesaldo een einde te zijn gekomen. De daling van de immigratie was in 2006 al gestopt en in 2007 lijkt ook de emigratie over zijn hoogtepunt heen. Dit heeft tot gevolg dat het migratiesaldo in 2007 een stuk hoger uitvalt dan in 2006.

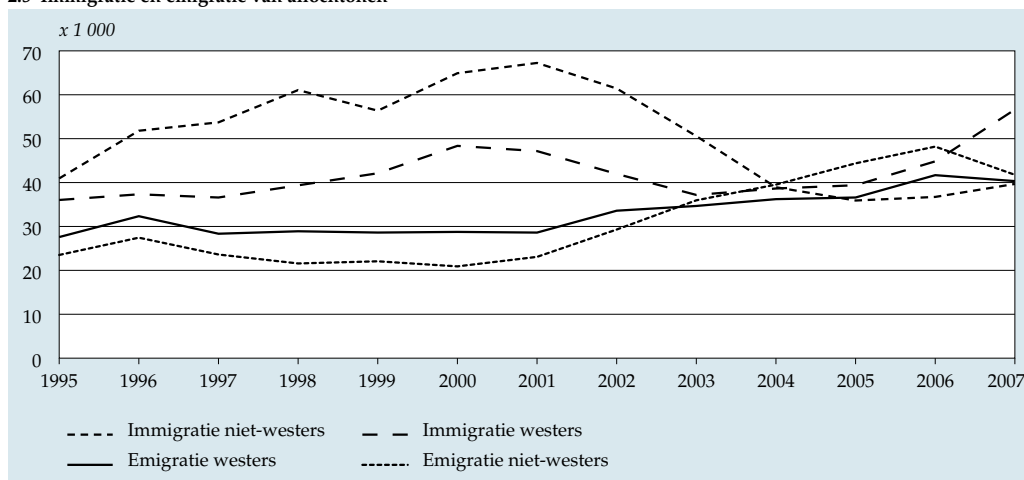
Bekijken we de migratie naar herkomst dan blijkt dat de ontwikkelingen sinds 2001 vooral worden veroorzaakt door een sterk dalende immigratie en een oplopende emigratie van niet-westerse allochtonen (figuur 2.5). Het is vooral de tweede generatie die per saldo de laatste jaren Nederland verlaat. De populairste bestemmingslanden waren in 2007 België, het Verenigd Koninkrijk en Turkije. België is vooral in trek bij tweede generatie Marokkanen en Turken Dit houdt mogelijk verband met de aangescherpte regels voor gezinsvorming in Nederland, waardoor naar België uitgeweken wordt (de zogenaamde België-route). Dat veelvuldig gebruik wordt gemaakt van deze route blijkt echter niet uit de immigratiecijfers. De immigratie van Marokkanen en Turken vanuit België nam vanaf 2004 ook wel toe, maar in veel mindere mate dan de emigratie en was in 2007 minder dan een derde van het aantal emigranten naar België (Nicolaas en Van Agtmaal-Wobma, 2008). Het Verenigd Koninkrijk trekt in verhouding veel Somaliërs en Ghanezen, terwijl Turkije juist veel herkomstgenoten ziet terugkeren. De eerste generatie niet-westerse allochtonen kende in 2007 nog een bescheiden positief migratiesaldo. De ommekeer in het migratiesaldo in 2007 komt vooral door een sterke stijging van de immigratie uit Westerse (EU-)landen zoals Bulgarije, Roemenië en Polen.

Staat 2.4
Immigratie en emigratie

	Immigratie	Emigratie	Saldo
	<i>x 1 000</i>		
1995	96,1	82,2	13,9
1996	108,7	91,9	16,8
1997	109,9	82,0	27,9
1998	122,4	79,3	43,1
1999	119,2	78,8	40,4
2000	132,9	79,0	53,9
2001	133,4	82,6	50,8
2002	121,3	96,9	24,3
2003	104,5	104,8	-0,3
2004	94,0	110,2	-16,2
2005	92,3	119,7	-27,4
2006	101,2	132,5	-31,3
2007	116,8	122,6	-5,8

Bron: Bevolkingsstatistieken.

2.5 Immigratie en emigratie van allochtonen

Bron: Bevolkingsstatistieken.

Laagste aantal asielverzoeken sinds 1988

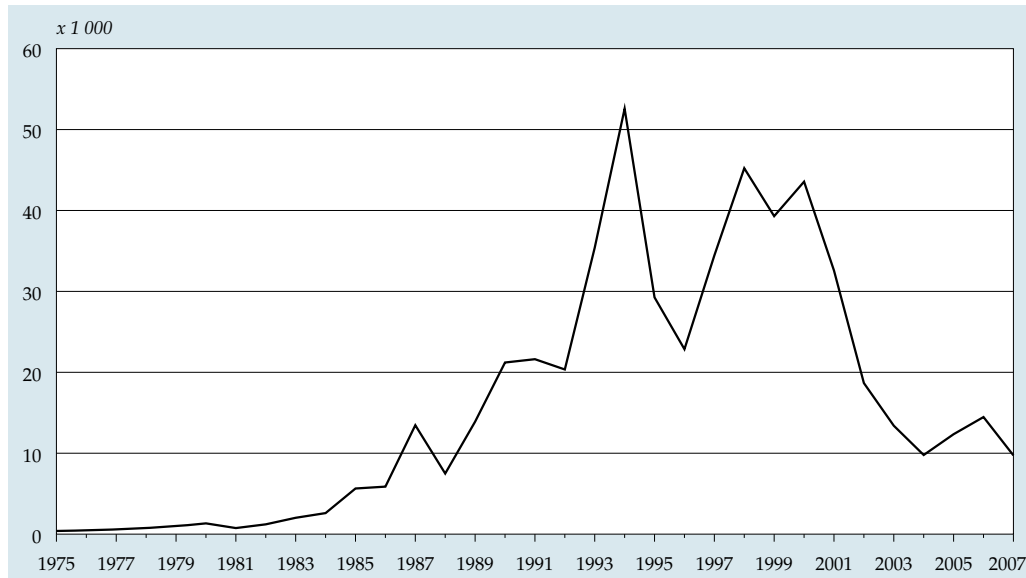
In 2007 werden 9,7 duizend asielverzoeken ingediend door personen met een niet-Nederlandse nationaliteit, het laagste aantal sinds 1988 (figuur 2.6). In 2006 was het aantal asielaanvragen in Nederland, tegen de Europese trend in, nog iets toegenomen. Bij de aanvragen in 2007 ging het in 7,1 duizend gevallen om een eerste aanvraag. De overige 2,6 duizend asielverzoeken waren aanvragen van

mensen die al eerder een asielverzoek hadden ingediend (Sprangers en Nicolaas, 2008).

Ongeveer de helft van de asielaanvragen in 2007 werd ingediend door personen met de Irakese (2,5 duizend aanvragen) of Somalische nationaliteit (2,0 duizend aanvragen). Ook in 2006 waren dit de grootste groepen asielzoekers. Voor bijna alle nationaliteiten is het aantal asielaanvragen in 2007 afgenomen, met uitzondering van de Somaliërs. Het aantal asielverzoeken van deze groep lag in 2007 ruim een derde hoger dan een jaar eerder.

De invloed van het aantal asielverzoeken op de omvang van de bevolking is beperkt. Lang niet alle asielverzoeken worden immers ingewilligd. Van de asielzoekers die sinds de nieuwe Vreemdelingenwet (ingegaan op 1 april 2001) tot en met 2006 een asielverzoek indienden, was op 1 juli 2007 ruwweg 30 procent in het bezit van een verblijfsvergunning (IND, 2007).

2.6 Aantal asielverzoeken

Bron: IND.

Ook niet-westerse allochtone vrouw steeds later moeder

Moeders in Nederland krijgen op steeds latere leeftijd hun eerste kind. Bijna de helft van het aantal eerste kinderen dat in 2007 werd geboren, had een moeder van 30 jaar of ouder. In 1980 was dat nog slechts 15 procent. De gemiddelde leeftijd van moeders bij geboorte van het eerste kind is de laatste decennia dan ook flink gestegen: van 25,6 jaar in 1980 naar 29,3 jaar in 2007. Het lijkt er echter op dat de 'top' bereikt is. De gemiddelde leeftijd is in 2005 en 2006 niet verder gestegen en in 2007 zelfs licht gedaald.

De stijging van de gemiddelde leeftijd tussen 1990 en 2001 doet zich zowel voor bij autochtonen als bij de eerste generatie westerse en niet-westerse allochtonen (staat 2.5). Voor alle drie deze groepen steeg de gemiddelde leeftijd van de moeder bij de geboorte van het eerste kind in deze periode met bijna twee jaar. Na 2001 is de gemiddelde leeftijd bij eerste generatie niet-westerse en westerse moeders verder gestegen met ruim één jaar. De invloed op de totale gemiddelde leeftijd bleef echter beperkt. Autochtone moeders lijken namelijk hun piek bereikt te hebben in laat moederschap: de gemiddelde leeftijd stijgt niet verder en is tussen 2001 en 2007 licht gedaald.

Tweede generatie niet-westerse moeders worden gemiddeld later moeder dan de eerste generatie; ze krijgen hun eerste kind nu vrijwel op dezelfde leeftijd als autochtone moeders. Marokkaanse vrouwen spelen hierin een belangrijke rol in. Deze werden in 2007 met een gemiddelde leeftijd van 30,4 jaar zelfs later moeder dan autochtone vrouwen. Ook in hun kindertal lijken de vrouwen van de tweede generatie meer op autochtone vrouwen dan op hun moeders (Garssen en Nicolaas, 2006).

Staat 2.5
Gemiddelde leeftijd van de moeder bij geboorte van het eerste kind naar herkomstgroepering en generatie

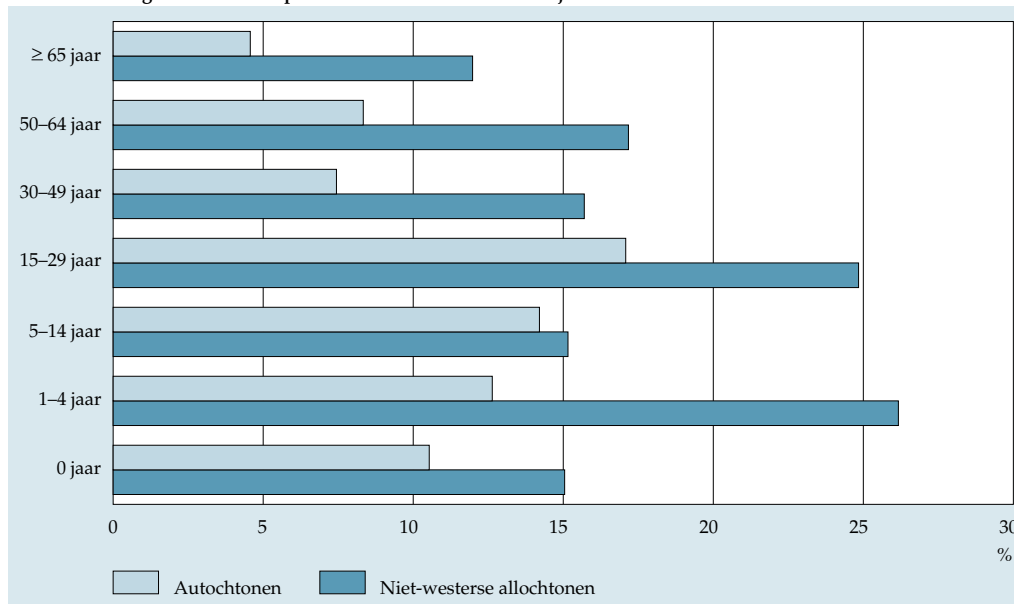
	Eerste generatie			Tweede generatie	
	1990	2001	2007	2001	2007
	<i>jaren</i>				
Totaal	27,5	29,2	29,3		
Turken	22,4	23,9	25,7	27,7	28,4
Marokkanen	24,3	26,8	27,4	28,5	30,4
Surinamers	25,7	26,7	27,4	28,7	28,6
Antillianen/Arubanen	26,3	26,1	25,9	29,6	28,6
Chinezen	25,5	26,0	29,9	.	.
Irakezen	26,9	27,1	27,4	.	.
Afghanen	21,7	25,8	27,0	.	.
Iraniers	28,2	29,2	30,3	.	.
Totaal niet-westers	24,6	26,2	27,3	28,9	29,1
Totaal westers	27,2	29,0	30,1	30,0	30,0
Autochtonen	27,9	29,7	29,6		

Bron: Bevolkingsstatistieken.

Sterftecijfer niet-westerse allochtonen gedaald

Niet-westerse allochtonen hebben een relatief hoge bijdrage geleverd aan de daling van de sterftecijfers in Nederland in de afgelopen jaren. De sterftecijfers van niet-westerse allochtonen op alle leeftijden in de periode 2002–2006 waren beduidend lager dan in de periode 1996–2001 (figuur 2.7). Zo was de zuigelingensterfte 15 procent lager en was de sterfte onder 15–29-jarigen met een kwart gedaald (Garssen en Van der Meulen, 2007, 2008).

2.7 Sterftedaling 2002/2006 ten opzichte van 1996/2001 naar leeftijd

Bron: Bevolkingsstatistieken.

Hogere sterfte niet-westerse allochtonen op jongere leeftijd

Doordat de sterftcijfers bij niet-westerse allochtonen sterker afnamen dan bij autochtonen, is het verschil tussen deze groepen kleiner geworden. De sterftcijfers van niet-westerse allochtonen zijn echter nog altijd hoger dan die van autochtonen. Zo was de zuigelingensterfte in de periode 2002-2006 bij niet-westerse allochtonen een kwart tot een derde hoger. Per duizend levendgeboren autochtone zuigelingen overleden er 4,6 in het eerste levensjaar. Bij Turken, Marokkanen en Surinamers waren dat er ruim 5,5 en bij Antillianen 7,2. De hogere zuigelingensterfte hangt onder meer samen met de veel hogere frequentie van tienergeboorten in deze groepen. De ongunstige sociaaleconomische positie, de afwezigheid van een partner en een hogere prevalentie van seksueel overdraagbare aandoeningen in deze groepen hebben een negatieve invloed op de sterfterisico's van baby's.

Bij niet-westers allochtone kinderen is het sterfterisico ook hoger dan bij autochtonen. Bij adolescenten en jonge volwassenen vallen vooral de Antilliaanse mannen op door hun hogere sterfte.

Lager sterfterisico Marokkaanse mannen

Over het algemeen hebben niet-westerse allochtonen tot ongeveer 40-jarige leeftijd een hoger sterfterisico dan autochtonen. Voor Turkse, Surinaamse en Antilliaanse mannen geldt een hogere sterfte tot ongeveer 70 jaar. Opvallend is het relatief lage sterfterisico van Marokkaanse mannen, en in mindere mate van overig niet-westerse mannen, vanaf ongeveer 40-jarige leeftijd. Dit hangt vooral samen met een lagere prevalentie van hart- en vaatziekten en kanker. Ook vrijwel alle niet-

westerse allochtone vrouwen hebben vanaf middelbare leeftijd sterfterisico's die vergelijkbaar zijn met, of lager zijn dan die van autochtone vrouwen.

2.3 *Prognose*

In 2050 zijn drie op de tien inwoners allochtoon

De Nederlandse bevolking zal alleen nog groeien door allochtonen. Volgens de allochtonenprognose zal het aantal autochtonen afnemen van 13,2 miljoen in 2008 tot 12,0 miljoen in 2050 (Loozen en Van Duin, 2007). In dat jaar zullen er 2,7 miljoen niet-westerse en 2,1 miljoen westerse allochtonen in Nederland wonen. In 2008 zijn dat er 1,8 respectievelijk 1,4 miljoen. Terwijl nu twee op de tien inwoners van allochtone afkomst zijn, zullen dat er halverwege deze eeuw naar verwachting drie op de tien zijn.

Niet-westerse allochtonen: groei door tweede generatie

Het aantal eerste generatie niet-westerse allochtonen zal tot 2050 nog maar licht groeien, doordat de immigratie uit niet-westerse landen naar verwachting laag blijft (Nicolaas, 2007). Op langere termijn stagneert de groei door toename van de sterfte in de ouder wordende groep. De tweede generatie groeit wel, door geboorte uit de eerste generatie. Vanaf 2030 zullen er meer tweede dan eerste generatie niet-westerse allochtonen zijn. De groei doet zich voor bij alle onderscheiden herkomstgroepen. De groep Aziaten (exclusief Indonesië en Japan) neemt het meest in omvang toe en zal in 2050 de grootste groep niet-westers allochtonen vormen.

Westerse allochtonen: groei door eerste generatie

Het aantal westerse allochtonen neemt vooral toe door immigratie. De tweede generatie groeit langzaam. Naar verwachting zal in 2050 het aantal westerse allochtonen van de tweede generatie gelijk zijn aan dat van de eerste generatie. Burgers uit de lidstaten van de huidige Europese Unie vormen de snelst groeiende groep westerse immigranten. Hun aantal zal in 2022 naar verwachting de 1 miljoen passeren, en mogelijk eerder gezien de hoge immigratiecijfers in 2007 (Van Duin, 2008).

Moslims blijven in de minderheid

Op grond van de demografische allochtonenprognose kunnen ook uitspraken worden gedaan over de toekomstige ontwikkeling van het aantal moslims in Nederland. In 2007 was naar schatting 5 procent van de bevolking moslim. Bij een gelijkblijvend aandeel gelovigen onder niet-westerse allochtonen zal door de bevolkingsgroei het aandeel moslims toenemen tot 8 procent. Als immigratie of kindertal hoger zijn dan nu verwacht kan het aandeel oplopen tot 11 procent. Een hoger aandeel is onwaarschijnlijk (De Beer, 2007).

2.4 Huishoudens en partnerkeuze

Een op de vijf huishoudens in Nederland allochtoon

Op 1 januari 2007 waren er in Nederland 5,8 miljoen huishoudens met een autochtone referentiepersoon¹⁾ en 1,4 miljoen huishoudens met een allochtone referentiepersoon, waarvan de helft westers allochtoon. Een op de vijf huishoudens in Nederland is daarmee als allochtoon aan te merken.

Met de groei van het aantal allochtonen nam ook het aantal allochtone huishoudens toe. Vergeleken met 2002 is het aantal huishoudens met een niet-westers allochtone referentiepersoon met 15 procent toegenomen. Het aantal westers allochtone huishoudens steeg met 5 procent en het aantal autochtone huishoudens met 2 procent.

Aandeel paren lager bij niet-westers allochtone huishoudens

De meeste huishoudens in Nederland bestaan uit een (echt)paar, al dan niet met thuiswonende kinderen. Ook zijn er veel huishoudens die uit één persoon bestaan. Vergeleken met autochtone en westers allochtone huishoudens is het aandeel paren onder niet-westers allochtone huishoudens lager, en het aandeel eenpersoons- en eenouderhuishoudens hoger. Hoewel alle grote niet-westerse herkomstgroepen een hoger aandeel eenouderhuishoudens hebben dan autochtone en westerse huishoudens, vallen vooral de Antilliaanse en Surinaamse huishoudens op, waarvan 22 procent een eenouderhuishouden is. Bij de andere niet-westerse herkomstgroepen is dat rond de 10 procent (figuur 2.8)

Ruim twee keer zoveel niet-westers allochtone huishoudens in 2050

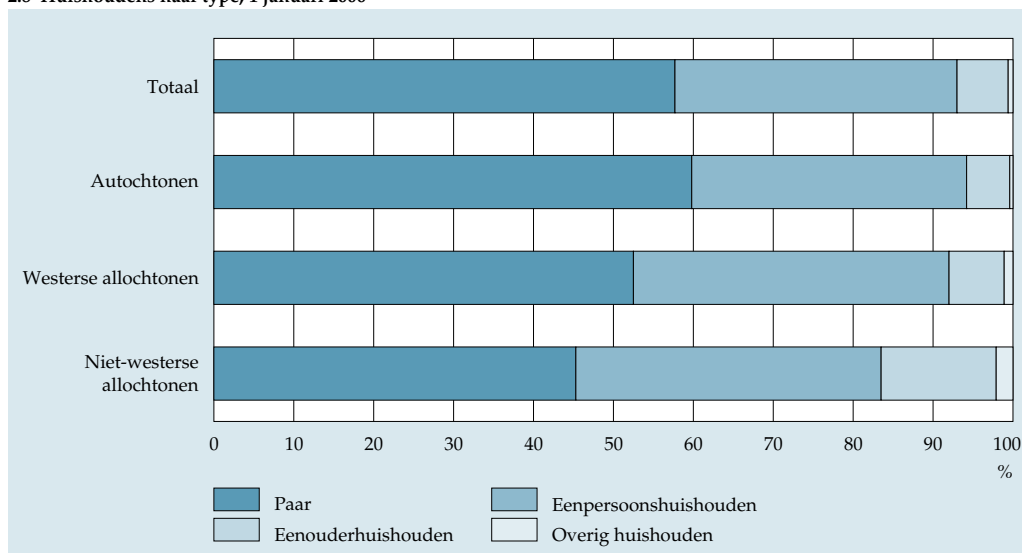
Het aantal huishoudens met een niet-westerse referentiepersoon zal volgens de CBS-prognose de komende decennia flink toenemen en in 2050 meer dan verdubbeld zijn tot 1,4 miljoen. Het aantal huishoudens groeit veel sneller dan het aantal personen van niet-westerse herkomst. Dit komt vooral door een toenemend aantal kinderen dat op een leeftijd komt dat ze zelfstandig een huishouden gaan vormen.

Turken en Marokkanen trouwen vooral binnen eigen herkomstgroep

Als een maatstaf voor integratie van allochtonen wordt vaak het aandeel gemengde huwelijken (met een autochtone partner) gebruikt. Ook het aandeel migratie-huwelijken, waarbij een van de partners overkomt uit het land van herkomst, zegt iets over de mate van integratie.

¹⁾ De herkomst van de referentiepersoon bepaalt de indeling van het huishouden naar herkomstland. In de hier gebruikte indeling is bij een paar de vrouw de referentiepersoon. Woont een autochtone vrouw met een allochtone man samen, dan is bij deze definitie sprake van een huishouden met een autochtone referentiepersoon.

2.8 Huishoudens naar type, 1 januari 2006

Bron: Bevolkingsstatistieken.

In 2006 trouwden in totaal ruim 26 duizend allochtonen, van wie ongeveer 9 duizend Turkije, Marokko, Suriname of de Nederlandse Antillen en Aruba als herkomstland had. Gemengde huwelijken komen niet veel voor bij allochtonen van Turkse of Marokkaanse herkomst: 10 procent van de huwendes trouwt met een autochtoon. Over het algemeen trouwt men binnen deze groepen met iemand van dezelfde herkomstgroep. Een deel van deze huwelijken betreft migratiehuwelijken. Ongeveer een kwart van de Turkse huwendes mannen en vrouwen en van de Marokkaanse huwendes mannen haalt hun partner uit het buitenland. Voor Marokkaanse vrouwen is dat ongeveer 17 procent.

Veel gemengde huwelijken onder Antillianen en Surinamers

Onder Surinamers en Antillianen wordt veel meer gemengd getrouwd. In 2006 werd bijna de helft van de huwendes Antillianen met een autochtone partner in de echt verbonden. Ongeveer een derde trouwde met iemand uit dezelfde herkomstgroep. Migratiehuwelijken komen onder Antillianen nauwelijks voor. Surinamers trouwden wat minder vaak gemengd: 37 procent van de vrouwen en 25 procent van de mannen. Vergeleken met Marokkanen en Turken trouwen relatief veel Antillianen en Surinamers met iemand uit een andere allochtone herkomstgroep.

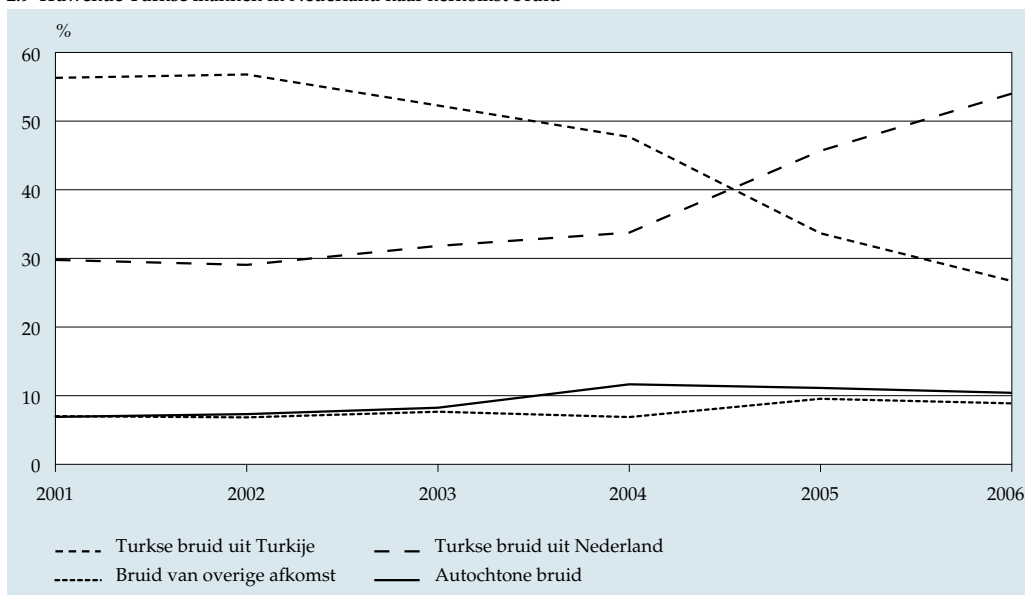
Aantal migratiehuwelijken afgenomen

In de periode 2001–2006 is het jaarlijkse aantal gemengde huwelijken constant gebleven. Sinds 2003 neemt het aantal migratiehuwelijken af, vooral bij Turken en Marokkanen. In 2001 sloot bijvoorbeeld nog ruim de helft van de huwendes Turkse mannen en vrouwen een migratiehuwelijk. In 2006 was dat een kwart. Het lijkt

erop dat er in plaats van migratiehuwelijken meer huwelijken worden gesloten met iemand uit Nederland van dezelfde herkomstgroep (figuur 2.9).

De daling van het aantal migratiehuwelijken is mogelijk een gevolg van de maatregelen die in 2004 zijn ingevoerd²⁾ die strengere eisen stellen aan dergelijke huwelijken. Ook andere factoren zullen een rol spelen, zoals integratie, veranderende samenstelling van de allochtone bevolking naar generatie en de toename van ongehuwd samenwonen.

2.9 Huwende Turkse mannen in Nederland naar herkomst bruid

Bron: Bevolkingsstatistieken.

2.5 Regionale spreiding

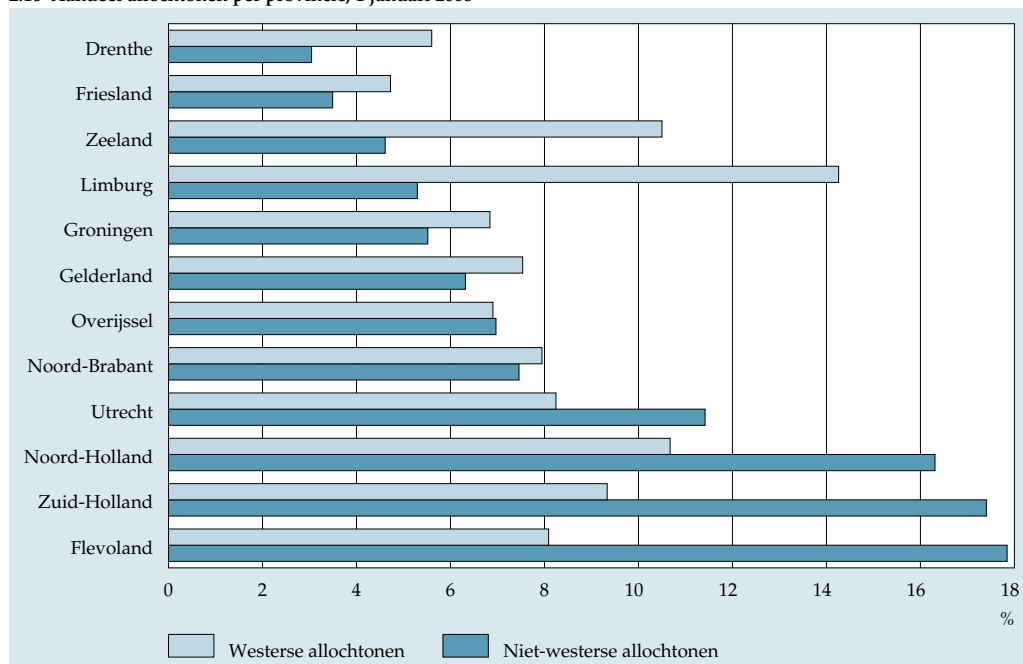
Westerse allochtonen in Limburg, niet-westerse in Flevoland

Een op de vijf inwoners van Nederland op 1 januari 2008 is van allochtone afkomst. Per provincie loopt het aandeel allochtonen uiteen van een op de vier in Noord- en Zuid-Holland en Flevoland, tot nog geen een op de tien in Drenthe en Friesland (figuur 2.10).

²⁾ Per 1 november 2004 zijn maatregelen van kracht geworden die het lastiger maken om een partner uit het land van herkomst te laten overkomen. Het gaat hierbij om de volgende maatregelen: de minimumleeftijd van mensen die een partner uit het buitenland willen trouwen en van de immigrerende partner is verhoogd van 18 naar 21 jaar. De inkomenseis van mensen die met een partner uit het buitenland willen trouwen, is verhoogd van 100 naar 120 procent van het minimumloon.

Flevoland heeft met 18 procent het hoogste aandeel niet-westers allochtone inwoners, gevolgd door Zuid- en Noord-Holland. De provincie Limburg heeft met 14 procent het hoogste aandeel westers allochtone inwoners, van wie de helft Duitser is. Ook in Zeeland en Noord-Holland is meer dan 10 procent westers allochtoon. In Zeeland zijn vier van de tien westerse allochtonen Belg, in Noord-Holland vormen Indonesiërs met 28 procent de grootste groep binnen de westerse allochtonen in deze provincie.

2.10 Aandeel allochtonen per provincie, 1 januari 2008

Bron: Bevolkingsstatistieken.

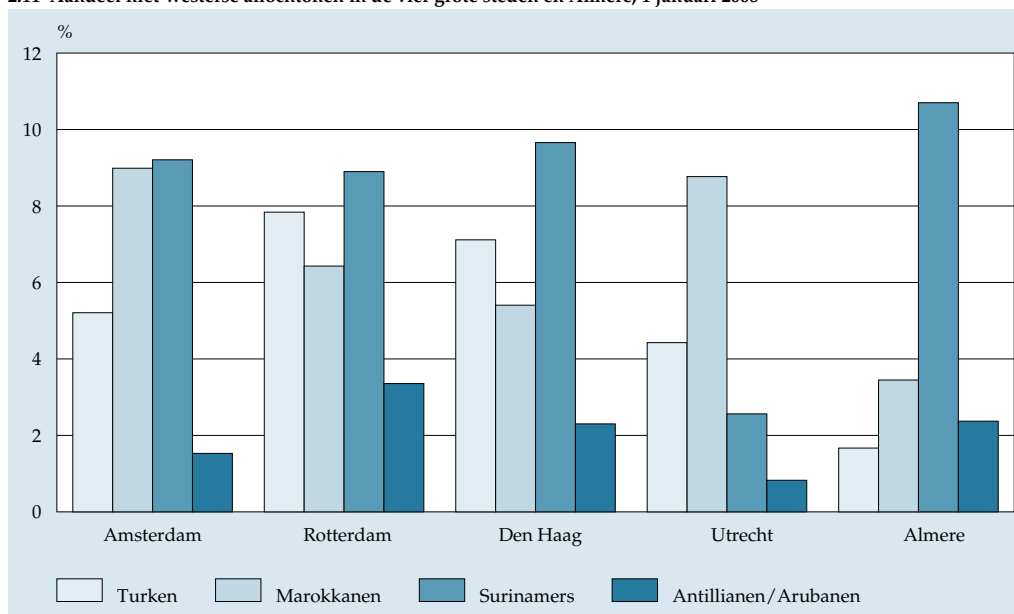
Hoge percentages niet-westerse allochtonen in vier grote steden

De herkomst van de niet-westerse bevolking verschilt sterk per stad (figuur 2.11). In Rotterdam, Amsterdam en Den Haag is een op de drie inwoners niet-westers allochtoon. In Almere is dat een kwart. In Utrecht is hun aandeel met 21 procent wat lager. In Utrecht wonen relatief veel Marokkanen, terwijl in Almere vooral Surinamers wonen.

Aandeel niet-westerse allochtonen in Flevoland het meest toegenomen

In de afgelopen tien jaar is de bevolkingssamenstelling van de provincies niet evenredig veranderd. Zo wonen er in 2008 in Zuid-Holland per saldo minder autochtonen, en veel meer (vooral niet-westerse) allochtonen dan in 1998 (figuur 2.12). Het aandeel niet-westerse allochtone inwoners is daardoor toegenomen van 13 naar 17 procent. In Limburg kromp zowel de autochtone als de westers allochtone

2.11 Aandeel niet-westerse allochtonen in de vier grote steden en Almere, 1 januari 2008

Bron: Bevolkingsstatistieken.

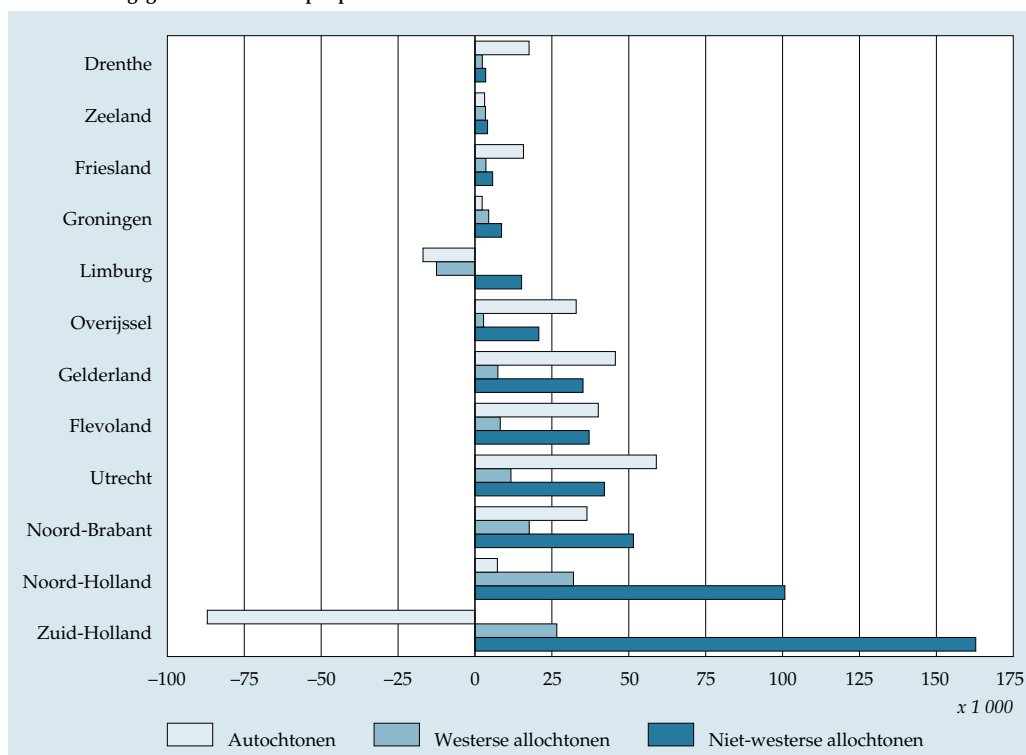
bevolking licht, terwijl het aantal niet-westerse allochtonen licht toenam. Het aandeel niet-westerse allochtonen is in deze provincie in 2008 met 5 procent dan ook iets hoger dan tien jaar eerder. In de andere provincies groeiden alle drie de bevolkingsgroepen nog, zij het in ongelijke mate. Flevoland kende de grootste relatieve toename van het aandeel niet-westerse allochtonen in zijn bevolking: van 10 procent in 1998 naar 18 procent in 2008.

Aandeel westerse allochtonen in de grote steden zal toenemen

Naar verwachting zal het aandeel westerse allochtonen in alle provincies in 2025 hoger zijn dan nu (PBL/CBS, 2008; De Jong en Van Agtmaal-Wobma, 2008). Een uitzondering hierop vormt Limburg, waar dit aandeel onder meer door sterfte binnen de relatief oude populatie daalt. In 2025 zal Limburg 12,4 procent westerse allochtonen hebben. Dat is dan niet meer het hoogste percentage van alle provincies: Noord-Holland heeft met 12,9 procent dan net iets meer westerse allochtonen in zijn bevolking. Westerse allochtonen zijn vooral arbeidsmigranten. Door de aanwezigheid van grote steden en werkgelegenheid in Noord- en Zuid-Holland wordt daar de sterkste groei verwacht.

Het aandeel niet-westerse allochtonen zal vooral in Flevoland toenemen. Dit komt door verhuizing vanuit Amsterdam naar Almere en Lelystad en de natuurlijke aanwas van de huidige vrij jonge populatie. Daardoor zal Flevoland ook in 2025 van alle provincies het hoogste aandeel niet-westerse allochtonen tellen.

2.12 Bevolkingsgroei in 1998–2008 per provincie

Bron: Bevolkingsstatistieken.

In de vier grote steden wonen in 2025 naar verwachting meer westerse en minder niet-westerse allochtonen dan nu het geval is. Het aandeel westerse allochtonen neemt er toe van 12 procent in 2008 tot 16 procent in 2025. Dit komt met name door instroom van immigranten uit Europa. Het aandeel niet-westerse allochtonen daalt er juist, van 33 naar 27 procent. Buiten de grote steden zal dit aandeel echter toenemen. In 2025 is 13 procent van de Nederlandse bevolking van niet-westerse herkomst. Nu is dat nog 11 procent.

2.6 Conclusie

Op 1 januari 2008 wonen er 1,8 miljoen niet-westerse en 1,4 miljoen westerse allochtonen in Nederland. De grootste westerse herkomstgroepen zijn Indonesiërs en Duitsers. De laatste jaren is, mede als gevolg van de uitbreiding van de EU in 2004 en 2007, het aantal Oost-Europeanen sterk toegenomen. Turken, Surinamers, Marokkanen en Antillianen/Arubanen vormen de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen. Van deze groepen is 40 tot 50 procent zelf in Nederland geboren en maakt daarmee deel uit van de tweede generatie. De eerste generatie neemt in

omvang af door stagnerende immigratie. In de jaren 2004 tot en met 2007 verlieten per saldo meer niet-westerse allochtonen ons land dan er naar Nederland kwamen. Het migratiesaldo (immigratie minus emigratie) van Nederland was in 2007 nog negatief, maar veel minder sterk dan de jaren ervoor. Dit komt door enerzijds een afname van de emigratie en anderzijds door een stijging van de immigratie uit EU-landen zoals Bulgarije, Roemenië en Polen.

De Nederlandse bevolking zal alleen nog groeien door allochtonen. In 2050 zullen er 4,8 miljoen allochtonen in Nederland zijn, waarvan 2,7 miljoen van niet-westerse herkomst. Dan zullen naar verwachting drie op de tien inwoners van allochtone afkomst zijn. Nu is dat aandeel twee op de tien.

De gemiddelde leeftijd waarop niet-westers allochtone vrouwen van de tweede generatie kinderen krijgen, komt steeds meer in de buurt van autochtone moeders. Ook wat kindertal betreft lijkt de tweede generatie steeds meer op autochtonen. Hoewel de sterftcijfers van niet-westerse allochtonen nog altijd hoger zijn dan die van autochtonen, is het verschil tussen beide groepen gedaald. Op alle leeftijden waren de sterfterisico's van niet-westerse allochtonen in de periode 2002–2006 aanzienlijk lager dan in de periode 1996–2001. Opvallend is het, vergeleken met autochtonen, relatief veel lagere sterfterisico van Marokkaanse mannen, en in mindere mate van overige niet-westerse mannen, vanaf ongeveer 40-jarige leeftijd.

Momenteel zijn twee op de tien huishoudens in Nederland als allochtoon aan te merken. De meeste huishoudens bestaan uit een paar, al dan niet met kinderen. Bij niet-westers allochtone huishoudens is het aandeel paren echter lager dan bij autochtonen, en zijn er relatief meer eenpersoonshuishoudens en eenoudergezinnen. In 2050 zullen naar verwachting bijna drie op de tien huishoudens als allochtoon te typeren zijn. Vooral het aantal niet-westerse huishoudens neemt toe, door een toenemend aantal kinderen dat uit huis gaat en een nieuw huishouden vormt. Turkse en Marokkaanse mannen en vrouwen trouwen meestal met iemand van dezelfde herkomstgroep. Van alle in 2006 huwendes uit deze groep trouwde een op de tien met een autochtoon. Bij Surinamers en Antillianen ligt dat aandeel veel hoger: de helft ging een gemengd huwelijk aan. In het algemeen is het aantal gemengde huwelijken in de periode 2001–2006 constant gebleven. Het aantal migratiehuwelijken, waarbij de partner uit het buitenland komt, neemt sinds 2003 af.

Het aandeel allochtonen vertoont sterke regionale verschillen. Per provincie loopt het aandeel allochtonen in de bevolking uiteen van een op de vier in Noord- en Zuid-Holland en Flevoland, tot nog geen een op de tien in Drenthe en Friesland. In Flevoland is het aandeel allochtonen de afgelopen tien jaar sterk gestegen. Naar verwachting zal deze provincie in 2025 het hoogste aandeel niet-westerse allochtonen tellen. In de vier grote steden wonen in 2025 volgens de laatste prognoses meer westerse en minder niet-westerse allochtonen dan nu. Buiten de grote steden stijgt het aandeel niet-westerse allochtonen juist.

Literatuur

- Beer, J. de (2007). Nederlandse moslims blijven in de minderheid. *Demos*, 23 (9), 1–5.
- Duin, C. van (2007). Huishoudensprognose 2006–2050: huishoudens naar herkomstgroep. *Bevolkingstrends*, 56(1), 55–62.
- Duin, C. van (2008). Bevolkingsprognose 2007–2014: tijdelijk hogere groei. *Bevolkingstrends*, 55(3), 54–65.
- Garssen, J. en H. Nicolaas (2006). Recente trends in de vruchtbaarheid van niet-westerse allochtone vrouwen. *Bevolkingstrends*, 54(1), 15–31.
- Garssen, J. en A. van der Meulen (2007). Overlijdensrisico's naar herkomstgroep: daling en afnemende verschillen. *Bevolkingstrends*, 55(4), 56–72.
- Garssen, J. en A. van der Meulen (2008, 7 januari). Sterftcijfer allochtonen daalt sterk. *CBS-Webmagazine*.
- Huis, M. van (2007). Partnerkeuze van allochtonen. *Bevolkingstrends*, 55(4), 25–31.
- Jong, A. de, en E. van Agtmaal-Wobma (2008). Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2007–2025: belangrijkste uitkomsten. *Bevolkingstrends*, 56(3), 46–55.
- IND (2007, november). *Cohortanalyse Asielprocedure 2001–2006, peildatum 1 juli 2007*. IND Informatie- en Analysecentrum (INDIAC).
- Loozen, S. en C. van Duin (2007). Allochtonenprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten. *Bevolkingstrends*, 55(2), 60–67.
- Nicolaas, H. (2007). Bevolkingsprognose 2006–2050: veronderstellingen over de immigratie. *Bevolkingstrends*, 55(1), 57–64.
- Nicolaas, H. en E. van Agtmaal-Wobma (2008, 27 februari). Stijging emigratie voorbij. *CBS-Webmagazine*.
- PBL/CBS (2008, 8 juli). In 2025 fors meer huishoudens in de Randstad. Persbericht.
- Sprangers, A.H. en H. Nicolaas (2008). Laagste aantal asiolverzoeken sinds 1988. *Bevolkingstrends*, 56(1), 30–31.

Tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite

Tabel B 2.1	Bevolking en bevolkingsgroei, 1 januari 2008 (uitgebreide versie van de staat in tekst)
Tabel B 2.2	Bevolking naar generatie en leeftijd, 1 januari 2008 (uitgebreide versie van de staat in de tekst)
Tabel B 2.3	Leeftijd moeder bij de geboorte van het eerste kind en gemiddeld kindertal (TFR) per vrouw
Tabel B 2.4	Gemiddelde leeftijd moeder bij de geboorte van het eerste kind, naar generatie moeder
Tabel B 2.5	Gemiddeld kindertal (TFR) van autochtone en eerste generatie allochtone vrouwen
Tabel B 2.6	Huishoudens naar type en herkomstgroepering referentiepersoon, 2007
Tabel B 2.7	Huwende niet-westerse allochtonen naar herkomstgroep partner, 2006
Tabel B 2.8	Bevolking naar regio

3. *Onderwijs*

Onderwijs speelt in het integratieproces een sleutelrol. Door het volgen van onderwijs doet men immers kennis en vaardigheden op die nodig zijn voor het verwerven van een (gunstige) positie op de arbeidsmarkt. Daarmee is onderwijs belangrijk om kansen te bieden aan groepen die in sociaaleconomisch opzicht achterblijven. Maar ook in sociaal-cultureel opzicht kan het onderwijs het integratieproces bevorderen. De onderwijssituatie biedt namelijk bij uitstek de gelegenheid voor de verschillende herkomstgroepen om vanaf jonge leeftijd met elkaar in contact te komen. Daarnaast kunnen drempels tussen de groepen worden verlaagd door verbreding van kennis en inzicht in elkaars achtergronden en cultuur.

In dit hoofdstuk behandelen we verschillende aspecten van onderwijs vanuit het integratieperspectief. Allereerst bespreken we de mate van gekleurdheid van scholen in het basis- en voortgezet onderwijs. Vervolgens worden de onderwijsloopbanen van jongens en meisjes van diverse herkomstgroepen gevolgd. Hierbij komen het basisonderwijs (Citotoets en schooladvies), voortgezet onderwijs (inclusief doorstroom naar vervolgonderwijs), middelbaar beroepsonderwijs (inclusief arbeidsmarktpositie gediplomeerden) en hoger onderwijs (inclusief arbeidsmarktpositie afgestudeerden) aan de orde. Daarna wordt specifiek gekeken naar voortijdig schoolverlaters, het opleidingsniveau van de bevolking van 25 tot 65 jaar en de deelname aan het volwassenenonderwijs. Speciale aandacht wordt steeds besteed aan de situatie van niet-westerse allochtonen vergeleken met die van autochtonen; westerse allochtonen blijven voor het grootste deel buiten beschouwing.

3.1 *Segregatie in het onderwijs*

Het bestaan van 'witte' en 'gekleurde' scholen staat de laatste jaren sterk in de belangstelling. De opmars van gekleurde scholen wordt vaak als ongewenst gezien. Dit vooral wanneer deze scholen meer 'gekleurd' zijn dan de bevolking in de omgeving, zoals veel voorkomt in het centrum van de grote steden (Latten, De Feijter, Nicolaas en Hamers, 2006). Maatregelen om segregatie tegen te gaan en integratie te bevorderen hadden tot nu toe weinig effect en stuitten ook vaak op angsten van ouders en op bezwaren van juridische aard. De laatste tijd lijken initiatieven waarbij ouders zijn betrokken wel enig succes te boeken.

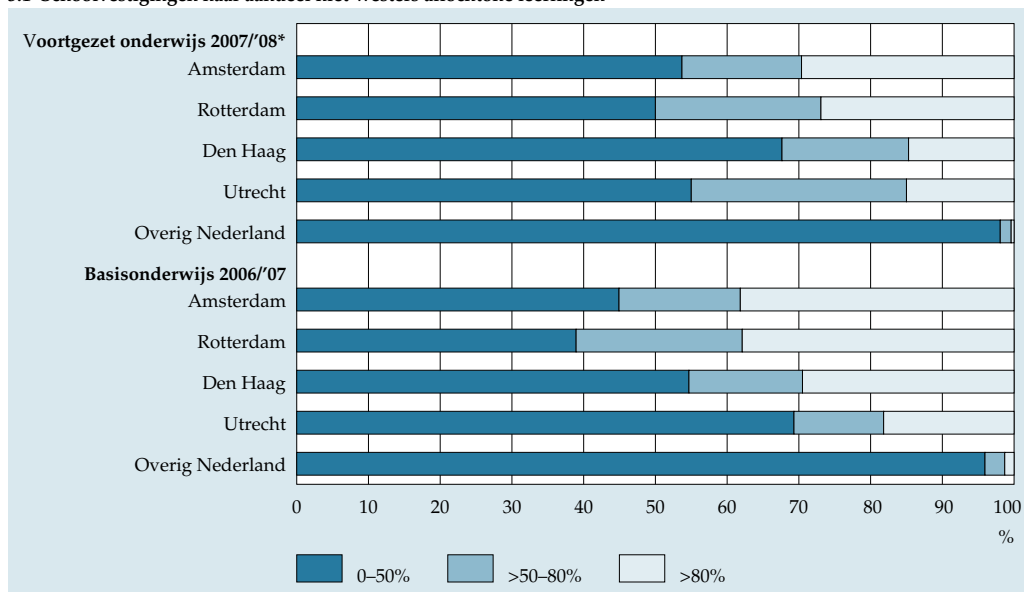
De ongelijke verdeling van autochtone en niet-westers allochtone leerlingen in het basisonderwijs heeft voor een groot deel te maken met demografische oorzaken. In steden en wijken waar de bevolking voor een groot deel van niet-westers allochtone herkomst is, zullen ook de scholen meer gekleurd zijn. De op sociale en etnische gronden gebaseerde schoolkeuzen van ouders zorgen ervoor dat sommige scholen

'witter' en andere scholen 'gekleurder' zijn dan de bevolking in de omgeving van de school. Bij de keuze van een schoolvestiging in het voortgezet onderwijs is de nabijheid van de school iets minder belangrijk, maar speelt de onderwijssoort wel een belangrijke rol. Niet-westers allochtone leerlingen volgen vaker het vmbo en binnen het vmbo vaker de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-b en vmbo-k) dan autochtone leerlingen. Een schoolvestiging met alleen vmbo-b en vmbo-k zal daarom gekleurder zijn dan een schoolvestiging waar alleen havo en vwo gevolgd kunnen worden (CBS, 2007 en 2008a; Hartgers, 2007).

Meeste gekleurde scholen in de Randstad

De laatste jaren was bij 8 procent van de scholen in het basis- en voortgezet onderwijs het aandeel niet-westers allochtone leerlingen meer dan 50 procent. De helft van deze scholen had meer dan 80 procent niet-westers allochtone leerlingen. Deze cijfers zijn over de jaren erg stabiel. In de Randstad komen de meeste gekleurde scholen voor, waarbij het aandeel gekleurde scholen in het voortgezet onderwijs iets lager is dan in het basisonderwijs. In 2006/'07 telde iets meer dan de helft van de basisscholen in de vier grote steden meer dan 50 procent niet-westers allochtone leerlingen. Ongeveer een derde van de scholen in deze steden had meer dan 80 procent niet-westers allochtone leerlingen. Voor het voortgezet onderwijs liggen deze percentages voor 2007/'08 op 44 en 24 procent. Rotterdam en Amsterdam hebben het grootste aandeel gekleurde scholen. In Utrecht nam het percentage gekleurde scholen in het voortgezet onderwijs vanaf 2005/'06 flink toe.

3.1 Schoolvestigingen naar aandeel niet-westers allochtone leerlingen

Bron: Onderwijsstatistieken.

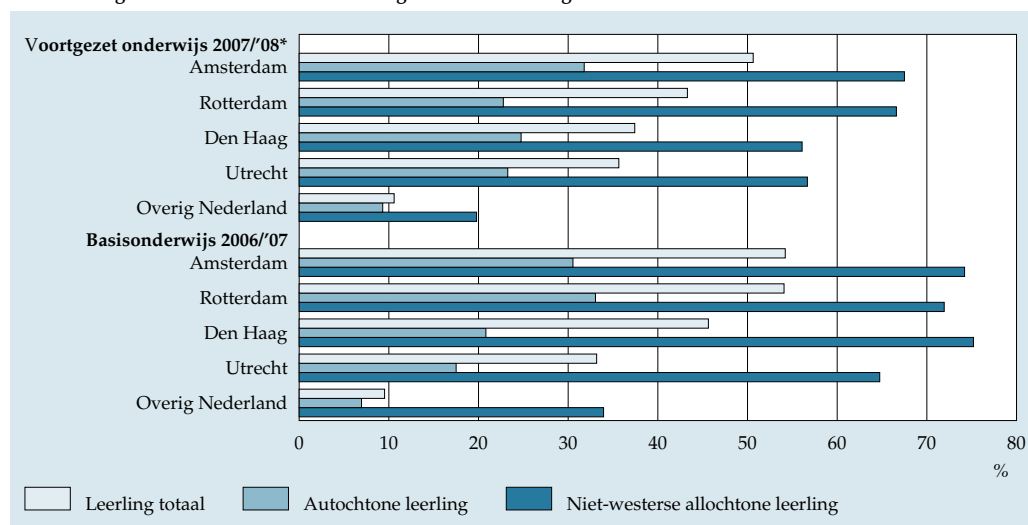
Segregatie in basisonderwijs groter dan in voortgezet onderwijs

Gemiddeld over heel Nederland heeft 14 procent van de leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs een niet-westers allochtone achtergrond. Een leerling heeft dus gemiddeld 14 procent niet-westers allochtone medescholieren. Door segregatie verschilt dit aandeel echter per herkomstgroepering. Deze verschillen zijn in het basisonderwijs groter dan in het voortgezet onderwijs.

In het basisonderwijs had een niet-westers allochtone leerling in 2006/'07 gemiddeld 49 procent medeleerlingen met een niet-westerse achtergrond, terwijl dit percentage voor autochtone of westers allochtone leerlingen gemiddeld maar 8 procent bedroeg. In het voortgezet onderwijs had een niet-westers allochtone leerling in 2007/'08 gemiddeld 34 procent medeleerlingen met een niet-westerse achtergrond tegen 10 procent van de autochtone leerlingen.

Dat de segregatie binnen het voortgezet onderwijs minder groot is dan binnen het basisonderwijs komt door het grotere verzorgingsgebied van de middelbare scholen. Basisscholen zijn over het algemeen minder groot en voor hun leerlingpopulatie meer gebonden aan de buurt waarin zij staan. Overigens zijn de verschillen binnen het voortgezet onderwijs tussen de vestigingen naar onderwijssoort vaak wel erg groot (CBS, 2006).

3.2 Percentage niet-westers allochtone schoolgenoten van leerlingen

Bron: Onderwijsstatistieken.

Sterke segregatie op scholen in vier grote steden

In de vier grote steden is bijna de helft van de basisschoolleerlingen en 44 procent van de leerlingen in het voortgezet onderwijs van niet-westers allochtone herkomst. De verschillen in aandelen niet-westers allochtone schoolgenoten tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen zijn hier groot. De grootste verschillen binnen

het basisonderwijs zijn te vinden in Den Haag, terwijl het voortgezet onderwijs in Rotterdam de grootste segregatie laat zien.

In hoofdstuk 7 wordt verder ingegaan op de segregatie binnen het voortgezet onderwijs en de samenhang tussen leren en wonen in een school en buurt met een hoger of lager aandeel niet-westerse allochtonen.

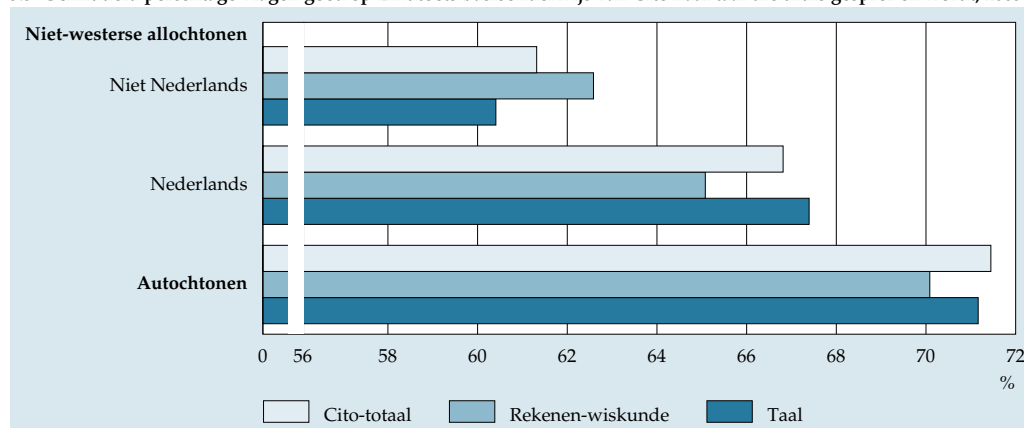
3.2 Basisonderwijs

Aan het eind van de basisschool blijven de prestaties van niet-westers allochtone leerlingen achter bij die van autochtone en westers allochtone leerlingen. Dit blijkt uit resultaten van de Eindtoets Basisonderwijs 2005 van Cito in combinatie met gegevens naar herkomstgroepering. Zowel op het onderdeel taal als het onderdeel rekenen-wiskunde hadden autochtone en westers allochtone leerlingen gemiddeld meer vragen goed dan leerlingen met een niet-westers allochtone achtergrond (CBS, 2007). Meisjes scoorden binnen alle herkomstgroeperingen bij het taalonderdeel hoger dan jongens, terwijl jongens in alle groepen hoger scoorden bij het onderdeel rekenen-wiskunde dan meisjes.

Thuis taal van invloed op Cito-score

Bij ongeveer twee van de vijf niet-westers allochtone leerlingen die de Cito-toets in 2005 maakten, werd thuis geen Nederlands gesproken. Voor Turkse en Marokkaanse leerlingen gold dit in iets meer dan de helft van de gevallen. Bij Antilliaanse en Surinaamse leerlingen kwam dit met respectievelijk een kwart en één op de tien leerlingen minder vaak voor.

3.3 Gemiddeld percentage vragen goed op Eindtoets basisonderwijs van Cito naar taal die thuis gesproken wordt, 2005

Bron: Cito, CBS Onderwijsstatistieken.

De taal die thuis wordt gesproken, blijkt invloed te hebben op de Cito-score van de allochtone leerlingen (CBS, 2008a). Leerlingen met een niet-westers allochtone

achtergrond die thuis Nederlands spreken, scoren over het algemeen hoger op de Citotoets dan allochtone leerlingen die thuis geen Nederlands spreken. De verschillen zijn zoals verwacht het grootst bij het onderdeel taal, maar ook bij rekenen-wiskunde blijkt een duidelijk verschil in de score.

Vooraf grote verschillen bij Surinamers en Antillianen naar thuistaal

Van de leerlingen die thuis geen Nederlands spreken haalden de Marokkaanse leerlingen een iets hogere score op de taaltoets dan de overige leerlingen van niet-westerse herkomst. Bij de niet-westerse allochtonen die thuis wél Nederlands spreken waren de verschillen groter. Van deze groep scoorden de Antillianen met 70 procent vragen goed bijna net zo hoog als de autochtonen. De Turkse en Marokkaanse leerlingen die thuis Nederlands spreken, bleven hierbij met respectievelijk 62 en 63 procent flink achter.

Het wel of niet thuis Nederlands spreken laat bij de leerlingen van Surinaamse en Antilliaanse herkomst niet alleen grote verschillen zien in de resultaten op de taaltoets, maar ook op de rekentoets. Vooral bij Antilliaanse jongens zijn deze verschillen erg groot (14 respectievelijk 15 procentpunten). Bij de Turkse en Marokkaanse leerlingen zijn de verschillen op de taaltoets veel minder groot en de verschillen op de rekentoets minimaal.

Allochtonen krijgen vaker een lager voorlopig leerkrachtadvies dan Cito-advies

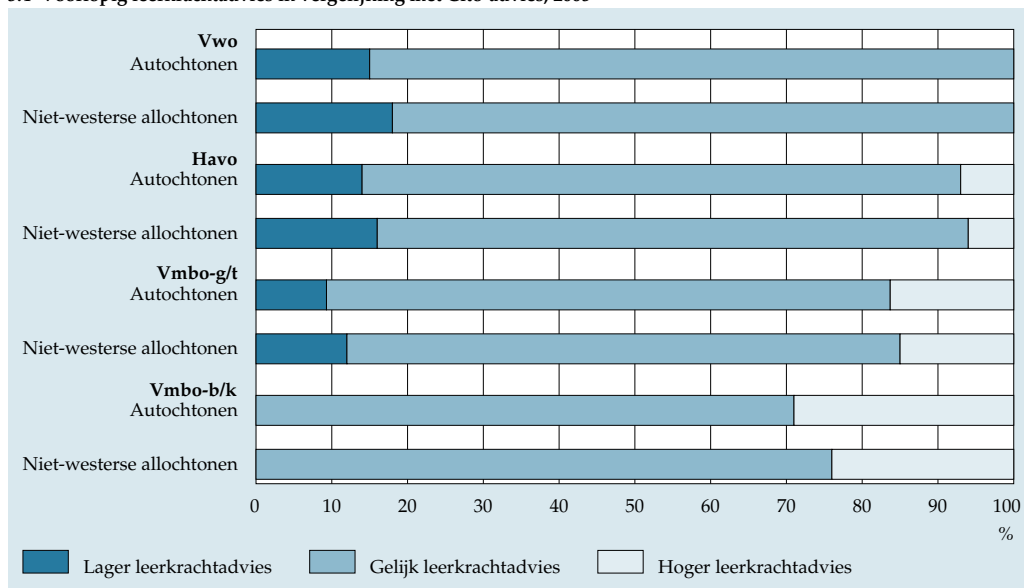
Naast de Citotoets geeft ook de leerkracht advies over het onderwijs dat de leerling het beste kan gaan volgen. Het leerkrachtadvies is een eerste, voorlopig advies dat los staat van de Citotoets en daaraan vooraf gaat. Nadat de Citotoets is opgemaakt geeft de leerkracht ook nog een definitief schooladvies. Cito-advies en (voorlopig) leerkrachtadvies hebben beide voor- en nadelen. De Citotoets is een objectief meetinstrument en voor alle kinderen gelijk, maar net als elke toets een momentopname. De leerkracht geeft daarentegen een subjectief oordeel over de leerlingen, maar wel op basis van maanden- of jarenlange ervaring met de leerling en diens prestaties.

Bij het vergelijken van het voorlopig advies van de leerkracht met de Cito-scores blijken niet-westerse allochtonen in het algemeen vaker dan autochtonen een advies te krijgen dat lager ligt dan hun Cito-score (Stroucken, Takkenberg en Béguin, 2008). In bijvoorbeeld de groep met Cito-advies 'vwo' lagen de percentages met een lager leerkrachtadvies op respectievelijk 18 en 15 procent. Niet-westerse allochtonen krijgen daarnaast minder vaak een advies dat hoger ligt dan hun Cito-score. In de groep leerlingen met een Cito-advies 'vmbo basis- of kaderberoepsgerichte leerweg' kreeg 29 procent van de autochtonen een hoger leerkrachtadvies, tegenover 24 procent van de niet-westers allochtone leerlingen.

Bij de feitelijke keuze van de brugklas wijken autochtone leerlingen vaker dan leerlingen van niet-westers allochtone herkomst af van het Cito-advies dat ze hebben gekregen. Ze gaan over het algemeen vaker naar een lager, maar ook vaker naar een hoger brugklatype dan hun Cito-score aangeeft. Hierop zijn twee uitzonderingen.

Met een havo-advies kiezen niet-westers allochtonen vaker dan autochtonen voor een hoger brugklatype en bij een Cito-score op vwo-niveau verschillen de groepen niet. Slechts 2 procent van zowel autochtonen als niet-westerse allochtonen met een vwo-advies gaat naar een lager brugklatype. In het algemeen kan worden gesteld dat leerlingen die bij de keuze van een brugklatype afwijken van hun Cito-advies iets vaker van niveau wisselen na de brugklas (CBS, 2009).

3.4 Voorlopig leerkrachtadvies in vergelijking met Cito-advies, 2005

Bron: Cito, CBS Onderwijsstatistieken.

3.3 Voortgezet onderwijs

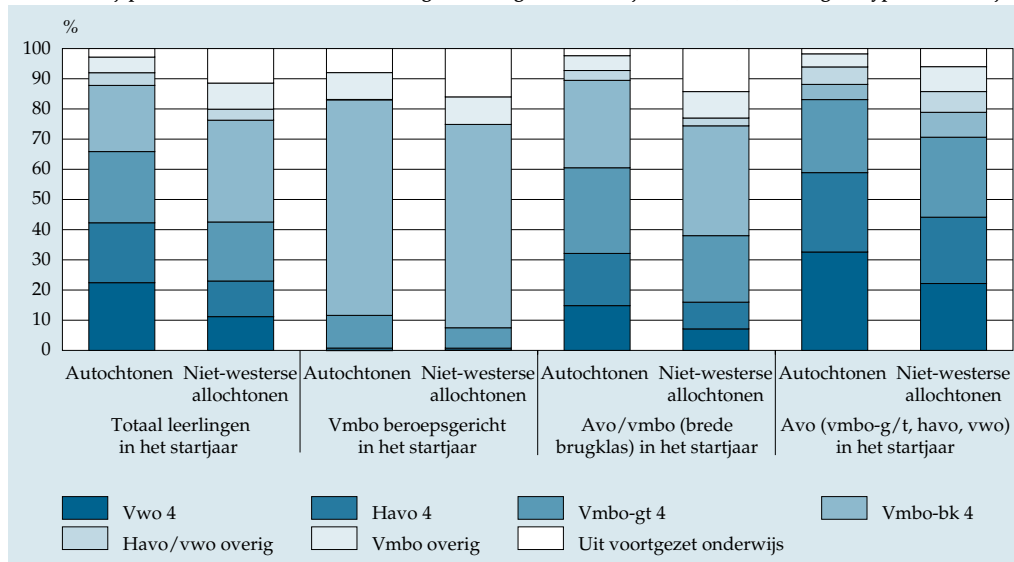
In het schooljaar 2007/'08 volgden ruim 900 duizend leerlingen een opleiding in het voortgezet onderwijs (vo). Dit aantal is exclusief leerlingen die praktijkonderwijs volgden. Bijna 129 duizend leerlingen waren van niet-westers allochtone herkomst, dat is 14,1 procent van het totaal aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs.

Niet-westerse allochtonen vaker vertraagd

Van de niet-westers allochtone leerlingen die in 2004/'05 voor het eerst in de brugklas van het voortgezet onderwijs zaten, had drie jaar later (in schooljaar 2007/'08) 76 procent het vierde leerjaar bereikt, 12 procent zat in een derde leerjaar en 11 procent zat niet meer op een school voor voortgezet onderwijs. De percentages verschillen van die voor de groep autochtone leerlingen; deze laatsten stroomden veel minder vaak uit (3 procent) en waren minder vaak vertraagd (9 procent zat in leerjaar 3). De percentages verschillen ook per brugklatype. Maar in welke

brugklas de leerlingen ook zijn gestart, niet-westers allochtone leerlingen stroomden vaker uit het voortgezet onderwijs dan autochtone leerlingen. En met uitzondering van de beroepsgerichte brugklas waren niet-westers allochtone leerlingen vaker vertraagd. Daarnaast zaten de autochtone leerlingen na drie jaar veel vaker in een hogere onderwijssoort, vooral na een start in een brede avo/vmbo-brugklas en een brugklas vmbo-g/t-havo/vwo. Overigens betekent uitstroom uit het voortgezet onderwijs niet altijd dat de leerling geen onderwijs meer volgt. Een leerling kan bijvoorbeeld naar het speciaal onderwijs zijn gegaan of naar een opleiding in het particuliere onderwijs.

3.5 Onderwijspositie in 2007/'08 na start in de brugklas voortgezet onderwijs in 2004/'05, naar brugklastype in het startjaar

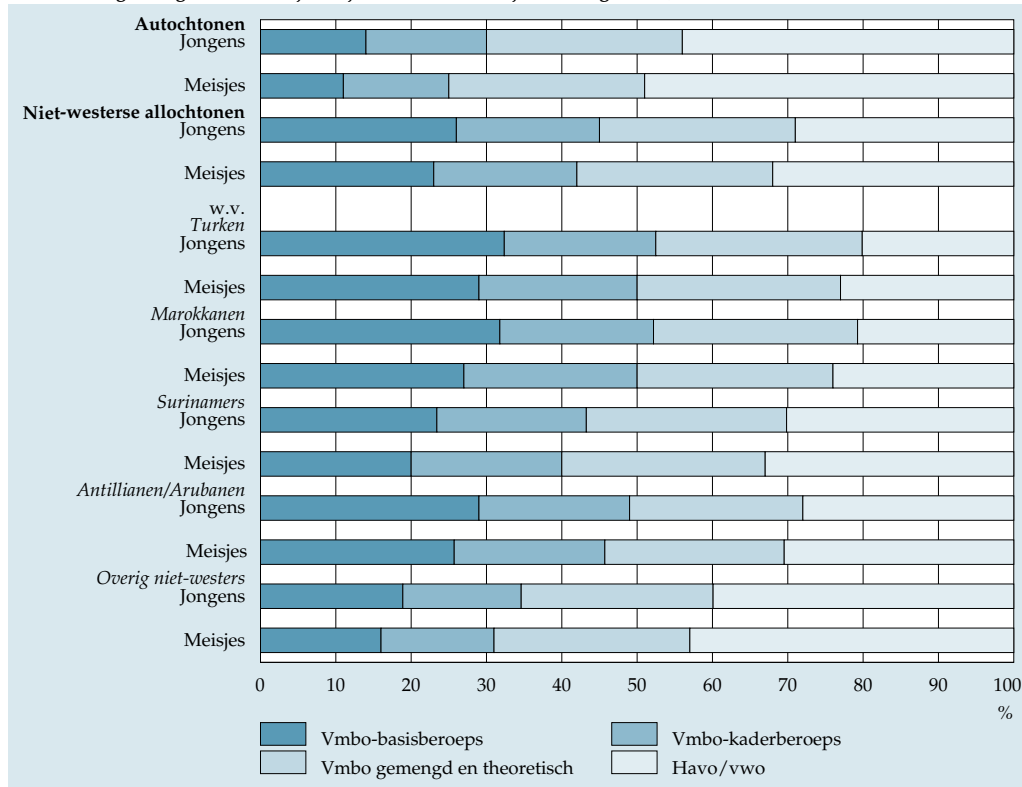
Bron: Onderwijsstatistieken.

Weinig Turkse jongens op havo/vwo

De verdeling over de onderwijssoorten van het voortgezet onderwijs naar herkomstgroepering en geslacht is het beste te vergelijken met behulp van de aantallen leerlingen in leerjaar 3. In dat leerjaar hebben bijna alle leerlingen hun keuze voor een onderwijssoort gemaakt. Leerlingen met een niet-westerse allochtone achtergrond gaan gemiddeld veel vaker naar de beroepsgerichte leerwegen binnen het vmbo dan autochtonen; vooral naar de basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b). In 2007/'08 zat van de autochtonen in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs 12 procent op het vmbo-b en van de niet-westerse allochtonen 24 procent. Van de Turkse en Marokkaanse jongens volgde bijna een derde deze opleiding. Binnen alle herkomstgroeperingen geldt dat jongens vaker naar de beroepsgerichte leerwegen gaan dan meisjes. Meisjes volgen relatief meer havo of vwo. Van de autochtone meisjes zat in 2007/'08 de helft op havo of vwo. Van de Turkse jongens maar

20 procent. De gemengde of theoretische leerweg van het vmbo (vmbo-g/t) wordt door ruim een kwart van de leerlingen gevolgd. Hierin verschillen de groepen niet veel.

3.6 Verdeling voortgezet onderwijs leerjaar 3 naar onderwijssoort en geslacht, 2007/'08*

Bron: Onderwijsstatistieken.

Meer extra ondersteuning voor niet-westers allochtone meisjes

Binnen het vmbo kunnen leerlingen een indicatie krijgen voor het leerweg-ondersteunend onderwijs (lwoo). Deze indicatie wordt gegeven aan leerlingen met een leerachterstand of gedrags- of motivatieproblemen. Zij krijgen extra ondersteuning en individuele begeleiding bij het volgen van hun opleiding. Een lwoo-indicatie wordt vooral gegeven binnen het vmbo-b en iets minder vaak binnen de kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-k). Binnen het vmbo-g/t zijn maar weinig leerlingen met een lwoo-indicatie. Het aandeel leerlingen binnen het derde leerjaar van het vmbo met een lwoo-indicatie bedroeg in 2007/'08 gemiddeld 23 procent. De verschillen naar herkomstgroepering zijn groot. Leerlingen van niet-westers allochtone herkomst hebben met 31 procent veel vaker een indicatie voor het lwoo dan autochtonen, maar dit hangt voor een deel samen met de keuze voor het vmbo-b. Binnen het vmbo-b had 60 procent van de niet-westerse allochtonen een

lwoo-indicatie tegen 57 procent van de autochtonen. Van de eerste generatie niet-westerse allochtonen binnen het vmbo-b had tweederde een indicatie voor het lwoo. En dat is niet zo verwonderlijk: met bijvoorbeeld een taalachterstand kan op deze manier misschien toch nog een diploma worden gehaald. Meisjes van autochtone en allochtone herkomst hebben relatief gezien vaker een lwoo-indicatie dan jongens. Het aandeel leerlingen met een indicatie voor het lwoo is sinds 2005/'06 in alle groepen en voor zowel jongens als meisjes wat toegenomen.

Economie nog steeds erg populair bij vooral Turken en Marokkanen

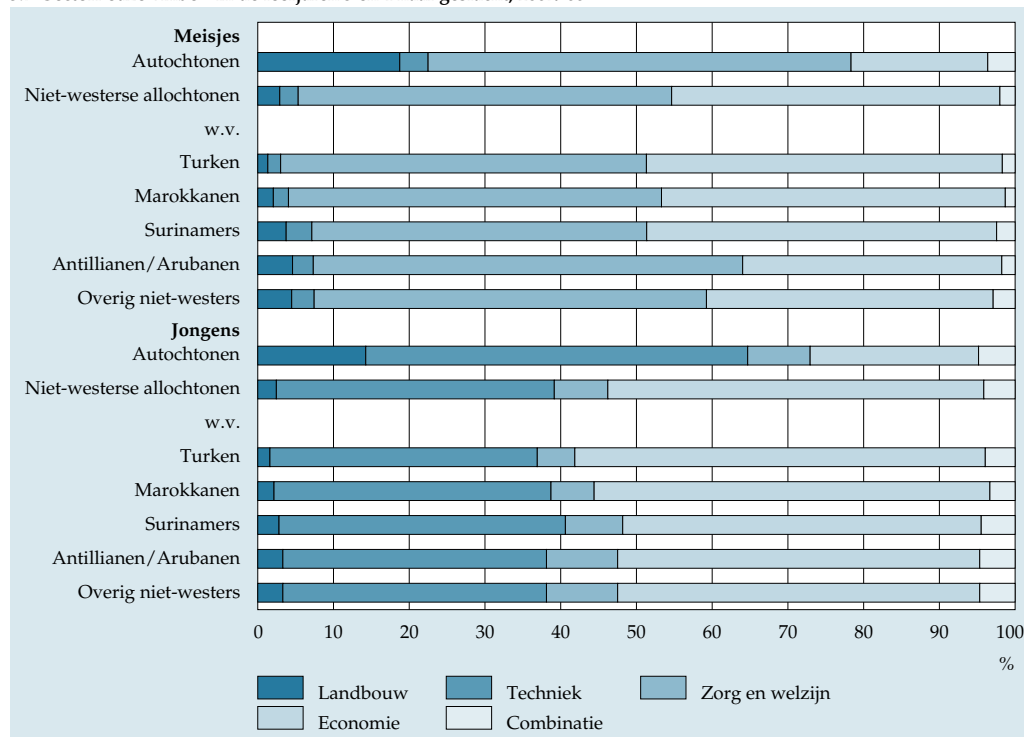
In de laatste leerjaren van het voortgezet onderwijs volgen de leerlingen niet meer alle vakken. De leerlingen van de beroepsgerichte en gemengde leerwegen van het vmbo kiezen in leerjaar 3 en 4 voor een sector. En de havo- en vwo leerlingen volgen vanaf het vierde leerjaar vakken uit het door hen gekozen profiel. De keuze voor sector en profiel verschilt traditioneel nogal voor jongens en voor meisjes. Dat geldt ook binnen de verschillende herkomstgroeperingen. Daarnaast zijn er duidelijke keuzeverschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen. Niet-westers allochtone leerlingen, zowel jongens als meisjes, kiezen opvallend veel vaker voor een economische richting dan autochtone leerlingen. En van de niet-westerse allochtonen zijn de Turkse en Marokkaanse jongeren de koplopers. Binnen alle onderwijssoorten van het voortgezet onderwijs kiezen zij het vaakst voor economie.

In 2007/'08 koos ongeveer de helft van de niet-westers allochtone jongens en 43 procent van de niet-westers allochtone meisjes in het vmbo voor de sector Economie. Van de autochtone leerlingen was dit ruim een kwart. Daarnaast kozen de meisjes vooral voor Zorg en welzijn en de jongens voor Techniek. Landbouw wordt bijna niet gekozen door niet-westers allochtone leerlingen. Bij de autochtonen koos 12 procent van de jongens 15 procent van de meisjes voor deze sector.

Eenzelfde beeld als op het vmbo is te zien bij de profielkeuze in de laatste twee leerjaren van de havo, alhoewel de autochtone jongens daar ook vrij vaak voor het profiel economie en maatschappij kiezen. Het profiel Cultuur en maatschappij was tot voor kort het meest populair bij de meisjes. Met de invoering van de vernieuwde tweede fase in 2007/'08 kiezen vooral meisjes, allochtoon en autochtoon, nu veel minder dit profiel. Wiskunde en economie zijn niet meer verplicht in Cultuur en maatschappij en een profiel zonder deze vakken beperkt de studiekeuze in het vervolgonderwijs (CBS, 2008b en 2009). In vergelijking met een aantal jaren geleden kiezen meisjes nu vaker voor de overige profielen, waarbij autochtone meisjes relatief meer voor Economie en maatschappij kiezen en niet-westers allochtone meisjes voor Natuur en gezondheid. Techniek wordt door meisjes maar heel weinig gekozen, maar is bij de jongens de tweede keus.

De profielkeuze binnen het vwo is wat evenwichtiger verdeeld dan op de havo en het vmbo. Jongens kiezen maar weinig voor Cultuur en maatschappij en meisjes

3.7 Sectorkeuze vmbo¹⁾ in de leerjaren 3 en 4 naar geslacht, 2007/'08*

Bron: Onderwijsstatistieken.

¹⁾ Exclusief de theoretische leerweg (heeft geen sectoren).

bijna niet voor Techniek, maar de overige profielen houden elkaar redelijk in evenwicht. Voor jongens was tot voor kort Economie en maatschappij het meest populaire profiel, maar de belangstelling daarvoor neemt de laatste jaren wat af ten gunste van Natuur en gezondheid. Bij de niet-westers allochtone jongens nog wat meer dan bij de autochtone jongens. In 2007/'08 kozen niet-westers allochtone jongens in de laatste twee leerjaren van het vwo voor het eerst minder vaak voor Economie en maatschappij dan autochtone jongens. Natuur en gezondheid werd de eerste keus voor de niet-westers allochtone jongens op het vwo.

Niet-westerse allochtonen hebben lagere slagingspercentages

Het aandeel geslaagde eindexamenkandidaten verschilt naar onderwijssoort, herkomstgroepering en geslacht. De hoogste slagingspercentages zijn te vinden binnen de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo, de laagste binnen de havo. Meisjes hebben over het algemeen een iets hogere slaagkans dan jongens en autochtone leerlingen slagen beduidend vaker dan niet-westers allochtone leerlingen. In 2006 waren vooral de verschillen binnen havo en vwo aanzienlijk. Bij de autochtone leerlingen lag daar het slagingspercentage respectievelijk 12 en 11 procentpunten hoger dan bij de niet-westers allochtone leerlingen. Bij de

vmbo-g/t examens bedroeg het verschil 8 procentpunten en bij de vmbo-b/k examens 6 procentpunten. Voor al de onderscheiden onderwijssoorten zijn de verschillen sinds 1999 wel met 2 tot 4 procentpunten afgenomen.

De eindcijfers van de examens van havo en vwo zijn voor de meeste vakken opgebouwd uit een cijfer voor het schoolonderzoek en een cijfer voor het centraal examen. Voor de meeste leerlingen is het cijfer voor het schoolonderzoek het hoogst. In 2006 waren de verschillen tussen de gemiddelde scores op het schoolonderzoek en het centraal examen bij niet-westerse allochtonen groter dan bij autochtonen (Takkenberg en Kapel, 2007).

Niet-westerse allochtonen vaak direct door naar hoogst mogelijke vervolgopleiding

Na het behalen van een diploma in het voortgezet onderwijs stromen de meeste leerlingen direct door naar een vervolgopleiding in het bekostigd onderwijs. Ongeveer 9 procent van de gediplomeerden in 2006 volgde een schooljaar later geen regulier onderwijs. Zij stopten bijvoorbeeld voor kortere of langere tijd met de studie of gingen een opleiding volgen in het particulier onderwijs of in het buitenland.

Niet-westerse allochtonen met een diploma havo of vwo stromen minder vaak uit het onderwijs dan autochtonen. Bovendien stromen zij vaker door naar de hoogste vervolgopleiding die zij met hun diploma kunnen volgen. Autochtone leerlingen met een vwo-diploma gaan bijvoorbeeld vaker naar het hbo, vooral de meisjes. Niet-westerse allochtonen met een vwo-diploma kozen in 2006 voor 83 procent voor een universitaire studie, tegen 76 procent van de autochtone jongens en 67 procent van de autochtone meisjes. Met een havo-diploma op zak kozen iets meer niet-westerse allochtonen dan autochtonen voor het vwo. De belangstelling voor een vervolgopleiding in het mbo is na de havo niet erg groot, maar autochtonen kiezen daar vaker voor dan niet-westerse allochtonen.

Met een vmbo-diploma stroomden autochtone en niet-westerse allochtonen ongeveer even vaak direct door naar een vervolgopleiding. Vanuit de beroepsgerichte leerwegen was dat het mbo. Niet-westerse allochtonen kozen binnen het mbo bijna uitsluitend voor de beroepsopleidende leerweg (bol); maar 6 procent van de niet-westers allochtone jongens en 2 procent van de niet-westers allochtone meisjes koos voor een werkend-leren opleiding in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Bij de autochtonen zijn het vooral de jongens die voor de bbl kiezen. Ook met een vmbo-g/t diploma kiezen veel leerlingen voor een mbo-opleiding (vooral bol). Van doorstroom naar de havo, om daarna een hbo-opleiding te kunnen volgen, is vaker sprake bij niet-westerse allochtonen dan bij autochtone leerlingen.

Staat 3.1
Slagingspercentages¹⁾ per onderwijssoort in het voortgezet onderwijs naar geslacht, 2006

	Vmbo-bk	Vmbo-gt	Havo	Vwo
	%			
<i>Jongens</i>				
Totaal	95	94	88	92
Autochtonen	96	96	90	93
Westerse allochtonen	95	93	85	91
Niet-westerse allochtonen	90	88	78	84
w.v.				
Turken	86	84	75	79
Marokkanen	90	85	75	79
Surinamers	90	89	78	82
Antillianen/Arubanen	90	89	85	93
overig niet-westers	93	91	79	86
<i>Meisjes</i>				
Totaal	96	95	89	93
Autochtonen	98	96	91	94
Westerse allochtonen	96	94	87	92
Niet-westerse allochtonen	92	88	78	83
w.v.				
Turken	88	80	67	70
Marokkanen	93	90	81	81
Surinamers	95	89	76	82
Antillianen/Arubanen	92	91	87	90
overig niet-westers	94	92	82	86

Bron: Onderwijsstatistieken.

¹⁾ Percentage geslaagde examendeelnemers.

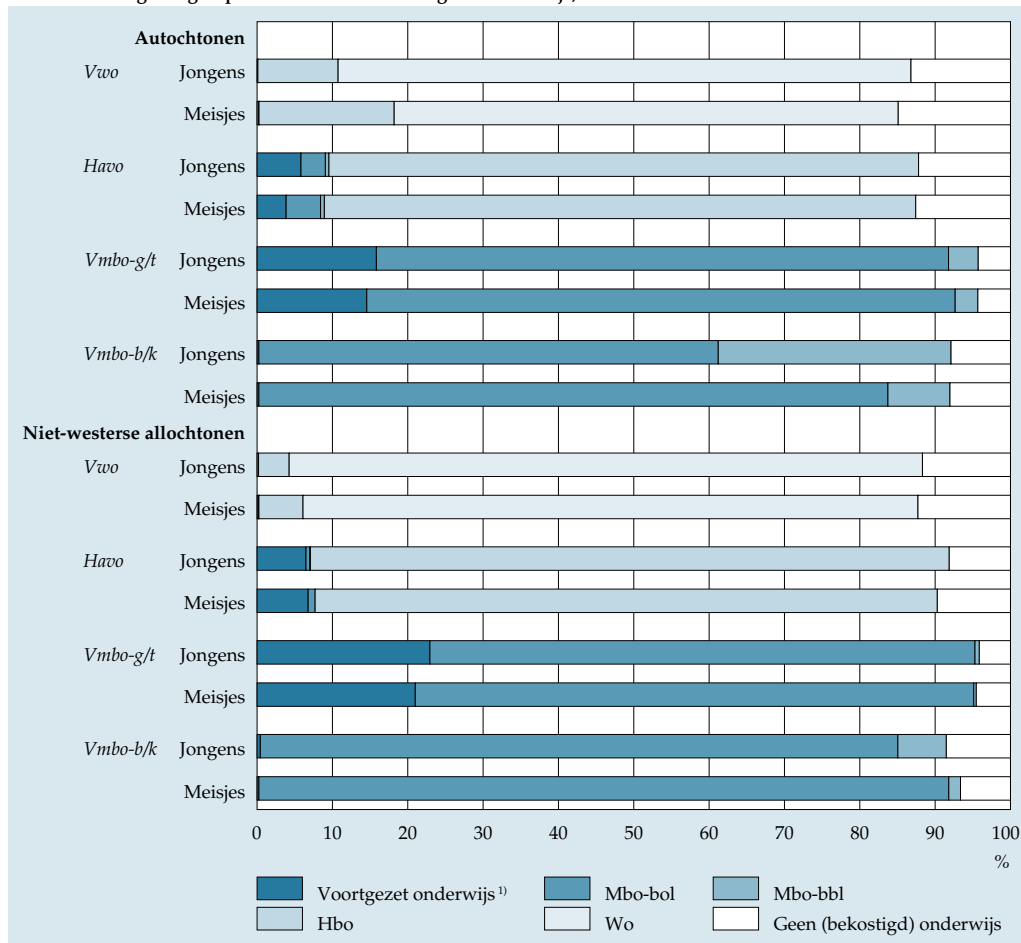
3.4 Middelbaar beroepsonderwijs

Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) kan worden gevolgd op vier verschillende niveaus. Na het behalen van een diploma op ten minste het tweede niveau is een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt gehaald. Voor elk van de niveaus kan de opleiding worden gevolgd in twee verschillende leerwegen: de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Binnen de bol krijgt een leerling 20 tot 60 procent beroepspraktijkvorming in de vorm van stages. Binnen de bbl werkt de leerling meestal vier dagen in de week in een leerbedrijf en gaat één dag in de week naar school, maar er zijn ook andere combinaties mogelijk.

Niet-westerse allochtonen maar weinig in de beroepsbegeleidende leerweg

In de vorige paragraaf zagen we al dat niet-westerse allochtonen veel minder belangstelling hebben voor een werken en leren opleiding binnen het mbo (bbl) dan vooral de autochtone mannen. Van de autochtone jongens in het mbo volgde in 2007/'08 43 procent de bbl tegen 24 procent van de niet-westers allochtone

3.8 Bestemming van gediplomeerden uit het voortgezet onderwijs, 2005/'06 - 2006/'07

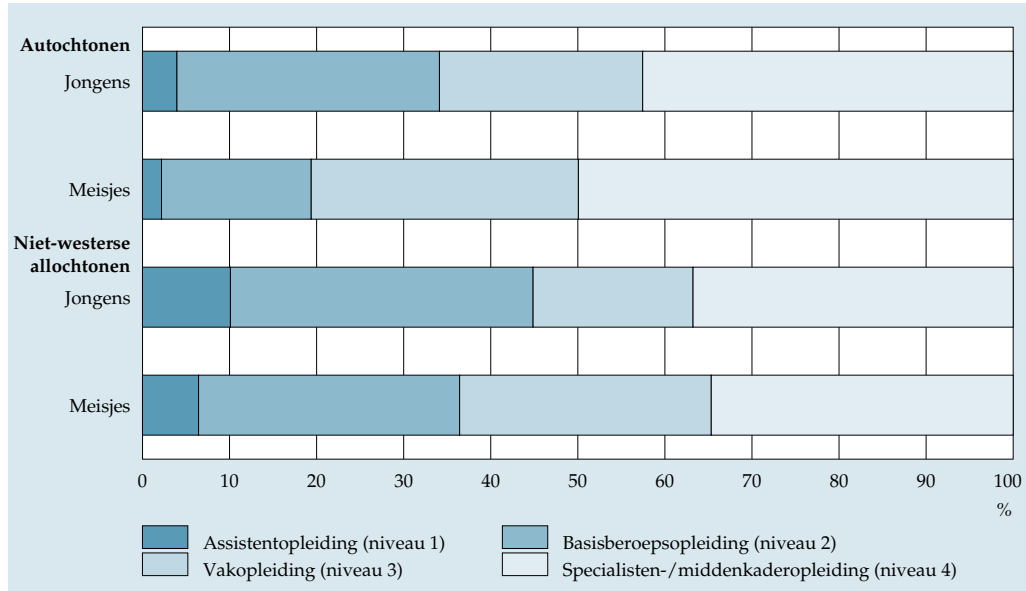
Bron: Onderwijsstatistieken.

¹⁾ Inclusief overig bekostigd onderwijs.

jongens. Vooral de Turkse en Marokkaanse jongens hebben weinig belangstelling voor de bbl. Bij de meisjes bedroegen deze aandelen 25 en 13 procent.

Binnen het mbo volgen autochtonen vaker hogere niveaus dan leerlingen van niet-westers allochtone herkomst. Dat is niet zo verwonderlijk. Zij hebben immers ook vaker een hogere vooropleiding, zoals we zagen in de paragraaf over het voortgezet onderwijs. Bijna de helft van de autochtone meisjes en 43 procent van de autochtone jongens volgt binnen het mbo het hoogste niveau, de middenkaderopleiding of de specialistenopleiding. Van de niet-westers allochtone meisjes is dit 38 procent en van de jongens 33 procent. Relatief veel niet-westers allochtone jongens (11 procent) volgen een assistentopleiding (niveau 1). Na afronding hiervan zullen zij door moeten stromen naar een vervolgopleiding om een startkwalificatie te kunnen behalen.

3.9 Verdeling van leerlingen op het mbo naar niveau, 2007/'08*

Bron: Onderwijsstatistieken.

Ook op het mbo kiezen Turken en Marokkanen vaak voor economie

Net als binnen het voortgezet onderwijs, kiezen niet-westers allochtone leerlingen binnen het mbo ook vaker voor een economische studierichting dan autochtone leerlingen. Voor niet-westers allochtone jongens is dit zelfs meer dan de helft. Ook hier zijn dat vooral de Turkse en Marokkaanse jongens. En net als binnen het vmbo kiezen niet-westerse allochtonen bijna niet voor een mbo-opleiding in de sector Landbouw.

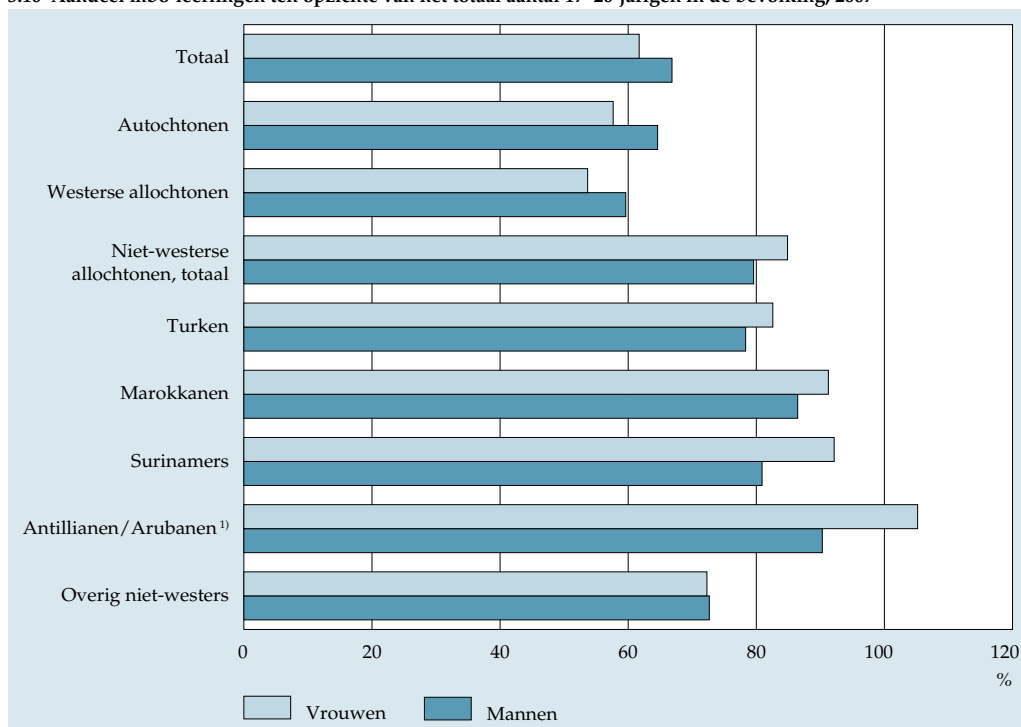
Hoge participatiegraad aan het mbo bij niet-westerse allochtonen

Het aantal deelnemers aan het mbo gepercenteerd op het aantal 17 t/m 20-jarigen in de bevolking geeft een indicatie van de participatiegraad aan het mbo. Voor autochtonen bedraagt de participatiegraad 61 procent, 65 procent bij de mannelijke en 58 procent bij de vrouwelijke autochtonen. Niet-westerse allochtonen nemen relatief vaker deel aan het mbo en anders dan bij de autochtonen is bij hen de relatieve deelname van vrouwen hoger dan die van de mannen. Bij Antillianen is de participatiegraad het hoogst. Die van de Antilliaanse vrouwen overstijgt zelfs de 100 procent. Dit is mogelijk doordat in de groep die deelneemt aan het mbo ook personen zitten die ouder zijn dan 20 jaar. Bij Antillianen is dit een relatief grote groep.

Autochtone mbo-gediplomeerden hebben vaker direct na schoolverlaten werk

Van de mbo-gediplomeerden uit het voltijdonderwijs (bol en bbl) die in 2004/'05 hun diploma haalden en daarna uit het onderwijs stroomden, had 90 procent van de autochtonen en 73 procent van de niet-westerse allochtonen direct na school-

3.10 Aandeel mbo-leerlingen ten opzichte van het totaal aantal 17-20-jarigen in de bevolking, 2007*

Bron: Onderwijsstatistieken.

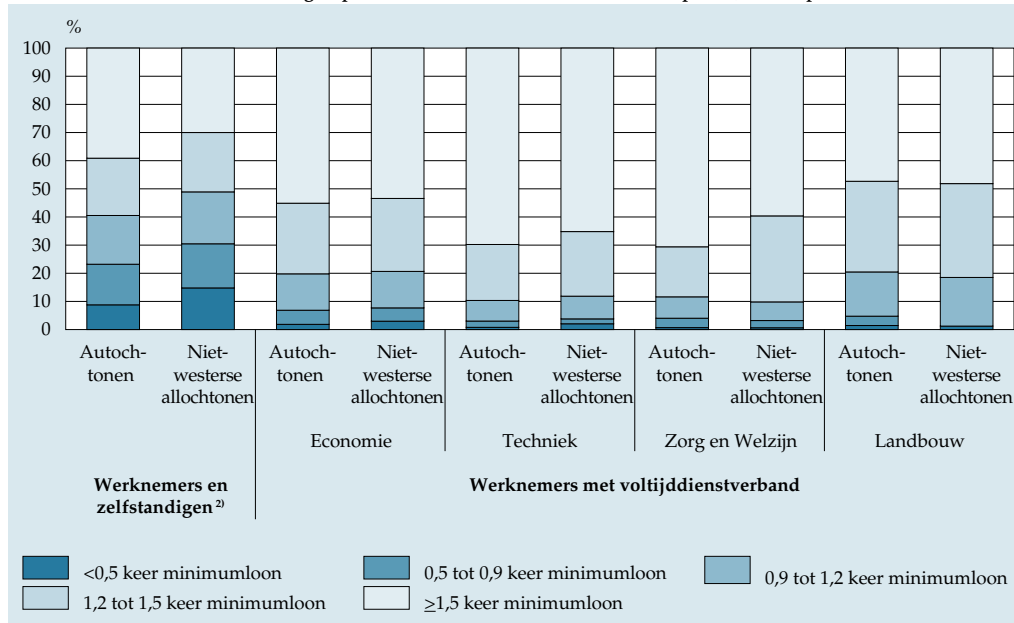
¹⁾ Het aandeel mbo-leerlingen ten opzichte van het totaal aantal 17-20-jarigen is bij de Antilliaans/Arubaanse vrouwen hoger dan 100 procent doordat relatief veel van deze leerlingen ouder zijn dan 20 jaar

verlaten (eind september 2005) betaald werk als werknemer of zelfstandige. Gemiddeld was 99 procent van hen werknemer en slechts 1 procent zelfstandige. Alleen de Turkse jongens waren iets vaker werkzaam als zelfstandige ondernemer. Veel meer meisjes dan jongens werkten als werknemer in een deeltijddienstverband. Niet-westers allochtone jongens hadden vaker een deeltijdbetrekking dan autochtone jongens. Bij de meisjes was er niet veel verschil naar herkomstgroepering; ongeveer drie op de vier meisjes werkten in deeltijd. Met een diploma op het vierde mbo-niveau werkten meisjes minder vaak in deeltijd. Afgestudeerden uit de sector techniek werkten het meest in een voltijdbetrekking, terwijl met een diploma zorg en welzijn het meest in deeltijd werd gewerkt. Vooral in de sector economie is het aandeel groot van de niet-westers allochtone jongens dat na een studie in deeltijd ging werken (60 procent).

Niet-westerse mbo'ers verdienen direct na afstuderen minder dan autochtonen

In 2005 verdienden autochtonen direct na schoolverlaten gemiddeld meer dan niet-westers allochtone mbo-gediplomeerden. Van de niet-westerse allochtonen had 15 procent een inkomen uit werk dat minder dan de helft van het minimumloon voor hun leeftijd bedroeg en van de autochtonen 9 procent. En 39 procent van de

3.11 Inkomsten uit werk van mbo-gediplomeerden ¹⁾ 2004/05 naar sector van diploma, eind september 2005

Bron: Onderwijsstatistieken, SSB.

¹⁾ Bol-vol-tijd en bbl.

²⁾ Met vol-tijd- of deeltijd-dienstverband.

autochtonen verdiende anderhalf keer of meer dan het minimumloon tegen 30 procent van de niet-westerse allochtonen. Het verschil in inkomsten tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen is een stuk kleiner wanneer alleen naar werknemers wordt gekeken die voltijd werken. Het lijkt er dus op dat het inkomensverschil grotendeels te verklaren is uit het feit dat niet-westerse allochtonen direct na het verlaten van het onderwijs vaker in deeltijd gaan werken.

Omdat het aandeel deeltijdwerkers nogal verschilt naar de sector waarin een diploma is behaald, zijn de inkomsten van de voltijdwerknemers per sector van diploma beschouwd. Vers gediplomeerde autochtonen en niet-westerse allochtonen uit de sectoren Economie en Landbouw verdienen als voltijdwerknemer bijna evenveel. Met een diploma uit de sectoren Techniek en Zorg en welzijn zijn de verdiensten gemiddeld hoger en zijn alleen verschillen te constateren in de hoogste inkomensgroepen. Vooral met een opleiding Zorg en welzijn verdienen autochtonen veel vaker anderhalf keer of meer het minimumloon dan niet-westerse allochtonen. Deze laatste groep zit vaker in de klasse 1,2 tot 1,5 keer het minimumloon.

De inkomensverschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen kunnen voor een deel genivelleerd zijn door een verschil in leeftijd. Niet-westerse allochtonen mbo-gediplomeerden zijn gemiddeld ouder dan autochtone leerlingen. Het kan zijn dat zij daardoor al meer werkervaring hebben dan autochtonen en op grond daarvan na hun diplomering in een hogere salarisschaal komen.

3.5 Voortijdig schoolverlaten

Een goede opleiding is van belang om te kunnen slagen op de arbeidsmarkt. Een leerling heeft een zogenoemde startkwalificatie voor de arbeidsmarkt na het afronden van een opleiding op ten minste havo- of vwo-niveau of mbo-niveau 2 (basisberoepsopleiding). Leerlingen die van school gaan zonder een startkwalificatie zijn voortijdig schoolverlaters. Zij behoren tot de risicojongeren. Zij vinden moeilijker een baan, stromen minder vaak door naar betere posities op de arbeidsmarkt en vertonen ook vaker crimineel gedrag dan leeftijdgenoten die niet voortijdig van school gaan (CBS, 2007, 2008a en 2009).

Meer autochtone dan niet-westers allochtone jongeren hebben een startkwalificatie

In 2007 had 13,3 procent van de jongeren van 18–24 jaar geen startkwalificatie behaald, terwijl ze ook niet meer op school zaten. Het gaat om relatief meer niet-westerse allochtonen dan autochtonen. Meisjes hadden binnen elke herkomst-groepering vaker een startkwalificatie dan jongens. Turkse jongeren vallen op in negatieve zin. Meer dan een derde van de Turkse jongens van 18–24 jaar heeft geen startkwalificatie en zit niet meer op school, terwijl ook 23 procent van de Turkse meisjes niet voldoende is opgeleid. De Antilliaanse meisjes vallen op in positieve zin. Zij laten het laagste percentage voortijdig schoolverlaters zien. Overigens is de totale groep Antilliaanse meisjes van 18–24 jaar niet erg groot.

Niet-westers allochtone jongens verlaten het vaakst voortijdig de school

Van alle leerlingen jonger dan 23 jaar¹⁾ die in het schooljaar 2005/'06 nog op een school voor voortgezet onderwijs of mbo zaten, verlieten ruim 50 duizend voor het volgende schooljaar het bekostigd onderwijs zonder startkwalificatie; dat is 3,9 procent van het totaal aantal leerlingen. Bijna 70 procent van deze voortijdig schoolverlaters kwam uit het mbo. Meer jongens dan meisjes en meer niet-westerse allochtonen dan autochtonen gingen in 2006 voortijdig van school. Het aandeel voortijdig schoolverlaters was met 7,8 procent het grootst onder leerlingen van Antilliaanse herkomst; vooral onder de jongens. Overigens zullen deze jongeren niet allemaal voortijdig schoolverlater zijn, dan wel blijven. Een deel van hen vervolgt de opleiding bijvoorbeeld in het particuliere onderwijs, terwijl een ander deel het onderwijs maar tijdelijk zal verlaten.

Vanuit het voortgezet onderwijs stromen niet zo veel leerlingen zonder startkwalificatie uit het onderwijs en de verschillen tussen de herkomstgroeperingen zijn niet zo groot als binnen het mbo. De leerlingen zijn voor een groot deel nog jong en leerplichtig en bij het behalen van een havo- of vwo-diploma hebben ze hun startkwalificatie binnen. Het relatief grootste deel van de voortijdig schoolverlaters vanuit het voortgezet onderwijs komt vanuit het vmbo, vooral vanuit het

¹⁾ De berekening heeft alleen betrekking op leerlingen die waren ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie (GBA).

Staat 3.2
Schoolverlaters zonder startkwalificatie

	Autochtonen		Niet-westerse allochtonen	
	meisjes	jongens	meisjes	jongens
	%			
Aandeel niet-schoolgaande jongeren 18-24 jaar zonder startkwalificatie, 2007	9,6	15,0	14,2	21,8
<i>Aandeel voortijdig schoolverlaters van het aantal leerlingen jonger dan 23 jaar, 2006</i>				
Totaal vo en mbo	2,8	3,8	5,0	8,3
Totaal middelbaar beroepsonderwijs	6,7	8,8	10,2	17,5
assistentopleiding (niveau 1)	43,5	39,6	27,7	37,3
basisberoepsopleiding (niveau 2)	14,0	13,5	14,4	21,6
vakopleiding (niveau 3)	5,8	6,3	7,6	10,8
middenkader-/specialistenopleiding (niveau 4)	3,4	4,6	5,4	8,9
Totaal voortgezet onderwijs	1,4	1,7	2,2	3,2
leerjaar 1-2	0,5	0,8	1,4	2,4
vmbo leerjaar 3	1,2	1,4	2,0	3,0
vmbo leerjaar 4	6,7	7,1	6,3	8,6
havo/vwo leerjaren 3-6	0,7	1,0	1,1	1,5

Bron: EBB, Onderwijsstatistieken.

vierde leerjaar. Na het behalen van een vmbo-diploma is immers nog geen startkwalificatie behaald. Van alle leerlingen die in 2005/'06 in het vierde leerjaar van het vmbo zaten, verlieten na dat jaar 6,9 procent van de autochtone leerlingen en 7,5 procent van de niet-westerse allochtone leerlingen het onderwijs, dat wil zeggen met óf zonder diploma. Antilliaanse jongens vielen het meest uit en Turkse en Marokkaanse meisjes het minst, zelfs nog minder dan autochtone meisjes.

In verband met het relatief grote aandeel jongeren dat na het vmbo uit het onderwijs stapt, is in augustus 2008 op een aantal scholen een experiment gestart waarbij de laatste twee leerjaren van het vmbo en de opleiding op het mbo-2 niveau zijn samengevoegd. Omdat leerlingen dan na het vmbo niet meer van school hoeven te veranderen, wordt verwacht dat het aantal voortijdig schoolverlaters zal afnemen.

Binnen het mbo loopt het aandeel voortijdig schoolverlaters af naarmate het niveau toeneemt; van 37,8 procent vanuit het eerste niveau tot 4,6 procent vanuit mbo-niveau 4. Over het algemeen stromen relatief meer niet-westerse allochtonen dan autochtonen zonder startkwalificatie uit dit onderwijs. Een uitzondering hierop vormt het eerste niveau, de assistentopleiding. Met een diploma van het eerste niveau is nog geen startkwalificatie behaald. De leerling moet dus doorgaan op een hoger niveau om niet als voortijdig schoolverlater te worden aangemerkt. Meer niet-westerse allochtonen dan autochtonen blijven na de assistentopleiding onderwijs volgen, vooral Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse meisjes.

Van het totaal aantal leerlingen dat in 2005/'06 in het mbo onderwijs volgde stroomde 7,8 procent van de autochtonen en 13,9 procent van de niet-westerse allochtonen voor het volgende schooljaar zonder startkwalificatie uit het onderwijs. Autochtone meisjes zijn met 6,7 procent het minst vaak voortijdig schoolverlater, de niet-westers allochtone jongens met 17,5 procent het meest. De grootte van dit verschil hangt voor een deel samen met het mbo-niveau dat is gevolgd. Zoals in de paragraaf over het mbo is vermeld, volgen autochtone meisjes vaker de hogere niveaus binnen het mbo en van daaruit is het voortijdig schoolverlaten minder groot.

3.6 Hoger onderwijs

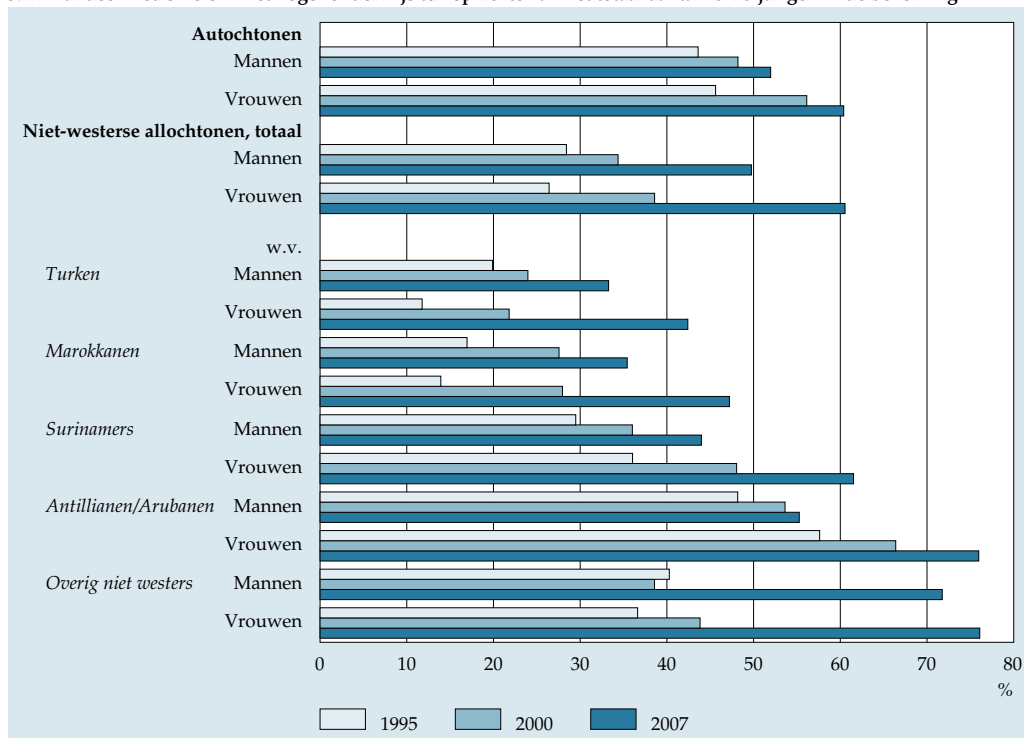
In het studiejaar 2007/'08 telde het voltijd hoger beroepsonderwijs (hbo) ruim 300 duizend en het voltijd wetenschappelijke onderwijs (wo) zo'n 200 duizend ingeschrevenen. Respectievelijk 14 en 12 procent van deze ingeschrevenen was van niet-westers allochtone herkomst. Sinds 1995/'96 is het totaal aantal studenten in het voltijd hoger onderwijs met ruim 100 duizend toegenomen. Het aandeel niet-westerse allochtonen in het hoger onderwijs nam eveneens flink toe. Binnen het wo is dit aandeel verdubbeld en binnen het hbo bijna verdrievoudigd. Voor een deel is dit het gevolg van de groei van het aantal allochtonen in de bevolking, maar ook relatief ten opzichte van de relevante leeftijdsgroep in de bevolking is de deelname van niet-westerse allochtonen aan het hoger onderwijs veel meer toegenomen dan dat van autochtonen.

Instroom niet-westerse allochtonen in hoger onderwijs sterk gestegen

De instroom in het hoger onderwijs als percentage van het gemiddeld aantal 18 t/m 20-jarigen in de bevolking liet in 1995/'96 nog grote verschillen zien tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen (respectievelijk 45 en 27 procent). In 2007/'08 waren deze percentages gestegen tot respectievelijk 56 en 55 procent, waarmee de relatieve instroom in het hoger onderwijs van niet-westerse allochtonen vrijwel gelijk is geworden aan die van de autochtonen²⁾. De stijging van de relatieve instroom vond plaats in alle onderscheiden herkomstgroepen en was voor vrouwen groter dan voor mannen. De instroom van niet-westers allochtone vrouwen steeg het meest. In 2007/'08 was de omvang van de instroom van vrouwen groter dan van mannen in alle groepen voor zowel het hbo als het wetenschappelijk onderwijs. In vergelijking met de autochtonen blijven de niet-westers allochtone mannen ook in 2007/'08 nog iets achter in de instroom in het hoger onderwijs.

²⁾ De relatieve instroom is berekend door alle eerstejaars ingeschrevenen te relateren aan het aantal 18-20-jarigen in de bevolking. Een (tijdelijk) hoge instroom van oudere studenten binnen bepaalde groepen kan een vertekening geven.

3.12 Aandeel instromers in het hoger onderwijs ten opzichte van het totaal aantal 18-20-jarigen in de bevolking

Bron: Onderwijsstatistieken.

Turkse en Marokkaanse meisjes maken een inhaalslag

De achterstand van Turken en Marokkanen in de instroom in het hoger onderwijs was in 1995/'96 in vergelijking met autochtonen, maar ook met de overige niet-westerse allochtone groepen, erg groot. In 2007/'08 hebben vooral de Turkse en Marokkaanse vrouwen veel van deze achterstand ingelopen, met name in de instroom in het hbo. De Turkse en Marokkaanse mannen blijven vooral in de instroom in het wetenschappelijk onderwijs nog behoorlijk achter. De instroom van Antilliaanse vrouwen in het hoger onderwijs was in 1995/'96 al vrij hoog en is verder gestegen. Veel Antillianen komen nog steeds naar Nederland om een opleiding te volgen. Surinamers nemen binnen de groep niet-westerse allochtonen een middenpositie in. Ook onder de overig niet-westerse allochtonen is een sterke stijging van de instroom opgetreden die mede is toe te schrijven aan buitenlandse studenten die in Nederland komen studeren.

Bedrijfskunde en administratie favoriet bij niet-westerse allochtone hbo'ers

Niet-westerse allochtonen kiezen binnen het hoger onderwijs vaker dan autochtonen voor een studie in de gebieden economie en recht. Deze richtingen bieden over het algemeen een goed perspectief op de arbeidsmarkt. In 2007/'08

koos 44 procent van de in het hbo instromende niet-westers allochtone mannen voor bedrijfskunde en administratie, van de autochtone mannen was dat 31 procent. Niet-westers allochtone vrouwen die in het hbo instroomden kozen voor 30 procent voor deze richting. De autochtone vrouwen hadden hier met 14 procent veel minder belangstelling voor; zij kozen vaker voor onderwijs en gezondheidszorg en welzijn. Autochtone mannen kozen in vergelijking met niet-westers allochtone mannen wat vaker voor techniek, industrie en bouwkunde.

Niet-westerse vrouwen kiezen op de universiteit vaker voor bedrijfskunde en rechten

Autochtone en niet-westers allochtone mannen die instromen in het wetenschappelijk onderwijs verschillen niet zo veel in de keuze voor een hoofdrichting. In 2007/'08 werd door beide groepen het meest gekozen voor bedrijfskunde. Bij de instromende vrouwen zijn de verschillen groter. Niet-westers allochtone vrouwen kozen veel vaker dan autochtone vrouwen voor een studie bedrijfskunde of rechten (voor beide richtingen 20 versus 12 procent). Daarnaast kozen niet-westers allochtone vrouwen vaker voor techniek, industrie en bouwkunde, terwijl autochtone vrouwen relatief vaker voor onderwijs en taalwetenschappen kozen.

Verschillen in studierendement op het hbo tussen autochtonen en allochtonen ongewijzigd

Autochtonen ronden vaker en sneller hun studie in het hoger onderwijs af dan studenten van niet-westers allochtone herkomst. Het studierendement van de vrouwen is groter dan dat van de mannen, zowel bij autochtonen als niet-westerse allochtonen.

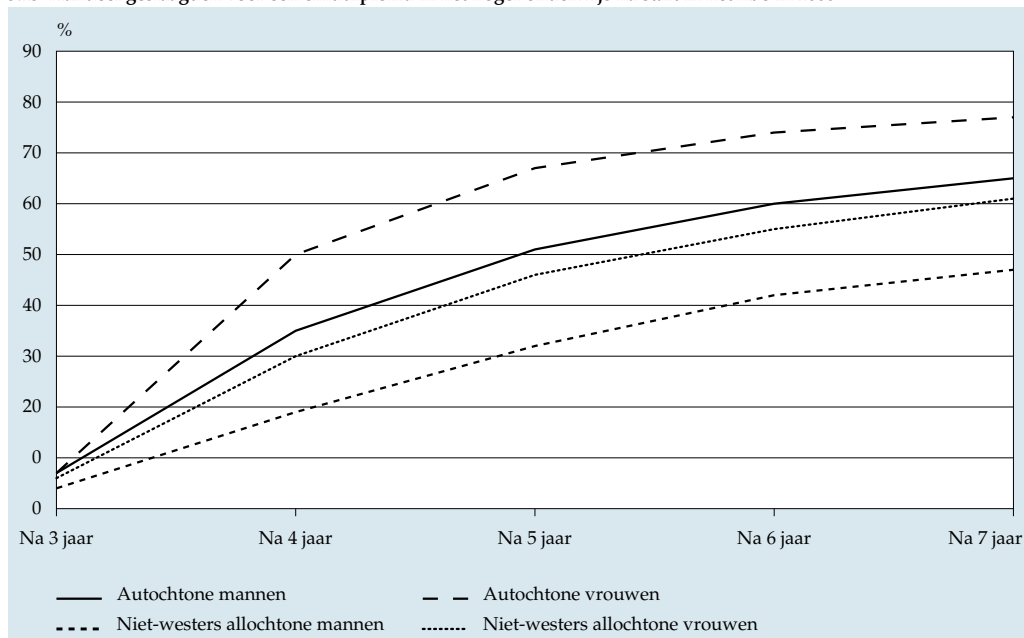
Van de studenten die in 1995 startten met een voltijd hbo-studie had 68 procent na zeven jaar een diploma in het hoger onderwijs behaald; negen jaar na de start was dit 72 procent. Van het cohort dat in 2000 startte had eveneens 68 procent na zeven jaar een diploma. In 5 jaar tijd is het studierendement dus niet veranderd. De verschillen in studierendement tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen veranderden in die vijf jaar ook niet. Het studierendement na zeven jaar van autochtonen bleef 18 procentpunten hoger dan dat van niet-westers allochtone studenten (cohort 2000: 72 versus 54 procent). Autochtone vrouwen studeren binnen het hbo het snelst en het vaakst af, gevolgd door autochtone mannen. Het studierendement van de niet-westers allochtone vrouwen ligt maar iets lager dan dat van de autochtone mannen. Niet-westers allochtone mannen blijven wat meer achter (cohort 2000: 47 procent).

Op de universiteit zijn de verschillen in studierendement verminderd

Binnen het wetenschappelijk onderwijs is op het eerste gezicht wel sprake van een stijging van het studierendement³⁾ van cohort 1995 op cohort 2000. Dit komt echter

³⁾ De gegevens over rendementen in het wetenschappelijk onderwijs zijn alleen berekend voor studenten die vanuit het vwo zijn ingestroomd.

3.13 Aandeel geslaagden voor een einddiploma in het hoger onderwijs na start in het hbo in 2000

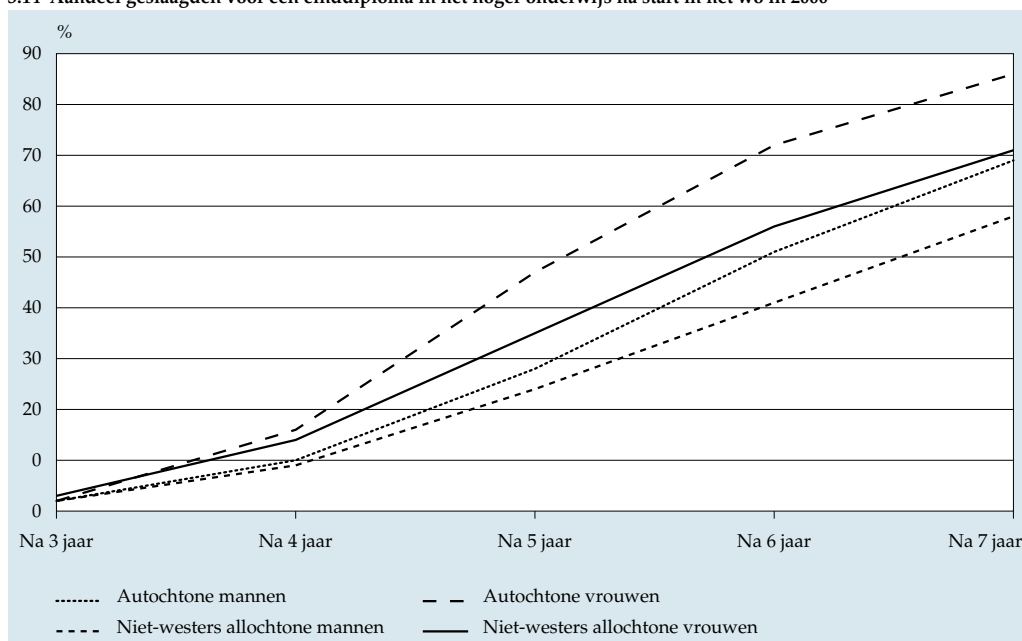

Bron: Onderwijsstatistieken.

doordat in de laatste jaren de kortere bacheloropleiding als einddiploma is meegenomen. Of studenten ook echt sneller zijn gaan studeren is hierdoor niet te bepalen. Het verschil in studierendement tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen is tussen beide cohorten wel duidelijk afgenomen. Zeven jaar na de start van een voltijd studie in het wetenschappelijk onderwijs in 1995 had 67 procent van de autochtonen tegen 47 procent van de niet-westerse allochtonen een einddiploma in het hoger onderwijs behaald; een verschil van 20 procentpunten. Dit verschil is met cohort 2000 teruggebracht tot 13 procentpunten. Autochtonen halen overigens iets vaker dan niet-westerse allochtonen na een start in het wetenschappelijk onderwijs een diploma in het hbo (10 versus 8 procent). Vooral Turkse studenten doen dit nauwelijks. Net als binnen het hbo, studeerden van de wo-starters in 1995 de autochtone vrouwen het snelst en het vaakst af, gevolgd door de autochtone mannen en de niet-westers allochtone vrouwen, terwijl de niet-westers allochtone mannen het laagste studierendement hadden. Van cohort 2000 is deze volgorde na zeven jaar studie iets gewijzigd. De niet-westers allochtone vrouwen hebben de autochtone mannen ingehaald (71 procent met diploma versus 69 procent).

Uit onderzoek van Ooijevaar en Zorlu (2008) blijken allochtonen van de tweede generatie een beter studierendement (in termen van studiesucces en -duur) te hebben dan die van de eerste generatie.

3.14 Aandeel geslaagden voor een eindexamen in het hoger onderwijs na start in het wo in 2000¹⁾

Bron: Onderwijsstatistieken.

¹⁾ Alleen van studenten met een vooropleiding in het vwo.

Niet-westers allochtone afgestudeerden uit hoger onderwijs hebben minder vaak werk, maar hoger loon

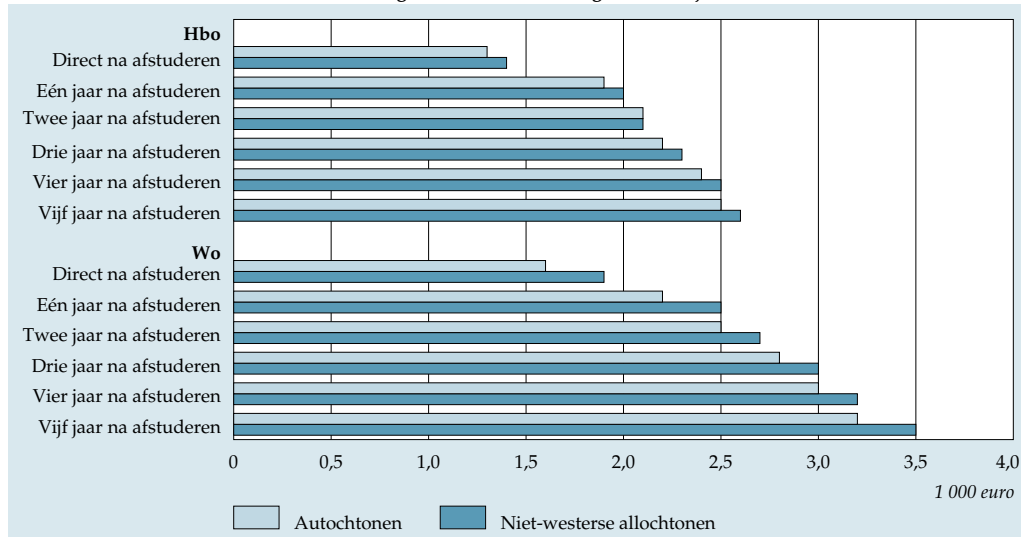
Van afgestudeerden in het hoger onderwijs (hbo en wo) is op verschillende momenten na het afstuderen de arbeidsmarktpositie bepaald. Vanaf het cohort afgestudeerden in het studiejaar 1999/'00 tot en met het cohort afgestudeerden in 2004/'05 is direct na afstuderen en de jaren erna onder meer nagegaan of zij werkzaam waren. Daarnaast is van deze cohorten afgestudeerden op verschillende momenten vastgesteld wat het gemiddelde fiscale maandloon is van de werknemers uit de groep. In de cohorten zijn alleen die afgestudeerden meegenomen die een voltijdinschrijving hadden in het hoger onderwijs.

Een jaar na afstuderen hadden autochtonen vaker dan niet-westerse allochtonen betaald werk. Het verschil varieerde in de verschillende cohorten van 6 tot 13 procentpunten bij hbo-afgestudeerden en 4 tot 9 procentpunten bij afgestudeerden in het wo. Het aandeel personen met werk onder de hbo-gediplomeerden was bij beide herkomstgroepen lager dan onder wo-gediplomeerden. Dat komt doordat meer hbo-ers een vervolgstudie begonnen. Niet-westers allochtone hbo-ers doen dat iets vaker dan autochtonen met een hbo-diploma.

Van de afgestudeerden die werk hadden als werknemer blijken niet-westerse allochtonen meer te verdienen dan autochtonen. Direct na afstuderen is dit al zo en het verschil blijft bestaan, ook tot vijf jaar na afstuderen. De verschillen zijn bij

wo-afgestudeerden iets groter dan bij de hbo-afgestudeerden. Voor de hogere lonen van de niet-westerse allochtonen geven we hier drie verklaringen (Verschuren en Das, 2006). In de eerste plaats zijn niet-westerse allochtonen bij afstuderen wat ouder dan de autochtone afgestudeerden en oudere afgestudeerden verdienen over het algemeen wat meer. In de tweede plaats kozen, zoals hiervoor aangegeven, niet-westerse allochtonen vaker voor een studierichting in de economische en juridische sector; sectoren met vaak goed betaalde banen. Tot slot werken niet-westerse allochtonen met een universitaire opleiding gemiddeld meer uren per week en is in deze cijfers geen rekening gehouden met de deeltijdcomponent.

3.15 Fiscaal maandloon als werknemer van afgestudeerden in het hoger onderwijs in 1999/'00

Bron: Onderwijsstatistieken, SSB.

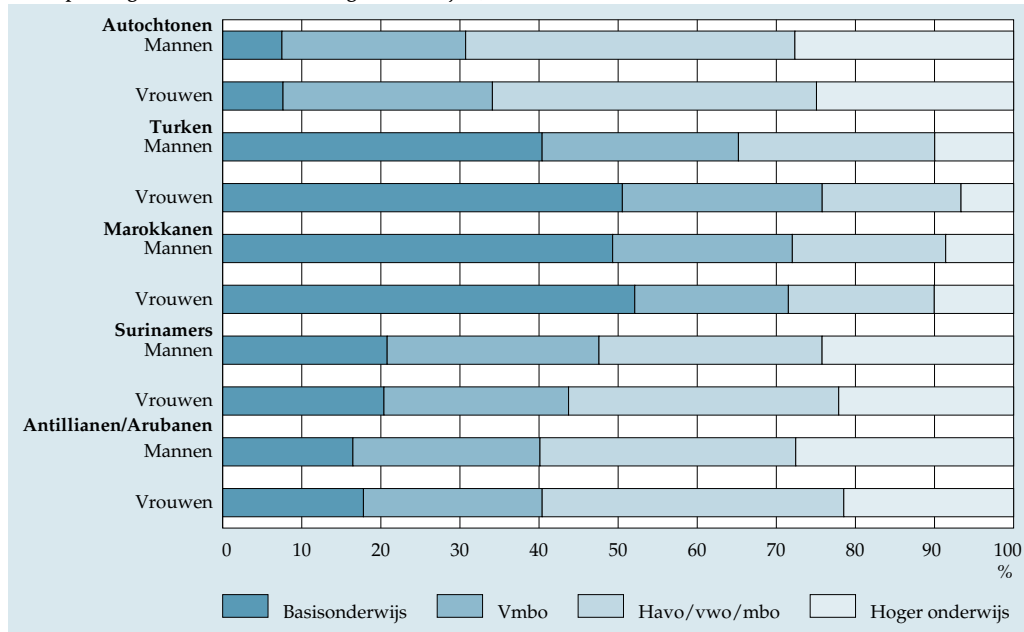
3.7 Opleidingsniveau van de bevolking

Marokkanen en Turkse vrouwen het laagst opgeleid

Het opleidingsniveau van de niet-westers allochtone bevolking is gemiddeld veel lager dan dat van de autochtone bevolking. De bevolking van Turkse en Marokkaanse herkomst is gemiddeld het laagst opgeleid. Ruim de helft van de Turkse en Marokkaanse vrouwen van 25 tot 65 jaar had in 2006 hooguit een opleiding op het niveau van het basisonderwijs afgerond. Bij de Marokkaanse mannen was dit niet veel anders; Turkse mannen zijn gemiddeld iets hoger opgeleid. Surinamers en Antillianen hadden vaker dan Turken en Marokkanen een vervolgopleiding afgerond; relatief ook veel vaker op het niveau van het hoger onderwijs. Antilliaanse mannen hebben iets vaker dan de Antilliaanse vrouwen

een opleidingsniveau op het hoogste niveau. Maar veel ontlopen Surinaamse en Antilliaanse mannen en vrouwen elkaar niet in onderwijsniveau. Zij hebben net als autochtonen relatief het vaakst een opleidingsniveau op havo/vwo/mbo-niveau.

3.16 Opleidingsniveau van de bevolking van 25–64 jaar, 2006

Bron: SCP/CBS (SIM); CBS (EBB: alleen voor opleidingsniveau van autochtonen).

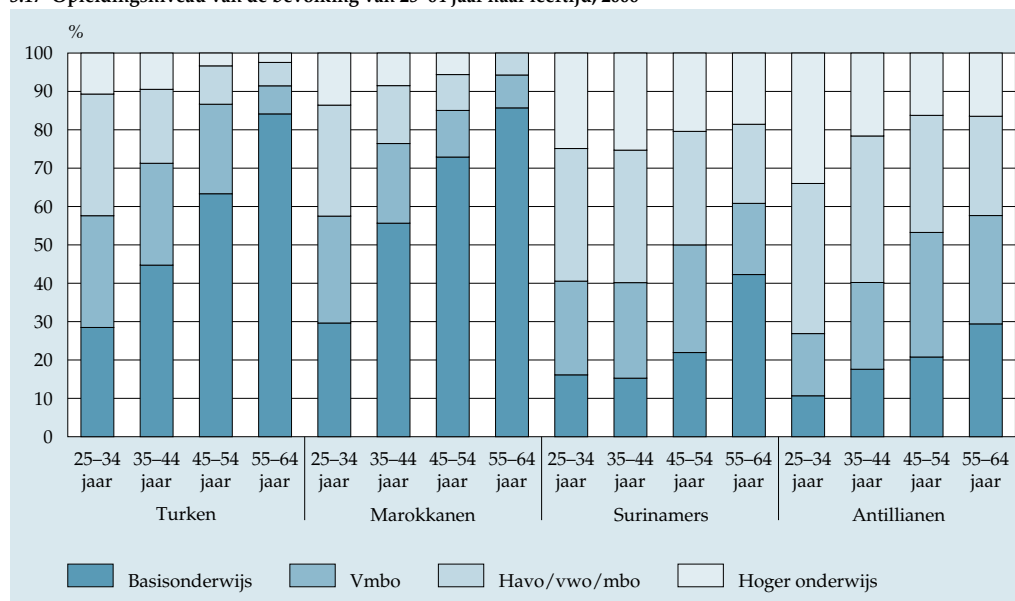
Opleidingsniveau van jongere niet-westerse allochtonen fors hoger

Het gemiddelde opleidingsniveau van de niet-westers allochtone bevolking neemt in de loop der jaren flink toe. Dat is te zien als we het opleidingsniveau van opeenvolgende leeftijdsklassen bekijken: hoe jonger, hoe hoger opgeleid. De jongere, vaak tweede generatie, allochtonen zijn duidelijk meer onderwijs gaan volgen dan hun ouders. Dat is het sterkst te zien bij Turken en Marokkanen. Terwijl het aandeel personen met ten hoogste basisonderwijs ongeveer 85 procent bedraagt in de leeftijdsgroep van 55 tot 65 jaar is dat nog geen 30 procent bij de 25 tot 35-jarigen. Het aandeel van alle overige onderscheiden opleidingsniveaus is steeds groter naarmate de leeftijdsgroep jonger is. In de jongste leeftijdsgroep (25 tot 35 jaar) blijven Turken en Marokkanen wat betreft hun opleidingsniveau nog wel achter bij de 25 tot 35-jarige Surinamers en Antillianen.

Ook de bevolking van Surinaamse en Antilliaanse herkomst is hoger opgeleid naarmate personen jonger zijn. Bij hen is niet alleen het aandeel personen met ten hoogste basisonderwijs lager, maar in de jongste leeftijdsgroepen ook het aandeel dat ten hoogste een vmbo (vbo-mavo) opleiding heeft genoten. Het aandeel personen met een startkwalificatie is daarmee groter, zowel het aandeel met een

havo/vwo/mbo-opleiding als het aandeel met een ho-opleiding. In de groep 25 tot 35-jarigen zijn de Antillianen gemiddeld hoger opgeleid dan de Surinamers.

3.17 Opleidingsniveau van de bevolking van 25-64 jaar naar leeftijd, 2006

Bron: SCP/CBS (SIM).

3.8 Volwasseneneducatie

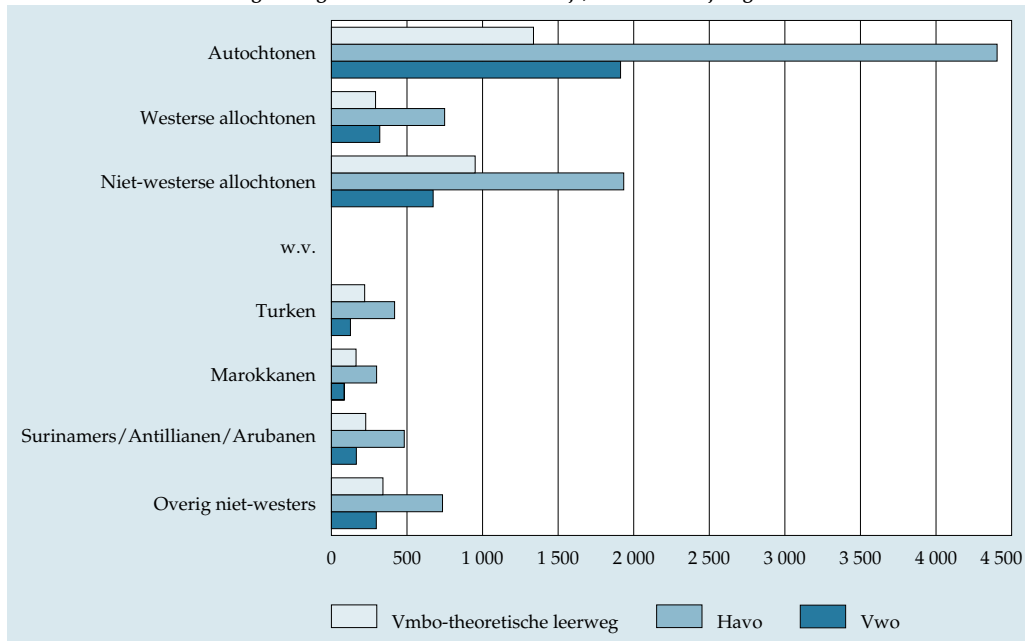
Veel overig niet-westerse en westerse allochtonen in het vavo

Volwassenen die alsnog een diploma of deelcertificaat van het vmbo-t, havo of vwo willen halen, kunnen dat doen in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo). Deze onderwijssoort is primair opgezet als tweedekansonderwijs, maar leerlingen die gezakt zijn voor hun diploma in het reguliere onderwijs gaan tegenwoordig ook vaak naar het vavo. Het vavo wordt relatief vaak gevolgd door allochtonen. En daarbinnen opvallend vaak door personen met een overig niet-westers en westerse allochtone achtergrond. In 2007/'08 had ruim één op de tien deelnemers een overig niet-westerse allochtone achtergrond; ongeveer evenveel als de groep westerse allochtonen. In vergelijking met de autochtone deelnemers aan het vavo, volgen niet-westerse allochtonen relatief wat vaker de theoretische leerweg binnen het vmbo.

Bijna driekwart van deelnemers educatie is allochtoon

Educatie is een vorm van volwassenenonderwijs en kan worden gevolgd op vier niveaus. De laagste twee niveaus worden basiseducatie genoemd. Basiseducatie is

3.18 Deelname aan het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs, aantal inschrijvingen in oktober 2007*

Bron: Onderwijsstatistieken.

gericht op het aanleren van sociale vaardigheden en basisvaardigheden in lezen, schrijven en rekenen. Deze onderwijsvorm is bestemd voor autochtone en allochtone volwassenen die niet leerplichtig zijn en een onderwijsachterstand hebben. Naast de niveau-indeling zijn de opleidingen van de educatie ook naar type onderscheiden in onder meer educatieve redzaamheid (alleen op het vierde niveau), sociale redzaamheid en professionele redzaamheid.

Educatie vervult een belangrijke rol bij de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving. We zagen al dat allochtonen relatief vaak een vavo-opleiding volgen. De overige educatie-opleidingen tellen relatief nog veel meer allochtonen. In 2007/'08 was ruim een kwart van de deelnemers van autochtone herkomst, 58 procent was niet-westerse allochtoon en 14 procent westerse allochtoon. Van de niet-westerse allochtone deelnemers valt ook hier de relatief grote deelname van de groep overige niet-westerse allochtonen op. Surinamers en Antillianen namen daarentegen maar heel weinig deel. Allochtonen, vooral westerse allochtonen en niet-westerse allochtone mannen volgden vaker dan autochtonen een opleiding op het derde of vierde niveau. Autochtonen volgden voor 87 procent een cursus in de sociale redzaamheid, bijna tweederde van de niet-westerse allochtonen (meer mannen dan vrouwen) deed een cursus professionele redzaamheid. Bijna zes op de tien deelnemende Marokkaanse vrouwen volgde sociale redzaamheid op het eerste niveau. Educatieve redzaamheid wordt maar weinig gevolgd door allochtonen en al bijna helemaal niet door autochtonen.

Staat 3.3
Deelname aan educatie ¹⁾, inschrijvingen per oktober 2007*

	Totaal	w.v.		
		autochtonen	niet-westerse allochtonen	westerse allochtonen
<i>Mannen en vrouwen</i>				
Educatie (abs.)	37 120	10 200	21 390	5 230
w.v. (%)				
niveau 1	40	40	43	24
niveau 2	32	45	27	29
niveau 3	18	14	18	23
niveau 4	10	2	11	24
w.v. (%)				
educatieve redzaamheid (4)	2	0	2	5
sociale redzaamheid (1-4)	52	87	39	39
professionele redzaamheid (1-4)	46	12	59	56
<i>Mannen</i>				
Educatie (abs.)	11 440	3 350	6 690	1 310
w.v. (%)				
niveau 1	37	47	34	27
niveau 2	33	42	29	31
niveau 3	19	10	22	22
niveau 4	11	1	14	19
w.v. (%)				
educatieve redzaamheid (4)	2	0	3	4
sociale redzaamheid (1-4)	41	84	21	37
professionele redzaamheid (1-4)	56	16	76	59
<i>Vrouwen</i>				
Educatie (abs.)	25 670	6 850	14 700	3 920
w.v. (%)				
niveau 1	41	37	47	23
niveau 2	32	46	26	28
niveau 3	17	16	16	24
niveau 4	10	2	10	25
w.v. (%)				
educatieve redzaamheid (4)	2	1	2	5
sociale redzaamheid (1-4)	57	89	47	39
professionele redzaamheid (1-4)	41	11	51	55

Bron: Onderwijsstatistieken.

¹⁾ Educatie indirect bekostigd door het Ministerie van OCW, exclusief het vavo.

3.9 Conclusie

Het algemene beeld van veel leerlingen van niet-westerse herkomst die kampen met een relatieve achterstand die al in het begin van de schoolloopbaan zichtbaar wordt en later niet meer ingehaald kan worden, is genoegzaam bekend. Het zou een illusie zijn om te verwachten dat dit beeld opeens sterk is veranderd. Verbetering

hierin is het resultaat van een geleidelijk proces. De vraag is welke signalen van verandering zichtbaar zijn, welke signalen duiden op verbetering en welke factoren in dat proces een rol van betekenis vervullen.

Afgemeten aan de Cito-scores blijken de prestaties van niet-westers allochtone leerlingen al aan het einde van het basisonderwijs achter te blijven bij die van autochtone leerlingen. Maar leerlingen met een allochtone achtergrond bij wie thuis Nederlands wordt gesproken hebben een duidelijk betere startpositie.

Binnen het voortgezet onderwijs gaan niet-westers allochtone jongeren minder dan autochtone jongeren naar havo en vwo; zij gaan vooral veel naar het beroepsgerichte vmbo. Vaak, vooral in het vmbo, kiezen zij voor een economische richting (vooral Turken en Marokkanen). In de slagingspercentages van het voortgezet onderwijs blijven niet-westerse allochtonen wel achter, maar in de afgelopen jaren lijken ze de achterstand wat in te lopen. Wel stromen niet-westerse allochtonen (vooral de jongens) vaker zonder startkwalificatie en dus met een minder gunstig arbeidsmarktperspectief uit het onderwijs.

Positief is dat niet-westers allochtonen na het voortgezet onderwijs vaker dan autochtonen doorstromen naar een vervolgopleiding en dan vaak ook naar de hoogst mogelijke vervolgopleiding die zij met hun diploma kunnen volgen. Doordat het opleidingsniveau in het voortgezet onderwijs minder hoog is, blijft het niveau van de vervolgopleiding toch nog flink achter bij dat van autochtone leerlingen. Via de vmbo-beroepsgerichte leerwegen stromen veel allochtone leerlingen bijvoorbeeld door naar de lagere niveaus van het mbo.

Doordat niet-westerse allochtonen minder vaak havo en vwo hebben gevolgd, is hun aandeel in de deelname aan het hoger onderwijs ook minder groot dan dat van autochtonen. Niettemin is het aandeel van de niet-westerse allochtonen in de instroom van het hoger onderwijs wel sterk toegenomen. En net zoals binnen het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs kiezen niet-westers allochtonen ook in het hoger onderwijs vaak voor een studierichting in de economisch(/juridische) richting. Studies die over het algemeen een goed perspectief bieden op de arbeidsmarkt.

In het voortgezet onderwijs lopen niet-westerse allochtonen meer vertraging op en ook in het hoger onderwijs blijken zij veel lagere studierendementen te halen dan autochtonen. Maar vooral in het wetenschappelijk onderwijs en in het bijzonder onder niet-westers allochtone vrouwen lijkt hierin verbetering te komen.

In het algemeen doen meisjes en vooral ook niet-westers allochtone meisjes het beter dan de jongens; in vrijwel alle onderwijssoorten is hun niveau hoger, hebben zij minder vertraging, minder voortijdige schooluitval en een hoger studierendement.

Op basis van gegevens over de onderwijsdeelname lijkt voorzichtig te kunnen worden geconcludeerd dat de achterstand door niet-westerse allochtonen wat wordt ingelopen: Turken en Marokkanen hebben daarbij een grotere achterstand en dus nog een langere weg te gaan dan Surinamers en Antillianen. De gegevens over het opleidingsniveau van de bevolking wijzen in dezelfde richting: de jongste groepen hebben duidelijk een veel hoger opleidingsniveau dan de ouderen.

Daarnaast is ook onder de deelnemers aan volwasseneneducatie sprake van relatief veel deelname van niet-westerse allochtonen.

Literatuur

CBS (2006). *Jaarboek Onderwijs in cijfers 2006*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2007). *Jaarboek Onderwijs in cijfers 2007*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2008a). *Jaarboek Onderwijs in cijfers 2008*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2008b, 30 juli), Cultuur en Maatschappij niet meer meest populair bij meisjes in havo 4, *CBS-Webmagazine*.

CBS (2009), *Jaarboek Onderwijs in cijfers 2009* (te verschijnen).

Hartgers, M. (2007). Scholen in de Randstad sterk gekleurd. *Sociaaleconomische trends*, 3^e kwartaal 2007, 12–18.

Latten, J., H. de Feijter, H. Nicolaas en B. Hamers (2006). Uit Balans. Selectieve verhuisstromen naar en uit de grote stad. In: N. van Nimwegen en I. Esveldt (red.), *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2006. Grote steden in demografisch perspectief*. (Rapport nr. 71) Den Haag: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut.

Ooijevaar, J. en A. Zorlu (2008). Studieprestaties van immigranten in het hoger onderwijs. In: M. Mol, H.J. Dirven en R. van der Bie, *Dynamiek in de Sociale Statistiek. Nieuwe cijfers over de sociaaleconomische levensloop*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Stroucken, L., D. Takkenberg en A. Béguin (2008). Citotoets en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs. *Sociaaleconomische trends*, 2e kwartaal 2008, 7–16.

Takkenberg, D. en R. Kapel (2007, 19 november). Veel minder geslaagden bij zwaardere exameneis. *CBS-Webmagazine*.

Verschuren, L. en M. Das (2006, 20 november). Allochtone hbo'ers: minder vaak werk, minstens even hoge lonen. *CBS-Webmagazine*.

Tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite

Tabel 3.1	Het gemiddelde percentage vragen goed op de Eindtoets Basisonderwijs van Cito per herkomstgroepering en thuistaal naar toetsonderdeel en geslacht 2005
Tabel 3.2	Onderwijspositie in 2007/'08 na start in de brugklas voortgezet onderwijs in 2004/'05 naar brugklatype in het startjaar en geslacht
Tabel 3.3	Deelname voortgezet onderwijs leerjaar 3 naar onderwijssoort en grootte van de schoolgemeente, 2007/'08*
Tabel 3.4	Profielkeuze havo in de leerjaren 4 en 5 naar generatie en geslacht, 2007/'08*
Tabel 3.5	Profielkeuze vwo in de leerjaren 5 en 6 naar generatie en geslacht, 2007/'08*
Tabel 3.6	Mbo-gediplomeerde schoolverlaters op de arbeidsmarkt 2004/'05-2005/'06

4. *Arbeidsmarkt*

Arbeidsparticipatie is een belangrijke indicator voor de maatschappelijke integratie van allochtonen. Deelname aan betaalde arbeid biedt mogelijkheden voor emancipatie door opbrengsten van materiële (inkomen) en immateriële aard (maatschappelijk erkenning en zelfrespect). Zeker zo belangrijk zijn de directe mogelijkheden voor sociale integratie door ontmoetingskansen en interactie tussen bevolkingsgroepen op de werkvloer. In dit hoofdstuk staat dan ook de situatie op de arbeidsmarkt van niet-westerse allochtonen centraal.

Allereerst komen de ontwikkeling in de arbeidsparticipatie en de rol van de conjunctuur aan bod en wordt ingegaan op de specifieke situatie van immigranten. Daarnaast bekijken we welke factoren van invloed zijn op de kansen van allochtonen op werk. Ook het soort arbeidsrelatie en de werkloosheid komen aan de orde. Vervolgens volgen we twee specifieke groepen werknemers. Van werknemers in 2001 gaan we na wat hun arbeidsmarktsituatie vier jaar later is. Daarnaast volgen we de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt van werknemers die betrokken zijn geweest bij een massaontslag. In hoeverre verschilt de arbeidsmarktontwikkeling van autochtonen en niet-westerse allochtonen binnen deze specifieke groepen werknemers? Als laatste gaan we in op het aandeel niet-westerse allochtonen in bedrijven en instellingen.

4.1 *Arbeidsparticipatie*

Sinds 2005 trekt de arbeidsmarkt weer aan: de arbeidsparticipatie stijgt en de werkloosheid daalt. Dit vertaalde zich meteen in een toename van de arbeidsparticipatie van autochtonen. Voor niet-westerse allochtonen werd deze economische verbetering pas voelbaar vanaf 2006. In deze paragraaf wordt beschreven wat de omvang is geweest van de toegenomen participatie onder niet-westerse allochtonen en in welke mate deze ontwikkeling zich naar herkomstgroepering en achtergrondkenmerken heeft voorgedaan.¹⁾

Conjuncturele schommelingen

In 1995 bevond de Nederlandse arbeidsmarkt zich op een dieptepunt. Nadien krabbelde de economie op en was er sprake van een aantrekkende arbeidsmarkt tot 2001. Als gevolg daarvan nam de arbeidsparticipatie in deze periode toe. In de jaren 2001–2005 verslechterde de arbeidsmarkt weer om zich daarna weer te herstellen. Ook in 2007 zet deze gunstige arbeidsmarktsituatie zich door.

¹⁾ De arbeidsmarktgegevens in dit hoofdstuk die ontleend zijn aan de Enquête beroepsbevolking (EBB, paragraaf 4.1 t/m 4.4) kunnen afwijken van eerder en elders gepubliceerde EBB-gegevens. Voor de gegevens vanaf 2001 is namelijk een nieuwe weegmethode gebruikt. Daardoor is er ook sprake van een trendbreuk in de EBB cijfers tussen 2000 en 2001. Zie voor meer informatie de bijlage op internet.

Nettoparticipatie en (werkloze) beroepsbevolking²⁾

De *nettoparticipatie* drukt uit welk aandeel in de bevolking tussen de 15 en 65 jaar een betaalde baan heeft van ten minste twaalf uur per week (werkzame beroepsbevolking). Degenen die geen betaalde baan hebben van ten minste twaalf uur zijn niet per definitie werkloos. Pas als zij actief zoeken naar een baan van twaalf uur of meer en hier op korte termijn beschikbaar voor zijn, worden zij tot de *werkloze beroepsbevolking* gerekend. Veel scholieren en studenten, huisvrouwen en arbeidsongeschikten zullen volgens deze definitie dus niet werkloos zijn. Wordt de nettoparticipatie afgemeten aan de totale bevolking tussen de 15 en 65 jaar, de werkloosheid wordt afgemeten aan de totale (= werkzame en werkloze) *beroepsbevolking*. De noemer op basis waarvan werkloosheidspercentages worden berekend, is dus aanzienlijk kleiner dan de noemer van de nettoparticipatie.

In 2007 duidelijk meer niet-westerse allochtonen aan het werk

Het effect van een aantrekkende en afnemende arbeidsmarkt op de arbeidsparticipatie is niet gelijk voor autochtonen en niet-westerse allochtonen. Vergeleken met niet-westerse allochtonen is de teruggang in arbeidsdeelname bij autochtonen in een periode van economische neergang beperkt. Zo nam tijdens een verslechterende arbeidsmarktsituatie in de periode 2001–2005 bij autochtonen de arbeidsdeelname af met 2 procentpunten: de helft van de afname bij niet-westerse allochtonen. Daar staat tegenover dat de arbeidsdeelname bij autochtonen in de periode 1997–2007 met 6 procentpunten toenam, terwijl deze bij niet-westerse allochtonen met 10 procentpunten steeg. Beide groepen profiteren dus van de verhoogde economische activiteit, waarbij de verschillen tussen de arbeidsdeelname van niet-westerse allochtonen en autochtonen langzaam iets kleiner worden. Was het verschil in 1997 nog 19 procentpunten in het nadeel van de niet-westerse allochtonen, in 2007 is dit verschil teruggebracht tot 15 procentpunten.

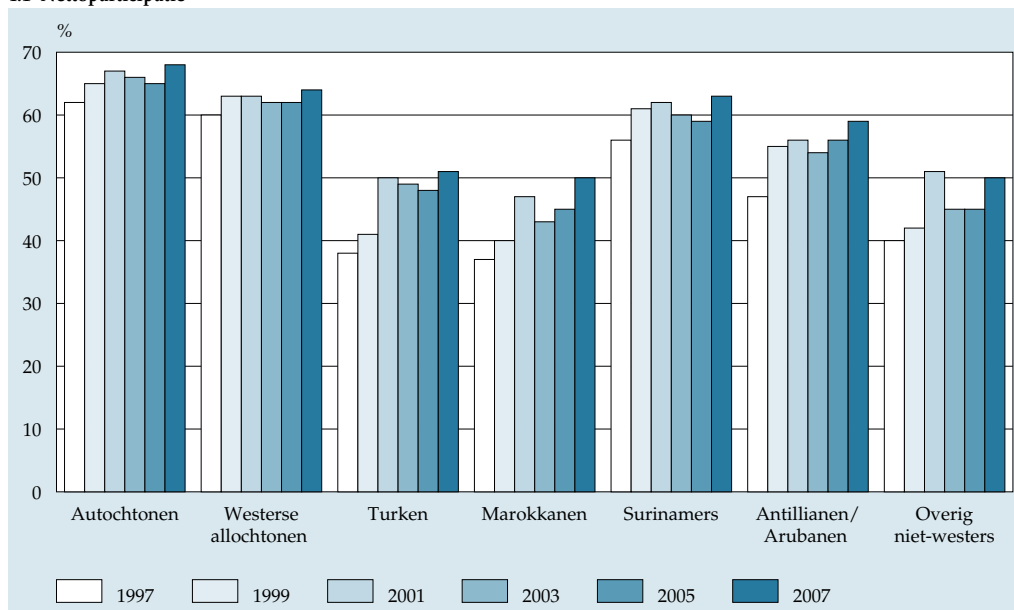
De arbeidsparticipatie van westerse allochtonen is weinig gevoelig voor conjuncturele schommelingen. Dit komt waarschijnlijk doordat deze groep nog iets beter opgeleid is dan de autochtone Nederlandse bevolking.

Toen de arbeidsmarkt zich vanaf 2005 herstelde, nam de arbeidsdeelname bij autochtonen meteen toe. Bij de niet-westerse allochtonen gold dat alleen voor Surinamers en Antillianen, de twee groepen die het op de arbeidsmarkt toch al een stuk beter doen dan Turken en Marokkanen. Wel is van 2006 op 2007 de arbeidsdeelname onder de totale groep niet-westerse allochtonen in vergelijking met autochtonen, versneld toegenomen. Het is een algemeen verschijnsel dat

²⁾ In deze korte toelichting is een beknopte omschrijving van de begrippen nettoparticipatie en (werkloze) beroepsbevolking gegeven. Een meer gedetailleerde omschrijving is te vinden op www.cbs.nl.

groepen met een achterstand op de arbeidsmarkt zoals niet-westerse allochtonen, de effecten van een verslechterende arbeidsmarkt als eerste voelen en van economisch herstel pas enigszins vertraagd kunnen profiteren (Beckers, Lautenbach en Linden, 2008). De gevoeligheid voor conjuncturele schommelingen is onder niet-westerse allochtonen dus nog steeds groot. Wel staan ze er op dit moment beter voor dan tien jaar geleden.

4.1 Nettoparticipatie

Bron: EBB.

Achterstand bij vrouwen van Marokkaanse en Turkse afkomst het grootst

Er zijn grote verschillen in de arbeidsdeelname tussen de verschillende herkomstgroepen. De arbeidsdeelname van Turken en Marokkanen ligt ongeveer 10 procentpunten lager dan die van Surinamers en Antillianen. Dit verschil is voor een groot deel toe te schrijven aan de veel lagere arbeidsdeelname van Turkse en Marokkaanse vrouwen. Nog geen 40 procent van de Turkse en Marokkaanse vrouwen heeft betaald werk voor ten minste 12 uur per week. Van de Antilliaanse vrouwen werkt de helft, van de Surinaamse vrouwen zes op de tien.

25 tot 65-jarige Turken en Marokkanen fors minder werkzaam dan Surinamers en Antillianen

Niet-westers allochtone jongeren van 15 tot 25 jaar hebben veel minder vaak werk dan autochtone jongeren. Tussen de niet-westers allochtone groepen onderling bestaat vrijwel geen verschil in de arbeidsdeelname van jongeren. Vanaf de leeftijd van 25 jaar wordt dat echter anders. In zowel de groep 25 tot 45-jarigen, als de

groep 45 tot 65-jarigen ligt de arbeidsdeelname onder Turken en Marokkanen 20 procentpunten lager dan onder Surinamers en Antillianen in de vergelijkbare leeftijdsgroepen. De arbeidsdeelname van 25 tot 65-jarige Surinamers ligt maar weinig lager dan die van autochtonen in dezelfde leeftijdsgroep.

Staat 4.1
Nettoparticipatie naar achtergrondkenmerken, 2007

	Autochtonen	Niet-westerse allochtonen	w.v.				
			Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	overig niet-westers
	%						
Totaal	68	53	51	50	63	59	50
Man	77	62	63	62	65	68	59
Vrouw	59	45	38	37	61	51	41
15 tot 25 jaar	42	32	33	32	34	33	29
25 tot 45 jaar	86	65	61	60	80	77	60
45 tot 65 jaar	62	50	38	36	59	54	52
Eerste generatie	.	55	53	51	67	59	51
Tweede generatie	.	49	46	46	55	61	45
Basisonderwijs	38	31	33	27	38	29	29
Vmbo	52	43	43	39	51	49	38
Havo, vwo, mbo	72	62	63	64	70	67	55
Hbo, wo	84	73	80	85	80	79	64

Bron: EBB.

Arbeidsparticipatie hoogopgeleide niet-westerse allochtonen op niveau autochtonen

Hoogopgeleide niet-westerse allochtonen binnen de vier onderscheiden herkomstgroeperingen participeren vrijwel in gelijke mate op de arbeidsmarkt als hoogopgeleide autochtonen. In het algemeen is de arbeidsparticipatie bij de lager opgeleiden lager dan bij hoger opgeleiden. De arbeidsdeelname van Surinamers is voor elk opleidingsniveau vrijwel vergelijkbaar met die van autochtonen. Vooral voor laagopgeleide Turken en nog meer voor laagopgeleide Marokkanen zijn de kansen op de arbeidsmarkt ongunstig.

De arbeidsparticipatie ligt, bij alle onderscheiden herkomstgroepen van de tweede generatie niet-westerse allochtonen, behalve bij Antillianen, lager dan bij de eerste generatie allochtonen. Omdat bekend is dat de tweede generatie gemiddeld jonger en hoger opgeleid is, en de Nederlandse taal beter beheerst dan de eerste generatie lijkt dit geen voor de hand liggende uitkomst. In paragraaf 4.2 wordt middels een regressieanalyse berekend wat de kans op werk is van de verschillende herkomstgroeperingen wanneer er gecorrigeerd wordt voor diverse achtergrondfactoren. Ook verblijfsduur kan samenhangen met de mate van participatie op de arbeids-

markt. Bekendheid met de Nederlandse samenleving en de arbeidsmarkt wordt verondersteld bij te dragen aan de kans op werk. Zorlu (2008) heeft hier op basis van EBB-gegevens onderzoek naar gedaan. De belangrijkste resultaten hiervan worden weergegeven in het kader na de volgende paragraaf.

4.2 *Kans van niet-westerse allochtonen op werk*

In deze paragraaf wordt onderzocht wat de samenhang is van diverse achtergrondkenmerken met de kans om werkzaam te zijn. Er is daarbij gekeken naar herkomstgroepering, generatie, geslacht, leeftijd, opleiding en stedelijkheidsgraad. In hoeverre belemmeren deze factoren niet-westerse allochtonen in hun arbeidsdeelname?

Onderzoeksmethode

De kans van niet-westerse allochtonen om te behoren tot de werkzame beroepsbevolking is onderzocht met behulp van een regressieanalyse. Hiervoor is een onderscheid gemaakt tussen personen die behoren tot de werkzame beroepsbevolking en personen die behoren tot de werkloze beroepsbevolking of niet-beroepsbevolking. Het voordeel van een regressieanalyse is dat de zelfstandige invloed van meerdere achtergrondkenmerken tegelijkertijd in één analyse kan worden bepaald.

Staat 4.2 laat de resultaten van de regressieanalyse zien, waarin de effecten zijn uitgedrukt in zogenaamde odds ratio's. Er zijn twee modellen geschat. In het eerste model is alléén herkomst meegenomen. De odds ratio's in dit model geven een indicatie van de bivariate effecten voor de verschillende herkomstgroeperingen ten opzichte van de referentiecategorie: personen van autochtone herkomst. De schatting van model 2 geeft een indruk van de relatieve kans om te behoren tot de werkzame beroepsbevolking waarbij naast herkomstgroepering andere achtergrondkenmerken zijn meegenomen.

De odds ratio's kunnen als volgt worden geïnterpreteerd: is de odds ratio kleiner dan 1 dan is dat een indicatie dat personen met dat kenmerk minder vaak werkzaam zijn dan de referentiegroep; is de waarde groter dan 1 dan verwijst dat naar een grotere kans om te behoren tot de werkzame beroepsbevolking in vergelijking met de referentiecategorie; bij een waarde van 1 is er geen verschil.

Eerste generatie heeft minder kans op werk

Zonder rekening te houden met andere achtergrondkenmerken (model 1) zijn bijna alle onderscheiden groepen niet-westerse allochtonen minder vaak werkzaam dan autochtonen. Dit blijkt uit het gegeven dat vrijwel alle herkomstgroeperingen hier een waarde van de odds ratio hebben die kleiner is dan 1 waarbij autochtonen de

Staat 4.2

De kansverhouding¹⁾ van herkomstgroeperingen om te behoren tot de werkzame beroepsbevolking, gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken: odds ratio's (2007)

	Model 1	Model 2
Constante	2,19 *	4,31 *
<i>Herkomst</i>		
Autochtonen	referentie	referentie
Westerse allochtonen	0,87 *	0,81 *
Turken - 1e generatie	0,49 *	0,35 *
Turken - 2e generatie	0,37 *	0,63 *
Marokkanen - 1e generatie	0,40 *	0,29 *
Marokkanen - 2e generatie	0,30 *	0,55 *
Surinamers - 1e generatie	1,04	0,94
Surinamers - 2e generatie	0,61 *	0,79
Antillianen - 1e generatie	0,58 *	0,65 *
Antillianen - 2e generatie	0,66 *	0,72
Overig niet-westers - 1e generatie	0,45 *	0,30 *
Overig niet-westers - 2e generatie	0,37 *	0,64 *
<i>Geslacht</i>		
Vrouw		referentie
Man		2,98 *
<i>Leeftijd</i>		
25 tot 35		referentie
15 tot 25		0,13 *
35 tot 45		0,86 *
45 tot 55		0,68 *
55 tot 65		0,13 *
<i>Opleidingsniveau</i>		
Havo, vwo, mbo		referentie
Basisonderwijs		0,29 *
Vmbo		0,53 *
Hbo, wo		1,73 *
<i>Stedelijkheid van woongebied</i>		
Matig		referentie
Zeer sterk		0,94 *
Sterk		1,00
Weinig		1,01
Niet		1,05

Bron: EBB.

* significant op 5%-niveau.

¹⁾ Op basis van een logistische regressieanalyse.

referentiecategorie is. Zoals ook eerder beschreven is, zijn Turken en Marokkanen daarbij minder vaak werkzaam dan Surinamers en Antillianen. Daarnaast bevestigende cijfers dat bij de onderscheiden herkomstgroeperingen de arbeidsparticipatie onder de tweede generatie lager is dan onder de eerste generatie. Bij de Antillianen is de tweede generatie vaker werkzaam. Eerste generatie Surinamers zijn in vrijwel exact dezelfde mate werkzaam als autochtonen.

Echter, wanneer rekening wordt gehouden met geslacht, leeftijd, opleiding, en mate van stedelijkheid van het woongebied (model 2 in staat 4.2), draaien die

verbanden voor Turken, Marokkanen en de overige niet-westerse allochtonen om. Gecorrigeerd voor deze achtergrondkenmerken, is het vooral de eerste generatie die minder kans op werk heeft ten opzichte van autochtonen.

Verschillen tussen herkomstgroepen bij tweede generatie kleiner

Wat de cijfers verder aangeven, is dat de verschillen in kans op werk tussen de verschillende herkomstgroepen bij de tweede generatie kleiner zijn dan bij de eerste generatie. Bij de eerste generatie liggen die vooral tussen enerzijds Turken en Marokkanen, en anderzijds Surinamers en Antillianen, nog ver uiteen. De kans op werk is voor tweede generatie Surinamers en Antillianen nog wel beter dan voor de tweede generatie Turken en Marokkanen, maar de verschillen zijn verminderd.

Doet de verblijfsduur in Nederland er toe voor de arbeidsmarktpositie?

Naarmate immigranten langer in Nederland wonen, hebben zij meer ervaring kunnen opdoen met de Nederlandse samenleving en op de arbeidsmarkt. Verwacht zou kunnen worden dat een langere verblijfsduur daardoor gunstig uitpakt voor de arbeidsmarktpositie. In hoeverre dit daadwerkelijk het geval is, is onderzocht in een samenwerkingsproject van de Universiteit van Amsterdam en het CBS (Zorlu, 2008). Oud- en nieuwkomers verschillen niet alleen naar verblijfsduur, maar ook in andere opzichten. Daarom is in het onderzoek onder meer rekening gehouden met verschillen in leeftijd, opleidingsniveau, burgerlijke staat en het aantal kinderen van immigranten.

De resultaten wijzen uit dat de verblijfsduur er toe doet. Toch kan voor immigranten van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse herkomst niet in zijn algemeenheid worden gesteld dat de arbeidsdeelname hoger is naarmate men langer in Nederland verblijft. Tot en met een verblijfsduur van 6–9 jaar neemt de arbeidsdeelname toe; bij de mannelijke immigranten van Surinaamse, Antilliaanse herkomst geldt dat tot en met een verblijfsduur van 10–15 jaar. Bij vrouwen blijft de arbeidsparticipatie vanaf een verblijf van 6–9 jaar nagenoeg stabiel. Bij de mannen valt het geringere aandeel werkenden op onder de laagopgeleide immigranten uit Turkije en Marokko met een verblijfsduur van meer dan 15 jaar. Uit eerder onderzoek bleek al dat oudere Turken en Marokkanen (45 tot 65 jaar) vaker afhankelijk zijn van een uitkering dan Surinamers en Antillianen in deze leeftijdsgroep (Van der Vliet, Wageveld en Garssen, 2007). Vervolgonderzoek moet uitwijzen in hoeverre deze geringere arbeidsdeelname ook samenhangt met de terugkeer naar het land van herkomst van Turken en Marokkanen die relatief succesvol zijn geweest op de arbeidsmarkt.

De verblijfsduur doet er niet alleen toe voor de arbeidsdeelname, maar ook voor de werkloosheid en het beroep van immigranten. In het algemeen wijzen de resultaten uit dat de arbeidsmarktpositie van niet-westerse immigranten met een langere verblijfsduur beter is dan die van vergelijkbare 'nieuwkomers'. Toch is de positie van immigranten ook na een lang verblijf in Nederland nog relatief ongunstig, ook als rekening wordt gehouden met het doorgaans lagere opleidingsniveau. Niet-westerse immigranten van Turkse en Marokkaanse herkomst zijn minder succesvol op de arbeidsmarkt dan immigranten uit Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba. Daarbij zou onder meer de bekendheid met de Nederlandse taal en samenleving een rol kunnen spelen.

4.3 Flexibele arbeidsrelaties

Aandeel flexibele arbeidsrelaties toegenomen

Sinds 2003 loopt het aandeel flexibele arbeidsrelaties³⁾ bij zowel niet-westerse allochtonen als autochtonen weer op (figuur 4.2). Een belangrijke oorzaak van de stijging van flexibele arbeidscontracten is dat werkgevers bij een opgaande conjunctuur meer arbeidscapaciteit nodig hebben om aan de toegenomen vraag te voldoen. Hiervoor wordt deels personeel op basis van een vast contract aangenomen, maar zeker wordt ook gebruik gemaakt van flexibele arbeidscontracten.

Werkgevers zijn zich er immers van bewust dat er na een periode van economische voorspoed weer een tijd van economische neergang komt en met flexibele arbeidscontracten kunnen zij daar de benodigde arbeidscapaciteit makkelijker op aanpassen. Zo is te zien (figuur 4.2) dat het aandeel met een flexibel contract na 2005 weer licht stijgt.

Niet-westers allochtonen hebben vaker een flexibele arbeidsrelatie

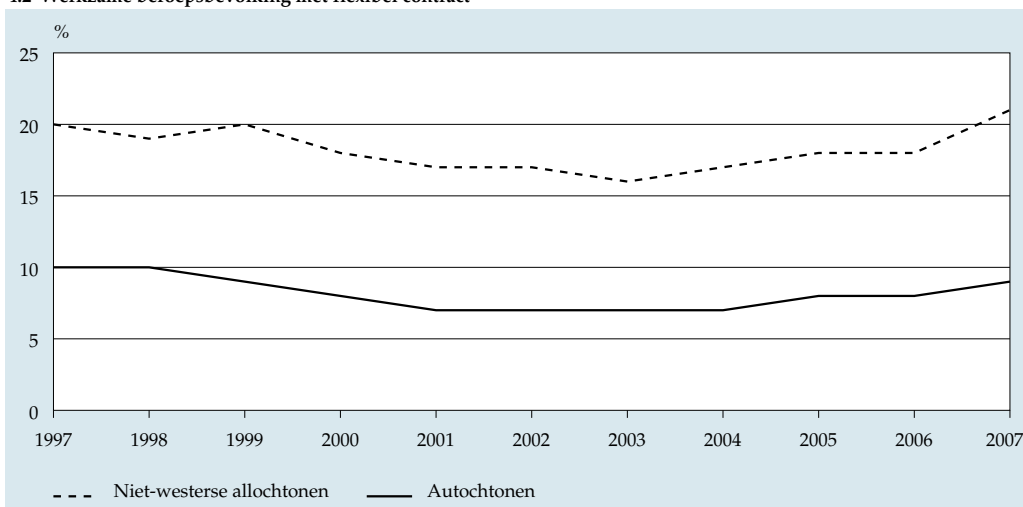
In 2007 heeft 21 procent van de niet-westerse allochtonen binnen de werkzame beroepsbevolking een flexibele baan tegen 9 procent van de autochtone werknemers. Hiermee ligt het aandeel flexibele banen bij niet-westerse allochtonen in 2007 zelfs hoger dan tien jaar eerder. Bij autochtonen lag het aandeel in 2007 nog net onder het niveau van tien jaar daarvoor. Het verschil in het aandeel met een flexibel contract tussen niet-westerse allochtonen en autochtone werknemers is in de periode 1997–2007 ongeveer gelijk gebleven.

Veel meer dan andere leeftijdsgroepen hebben jongeren een flexibel arbeidscontract. Bij autochtone jongeren ligt dit aandeel in 2007 op 28 procent, bij niet-westerse

³⁾ Het arbeidscontract is van beperkte duur en/of de werknemer is niet voor een vast overeengekomen aantal uren in dienst.

allochtonen op 48 procent. Niet-westers allochtone jongeren bevinden zich ten opzichte van autochtone jongeren dus veel vaker in die positie. In de leeftijd van 25 tot 55 jaar komt een flexibel arbeidscontract bij niet-westerse allochtonen relatief zelfs nog vaker voor. Dus, behalve dat een oplopende conjunctuur een toename van het aandeel werkenden met een flexibel contract in de hand werkt, kennen niet-westerse allochtonen in alle leeftijdsgroepen een groter aandeel werkenden met een flexibel contract.

4.2 Werkzame beroepsbevolking met flexibel contract

Bron: EBB.

4.4 Werkloosheid

Versterkte daling werkloosheid bij niet-westerse allochtonen

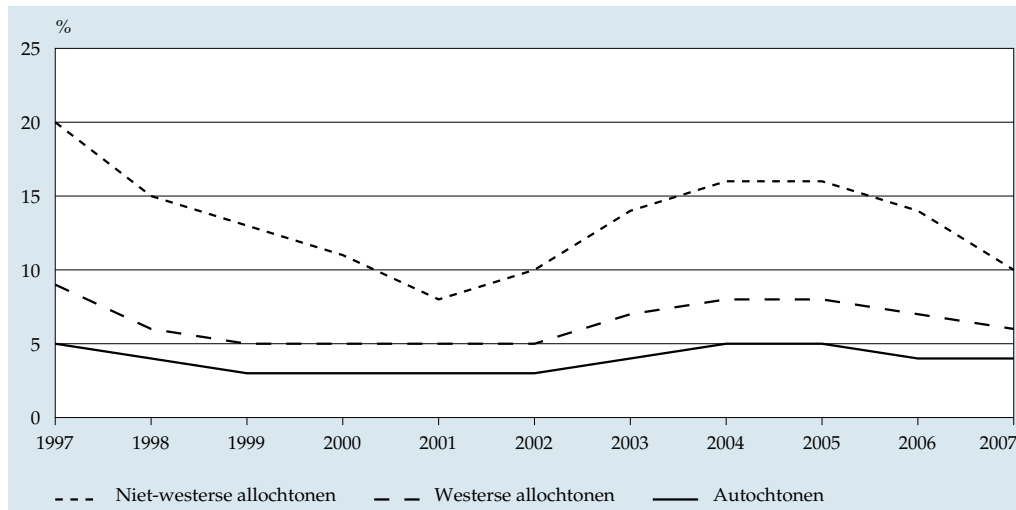
De werkloosheidscijfers weerspiegelen op een duidelijke manier dat groepen, zoals niet-westerse allochtonen, die meer moeite hebben zich staande te houden op de arbeidsmarkt, meer last hebben van een ongunstige arbeidsmarktsituatie. Na 2001 verslechterde de arbeidsmarktsituatie, wat vooral zichtbaar werd in een snelle stijging van de werkloosheid onder niet-westerse allochtonen. Liep de werkloosheid onder autochtonen in de periode 2001–2005 op van 3 naar 5 procent, bij niet-westerse allochtonen steeg de werkloosheid van 8 naar 16 procent.

Anderzijds, sinds het economische tij gekeerd is in 2005 laat de werkloosheid ook weer een sterke daling zien onder niet-westerse allochtonen, waarbij de grootste daling van 2006 op 2007 plaatsvond. In 2007 was deze gedaald tot 10 procent.

Ongeacht het werkloosheidsniveau waren niet-westerse allochtonen lange tijd 3 tot 4 keer zo vaak werkloos als autochtonen. Door de sterke daling van de werkloosheid onder niet-westerse allochtonen van 2006 op 2007, is die verhouding sterk verbeterd: in dat jaar waren niet-westerse allochtonen nog 2,5 keer zo vaak

werkloos. Dit komt vrijwel overeen met hoe deze verhouding in het economisch gunstige jaar 2001 lag.

4.3 Werkloosheid

Bron: EBB.

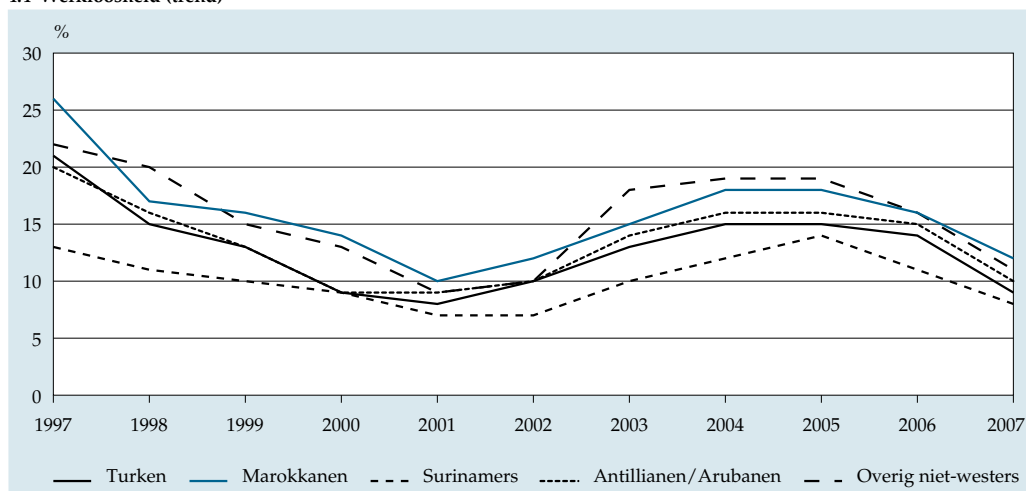
Werkloosheid neemt bij alle niet-westerse herkomstgroepen fors af

In de figuren 4.3 en 4.4 is te zien dat niet-westerse allochtonen gevoeliger zijn voor conjuncturele schommelingen dan autochtonen: hun werkloosheidspercentages fluctueren sterker. Sinds de arbeidsmarkt in 2005 weer aantrekt, is bij alle onderscheiden herkomstgroepen de werkloosheid flink afgenomen. Bij allen is de werkloosheid met 6 procentpunten teruggebracht, bij Marokkanen zelfs met 8 procentpunten. Bij de autochtonen is de werkloosheid sinds 2005 met 1 procentpunt afgenomen. Maar voor zowel niet-westerse allochtonen als autochtonen geldt dat de werkloosheid nog niet terug is op het lage niveau van 2001, toen de economie na een periode van opleving op haar hoogtepunt was. Behalve dat het werkloosheidspercentage van westerse allochtonen 2 tot 3 procentpunten hoger ligt dan bij autochtonen, is het verloop daarvan in de periode 1997–2007 vrijwel identiek.

Jeugdwerkloosheid onder niet-westerse allochtonen zeer conjunctuurgevoelig

Jeugdwerkloosheid staat sterkin de belangstelling. Specifieke overheidsmaatregelen, zoals het instellen van een Taskforce Jeugdwerkloosheid, zijn genomen om de werkloosheid onder jongeren terug te dringen. De laatste twee jaren is de positie van de allochtone werkzoeker van 15 tot 25 jaar sterk verbeterd. In de jaren 2005–2007 is de werkloosheid onder niet-westerse allochtone jongeren met 12 procentpunten teruggelopen tot 15 procent. In diezelfde periode is de werkloosheid onder autochtone jongeren met 3 procentpunten gedaald tot 8 procent. Daarmee is de achterstand van niet-westerse allochtone jongeren op autochtone jongeren

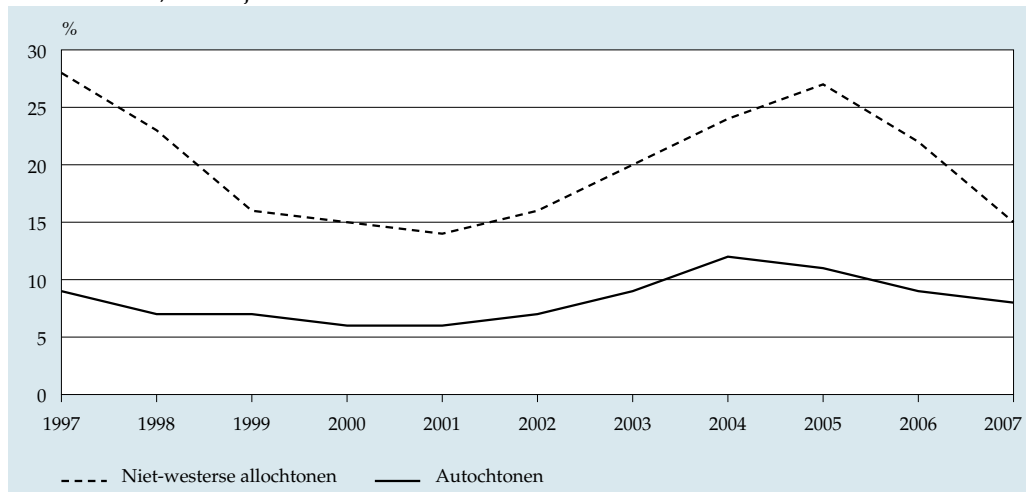
4.4 Werkloosheid (trend)

Bron: EBB.

aanzienlijk verminderd. Behalve dat de jeugdwerkloosheid bij niet-westers allochtone jongeren sinds 2005 fors is afgenomen, laat figuur 4.5 ook zien dat de werkloosheid bij hen veel gevoeliger is voor conjuncturele schommelingen dan bij autochtone jongeren.

4.5 Werkloosheid, 15 tot 25 jaar

Bron: EBB.

Opleiding vergroot kans op werk; bij autochtonen meer dan bij allochtonen

Met het afnemen van de werkloosheid onder niet-westerse allochtonen, worden ook de verschillen tussen de allochtone herkomstgroepen kleiner. Dat de

Marokkanen van de vier grote herkomstgroeperingen nog steeds de groep met de hoogste werkloosheid is, hangt samen met hun relatief lage opleidingsniveau. Meer scholing verbetert gemiddeld genomen de kans op werk. Daarbij profiteren autochtonen relatief meer van een hogere opleiding dan niet-westerse allochtonen. Zo is bij autochtonen het aandeel werklozen onder hoogopgeleiden maar een kwart van de werkloosheid onder personen die alleen het basisonderwijs voltooid hebben. Bij niet-westerse allochtonen is dit aandeel onder hoogopgeleiden de helft van dat onder degenen met alleen basisonderwijs.

Eerder kwam al aan de orde dat de jeugdwerkloosheid onder allochtonen relatief hoog is. Van de niet-westerse allochtonen kennen Surinamers de hoogste jeugdwerkloosheid. Opmerkelijk, omdat zij de van de vier grote herkomstgroepen de laagste werkloosheid hebben. Dit hangt onder meer samen met het relatief grote aandeel Surinaamse (en Antilliaanse) jonge werklozen dat nog onderwijsvolgend is. Zij zijn dus maar gedeeltelijk beschikbaar voor de arbeidsmarkt. Hoewel voor hen de noodzaak om op zoek te gaan naar een baan waarmee zij in hun levensonderhoud kunnen voorzien, misschien niet zo groot is als voor leeftijdsgenoten die zich al volledig op de arbeidsmarkt begeven, bieden zij zich, vergeleken met de andere niet-westerse groepen, vaker aan op de arbeidsmarkt.

Staat 4.3
Werkloze beroepsbevolking naar achtergrondkenmerken, 2007

	Autochtonen	Niet-westerse allochtonen	w.v.				
			Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/Arubanen	overig niet-westers
	%						
Totaal	4	10	9	11	8	10	12
Man	3	9	8	10	8	7	11
Vrouw	5	12	11	14	8	13	14
15 tot 25 jaar	8	15	13	15	20	17	13
25 tot 45 jaar	3	9	8	11	6	7	12
45 tot 65 jaar	4	10	11	.	7	12	13
Eerste generatie	.	10	8	11	6	12	14
Tweede generatie	.	10	12	11	12	.	6
Basisonderwijs	8	15	14	17	12	.	11
Vmbo	6	13	12	16	11	14	13
Havo, vwo, mbo	4	9	7	9	8	8	12
Hbo, wo	2	7	12

Bron: EBB.

Gemiddeld genomen zijn eerste- en tweedegeneratieallochtonen even vaak werkloos. Bij Turken en Surinamers lijkt de arbeidspositie van de eerstegeneratie-

allochtonen gunstiger dan die van de tweede generatie. Dit beeld wordt voor Surinamers enigszins vertekend doordat bij de tweede generatie de jeugdwerkloosheid een belangrijke rol speelt.

Niet-westerse allochtonen vaker langdurig werkloos

Bij het beschrijven van de arbeidsmarktsituatie van de verschillende herkomstgroepen is het vooral belangrijk om te kijken hoe groot het aandeel is dat aan het werk wil en daar ook actief op zoek naar is (werkloosheid). Daarnaast is het ook zinvol om te kijken of er verschillen zijn naar de duur van de werkloosheid: hoe lang is iemand al op zoek naar werk? Dit kan als een indicatie gezien worden voor de hardnekkigheid van de werkloosheid. Een persoon wordt beschouwd als kortdurend werkloos indien de werkloosheid minder dan een jaar duurt. Wanneer iemand twaalf maanden of meer werkloos is, spreken we van langdurige werkloosheid.

Gemiddeld genomen zijn meer niet-westers allochtone werklozen langdurig werkloos dan autochtone werklozen, namelijk 47 versus 41 procent. Surinamers die van de allochtonen gemiddeld genomen de gunstigste arbeidsmarktpositie hebben, bevinden zich ook wat dit betreft in de meest gunstige positie. Bij hen is het aandeel langdurige werklozen onder de werklozen het laagst. De verschillen tussen de niet-westerse groepen zijn echter betrekkelijk klein.

Staat 4.4
Werklozen naar werkloosheidsduur, 2005/2007

	Kortdurig (0-11 maanden)	Langdurig (≥12 maanden)
	%	
Autochtonen	59	41
Niet-westerse allochtonen	53	47
w.v.		
Turken	53	47
Marokkanen	54	46
Surinamers	56	44
Antillianen/Arubanen	52	48
overig niet-westers	50	50

Bron: EBB.

4.5 Longitudinale analyse: werknemers na vier jaar

Niet-westerse allochtonen hebben een achterstand op de arbeidsmarkt, zoals in het voorgaande is gebleken. Maar hoe gaat het met degenen die een plek op de arbeidsmarkt veroverd hebben? Staat een éénmaal verworven plek garant voor structurele arbeidsdeelname over de jaren heen? Om hier enig inzicht in te krijgen, volgen we alle inwoners van Nederland van 15 tot en met 60 jaar die eind september

2001 een baan als werknemer als belangrijkste bron van inkomsten hadden (zie kader). We kijken of deze personen precies vier jaar later (eind september 2005) nog steeds werknemer zijn of inmiddels een andere bron van inkomsten hebben.⁴⁾

Belangrijkste inkomstenbron

De relatie tot de arbeidsmarkt van een persoon kan worden aangeduid door een sociaaleconomische categorie die aangeeft wat de belangrijkste inkomstenbron van deze persoon op een peilmoment is. Personen kunnen maar in één categorie voorkomen. De volgende sociaaleconomische categorieën zijn onderscheiden:

- *werknemer*: personen met betaald werk in binnen- of buitenland als belangrijkste inkomstenbron (exclusief zelfstandigen)
- *zelfstandige*: personen met werk als zelfstandige ondernemer als belangrijkste inkomstenbron
- *uitkeringsafhankelijk*: personen met een sociale uitkering (exclusief pensioen) als belangrijkste inkomstenbron; deze categorie is verder uitgesplitst naar het soort uitkering dat de belangrijkste inkomstenbron vormt (bijstandsuitkering, arbeidsongeschiktheidsuitkering, werkloosheidsuitkering of een overige uitkering)
- *pensioen*: personen van 55 jaar en ouder met pensioen als belangrijkste inkomstenbron
- *scholier/student*: personen van 15 t/m 17 jaar en studenten, mits zij niet meer dan 70 procent van het minimumloon uit één van de eerder genoemde inkomstenbronnen ontvangen
- *overig*: personen die niet binnen één van de bovenstaande categorieën vallen.

Vier op de vijf Surinamers is werknemer gebleven

Niet-westerse allochtonen die eind september 2001 werknemer waren, moeten het vier jaar later veel vaker dan autochtonen zonder baan als werknemer stellen. Hierin zien we de eerder in dit hoofdstuk geconstateerde verslechterde arbeidsmarktsituatie van niet-westerse allochtonen in een periode van laagconjunctuur weerspiegeld. Terwijl 84 procent van de autochtonen werknemer blijft, moet bijna één op de drie niet-westerse allochtonen rondkomen van een andere inkomstenbron. Surinamers vormen hierop een positieve uitzondering met slechts één op de vijf uitstromers uit een baan als werknemer. Net als bij de andere niet-westerse allochtonen stroomt wel minstens één op de tien Surinaamse werknemers uit naar een uitkering; dat is twee keer zo vaak als autochtone werknemers. Onder Marokkanen en Turken werd tussen 2001 en 2005 zelfs één op de zes werknemers uitkeringsafhankelijk. Emigratie speelt een belangrijke rol onder Antilliaanse en

⁴⁾ We vergelijken de situatie van personen op twee momenten. Tussen deze twee momenten kunnen personen meerdere keren van inkomstenbron gewisseld hebben, maar dat laten we hier niet zien.

overige niet-westerse immigranten. Van hen woont ongeveer één op de tien werknemers na vier jaar niet meer in Nederland.

Staat 4.5
Arbeidsmarktsituatie ¹⁾ van werknemers uit 2001 (15–60 jaar), 2005

	Werknemer	Zelf-standige	Uitkerings-afhankelijk	Pensioen	Scholier/student	Overig	Geëmigreerd of overleden
	%						
Autochtonen	84,1	1,9	5,3	3,4	0,5	3,3	1,6
Westerse allochtonen	76,4	1,8	7,4	3,3	0,7	4,5	5,9
Niet-westerse allochtonen	71,1	2,0	13,1	0,9	1,4	6,4	5,1
w.v.							
Turken	68,9	3,0	16,3	0,5	1,2	7,9	2,3
Marokkanen	68,7	1,5	16,9	0,9	2,0	7,1	2,9
Surinamers	79,3	1,3	10,1	1,3	1,1	4,2	2,7
Antillianen/Arubanen	70,9	1,1	10,4	1,3	1,6	4,0	10,8
overig niet-westers	65,6	2,7	12,5	0,5	1,5	8,1	9,0

Bron: SSB.

¹⁾ Op basis van de belangrijkste inkomstenbron.

Niet-westerse allochtonen veel vaker in de bijstand

Autochtone werknemers stromen veel minder vaak dan niet-westerse allochtonen uit naar een uitkering, en als zij dit doen is dit in slechts één op de tien gevallen naar een bijstandsuitkering. Veel vaker stromen zij uit naar een werkgerelateerde uitkering vanwege arbeidsongeschiktheid, ziekte en werkloosheid. Van de niet-westerse allochtone werknemers in 2001 die vier jaar later uitkeringsafhankelijk zijn, zijn drie op de tien afhankelijk van de bijstand.⁵⁾ Blijkbaar hebben deze werknemers (door een korter en wellicht wisselvallig arbeidsverleden) minder rechten op kunnen bouwen voor het vangnet van de werknemersverzekeringen. Dit bevestigt de zwakkere positie op de arbeidsmarkt van niet-westers allochtone werknemers. Eerder is al aangetoond dat niet-westerse allochtonen een grotere kans hebben op beëindiging van hun arbeidsrelatie dan autochtonen (Corpeleijn, 2007).

Minder vaak uitkering voor Antilliaanse tweede generatie

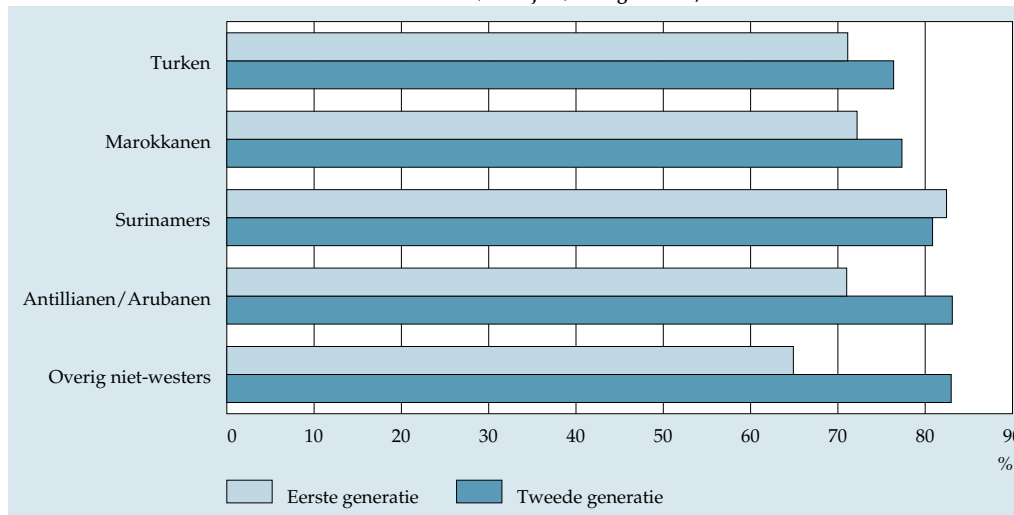
Het zojuist geschetste beeld wordt voornamelijk bepaald door eerste generatie allochtonen. De groep niet-westerse allochtonen met in 2001 een baan als werknemer als belangrijkste inkomstenbron was onder de eerste generatie vijf keer zo groot als onder de in Nederland geboren tweede generatie. Omdat de eerste generatie gemiddeld ouder is dan de tweede generatie en jongeren weer vaker uitstromen naar studie, beperken we de vergelijking hier tot de eerste en tweede generatie werknemers in 2001 van 25 tot 45 jaar. Deze werknemers hebben de studie jaren

⁵⁾ Dit wordt niet alleen veroorzaakt door het hogere aandeel jongeren onder niet-westerse allochtonen. Ook onder oudere werknemers die vier jaar later uitkeringsafhankelijk zijn, komen niet-westerse allochtonen vaker in de bijstand terecht dan autochtonen.

grotendeels achter de rug, waardoor de verschillen tussen de generaties beter te vergelijken zijn.

Antillianen en de groep overige niet-westerse allochtonen blijven met 83 procent het vaakst werknemer onder de tweede generatie van de niet-westerse bevolkingsgroepen van 25 tot 45 jaar. Onder de eerste generatie hebben zij na vier jaar juist het minst vaak werk.⁶⁾ Het aandeel werknemers dat na vier jaar afhankelijk is van een uitkering ligt bij deze groepen onder de tweede generatie circa twee keer zo laag als onder de eerste generatie. Onder Turken en Marokkanen is dit verschil een factor anderhalf. Ruim driekwart van de tweede generatie Marokkaanse en Turkse werknemers van 25 tot 45 jaar is na vier jaar nog werknemer. Dit is vaker (5 procentpunt) dan de eerste generatie uit deze groepen.

4.6 Aandeel werknemers¹⁾ onder werknemers uit 2001 (25–44 jaar) naar generatie, 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Op basis van de belangrijkste inkomstenbron.

Onder Turken zijn verschillen tussen vrouwen en mannen het grootst

Bij de werknemers uit de Antilliaanse, Surinaamse en overig niet-westerse bevolkingsgroepen verschilt de arbeidsmarktsituatie van vrouwen na vier jaar weinig van die van de mannen. Vrouwen blijven wel iets vaker werknemer (2 tot 4 procentpunten). De arbeidsmarktsituatie van Marokkaanse en Turkse vrouwelijke werknemers is na vier jaar minder gunstig dan die van de mannen: zij zijn minder vaak werknemer en vaker uitkeringsafhankelijk. De verschillen zijn het grootst tussen Turkse vrouwen en mannen: respectievelijk 63 en 72 procent blijft werknemer

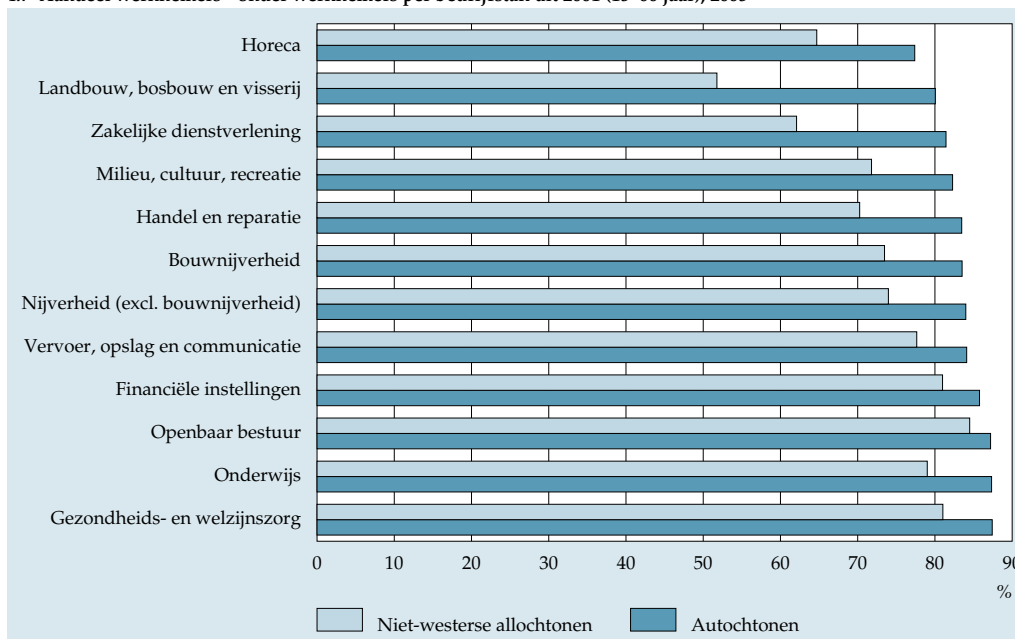
⁶⁾ Wel is het zo dat de werknemers van de eerste generatie van deze groepen na vier jaar veel vaker zijn geëmigreerd dan de werknemers van de tweede generatie. Maar zelfs als al deze emigranten werknemer waren, blijft de tweede generatie van deze groepen na vier jaar vaker werknemer dan de eerste generatie.

en respectievelijk 21 en 14 procent stroomt uit naar een uitkering. Turkse vrouwen stromen anderhalf keer zo vaak uit naar een arbeidsongeschiktheidsuitkering dan Turkse mannen en net als bij Marokkanen moet één op de tien vrouwen het na vier jaar zonder eigen inkomstenbron doen. Dat is twee keer zo vaak als de Turkse mannen. Overigens zijn de verschillen tussen de tweede generatie vrouwen en mannen van Marokkaanse en Turkse herkomst kleiner. Onder de Marokkaanse tweede generatie blijven de vrouwen zelfs iets vaker werknemer dan de mannen.

Niet-westerse allochtonen binnen de publieke sector blijven vaakst werknemer

Voor autochtone werknemers in 2001 maakte het voor de arbeidsparticipatie na vier jaar niet veel uit in welke bedrijfstak zij werkzaam waren. Ongeveer vier op de vijf bleven werknemer, variërend van 77 procent van de werknemers binnen de horeca tot 87 procent van de werknemers binnen overheid, onderwijs en zorg.⁷⁾ Onder niet-westerse allochtonen maakt de bedrijfstak veel meer uit: van de werknemers in de landbouw blijft na vier jaar maar 52 procent werknemer tegenover 85 procent van de werknemers binnen de overheid. Bij de overheid zijn daarmee de verschillen in uitstroom tussen autochtone en niet-westers allochtone werknemers het kleinst van alle bedrijfstakken.

4.7 Aandeel werknemers¹⁾ onder werknemers per bedrijfstak uit 2001 (15-60 jaar), 2005

Bron: SSB.

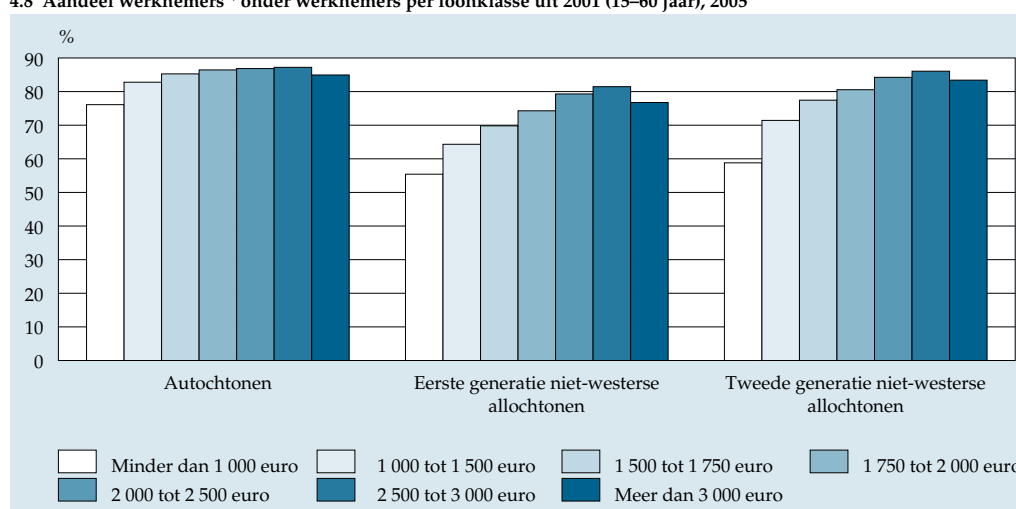
¹⁾ Op basis van de belangrijkste inkomstenbron.

⁷⁾ Deze werknemers kunnen in 2005 in een andere bedrijfstak werkzaam zijn dan in 2001. Er is hier alleen gekeken of men vier jaar later nog werknemer was, en niet of dat ook in dezelfde bedrijfstak was.

Met een hoger maandloon, vaker werknemer

Een reden dat niet-westers allochtone werknemers vaker hun baan kwijt raken kan zijn dat zij veel vaker de minder betaalde en kwetsbare banen hebben. Daarom hebben we personen die in 2001 een baan als werknemer als belangrijkste inkomstenbron hadden, onderverdeeld in een aantal loonklassen⁸⁾. Het blijkt inderdaad zo te zijn dat naarmate men meer verdient, men ook vaker werknemer blijft (afgezien van werknemers in de hoogste loonklasse). Dit geldt zowel voor autochtonen als niet-westerse allochtonen. Het is echter niet zo dat het verschil in uitstroom tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen hiermee geheel verklaard is. Want ook binnen dezelfde loonklasse blijven autochtonen vaker werknemer dan niet-westerse allochtonen; dit verschil wordt wel kleiner naarmate het loon hoger is. De tweede generatie komt daarbij wat dichter in de buurt van de autochtonen dan de eerste generatie. Minstens vier op de vijf autochtone werknemers blijven vanaf een maandloon van 1 000 tot 1 500 euro werknemer. Bij de tweede generatie niet-westers allochtone werknemers gaat dit gelden bij een maandloon van 1 750 tot 2 000 euro en bij de eerste generatie niet-westerse allochtonen geldt dit alleen bij een maandloon van 2 500 tot 3 000 euro.

4.8 Aandeel werknemers¹⁾ onder werknemers per loonklasse uit 2001 (15-60 jaar), 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Op basis van de belangrijkste inkomstenbron.

4.6 Arbeidsmarktsituatie na massaontslag

Bij een massaontslag worden in een bedrijf of een instelling over een beperkte periode meerdere werknemers tegelijk ontslagen. De oorzaak ligt in de economie

⁸⁾ Het gaat hier om het loon waarover loonheffing berekend wordt (fiscaal loon).

en bij de bedrijven en de ontslagen zijn dus niet het gevolg van disfunctioneren, verstoorde arbeidsverhoudingen of langdurige ziekte van de betreffende werknemers. Het kan elke willekeurige werknemer overkomen. Bedrijfseconomische redenen voor ontslag kunnen liggen in veranderingen in de arbeidsorganisatie met het oog op kostenbeheersing en productiviteitsontwikkeling. Ze kunnen ook liggen in veranderingen op de productmarkten waardoor krimp van bedrijfsonderdelen noodzakelijk wordt. Een belangrijke reden voor massaontslagen ligt, ten slotte, in fusies en overnames. Voor de gedupeerde werknemers gaat een massaontslag gepaard met allerlei (materiële en immateriële) kosten. In deze paragraaf worden de gevolgen van een massaontslag voor de loopbanen van allochtonen van verschillende herkomstgroeperingen en van autochtonen onderling vergeleken. Daarbij baseren we ons op de uitkomsten van een recent onderzoek naar de gevolgen van massaontslagen in Nederland (zie kader).

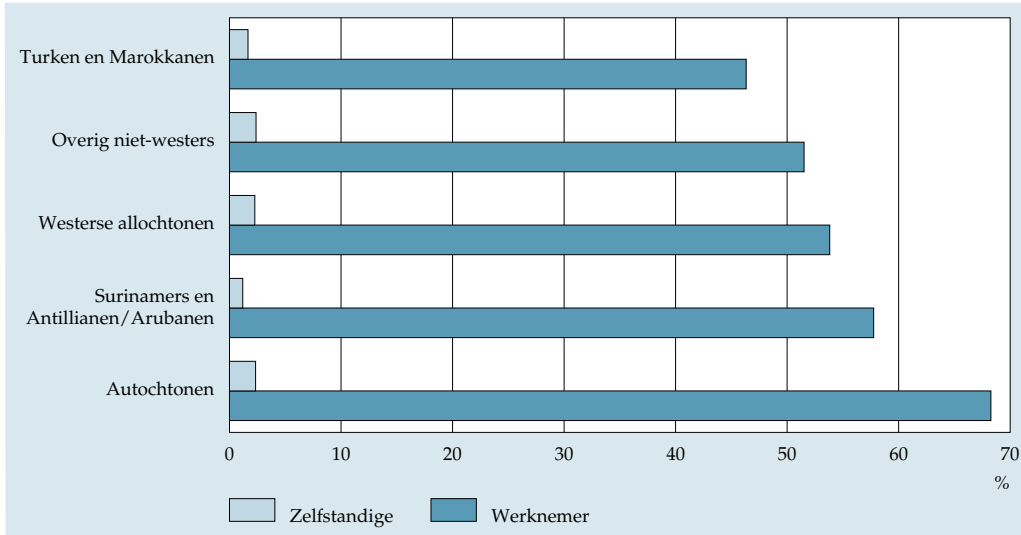
WRR-Verkenning massaontslag

Onlangs is door het CBS en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) een onderzoek uitgevoerd naar de gevolgen van massaontslagen in Nederland (Scheele, Van Gaalen en Van Rooijen, 2008). Deze paragraaf is op dit onderzoek gebaseerd. Er is gebruik gemaakt van gegevens over de voltallige werknemersbevolking van Nederland. Werknemers die in de periode 2001–2002 betrokken waren bij een massaontslag werden gedurende drie jaar gevolgd. Daarbij is uitgegaan van ontslagen werknemers die voorafgaand aan het ontslag in een reguliere baan werkzaam waren. Die reguliere banen zijn als volgt gedefinieerd: banen die op het moment van ontslag langer dan een jaar bestonden, waarvan de deeltijdfactor groter dan 0,4 was en die geen oproep- of uitzendwerk of tijdelijke arbeidsovereenkomst betroffen. Van dergelijke reguliere banen wordt verondersteld dat zij bezet worden door werknemers die een sterke binding hebben met de arbeidsmarkt. Voor de methode waarmee massaontslagen werden geïdentificeerd wordt verwezen naar het onderzoeksrapport (Scheele et al., 2008).

Autochtonen hebben sneller weer werk

Ruim 70 procent van de ontslagen autochtone werknemers (exclusief gepensioneerden) heeft binnen een maand na het massaontslag weer werk als werknemer of zelfstandige. Gedupeerde werknemers van andere herkomstgroeperingen zijn minder succesvol in het vinden van nieuw werk. Ongeveer de helft van de ontslagen werknemers van Marokkaanse of Turkse herkomst heeft aansluitend op het ontslag nieuw werk als werknemer of zelfstandige.

4.9 Aandeel van de ontslagen werknemers¹⁾ dat binnen een maand doorstroomt naar nieuw werk, 2001/2002

Bron: SSB.

¹⁾ exclusief werknemers die uittreden door gebruikmaking van een (pre-)pensioenregeling.

Een half jaar na ontslag verschillen de herkomstgroeperingen nog steeds voor wat betreft de arbeidsmarktparticipatie: van de autochtone ontslagen werknemers (inclusief gepensioneerden) is 68 procent weer als werknemer of als zelfstandige werkzaam, terwijl dit bij ontslagen werknemers van Marokkaanse en Turkse herkomst voor 54 procent geldt. Ook bij de andere inkomstenbronnen zijn duidelijke verschillen. Autochtone en westerse allochtone werknemers zijn een half jaar na massaontslag met ruim 14 procent 3,5 keer zo vaak gepensioneerd als niet-westerse allochtonen. Zij hebben door hun gemiddeld hogere leeftijd veel meer gebruik kunnen maken van een (pre-)pensioenregeling. Allochtone groeperingen zijn na een half jaar nog veel vaker afhankelijk van een werkloosheidsuitkering dan autochtonen. De groep Marokkanen en Turken is daarbij ook nog meer dan de andere herkomstgroepen afhankelijk van een arbeidsongeschiktheidsuitkering of een overige uitkering. Ten slotte worden allochtonen relatief vaak economisch inactief. Dit betekent dat zij geen inkomsten hebben uit werk of uitkering en dus waarschijnlijk afhankelijk zijn van de inkomsten van een partner.

Meer inkomstenverlies onder niet-westerse allochtonen

Massaontslag heeft ook gevolgen voor de ontwikkeling van de inkomsten van de ontslagen werknemers. We hebben de inkomsten uit arbeid en uitkeringen van de ontslagen werknemers op verschillende momenten na ontslag vergeleken met de inkomsten twaalf maanden voor het ontslag. Voor alle herkomstgroeperingen geldt dat sommige leden gevoelige inkomstenverliezen lijden. De ontwikkeling is voor autochtone werknemers echter een stuk gunstiger dan voor allochtonen

Staat 4.6

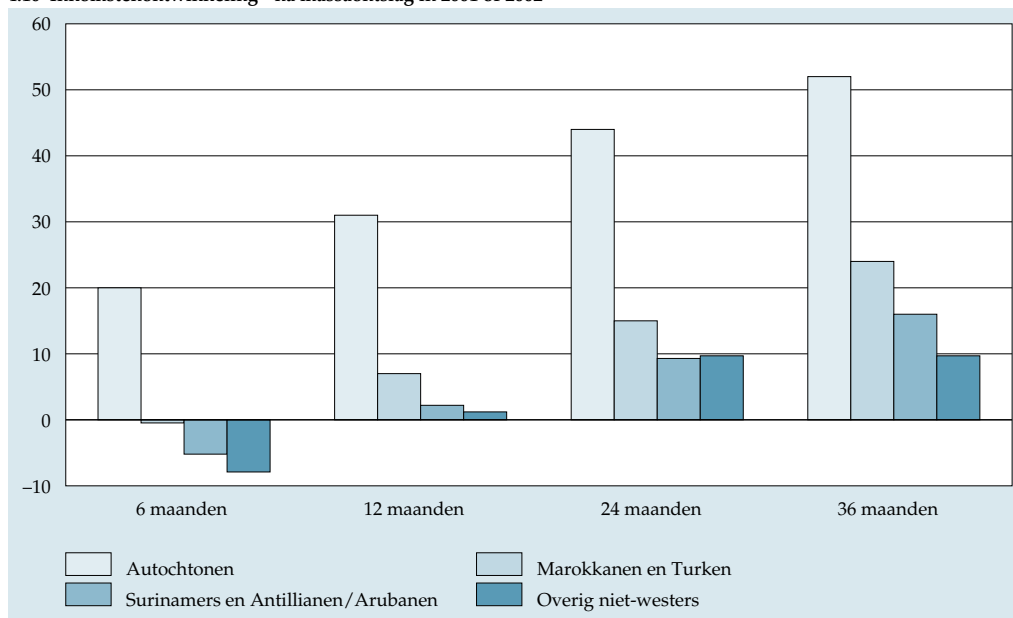
Arbeidsmarktsituatie ¹⁾ een half jaar na massaontslag in 2001 of 2002

	Autochtonen	Westerse allochtonen	Turken en Marokkanen	Surinamers en Antillianen/Arubanen	Overig niet-westers
	%				
Werknemer	66,3	57,4	51,7	63,3	59,3
Zelfstandige	2,0	2,1	1,9	1,2	2,4
Arbeidsongeschiktheidsuitkering	2,2	2,4	6,8	2,8	2,3
Werkloosheidsuitkering	6,4	11,1	14,5	10,4	14,8
Bijstandsuitkering	0,3	0,4	1,8	2,4	1,4
Overige uitkering	2,7	3,5	9,0	5,3	4,8
Pensioen	14,6	14,1	3,6	4,9	3,6
Scholier/student	1,5	1,6	3,7	1,3	1,8
Overig	4,0	7,4	7,0	8,4	9,6

Bron: SSB.

¹⁾ Op basis van de belangrijkste inkomstenbron.

4.10 Inkomstenontwikkeling ¹⁾ na massaontslag in 2001 of 2002

Bron: SSB.

¹⁾ Het betreft het verschil tussen de inkomsten uit uitkering en werk na het ontslag en deze inkomsten voor het ontslag gedeeld door de inkomsten voor het ontslag op vier momenten na massaontslag: 6, 12, 24 en 36 maanden. Exclusief werknemers geboren voor 1950 in verband met mogelijke uitstroom naar (pre-) pensioenregelingen.

groepen. Gemiddeld hebben zij zes maanden na het massaontslag al hogere inkomsten dan twaalf maanden ervoor. Ontslagen niet-westers allochtone werknemers krijgen gemiddeld pas na een jaar meer inkomsten. Daar komt bij dat in de twee jaar daarna de inkomsten van autochtonen gemiddeld veel harder stijgen dan bij niet-westerse allochtonen en nog steeds een aanzienlijk deel van de niet-westerse allochtonen minder inkomsten krijgt dan voor het ontslag. Massaontslag treft niet-westerse allochtonen dus duidelijk harder dan autochtonen.

4.7 *Aandeel niet-westers allochtone werknemers binnen bedrijven*

Het diversiteitsbeleid binnen bedrijven richt zich onder andere op een evenredige deelname van allochtonen aan het arbeidsproces. Tot 1 januari 2004 hadden bedrijven zelfs de verplichting bij te houden hoeveel allochtonen ze in dienst hadden.⁹⁾ En recent heeft de Rijksoverheid nog haar diversiteitsbeleid doorgelicht en onderzoek laten doen naar de uitstroomredenen van allochtonen (BZK, 2008 en ISW, 2008). In deze paragraaf laten we zien wat het aandeel niet-westers allochtone werknemers binnen Nederlandse bedrijven is (zie kader). Daarbij zullen we inzoomen op de grootte van het bedrijf en de bedrijfstak waarin het bedrijf actief is.

Bedrijven en aandeel niet-westerse allochtonen

In de deze paragraaf gaat het om in Nederland gevestigde bedrijven/instellingen met ten minste 20 werknemers. De bedrijven worden afgebakend per gemeente. Dit wil zeggen dat wanneer een bedrijf in meerdere gemeentes een vestiging heeft, al deze vestigingen apart als bedrijf meetellen. In de tekst wordt gesproken over bedrijven, maar het gaat voor een deel dus ook over bedrijfsvestigingen. Is er echter sprake van meerdere vestigingen in dezelfde gemeente, dan worden deze vestigingen als één bedrijf geteld.

Van de op deze manier afgebakende bedrijven is bepaald welk aandeel van de werknemers een niet-westers allochtone herkomst had. Om bedrijven onderling te kunnen vergelijken, is gecorrigeerd voor het aandeel niet-westers allochtone inwoners van 25 tot 65 jaar in de regio; daarbij is gebruik gemaakt van een indeling van Nederland in veertig regio's (de zogenaamde COROP-gebieden). Als er in een regio immers weinig allochtonen wonen, zullen in die regio bedrijven ook niet veel allochtonen in dienst kunnen hebben. Op deze manier is een waarde verkregen die aangeeft welk aandeel niet-westerse allochtonen in het bedrijf verwacht mag worden. Vervolgens zijn de bedrijven in vier categorieën ingedeeld:

⁹⁾ Bedrijven waren dit verplicht op grond van de Wet Samen (Wet Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden).

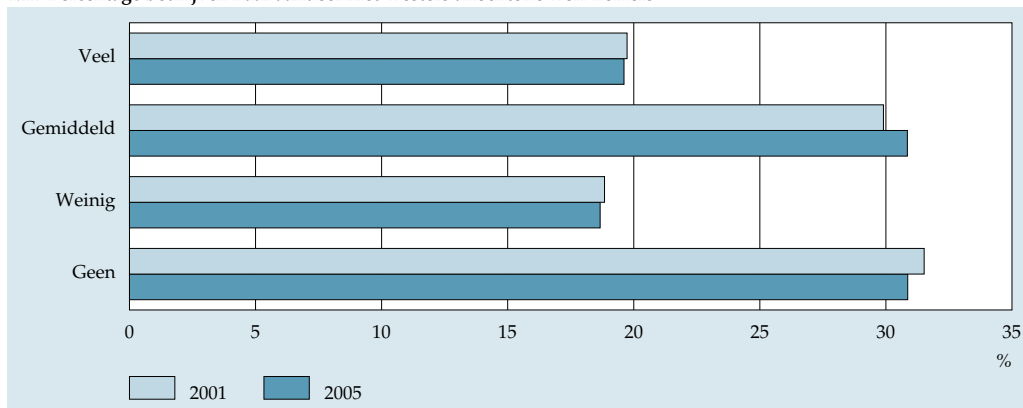
- geen allochtone werknemers
- weinig allochtone werknemers (minder dan de helft van het verwachte aandeel)
- gemiddeld aandeel allochtone werknemers (de helft tot anderhalf maal het verwachte aandeel)
- veel allochtone werknemers (meer dan anderhalf keer het verwachte aandeel).

De gegevens zijn bepaald op twee peilmomenten: de laatste vrijdag van september in 2001 en de laatste vrijdag van september in 2005.

Helft van bedrijven heeft relatief weinig niet-westers allochtoon personeel

Ongeveer de helft van de onderzochte bedrijven in Nederland heeft weinig of geen allochtone werknemers in dienst. In 2001 was dit iets meer dan de helft en in 2005 iets minder dan de helft. Bijna één op drie bedrijven heeft helemaal geen niet-westers allochtone werknemers. Ongeveer één op de vijf bedrijven heeft veel meer niet-westers allochtone werknemers dan op grond van het aanbod in de regio verwacht mag worden. De verschillen tussen 2001 en 2005 zijn klein. In 2005 is het aandeel bedrijven met een gemiddeld niveau aan niet-westers allochtoon personeel licht gestegen ten koste van de andere categorieën.

4.11 Percentage bedrijven naar aandeel niet-westers allochtone werknemers¹⁾

Bron: SSB.

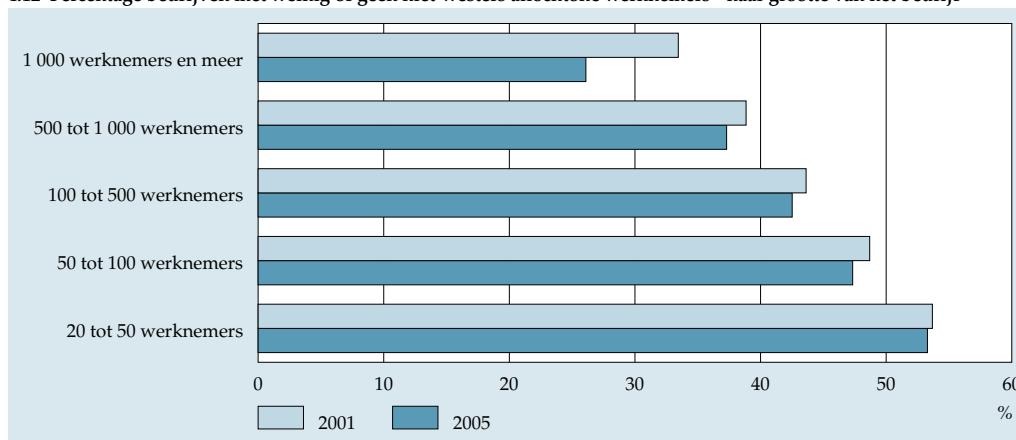
¹⁾ Gecorrigeerd voor verschillen in aandelen niet-westers allochtone inwoners binnen de regio.

Grotere bedrijven hebben vaker evenwichtig personeelsbestand

Hoe groter de bedrijven, hoe vaker er gemiddeld of veel niet-westerse allochtonen in dienst zijn. Vooral kleinere bedrijven hebben relatief weinig niet-westers allochtone werknemers. De helft van de bedrijven met 20 tot 50 werknemers heeft in 2005

weinig of geen niet-westers allochtoon personeel, terwijl dit bij bedrijven met meer dan 1000 werknemers voor ongeveer een kwart geldt. Binnen alle grootteklassen is het aandeel bedrijven met weinig of geen niet-westers allochtone werknemers van 2001 op 2005 afgenomen. Bij de grootste bedrijven was deze daling het sterkst: van één op de drie naar één op de vier bedrijven met weinig allochtoon personeel.

4.12 Percentage bedrijven met weinig of geen niet-westers allochtone werknemers¹⁾ naar grootte van het bedrijf

Bron: SSB.

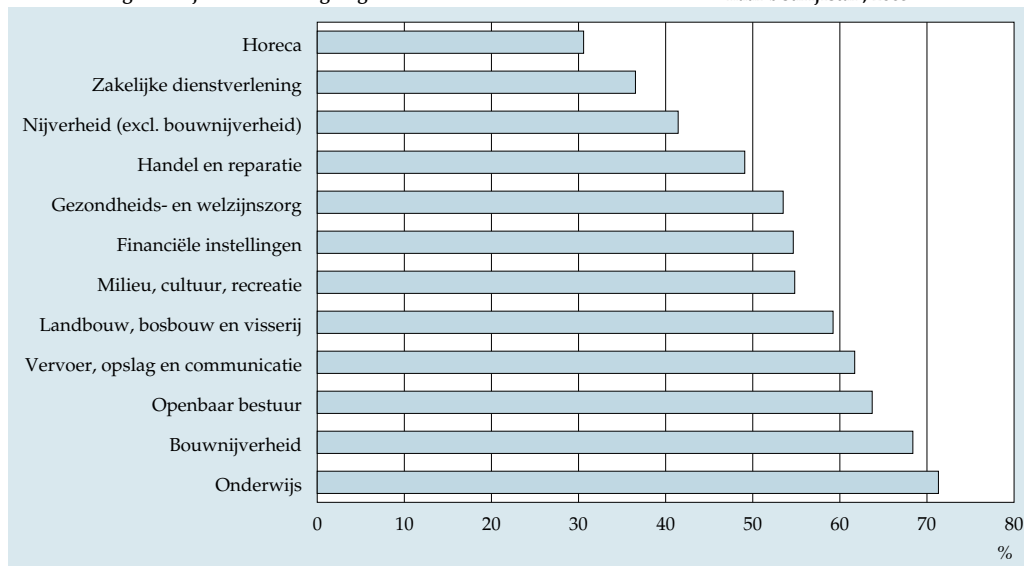
¹⁾ Gecorrigeerd voor verschillen in aandelen niet-westers allochtone inwoners binnen de regio.

Relatief veel allochtone werknemers in horeca en zakelijke dienstverlening

Tussen de verschillende bedrijfstakken loopt het aandeel allochtone werknemers bij bedrijven sterk uiteen. Binnen het onderwijs en de bouw komt het het vaakst voor dat bedrijven weinig of geen niet-westerse allochtonen in dienst hebben: in meer dan twee van de drie gevallen. Het minst vaak komt het voor binnen de horeca en de zakelijke dienstverlening: bij ongeveer één op de drie bedrijven. Niet-westerse allochtonen werken dan ook twee keer zo vaak als autochtonen in laatstgenoemde bedrijfstakken. Van alle niet-westers allochtone werknemers had eind september 2005 zelfs bijna één op de drie een baan binnen de zakelijke dienstverlening en in twee van de drie gevallen ging dat om een baan als uitzendkracht of schoonmaker. Binnen het onderwijs en de bouw werken autochtonen juist weer twee keer zo vaak als niet-westerse allochtonen.

Tussen 2001 en 2005 is het aandeel bedrijven met gemiddeld tot veel niet-westers allochtone werknemers het sterkst toegenomen binnen de overheid en de zorg (stijging van respectievelijk 17 en 12 procent), gevolgd door de financiële instellingen met een stijging van 7 procent. De industrie, bouw, landbouw en zakelijke dienstverlening kenden juist een lichte daling van het aandeel bedrijven met gemiddeld tot veel niet-westers allochtoon personeel.

4.13 Percentage bedrijven met weinig of geen niet-westers allochtone werknemers¹⁾ naar bedrijfstak, 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Gecorrigeerd voor verschillen in aandelen niet-westers allochtone inwoners binnen de regio.

4.8 Conclusie

In 2006 en vooral 2007 is de positie van niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt sterk verbeterd. Hun arbeidsparticipatie is relatief sterker toegenomen dan onder autochtonen en hun werkloosheid is sneller gedaald. Het werkloosheidspercentage van niet-westers allochtone jongeren is zelfs bijna gehalveerd. Voor het eerst zijn zij minder dan twee keer zo vaak werkloos als autochtone jongeren.

De ontwikkeling van de conjunctuur heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de verbeterde arbeidspositie van niet-westerse allochtonen. In de periode van economische laagconjunctuur van 2001 tot 2005 nam de arbeidsparticipatie van niet-westerse allochtonen juist sterker af dan onder autochtonen en steeg de werkloosheid harder.

Niet-westerse allochtonen die in 2001 werk als belangrijkste bron van inkomsten hadden (exclusief zelfstandigen), moesten het vier jaar later veel vaker dan autochtonen zonder werk stellen. Alleen Surinamers vormden hierop een positieve uitzondering. Meer dan autochtonen waren niet-westers allochtone werknemers vier jaar later aangewezen op een uitkering als voornaamste inkomstenbron. Niet-westerse allochtonen stroomden daarbij relatief vaker uit naar een bijstandsuitkering. En ook na massaontslag in 2001 of 2002 hadden niet-westerse allochtonen meer moeite om weer aan het werk te komen dan autochtonen en ontwikkelde hun inkomstenplaatje zich minder gunstig.

De grotere gevoeligheid van niet-westerse allochtonen voor conjunctuureffecten hangt onder meer samen met hun arbeidsrelatie. Werknemers met een flexibele baan zijn afhankelijker van de conjunctuur dan werknemers met een vaste baan. Een vijfde van de niet-westers allochtone werkzame beroepsbevolking heeft een flexibel contract; dat is ruim twee keer zo vaak als bij autochtone werknemers.

Hoewel de arbeidsmarktpositie van niet-westerse allochtonen gevoeliger is voor schommelingen in de conjunctuur dan die van autochtonen, is hun arbeidspositie wel verbeterd ten opzichte van tien jaar geleden. Dit geldt voor alle herkomstgroeperingen. Hun situatie is in 2007 echter nog steeds ongunstiger dan die van autochtonen. Zo ligt hun arbeidsparticipatie bijna een kwart lager. 25 tot 65-jarige Turken en Marokkanen zijn daarbij fors minder werkzaam dan Surinamers en Antillianen. Dit komt vooral door de lage arbeidsparticipatie van Turkse en Marokkaanse vrouwen.

De arbeidsparticipatie van de tweede generatie niet-westerse allochtonen is lager dan die van de eerste generatie. Wanneer er echter rekening mee wordt gehouden dat de tweede generatie gemiddeld veel jonger is dan de eerste generatie, blijkt dat hun kans op werk groter is dan die van de eerste generatie. Het verschil tussen de arbeidsparticipatie van autochtonen en tweede generatie Surinamers en Antillianen is zelfs vrijwel verdwenen als rekening gehouden wordt met leeftijd en opleiding. Ook het onderscheid tussen autochtonen en de andere niet-westerse allochtonen van de tweede generatie is, wanneer voor deze achtergrondkenmerken gecorrigeerd is, veel kleiner geworden dan dat tussen autochtonen en de eerste generatie.

Het behaalde opleidingsniveau is een belangrijke factor die de kans op een baan bepaalt. De arbeidsparticipatie van hoogopgeleide allochtonen uit de vier grote niet-westerse herkomstgroepen is vrijwel gelijk aan die van hoogopgeleide autochtonen. Ook blijkt dat de verschillen tussen allochtone en autochtone werknemers uit 2001 die vier jaar later geen werk meer hebben, kleiner worden naarmate men meer verdient. Meer verdienen hangt over het algemeen samen met een hoger functieniveau en de kans op een hoger functieniveau is met een hogere opleiding veel groter. Dat niet-westerse allochtone werknemers binnen de publieke sector vaker werkzaam blijven, hangt hier waarschijnlijk mee samen. Voor een verbetering van de arbeidsparticipatie van niet-westerse allochtonen is een stijgend opleidingsniveau dus van groot belang.

Voor de kansen op de arbeidsmarkt speelt ook de ontvangende partij (de werkgever) een belangrijke rol. Bij de helft van de bedrijven in Nederland met meer dan 20 werknemers is er (nog) geen sprake van een evenredige arbeidsdeelname van niet-westerse allochtonen. Bij grotere bedrijven is hier wel vaker sprake van dan bij kleinere bedrijven. Ook zijn er grote verschillen tussen bedrijfstakken. Eén van de oorzaken is de beroepskeuze van niet-westerse allochtonen. Vaker dan autochtonen werken zij bijvoorbeeld in de horeca en zakelijke dienstverlening. Het is natuurlijk

de vraag in hoeverre dit een bewuste beroepskeuze is of meer één uit nood geboren. Een lagere of niet in Nederland genoten opleiding zal hier zeker een rol spelen. Aan de andere kant zullen specifieke aspecten van een bedrijfscultuur belemmerend kunnen werken voor het aandeel niet-westers allochtoon personeel. Diversiteitsbeleid binnen bedrijven kan helpen om eventuele barrières aan het licht te brengen en te doorbreken.

Literatuur

Beckers, I., H. Lautenbach en G. Linden (2008). Onbenut arbeidsaanbod en economische groei. *Sociaaleconomische trends*, 2008/2.

BZK (2008, mei). *Traag maar gestaag? Beleidsdoorlichting diversiteitsbeleid Rijk*. Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Corpeleijn, A. (2007). Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen. *Sociaaleconomische trends*, 2007/4.

ISW (2008, maart). *Uitstroom van allochtonen bij de Rijksoverheid; onderzoeksverslag*. Instituut voor integratie en sociale weerbaarheid, Rijksuniversiteit Groningen.

Scheele, D., R. van Gaalen en J. van Rooijen (2008). *Werk en inkomsten na massaontslag: De zekerheid is niet van de baan*. (WRR/CBS), WRR-verkenning 20.

Vliet, H.N. van der, M.C.C. Wageveld en M.J. Garssen (2007). Trends in de positie van niet-westerse allochtonen. In: R.P.W. Jennissen en J. Oudhof (red.), *Ontwikkelingen in de maatschappelijke participatie van allochtonen. Een theoretische verdieping en een thematische verbreding van de Integratiekaart 2006* (pp. 23–56). Meppel: CBS/WODC/Boom Juridische uitgevers.

Zorlu, A. (2008). *Struggling for a proper job: recent immigrants in the Netherlands*. AIAS Working Paper 07–64. Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies, University of Amsterdam.

Figuren en tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite

Figuur B 4.1 Arbeidsdeelname van mannelijke laagopgeleide immigranten naar verblijfsduur, 2004/2005

Figuur B 4.2 Arbeidsdeelname van vrouwelijke laagopgeleide immigranten naar verblijfsduur, 2004/2005

Figuur B 4.3 Aandeel uitkeringsafhankelijken onder werknemers uit 2001 (15–60 jaar) naar soort uitkering, 2005

Tabel B 4.1 Arbeidsmarktsituatie van werknemers uit 2001 (15–60 jaar) naar geslacht, 2005

Tabel B 4.2 Arbeidsmarktsituatie van werknemers uit 2001 (15–60 jaar) naar generatie, 2005

5. *Inkomen en uitkeringen*

De overheid hecht veel waarde aan de sociaaleconomische integratie van allochtonen. Zo stimuleert zij het kunnen voorzien in eigen onderhoud. Deelname aan arbeid en het aldus verwerven van een eigen inkomen vormen de sleutel hiertoe (Ministerie van VROM/WWI, 2007). Het is daarom belangrijk de welvaartspositie voor de verschillende herkomstgroepen in Nederland in kaart te brengen. Inkomen en uitkeringsafhankelijkheid zijn belangrijke indicatoren voor welvaart. In dit hoofdstuk wordt duidelijk hoe allochtonen er qua inkomsten en uitkeringen voor staan in vergelijking met autochtonen.

Het eerste deel van dit hoofdstuk geeft een overzicht van de financiële situatie van allochtonen vergeleken met die van autochtonen. Hoe was de inkomensontwikkeling bij beide groepen sinds 1995? Hoe verhoudt de positie van allochtonen op de inkomensladder zich tot die van autochtonen? Zijn allochtonen even vaak economisch zelfstandig als autochtonen? In hoeverre gaan autochtonen en allochtonen voor- of achteruit gedurende hun leven wat betreft hun inkomen? En hangt het eigen inkomen samen met dat van de ouders?

Het tweede deel gaat specifiek in op uitkeringen. Wat is de actuele uitkeringssituatie van allochtonen en autochtonen? Hoe was de ontwikkeling van personen met een arbeidsongeschiktheids-, werkloosheids- of bijstandsuitkering sinds 1999? En tot slot, hoe is de situatie op de arbeidsmarkt van personen die vier jaar eerder een uitkering ontvingen?

5.1 *Inkomensontwikkeling 1995–2005*

Niet-westerse allochtonen hebben laagste inkomen

In 2005 bedroeg het gemiddelde inkomen van de autochtone bevolking in Nederland bijna 22 duizend euro per jaar (figuur 5.1). Het gaat hier om het totale huishoudensinkomen dat, gecorrigeerd voor de samenstelling van het huishouden, is toegekend aan elk lid van het huishouden (zie kader). Het inkomen van westerse allochtonen was vergelijkbaar met dat van autochtonen. Niet-westerse allochtonen moesten echter met een aanzienlijk lager inkomen rondkomen: zij hadden per jaar gemiddeld 6 duizend euro minder te besteden dan de autochtone bevolking.

Inkomen

Uitgangspunt in de beschrijving van het inkomen is de vrij besteedbare inkomensruimte. Het besteedbaar inkomen is opgebouwd uit loon, winst en inkomen uit vermogen vermeerderd met ontvangen uitkeringen en andere toelagen, en

verminderd met de betaalde premies en belastingen. Het besteedbaar huishoudensinkomen is gelijk aan de som van het besteedbaar inkomen van alle huishoudensleden. Om de inkomens van verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar te maken, wordt het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Het aldus gestandaardiseerde huishoudensinkomen wordt vervolgens toegekend aan iedere persoon van het desbetreffende huishouden: het sluit aan bij wat een persoon als welvaart ervaart. De persoon met het aan hem of haar toegekende huishoudensinkomen vormt vervolgens de eenheid voor verdere berekening. In het vervolg van de tekst wordt altijd het aan de persoon toegekende gestandaardiseerde besteedbaar huishoudensinkomen bedoeld, tenzij dit expliciet anders is vermeld.

Inkomensontwikkeling niet-westerse allochtonen en autochtonen vergelijkbaar

Het reële inkomen¹⁾ is in de periode vanaf 1995 gestegen en bereikte in 2001 het hoogste punt. In dat jaar werd het belastingstelsel herzien, waardoor voor veel bevolkingsgroepen in Nederland flink meer besteedbare ruimte werd gecreëerd. Deze stijging van het inkomen heeft zich na 2001 echter niet doorgezet. Vanaf 2002 was er sprake van een economische neergang, wat duidelijk tot uiting komt in de inkomensontwikkeling. In de periode van 1995 tot 2005 liggen de gemiddelde inkomens van westerse allochtonen zeer dicht bij die van autochtonen. Niet-westerse allochtonen hebben een beduidend lager inkomen, maar de inkomensontwikkeling verloopt vergelijkbaar met die van autochtonen.

Tweede generatie heeft hoger inkomen

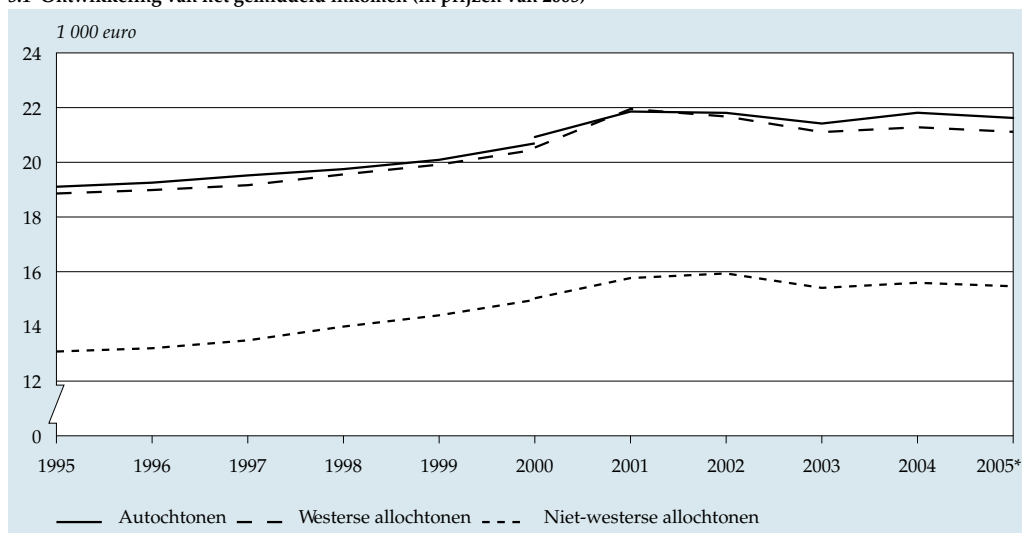
De tweede generatie allochtonen heeft gemiddeld een hoger inkomen dan de eerste generatie. Dit geldt voor zowel westerse als niet-westerse allochtonen (figuur 5.2). De cijfers zijn gecorrigeerd voor de leeftijdsverschillen tussen de relatief oudere eerste en de wat jongere tweede generatie. Het gemiddeld inkomen van de tweede generatie westerse allochtonen is in de periode van 1995 tot 2005 nagenoeg gelijk aan het gemiddeld inkomen van de autochtone bevolking. De tweede generatie niet-westerse allochtonen moet echter rondkomen met een inkomen dat vier vijfde deel van het inkomen van autochtonen bedraagt.

Turken en Marokkanen hebben laagste inkomen

Het verschil in gemiddeld inkomen tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen is in tien jaar tijd kleiner geworden (figuur 5.3). In 1995 bedroeg het inkomen van niet-westerse allochtonen 71 procent van het inkomen van autochtonen. In 2005 was dat 74 procent. Vooral Surinamers droegen bij aan dit effect. Zelfs in perioden

¹⁾ Om de ontwikkeling van het gemiddeld inkomen in de tijd te bekijken, zijn de inkomens met behulp van de consumentenprijsindex uitgedrukt in prijzen van 2005. Men spreekt in dit geval ook wel van het reële inkomen of koopkrachtinkomen.

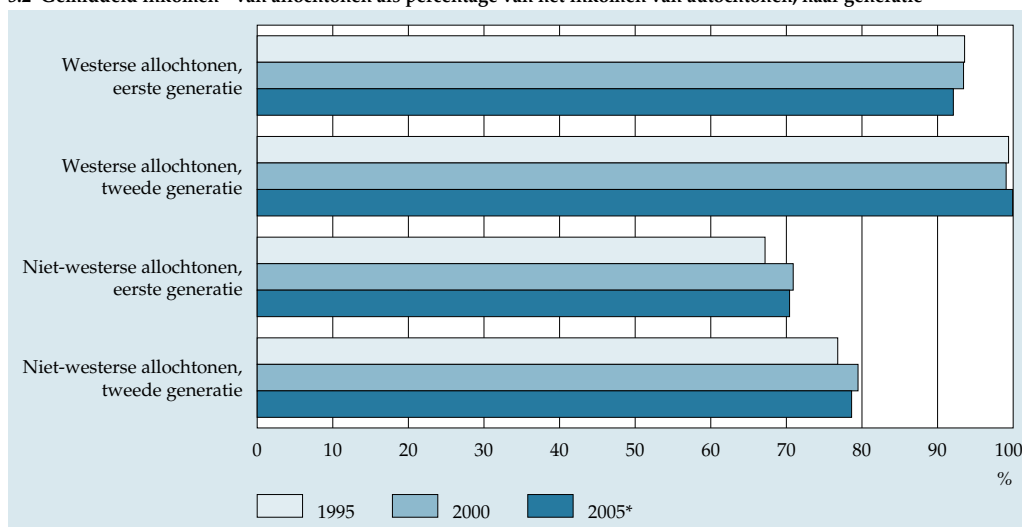
5.1 Ontwikkeling van het gemiddeld inkomen (in prijzen van 2005)

Bron: IPO.

N.B. In 2000 is sprake van een trendbreuk als gevolg van een herziening van de Inkomensstatistiek.

5.2 Gemiddeld inkomen¹⁾ van allochtonen als percentage van het inkomen van autochtonen, naar generatie

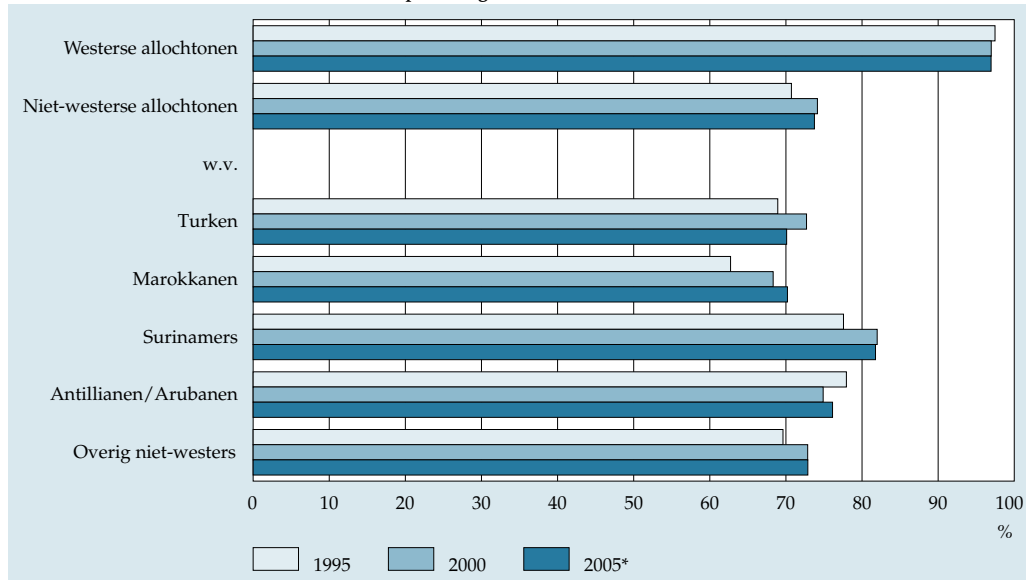

Bron: IPO.

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijdsverschillen.

van economische neergang hebben zij net als autochtonen een relatief hoge arbeidsparticipatiegraad (zie hoofdstuk 4 en Dagevos, 2007). Het inkomen van Antillianen en Arubanen lag in 2005 juist lager dan tien jaar ervoor. Van de niet-westerse bevolkingsgroepen hebben Turken en Marokkanen het laagste inkomen.

5.3 Gemiddeld inkomen ¹⁾ van allochtonen als percentage van het inkomen van autochtonen

Bron: IPO.

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijdsverschillen.

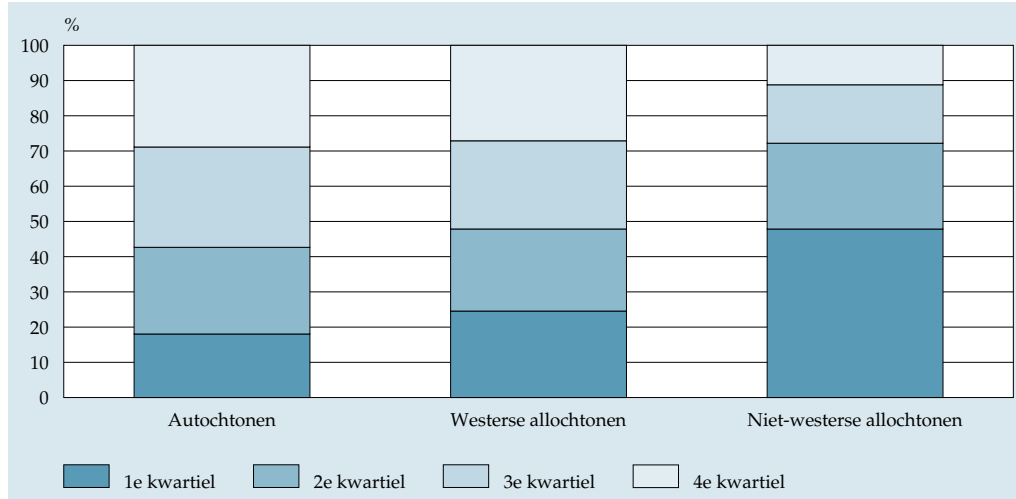
Niet-westerse allochtonen vaker lager op inkomensladder

Uit een indeling van het inkomen in kwartielgroepen²⁾ blijkt dat niet-westerse allochtonen relatief veel vaker dan autochtonen en westerse allochtonen een inkomen hebben dat in het laagste kwartiel valt (figuur 5.4). Dit is voor bijna de helft van de niet-westerse allochtonen het geval, terwijl bij autochtonen en westerse allochtonen minder dan een kwart in de laagste kwartielgroep valt. Niet-westerse allochtonen hebben ook beduidend minder vaak een hoog inkomen. Slechts een op de tien heeft een inkomen in het hoogste kwartiel, tegenover drie op de tien autochtonen en westerse allochtonen.

Dat niet-westerse allochtonen zich vaker in het laagste inkomenskwartiel bevinden komt deels doordat zij vaker dan westerse allochtonen en autochtonen afhankelijk zijn van uitkeringen (figuur 5.5). Zo maakt 28 procent van de niet-westerse allochtonen deel uit van een huishouden dat een uitkering (met uitzondering van pensioenuitkeringen) als voornaamste inkomensbron heeft. Bij allochtonen van westerse afkomst ligt dit aandeel op 10 procent en bij autochtonen op 6 procent.

²⁾ Een indeling van een populatie in kwartielgroepen ontstaat door personen oplopend te ordenen naar hoogte van hun inkomen en vervolgens vier groepen personen van gelijke omvang te vormen. De 25 procent personen met de laagste inkomens worden doorgaans aangeduid als het laagste kwartiel, de 25 procent personen met de hoogste inkomens als het hoogste kwartiel.

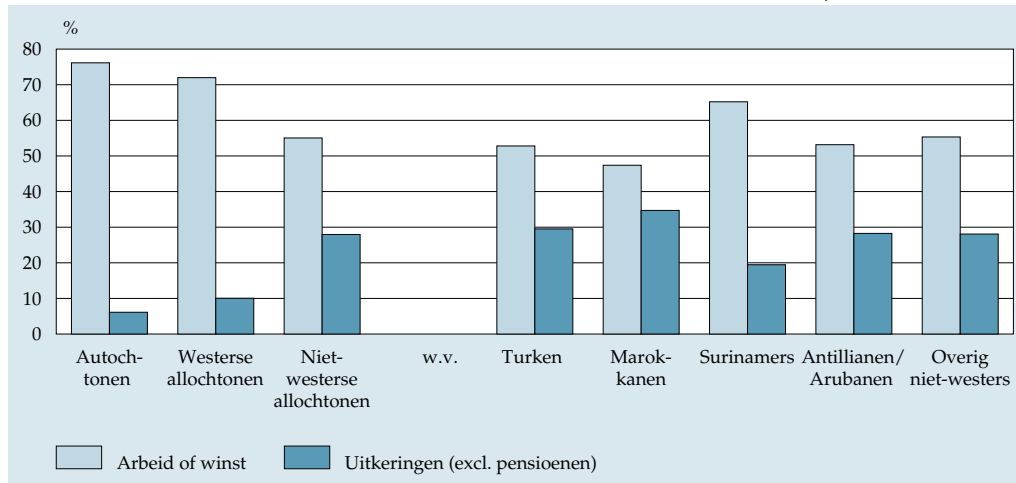
5.4 Aandeel autochtonen en allochtonen naar inkomenkwartielen ¹⁾, 2005*

Bron: IPO.

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijdsverschillen.

5.5 Aandeel autochtonen en allochtonen naar voornaamste inkomensbron van het huishouden ¹⁾, 2005*

Bron: IPO.

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijdsverschillen.

In paragraaf 5.5 wordt in meer detail ingegaan op de uitkeringen van de verschillende herkomstgroepen. Een andere verklaring voor de verschillen in inkomen tussen herkomstgroepen is het gemiddeld lagere opleidingsniveau van niet-westerse allochtonen (zie hoofdstuk 2 en Lautenbach en Otten, 2007).

5.2 Economische zelfstandigheid

Een belangrijk aandachtspunt van het overheidsbeleid is dat mensen in hun eigen onderhoud kunnen voorzien. Daartoe stimuleert de overheid arbeidsparticipatie en daarmee samenhangend de economische zelfstandigheid van individuen. In tegenstelling tot de vorige paragraaf, waarin de welvaart van individuen werd beschreven aan de hand van het inkomen van het huishouden, staat in deze paragraaf over economische zelfstandigheid het persoonlijk inkomen centraal.

Persoonlijk inkomen

Het persoonlijk inkomen omvat loon, winst, uitkeringen inkomensverzekeringen en uitkeringen sociale voorzieningen. Inkomenscomponenten die niet aan een afzonderlijke persoon toegeschreven kunnen worden, blijven buiten beschouwing. Het gaat hierbij om inkomsten uit vermogen, huursubsidie, rijksbijdrage eigen woning, tegemoetkoming studiekosten en kinderbijslag.

Economische zelfstandigheid

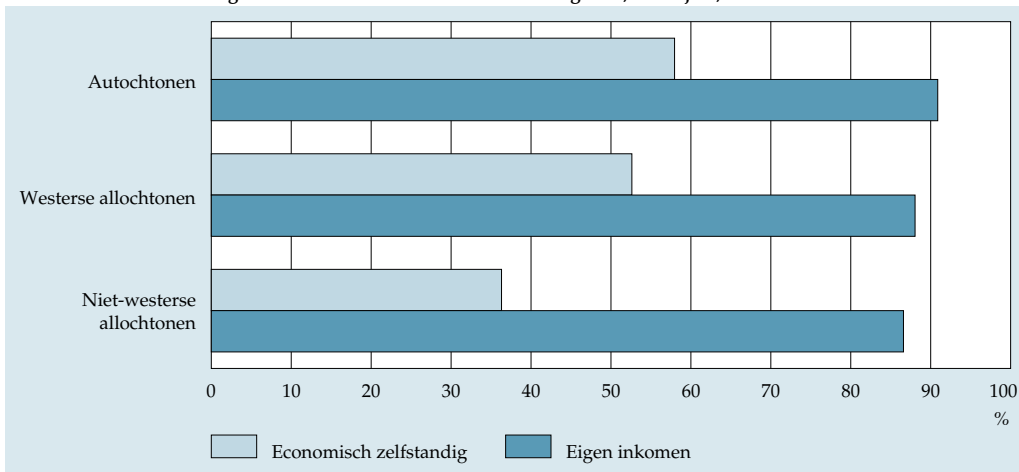
Iemand is economisch zelfstandig wanneer zijn of haar inkomsten uit arbeid of eigen onderneming meer dan 70 procent van het netto minimumloon bedragen. Dit is het bijstandsniveau van een alleenstaande. De meting van economische zelfstandigheid wordt beperkt tot personen van 15 tot 65 jaar.

Minder economische zelfstandigheid onder niet-westerse allochtonen

Van de autochtonen van 15 tot 65 jaar heeft 90 procent een eigen inkomen (figuur 5.6). Iets minder dan 60 procent is tevens economisch zelfstandig. Westerse allochtonen laten vrijwel hetzelfde beeld zien. Ook niet-westerse allochtonen hebben ongeveer even vaak een eigen inkomen, maar zijn veel minder vaak economisch zelfstandig.

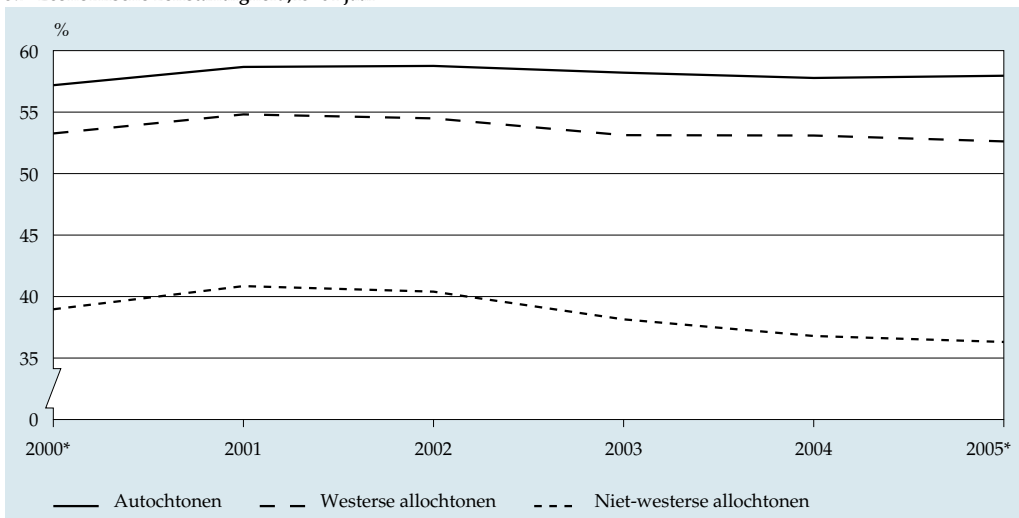
Het aandeel economisch zelfstandigen bereikte, mede dankzij de goed lopende economie, voor zowel autochtonen als allochtonen een hoogtepunt in 2001 (figuur 5.7). Onder autochtonen is het aandeel economisch zelfstandigen daarna verder vrijwel constant gebleven. Vooral onder niet-westerse allochtonen is het aandeel economisch zelfstandigen echter na 2002 licht gaan dalen. Een verklaring hiervoor is de economische neergang in de periode na 2002. Deze ging gepaard met een stijgende werkloosheid, vooral onder niet-westerse allochtonen (zie hoofdstuk 4).

5.6 Het hebben van een eigen inkomen en economische zelfstandigheid, 15-64 jaar, 2005*

Bron: IPO.

5.7 Economische zelfstandigheid, 15-64 jaar

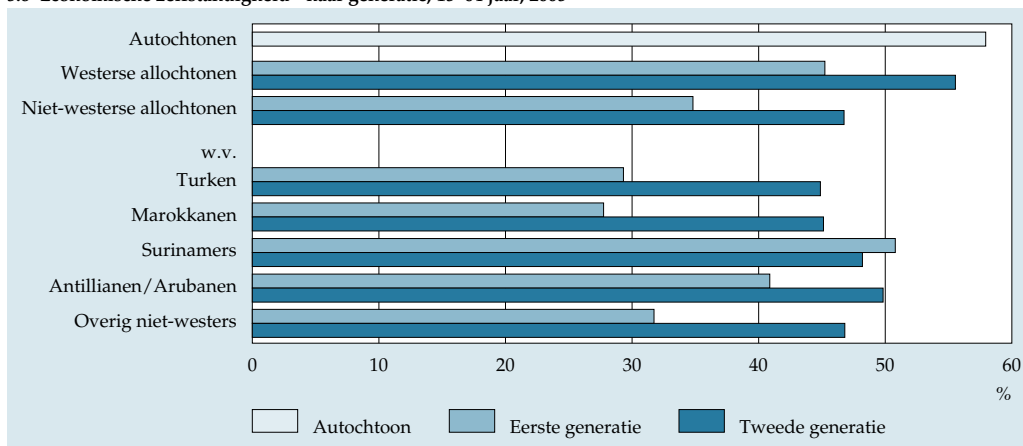

Bron: IPO.

Surinaamse vrouwen vaak economisch zelfstandig

Allochtonen van de tweede generatie zijn vaker economisch zelfstandig dan degenen van de eerste generatie (figuur 5.8). Dit geldt voor zowel westerse als niet-westerse allochtonen. Vooral bij Turken en Marokkanen is het verschil tussen de generaties groot. Bij Surinamers is dat niet zo. Bovendien is de economische zelfstandigheid van de eerste generatie Surinamers opvallend hoog. Dit heeft te maken met de hoge arbeidsparticipatie van deze groep. Bij deze eerste generatie is vooral onder Surinaamse vrouwen de participatie groter dan onder andere niet-westers allochtone vrouwen.

5.8 Economische zelfstandigheid ¹⁾ naar generatie, 15–64 jaar, 2005*

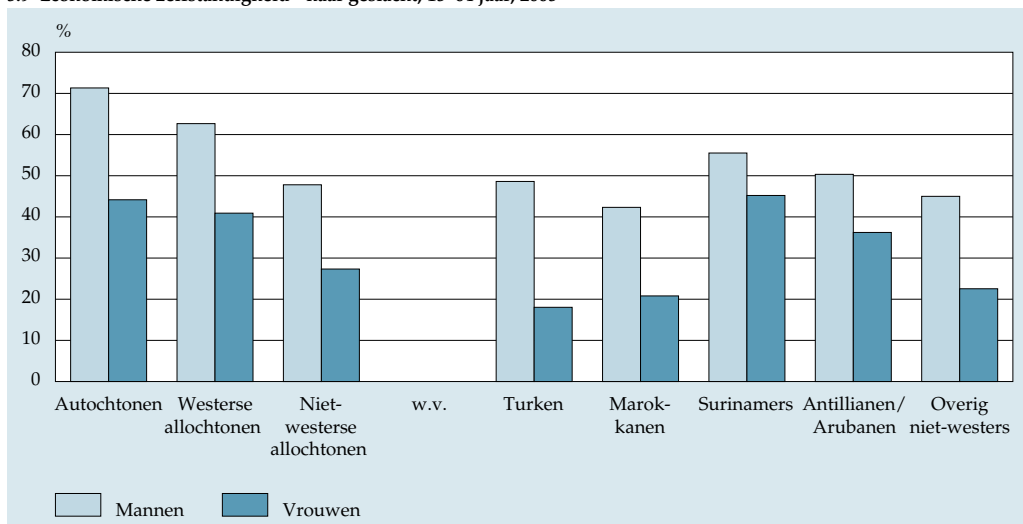

Bron: IPO.

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijdsverschillen.

Bij Surinamers, en ook bij Antillianen en Arubanen, is de kloof in economische zelfstandigheid tussen mannen en vrouwen minder groot dan bij de overige herkomstgroepen (figuur 5.9). De arbeidsparticipatie van vrouwen uit die landen is immers hoger dan die van andere niet-westerse allochtone vrouwen. Dit komt mede doordat zij gemiddeld hoger opgeleid zijn. Bij de andere niet-westerse allochtonen is het verschil in economische zelfstandigheid tussen de beide seksen groter. Dit geldt ook voor autochtonen en westerse allochtonen.

5.9 Economische zelfstandigheid ¹⁾ naar geslacht, 15–64 jaar, 2005*

Bron: IPO.

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijdsverschillen.

5.3 *Verandering van inkomen tijdens levensloop*

In deze paragraaf wordt onderzocht in welke mate personen zich gedurende hun leven verbeteren of verslechteren op het gebied van inkomen. Anders gezegd, hoe groot is de inkomensmobiliteit van de Nederlandse bevolking? Voor deze analyse wordt het inkomen van een persoon voor twee verschillende periodes vergeleken, namelijk het inkomen in de periode 1994–1996 en dat van 2004–2005. In de tussenliggende jaren hebben mensen wellicht de mogelijkheid gehad om op de inkomensladder te stijgen.

Onderzoeksmethode

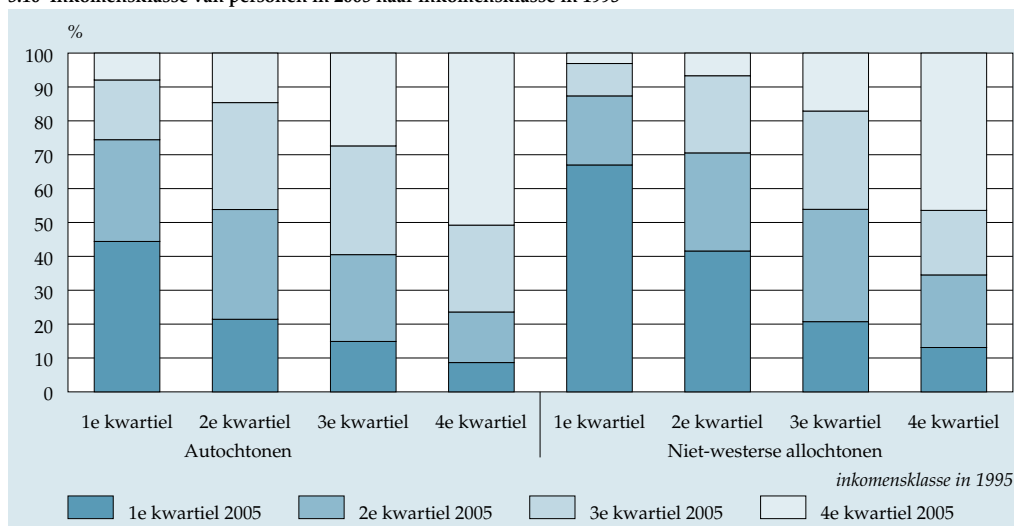
De onderzoekspopulatie bevat alle steekproefpersonen uit het Inkomenspanelonderzoek (IPO) die zowel in 1995 als in 2005 tot een particulier huishouden met inkomen behoorden en hoofdkostwinner of partner van de hoofdkostwinner waren. Omdat vooral de ontwikkelingen die mensen doormaken tijdens hun loopbaan van belang zijn, is als criterium gesteld dat de te onderzoeken personen in 1995 tussen de 25 en 45 jaar waren. De meeste van hen hebben in 1995 hun opleiding afgerond en behoren ook in 2005 nog tot de beroepsbevolking. Om de inkomenssituaties van 1995 en 2005 met elkaar te vergelijken, wordt het gemiddeld inkomen in de periode 1994–1996 (verder aangeduid met inkomen 1995) vergeleken met dat van 2004–2005 (verder aangeduid met inkomen 2005). Voor beide periodes zijn de inkomens ingedeeld in inkomensklassen door het vormen van kwartielgroepen.

Inkomensmobiliteit wordt uitgedrukt door het aandeel personen dat, gegeven hun inkomensklasse in 1995, tien jaar later in dezelfde of juist in een andere inkomensklasse terecht komt. Wanneer veel mensen zich in 2005 in dezelfde klasse bevinden als in 1995 is de inkomensmobiliteit laag. De inkomensmobiliteit is hoog indien veel mensen doorstromen naar een hogere of lagere klasse.

Autochtonen stijgen vaker op inkomensladder

Autochtonen stromen vaker door van de laagste inkomensklasse naar een hogere klasse dan allochtonen (figuur 5.10). Van de autochtonen die in 1995 een inkomen in de laagste klasse hadden, is na tien jaar ruim de helft doorgestroomd naar een hogere klasse. Acht procent stroomt zelfs door naar de hoogste inkomensklasse. Bij niet-westerse allochtonen is veel minder vaak sprake van opwaartse mobiliteit: 33 procent van hen stroomt door van de laagste naar een hogere klasse, en slechts 3 procent naar de hoogste klasse. Het gaat hierbij veelal om eerste generatie allochtonen. Zij hebben vaak minder ontwikkelingsmogelijkheden vanwege hun immigratie op latere leeftijd.

5.10 Inkomensklasse van personen in 2005 naar inkomensklasse in 1995

Bron: IPO, 1994–1996 en 2004–2005*.

5.4 Verandering van inkomen tussen opeenvolgende generaties

Het bekende spreekwoord zegt dat wie voor een dubbeltje geboren is, nooit een kwartje zal worden. Veel onderzoeken bevestigen dit spreekwoord (Blau en Duncan, 1967; Ganzeboom en Luijckx, 1995; Kösters en Otten, 2007). Maar is er verschil in inkomensmobiliteit tussen allochtonen en autochtonen? Of anders gezegd, is de mate van samenhang tussen het inkomen van ouders en de eigen financiële situatie vergelijkbaar voor autochtonen en allochtonen?

Onderzoeksmethode

Om de samenhang in het inkomen van twee opeenvolgende generaties na te gaan is gebruik gemaakt van de bestanden van het IPO uit 1985 en 2005. De inkomensgegevens van steekproefpersonen van het IPO 2005 zijn gekoppeld aan die van hun ouders uit 1985. Om de onderlinge vergelijkbaarheid van de inkomenssituaties uit 1985 en 2005 te bevorderen zijn verder twee criteria gehanteerd:

- In 1985 waren de onderzoekspersonen minderjarig kind, terwijl zij in 2005 hoofdkostwinner of partner van de hoofdkostwinner waren.
- De leeftijd van de onderzoekspersonen ligt in 2005 tussen 30 en 35 jaar (en in 1985 dus tussen 10 en 15 jaar).

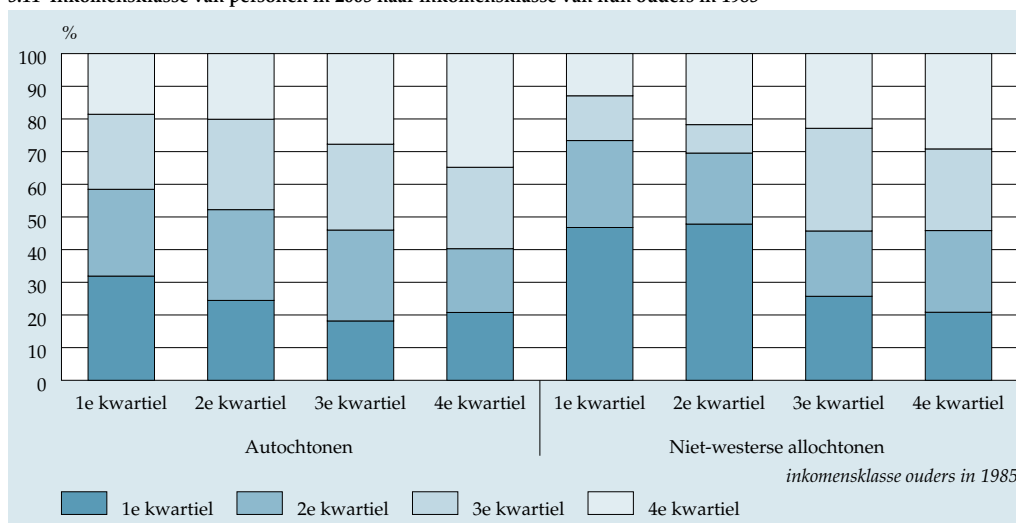
De aldus gevormde steekproefpopulatie bestaat uit 4 245 personen. Om de samenhang in het inkomen van de opeenvolgende generaties te onderzoeken is het inkomen uit 1985 van de ouders ingedeeld in inkomensklassen door het vormen van kwartielgroepen, evenals het inkomen uit 2005 van de onderzoekspersonen zelf.

Inkomensveranderingen tussen generaties kunnen worden weergegeven door de kans van personen om, gegeven de inkomensklasse van hun ouders, in een bepaalde inkomensklasse terecht te komen. Wanneer het eigen inkomen volledig correspondeert met dat van de ouders, is ook de inkomensklasse dezelfde als die van de ouders en is er geen sprake van inkomensmobiliteit tussen generaties. Het andere uiterste is dat het eigen inkomen helemaal niet correspondeert met het inkomen van de ouders. In dat geval heeft iedereen dus evenveel kans (25 procent) om in een bepaalde inkomensklasse terecht te komen. De inkomensmobiliteit is dan hoog.

Allochtonen uit armere gezinnen hebben zelf ook vaak weinig te besteden

De inkomensmobiliteit van autochtonen is iets hoger dan die van niet-westerse allochtonen (figuur 5.11). Dit geldt vooral voor degenen met ouders in de twee laagste inkomensklassen. Autochtonen, waarvan de ouders tot de laagste klasse behoorden, hebben ongeveer 30 procent kans om in diezelfde klasse terecht te komen. Niet-westerse allochtonen hebben een veel hogere kans om in de eerste klasse te blijven, namelijk 45 procent. Wanneer de ouders tot de tweede

5.11 Inkomensklasse van personen in 2005 naar inkomensklasse van hun ouders in 1985

Bron: IPO 1985 en 2005*.

inkomensklasse behoorden, hebben autochtonen ruim 50 procent kans om in de twee laagste klassen terecht te komen. Bij niet-westerse allochtonen ligt dit aandeel met bijna 70 procent fors hoger.

Bij personen met ouders in de hoogste inkomensklasse is er minder verschil in neerwaartse inkomensmobiliteit tussen autochtonen en allochtonen. Zo hebben autochtonen met ouders in de hoogste inkomensklasse 65 procent kans om in een lagere klasse te belanden. Bij niet-westerse allochtonen is die kans 70 procent.

5.5 Actuele uitkeringssituatie

Mensen die (langdurig) in een uitkeringssituatie verkeren, lopen het risico minder te kunnen participeren in de samenleving (Vrooman, Hoff, Otten en Bos, 2007). Het moeten rondkomen van een uitkering lijkt daarmee van invloed op de kans op een succesvolle integratie in de maatschappij. Daarom is het relevant dieper in te gaan op de uitkeringssituatie van allochtonen. De komende paragrafen besteden daar aandacht aan. Waar mogelijk worden personen met een bijstands-, arbeidsongeschiktheids- en werkloosheidsuitkering onderscheiden.

Soorten uitkering

Bijstands-, arbeidsongeschiktheids- en werkloosheidsuitkeringen zijn de uitkeringen die het vaakst voorkomen. Onder bijstandsuitkeringen worden uitkeringen verstaan in het kader van de Algemene bijstandswet (ABW) of vanaf 2004 de Wet werk en bijstand (WWB).

Onder arbeidsongeschiktheidsuitkeringen worden uitkeringen verstaan in het kader van de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) of de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong).

Uitkeringen in het kader van de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA), die vanaf 1 januari 2006 de WAO vervangt, zijn niet meegenomen. Over de WIA zijn bij het CBS nog geen gedetailleerde gegevens beschikbaar.

Met werkloosheidsuitkeringen worden, tot slot, uitkeringen in het kader van de Werkloosheidswet (WW) bedoeld. Voor meer informatie over deze wetten wordt verwezen naar Ferber (2008).

Soms kan iemand verschillende uitkeringen tegelijkertijd ontvangen, bijvoorbeeld een aanvullende bijstandsuitkering bij een kleine arbeidsongeschiktheidsuitkering. Met deze samenloop is bij de beschrijving van de actuele uitkeringssituatie en de ontwikkeling van de uitkeringen (paragrafen 5.5 en 5.6) geen rekening gehouden, maar wel bij de longitudinale analyse (paragraaf 5.7).

Niet-westerse allochtonen ontvangen vaker een uitkering dan autochtonen

Eind september 2007 ontving bijna een op de vijf niet-westerse allochtonen van 15 tot 65 jaar een bijstands-, arbeidsongeschiktheids- of werkloosheidsuitkering, tegenover een op de tien autochtonen.³⁾ Van de grote niet-westerse herkomstgroepen hadden Turken en Marokkanen het vaakst een van deze uitkeringen (staat 5.1).

Onder de meeste niet-westerse groepen komen bijstandsuitkeringen het vaakst voor, op ruime afstand gevolgd door arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Bij autochtonen is dit beeld juist omgedraaid, net als bij westerse allochtonen.⁴⁾ Onder Turken komen arbeidsongeschiktheidsuitkeringen met bijna 10 procent het meest voor. Vergeleken met de andere groepen ontvangen zij ook het vaakst zo'n uitkering. Marokkanen en overige niet-westerse allochtonen zijn van de onderscheiden groepen het vaakst op een bijstandsuitkering aangewezen (13,3 procent). Surinamers zitten van de niet-westerse groepen het minst in de bijstand. Het aandeel personen met een werkloosheidsuitkering verschilt niet veel tussen de verschillende groepen: Turken hebben met 2,2 procent het hoogste aandeel, autochtonen en overige niet-westerse allochtonen met 1,4 procent het laagste.

Staat 5.1
Personen van 15–64 jaar met uitkering naar soort uitkering, laatste vrijdag van september 2007*

	Bijstandsuitkering	Arbeidsongeschiktheidsuitkering	Werkloosheidsuitkering
	%		
Totaal	2,9	6,8	1,5
Autochtonen	1,7	6,9	1,4
Westerse allochtonen	3,5	6,5	1,9
Niet-westerse allochtonen	11,1	5,8	1,8
w.v.			
Turken	9,1	9,8	2,2
Marokkanen	13,3	7,1	1,9
Surinamers	7,8	6,9	1,9
Antillianen/Arubanen	10,8	3,8	1,8
overig niet-westers	13,3	2,4	1,4

Bron: Uitkeringsstatistieken/GBA.

³⁾ Om aandelen te berekenen, zijn de aantallen personen met een uitkering gedeeld door het totaal aantal personen van 15–64 jaar in de desbetreffende bevolkingsgroep. Voor 2006 en 2007 betreft het de bevolkingsaantallen op 1 oktober. Voor de eerdere jaren komt het peilmoment van de bevolkingsaantallen exact overeen met die van de uitkeringsaantallen, namelijk de laatste vrijdag van september. De bevolkingsaantallen van 1 oktober 2007 zijn voorlopige cijfers.

⁴⁾ Autochtone bijstandsontvangers combineren hun uitkering overigens vaker dan niet-westerse allochtonen met een baan: een op de tien autochtone bijstandsontvangers heeft eind 2005 een baan naast zijn of haar uitkering, vergeleken met een op de veertien niet-westerse allochtonen.

Onder overige niet-westerse allochtonen, zoals personen uit asiellanden, komen weinig arbeidsongeschiktheids- en werkloosheidsuitkeringen voor. De relatief korte verblijfsduur van deze groep speelt daarbij een rol. Veel van hen hebben niet of te kort gewerkt om voor deze uitkeringen in aanmerking te komen, zodat alleen de bijstand rest.

Vrouwen bij alle herkomstgroepen vaker in de bijstand dan mannen

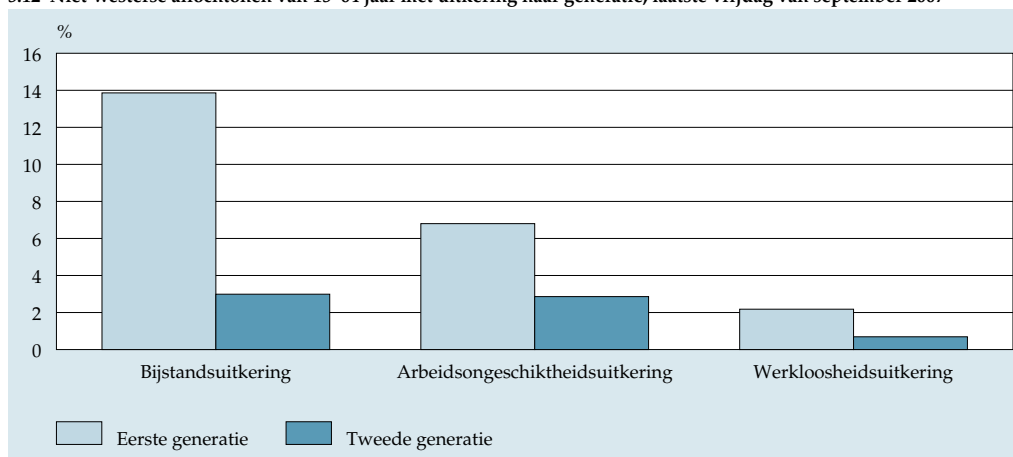
Bij zowel autochtonen als niet-westerse allochtonen zitten vrouwen vaker in de bijstand dan mannen. Het verschijnsel van alleenstaande moeders speelt hierbij een rol. Marokkaanse vrouwen hadden eind 2007 met 16 procent het vaakst een bijstandsuitkering. Bij Antillianen is het verschil tussen mannen en vrouwen het grootst: 7 procent van de mannen tegenover 14 procent van de vrouwen ontving een bijstandsuitkering.

Bij de andere uitkeringen is er een minder groot verschil tussen mannen en vrouwen. Mannen zijn over het algemeen iets vaker dan vrouwen aangewezen op een arbeidsongeschiktheidsuitkering: zowel bij autochtonen als de groep niet-westerse allochtonen was het verschil eind 2007 één procentpunt. Tussen Marokkaanse mannen en vrouwen is het verschil groter. Dit komt vooral door het lage aandeel Marokkaanse vrouwen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering (5 procent tegenover 10 procent van de Turkse vrouwen en ruim 6 procent van de autochtone vrouwen). Turkse en Marokkaanse mannen hebben verhoudingsgewijs vaak een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Hun oververtegenwoordiging in zwaardere en lager gekwalificeerde arbeid met grotere kans op arbeidsongeschiktheid speelt daarbij een rol (Snel, 2002). Het aandeel werkloosheidsuitkeringen verschilt bijna niet tussen mannen en vrouwen.

Minder uitkeringen bij tweede generatie dan bij eerste

De tweede generatie heeft minder vaak een uitkering dan de eerste generatie (figuur 5.12). Eind september 2007 ontving 23 procent van de eerste generatie niet-westerse allochtonen een bijstands-, arbeidsongeschiktheids- of werkloosheidsuitkering, tegenover 7 procent van de tweede generatie. Het verschil in de bijstand is het grootst. In de bijstand nadert de tweede generatie het niveau van autochtonen, terwijl ze de twee andere uitkeringen minder vaak dan autochtonen ontvangt. Het feit dat de tweede generatie gemiddeld veel jonger is dan de eerste generatie verklaart een deel van het verschil tussen de generaties. Jongeren hebben (veel) minder vaak een uitkering dan ouderen (Ferber, 2008). Eerder onderzoek laat verder zien dat ook binnen verschillende leeftijdscategorieën de tweede generatie minder vaak van een uitkering leeft dan de eerste generatie (Van der Vliet, Wageveld en Garssen, 2007).

5.12 Niet-westerse allochtonen van 15–64 jaar met uitkering naar generatie, laatste vrijdag van september 2007*

Bron: Uitkeringsstatistieken/GBA.

5.6 Ontwikkeling uitkeringen

Wetswijzigingen

De laatste jaren is er op het terrein van de sociale zekerheid een aantal wetswijzigingen doorgevoerd. Zo is per 1 januari 2004 de Algemene bijstandswet (ABW) vervangen door de Wet werk en bijstand (WWB). De herziening was bedoeld om de obstakels die de toegang tot betaalde arbeid belemmeren, te verwijderen, waardoor het aantal bijstandsuitkeringen zou verminderen. Aan de gemeenten is een grotere verantwoordelijkheid toegekend, zowel in financieel opzicht als wat betreft de bevordering van de uitstroom. Ook op het terrein van de arbeidsongeschiktheid heeft een aantal wetswijzigingen plaatsgevonden. In 2004 zijn bijvoorbeeld de regels verscherpt waarmee de mate van arbeidsongeschiktheid wordt vastgesteld en is de wachttijd voor de WAO van een naar twee jaar verlengd. De voornaamste wijzigingen in de Werkloosheidswet (WW) vanaf 2006 betreffen het aanscherpen van de zogeheten wekennis en het verkorten van de duur van de WW-uitkering. Voor meer informatie over de wetswijzigingen wordt verwezen naar Ferber (2008).

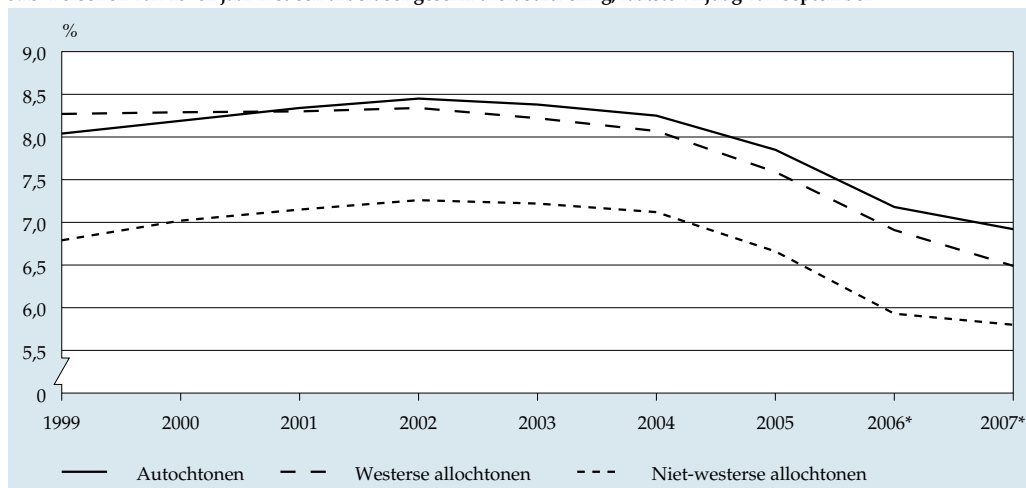
Vanaf 2003 daling arbeidsongeschiktheidsuitkeringen bij zowel allochtonen als autochtonen

De ontwikkeling in het aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering over de jaren heen is voor autochtonen en allochtonen vergelijkbaar: tussen 1999 en 2003 is het aandeel redelijk stabiel om daarna te gaan dalen (figuur 5.13). De doorgevoerde wetswijzigingen in 2004 hebben hieraan bijgedragen (zie kader).

Wanneer wordt gekeken naar de verschillende niet-westerse herkomstgroepen, dan blijkt de daling onder Turken het sterkst, gevolgd door die onder Marokkanen. Zowel mannen als vrouwen hebben vanaf 2003 steeds minder vaak een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Dat geldt voor nagenoeg alle onderscheiden herkomstgroepen.

De ontwikkeling van de groep eerste generatie niet-westerse allochtonen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering is gelijk aan die van autochtonen. Dat geldt zowel voor de trend als het niveau. Het aandeel van de tweede generatie met een dergelijke uitkering ligt alle jaren een stuk lager en blijft sinds 2001 redelijk stabiel (rond de 2,9 procent).

5.13 Personen van 15–64 jaar met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, laatste vrijdag van september

Bron: SSB/Uitkeringsstatistieken/GBA.

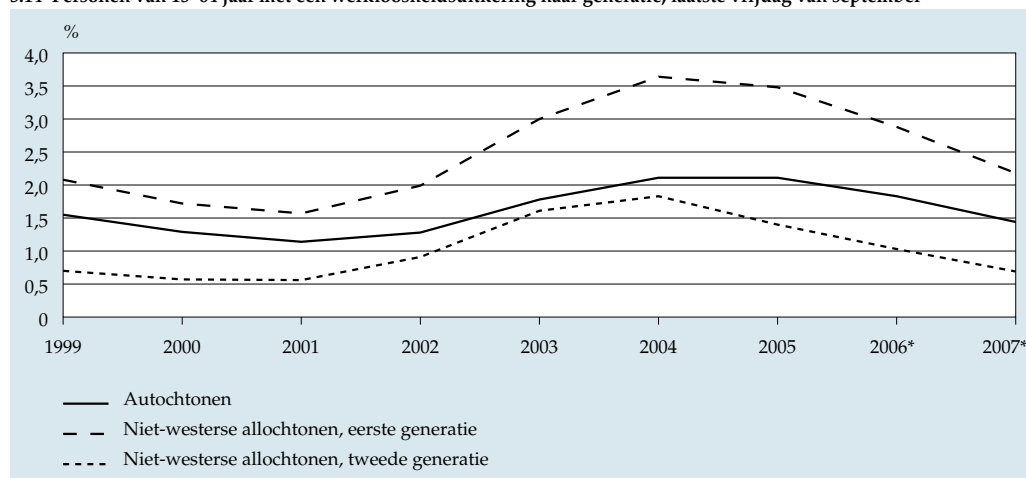
WW-uitkeringen bij niet-westerse allochtonen meer conjunctuurgevoelig

De ontwikkeling van het aandeel personen met een werkloosheidsuitkering hangt meer dan de andere uitkeringen nauw samen met economische ontwikkelingen (Ferber, 2008). Zowel bij autochtonen als allochtonen neemt het aandeel personen met een WW-uitkering toe tijdens economische neergang en af tijdens economisch herstel (figuur 5.14). De stijging van het aandeel WW'ers tijdens de economische neergang van 2001 tot 2004 is echter groter onder niet-westerse allochtonen dan onder autochtonen. Ook de daling van het aandeel WW'ers tijdens het economische herstel vanaf 2004 is bij niet-westerse allochtonen groter. Conjunctuuromslagen lijken op hen dus meer invloed te hebben dan op autochtonen. Hun oververtegenwoordiging in de conjunctuurgevoelige uitzendbranche speelt daarbij bijvoorbeeld een rol. Dat maakt hun positie kwetsbaarder (zie Van der Vliet et al., 2007). Dat allochtonen op andere segmenten van de arbeidsmarkt actief zijn, bleek

ook al uit hoofdstuk 4. Autochtonen zijn vaker dan niet-westerse allochtonen actief op segmenten met een relatief grote zekerheid (zoals de overheid en het onderwijs), terwijl niet-westerse allochtonen deel uitmaken van de segmenten met meer onzekerheid (de zogenaamde secundaire arbeidsmarkt). Dat leidt tot een grotere conjunctuurgevoeligheid voor niet-westerse allochtonen.

Van de verschillende herkomstgroepen maakten Antillianen tijdens economische laagconjunctuur de grootste stijging door: het aandeel Antillianen met een WW-uitkering werd in die periode ruim drie keer zo groot, terwijl het aandeel onder autochtonen verdubbelde. Hoewel Turken in alle jaren het vaakst een WW-uitkering hadden, was hun stijging tijdens de economische neergang net iets minder groot dan die van autochtonen. Surinamers, Turken en Marokkanen profiteerden het meest van het economische herstel vanaf 2004. Ook bij de tweede generatie niet-westerse allochtonen is de invloed van de conjunctuur zichtbaar, al ligt het niveau alle jaren twee à drie keer zo laag als dat van de eerste generatie (figuur 5.14).

5.14 Personen van 15–64 jaar met een werkloosheidsuitkering naar generatie, laatste vrijdag van september

Bron: SSB/Uitkeringsstatistieken/GBA.

Minder bijstandsontvangers bij niet-westerse allochtonen en autochtonen

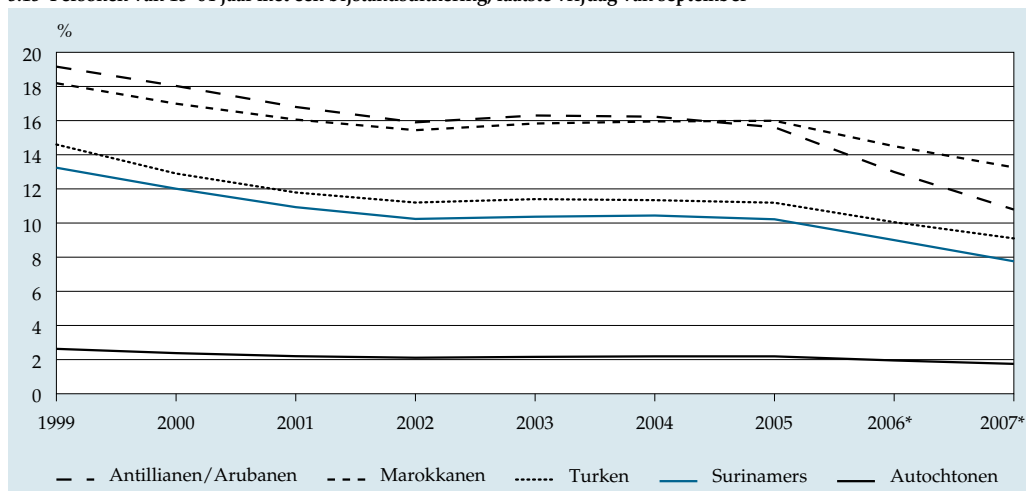
Vanaf 1999 is er bij zowel autochtonen als niet-westerse allochtonen een dalende trend in het aandeel bijstandsontvangers te zien, met een gelijkblijvend aandeel tijdens de economisch mindere jaren (figuur 5.15). Net als bij de vorige twee soorten uitkeringen, neemt het aandeel bijstandsontvangers onder niet-westerse allochtonen en autochtonen de laatste jaren duidelijk af. Die afname begint een jaar later dan bij de andere uitkeringen, namelijk vanaf 2005. Hierbij spelen zowel wetswijzigingen als de economische opleving een rol. In de onderzochte periode waren er onder niet-westerse allochtonen wel veel meer bijstandsontvangers te

vinden dan onder autochtonen: het aandeel van personen met een bijstandsuitkering onder niet-westerse allochtonen blijft over de jaren zes keer zo hoog als onder autochtonen. De groep niet-westerse allochtonen haalt hun achterstand dus niet in, maar het verschil wordt ook niet groter.

Relatief minder Turken, Surinamers en Antillianen in de bijstand

Tussen de onderscheiden herkomstgroepen zijn kleine verschillen in de ontwikkeling waar te nemen (figuur 5.15). Het verschil in het aandeel in de bijstand tussen Marokkanen en autochtonen wordt over de jaren iets groter: eind 1999 zaten Marokkanen 7 keer zo vaak als autochtonen in de bijstand, eind 2007 was dat opgelopen tot 7,5 keer. Turken, Surinamers en Antillianen komen juist wat dichterbij autochtonen. Ter illustratie: eind 1999 zat 19 procent van de Antillianen in de bijstand. Dat was het hoogste aandeel van alle groepen en was 7 keer zo vaak als autochtonen. Eind 2007 is het aandeel Antillianen met bijstand gedaald tot 11 procent. Dat is nog 6 keer zo vaak als autochtonen. Bij de mannen van de verschillende herkomstgroepen is de invloed van de economische laagconjunctuur duidelijker te zien dan bij de vrouwen.

5.15 Personen van 15–64 jaar met een bijstandsuitkering, laatste vrijdag van september

Bron: SSB/Uitkeringsstatistieken/GBA.

In paragraaf 5.5 werd duidelijk dat de tweede generatie niet-westerse allochtonen eind 2007 minder vaak in de bijstand zat dan de eerste generatie, maar nog iets vaker dan autochtonen. Het verschil met autochtonen blijkt bij alle herkomstgroepen van de tweede generatie na 2005 kleiner te zijn geworden. Voor bijna alle allochtonen van de eerste generatie geldt echter het tegenovergestelde. Alleen Antillianen van de eerste generatie lopen de laatste twee jaar hun verschil met autochtonen wat in.

5.7 Longitudinale analyse: uitkeringsontvangers vier jaar later

In het voorgaande stond de ontwikkeling van het aandeel uitkeringsontvangers centraal. Daarnaast is het relevant om specifieke groepen uitkeringsontvangers in de tijd te volgen (cohort benadering). Op die manier ontstaat inzicht in de dynamiek van de uitkerings situatie. Opnieuw wordt de situatie van autochtonen en verschillende groepen allochtonen met elkaar vergeleken.

Onderzoeksmethode

Voor de longitudinale analyse is gebruik gemaakt van de jaargangen 2001 en 2005 van het Sociaal Statistisch Bestand. In aansluiting op hoofdstuk 4 bestaat de uitgangspopulatie uit de personen die eind september 2001 staan ingeschreven in de GBA en op dat moment 15 tot en met 60 jaar zijn. In deze paragraaf wordt specifiek gekeken naar de situatie op de arbeidsmarkt eind september 2005 van personen die eind september 2001 een uitkering ontvingen als belangrijkste inkomstenbron. Net als in hoofdstuk 4 wordt de situatie op de arbeidsmarkt uitgedrukt in een sociaaleconomische categorie die aangeeft wat de belangrijkste inkomstenbron van de persoon op het peilmoment is. Personen kunnen maar in één categorie voorkomen. De volgende sociaaleconomische categorieën zijn mogelijk:

- werkzaam: personen met werk als werknemer of zelfstandige als belangrijkste inkomstenbron
- uitkeringsafhankelijk: personen met een sociale uitkering (exclusief pensioenen) als belangrijkste inkomstenbron
- overig: personen met een andere belangrijkste inkomstenbron (zoals pensioen of studiefinanciering) of personen zonder inkomsten.

Een aantal personen uit de uitgangspopulatie van eind september 2001 kan eind september 2005 vanwege overlijden of emigratie niet meer worden waargenomen. Deze personen worden in een aparte categorie onderscheiden.

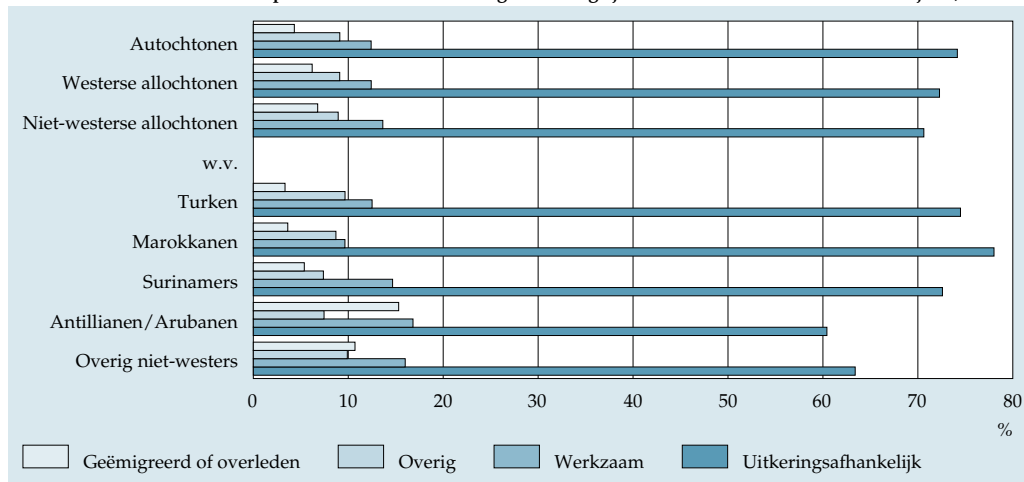
Uitkerings situatie van niet-westerse allochtonen redelijk stabiel

De uitkerings situatie van zowel niet-westerse allochtonen als autochtonen lijkt redelijk stabiel. De overgrote meerderheid van de personen die eind 2001 afhankelijk waren van een uitkering, was dat vier jaar later ook (figuur 5.16).⁵⁾ Van de groep niet-westerse allochtonen die eind 2001 afhankelijk was van een uitkering, heeft vier jaar later een op de zeven de overstap naar werk als belangrijkste inkomstenbron

⁵⁾ Het is op dit moment niet mogelijk om deze groep te volgen na 2005. De cijfers uit paragraaf 5.5 en 5.6 laten echter vanaf dat jaar een daling van het aandeel personen met een uitkering zien. Wanneer we de uitkeringsontvangers uit 2001 na 2005 zouden kunnen volgen, dan zouden we een effect zien van de recente daling van het aandeel uitkeringsontvangers. De uitkerings situatie zou dan iets minder blijvend lijken.

gemaakt (14 procent). Onder autochtonen is dat iets minder, namelijk een op de acht (12 procent). Antilliaanse uitkeringsontvangers in 2001 zijn van de onderscheiden groepen vier jaar later met 17 procent het vaakst werkzaam, Marokkaanse uitkeringsontvangers het minst. Deze laatste groep blijft met 78 procent het vaakst afhankelijk van een uitkering. Eerder onderzoek naar de uitstroom uit de WAO naar werk bevestigt dat het bij dit onderwerp van belang is om onderscheid te maken tussen Surinamers en Antillianen enerzijds en Turken en Marokkanen anderzijds (Jehoel-Gijsbers, Linder en Iedema, 2007). Turken en Marokkanen nemen, onder andere vanwege een lager opleidingsniveau, een duidelijk ongunstiger positie op de arbeidsmarkt in, wat zich vertaalt in een lagere uitstroom naar werk.

5.16 Arbeidsmarktsituatie van personen met een uitkering als belangrijkste inkomstenbron in 2001 (15–60 jaar), 2005

Bron: SSB.

Onder niet-westerse allochtonen blijven vrouwen vaker in de uitkerings situatie zitten dan mannen: 73 procent van de vrouwen is vier jaar later nog steeds afhankelijk van een uitkering, tegenover 68 procent van de mannen. Dit patroon is zichtbaar bij alle onderscheiden niet-westerse herkomstsgroepen. Onder autochtonen en westerse allochtonen is het beeld omgekeerd: mannen blijven meer dan vrouwen uitkeringsafhankelijk. Autochtone vrouwen maken vaker dan de mannen de overstap naar een werkzaam bestaan. Onder niet-westerse allochtonen zijn het over het algemeen juist de mannen die dat vaker doen.

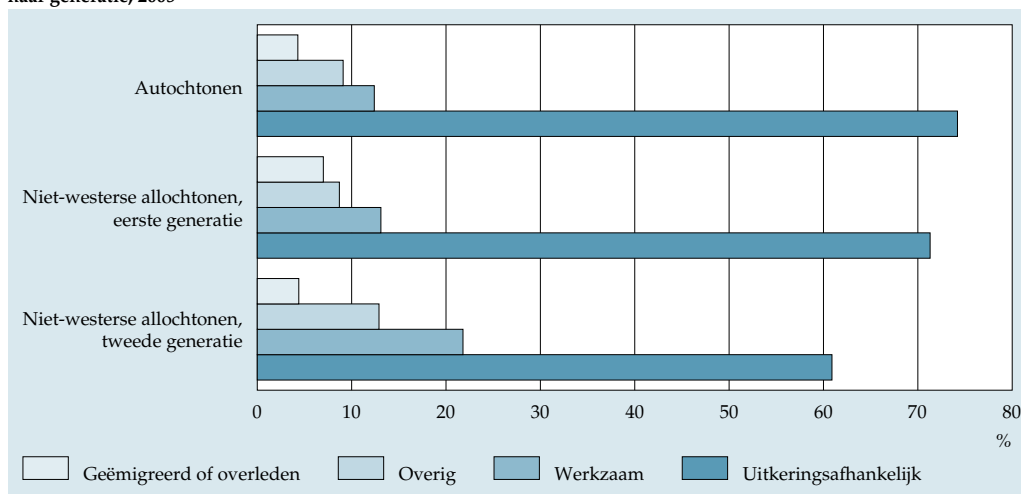
Uitkeringsituatie van tweede generatie niet-westerse allochtonen minder blijvend

De uitkeringsituatie van tweede generatie niet-westerse allochtonen lijkt minder blijvend dan die van de eerste generatie: van de tweede generatie die in 2001 afhankelijk is van een uitkering, zit ruim 60 procent vier jaar later nog in dezelfde situatie, tegenover ruim 70 procent van de eerste generatie (figuur 5.17). Ook heeft

een hoger percentage van de tweede generatie de uitkering ingeruild voor werk (22 procent ten opzichte van 13 procent onder de eerste generatie).

Ook vergeleken met autochtonen is de uitkeringssituatie van tweede generatie niet-westerse allochtonen rooskleuriger: de tweede generatie met een uitkering heeft vier jaar later minder vaak een uitkering en vaker werk dan autochtonen met een uitkering (figuur 5.17).

5.17 Arbeidsmarktsituatie van personen met een uitkering als belangrijkste inkomstenbron in 2001 (15-60 jaar) naar generatie, 2005

Bron: SSB.

Wanneer bij de vergelijking van de generaties rekening wordt gehouden met de verschillen in leeftijdsopbouw, wordt het beeld iets genuanceerder. Onder de 25- tot 45-jarigen blijft het verschil tussen de generaties in wat mindere mate zichtbaar, terwijl het onder de 15- tot 25-jarigen verdwijnt. Binnen deze jongste leeftijdsgroep verruilden autochtonen iets vaker de uitkering voor werk dan beide generaties niet-westerse allochtonen. Tegelijkertijd bleef een iets hoger aandeel van de jonge autochtonen in de uitkeringssituatie zitten. Onder de 25- tot 45-jarigen blijkt de uitkeringssituatie van de tweede generatie nog steeds wat minder blijvend te zijn dan die van autochtonen.

Ook uit ander soortgelijk onderzoek (Kroeze, 2008) komt de invloed van de verschillende leeftijdsopbouw van autochtonen en niet-westerse allochtonen op de uitstroom naar voren: niet-westers allochtone mannen met een bijstandsuitkering stromen iets vaker dan autochtone mannen binnen twee jaar uit naar werk in loondienst. Wanneer gekeken wordt per leeftijdsgroep, stromen autochtone mannen echter veel vaker uit naar werk dan niet-westers allochtone mannen van dezelfde leeftijd.

5.8 Conclusie

De overheid hecht veel waarde aan de sociaaleconomische integratie van allochtonen. Daartoe stimuleert de overheid onder meer het hebben van een eigen inkomen en de economische zelfstandigheid van individuen. In dit hoofdstuk zijn deze aspecten van integratie nader onderzocht.

Niet-westerse allochtonen hebben beduidend minder te besteden dan autochtonen. Ook zijn zij minder vaak economisch zelfstandig. Dat zij vaker een uitkering ontvangen dan autochtonen, speelt daarbij een rol. Vergeleken met autochtonen, hebben niet-westerse allochtonen met een lager inkomen minder kans om later in hun leven een hoger inkomen te verwerven. Ook hebben niet-westerse allochtonen die zijn opgegroeid in een gezin met een lager inkomen zelf vaker een lager inkomen.

De inkomenspositie van tweede generatie allochtonen is rooskleuriger dan die van de eerste generatie. De tweede generatie heeft een hoger inkomen en is vaker economisch zelfstandig. Dit geldt zowel voor allochtonen van westerse als van niet-westerse herkomst. De tweede generatie niet-westerse allochtonen heeft ook veel minder vaak een uitkering dan de eerste generatie en hun uitkeringssituatie lijkt minder blijvend.

Uit de ontwikkeling van de werkloosheidsuitkeringen blijkt dat niet-westerse allochtonen meer invloed ondervinden van conjunctuuromslagen dan autochtonen. Dat maakt hun positie kwetsbaarder. Hoewel niet-westerse allochtonen vaker in de bijstand zitten dan autochtonen, wordt het aandeel in de bijstand van de meeste niet-westerse herkomstgroepen kleiner ten opzichte van dat van autochtonen.

Literatuur

Blau, P.M. en O.D. Duncan (1967). *The American occupational structure*. New York: Wiley and Sons.

Dagevos, J. (2007). Arbeid en inkomen. In: J. Dagevos en M. Gijsberts (red.), *Jaarrapport Integratie 2007* (pp. 131–162). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Ferber, T. (2008). Personen met een uitkering. *Sociaaleconomische trends*, 2008/1, 25–34.

Ganzeboom, H.B.G. en R. Luijckx (1995). Intergenerationele mobiliteit in Nederland: patronen en historische veranderingen. In: J. Dronkers en W.C. Ultee (red.), *Verschuivende ongelijkheid in Nederland. Sociale gelaagdheid en mobiliteit* (pp. 14–30). Assen: Van Gorcum.

Jehoel-Gijsbers, G., F. Linder en J. Iedema (2007). Uitstroom uit de WAO naar werk. In: G. Jehoel-Gijsbers (red.), *Beter aan het werk. Trendrapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en werkhervatting* (pp.119–163). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kösters, L. en F. Otten (2007). Krappe beurs als erfenis? *Sociaaleconomische trends*, 2007/3, 36–41.

Kroeze, H. (2008). De uitstroombparadox. *Sociaaleconomische trends*, 2008/2, 32–36.

Lautenbach, H. en F. Otten (2007). Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding. *Sociaaleconomische trends*, 2007/2, 7–11.

Ministerie van VROM/WWI (2007). *Integratienota 2007–2011. Zorg dat je erbij hoort!* Den Haag: Ministerie van VROM/WWI.

Snel, E. (2002). *In de fuik. Turken en Marokkanen in de WAO*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Vliet, H.N. van der, M.C.C. Wageveld en M.J. Garssen (2007). Trends in de positie van niet-westerse allochtonen. In: R.P.W. Jennissen en J. Oudhof (red.), *Ontwikkelingen in de maatschappelijke participatie van allochtonen. Een theoretische verdieping en een thematische verbreding van de Integratiekaart 2006* (pp. 23–56). Meppel: CBS/WODC/Boom Juridische uitgevers.

Vrooman, C., S. Hoff, F. Otten en W. Bos (red.) (2007). *Armoedemonitor 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.

Tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite

- Tabel B 5.1 Inkomensklasse van personen in 2005 naar inkomensklasse in 1995
- Tabel B 5.2 Inkomensklasse van personen in 2005 naar inkomensklasse van hun ouders in 1985
- Tabel B 5.3 Personen van 15–64 jaar met een uitkering naar geslacht en soort uitkering, laatste vrijdag van september 2007
- Tabel B 5.4 Personen van 15–64 jaar met een arbeidsongeschiktheidsuitkering naar geslacht, laatste vrijdag van september
- Tabel B 5.5 Personen van 15–64 jaar met een arbeidsongeschiktheidsuitkering naar generatie, laatste vrijdag van september
- Tabel B 5.6 Personen van 15–64 jaar met een werkloosheidsuitkering naar geslacht, laatste vrijdag van september
- Tabel B 5.7 Personen van 15–64 jaar met een werkloosheidsuitkering naar generatie, laatste vrijdag van september
- Tabel B 5.8 Personen van 15–64 jaar met een bijstandsuitkering naar geslacht, laatste vrijdag van september
- Tabel B 5.9 Personen van 15–64 jaar met een bijstandsuitkering naar generatie, laatste vrijdag van september
- Tabel B 5.10 Arbeidsmarktsituatie van personen met een uitkering als belangrijkste inkomstenbron in 2001 (15–60 jaar) naar geslacht, 2005

6. *Gezondheid*

Een goede gezondheid kan bevorderlijk zijn voor de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving. Een slechtere gezondheid vergroot het risico op een minder gunstige maatschappelijke positie door een geringere kans op volwaardige arbeidsmarktparticipatie. Andersom kan een lagere sociaaleconomische status ook leiden tot een slechtere gezondheid, bijvoorbeeld door een ongezondere leefomgeving (Uniken Venema, Garretsen en Van der Maas, 1995). Daarnaast zou het problematisch zijn wanneer allochtonen minder makkelijk toegang hebben tot of daadwerkelijk gebruik maken van de beschikbare zorgvoorzieningen. Onbekendheid met deze voorzieningen of communicatieproblemen zouden hiertoe kunnen leiden, maar ook verschillen in opvattingen over zelfzorg en mantelzorg (Van Lindert, Friele en Sixma, 2000; Weide, 1998; Weide en Foets, 1998). In dit hoofdstuk zullen we verschillen en overeenkomsten tussen autochtonen en allochtonen beschrijven op het gebied van ervaren gezondheid, leefstijl, gebruik van medische voorzieningen, doodsoorzaken en verzekering tegen ziektekosten.

6.1 *Ervaren gezondheid, leefstijl en zorggebruik*

De CBS-enquête Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) bevat diverse vragen over aspecten van de ervaren (lichamelijke en psychische) gezondheid, leefstijl en het gebruik van medische voorzieningen. De hier beschreven gegevens worden gebaseerd op de resultaten van dit onderzoek over de jaren 2004 tot en met 2007.

Onderzoeksmethode

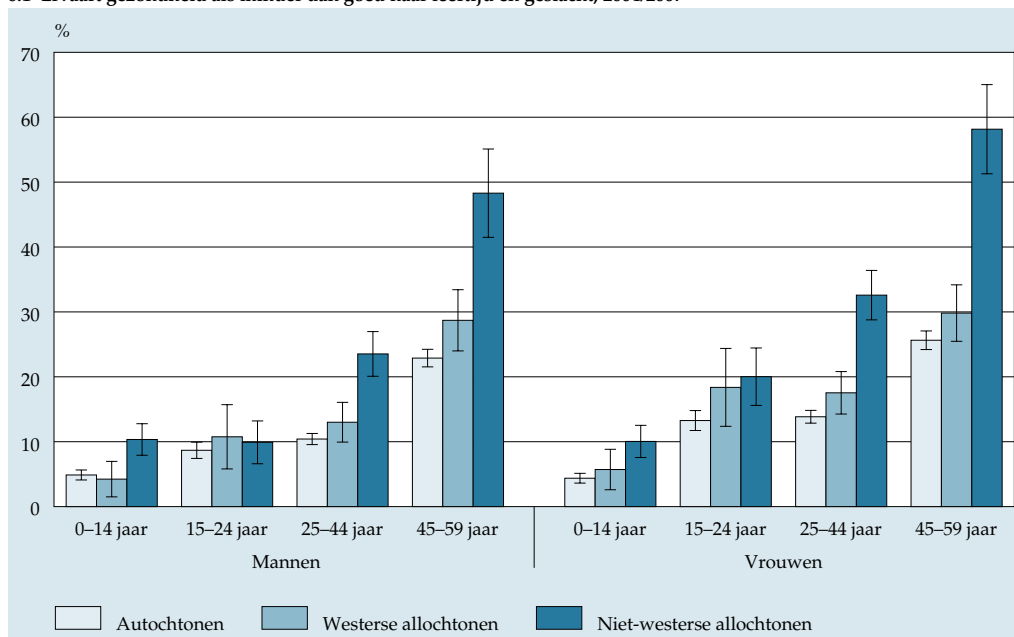
We onderscheiden in deze paragraaf drie herkomstgroeperingen: autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. De groep niet-westerse allochtonen kon niet verder opgesplitst worden (in Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen/Arubanen, en overige niet-westerse allochtonen) in verband met de lage aantallen allochtonen die in het steekproefonderzoek geënquêteerd zijn. De resultaten worden voor mannen en vrouwen van verschillende leeftijdscategorieën (0–14, 15–24, 25–44, 45–59) apart weergegeven. We hebben ervoor gekozen de resultaten van mensen tot 60 jaar te rapporteren, aangezien er nog relatief weinig oudere allochtonen in Nederland wonen. Er worden geen totaalcijfers per herkomstgroep gepresenteerd, vanwege de grote verschillen in leeftijdsverdeling tussen autochtonen en allochtonen. In de figuren worden naast de gemiddelde percentages of aantallen ook de 95 procent-betrouwbaarheidsintervallen getoond. Deze geven aan tussen welke waarden de werkelijke waarde met een waarschijnlijkheid van 95 procent ligt.

Enige terughoudendheid bij het interpreteren van de resultaten is wel op zijn plaats aangezien niet uitgesloten kan worden dat deze beïnvloed zijn door de standaard enquête methode. Er wordt bijvoorbeeld geen gebruik gemaakt van vertaalde vragenlijsten en er vindt geen matching plaats op geslacht tussen de interviewer en geïnterviewde. Mede door dit soort beperkingen is de respons onder allochtonen, met name eerste generatieallochtonen, wat lager dan onder autochtonen en mogelijk ook selectief. De tweede generatie blijkt nauwelijks minder te responderen dan autochtonen (Van Hertem en Otten, 2007).

Oudere niet-westerse allochtonen ervaren gezondheid vaker als 'minder dan goed'

Niet-westerse allochtonen geven vaker aan dat ze hun gezondheid niet zo goed vinden. Ze antwoorden vaker met gaat wel, slecht of zeer slecht op de vraag hoe ze over het algemeen hun gezondheidstoestand ervaren. In de meeste leeftijdscategorieën vinden ruim twee keer zo veel niet-westerse allochtonen als autochtonen hun gezondheid minder dan goed. Alleen onder 15 tot 25-jarigen zijn de verschillen kleiner, bij mannen zelfs verwaarloosbaar.

6.1 Ervaart gezondheid als minder dan goed naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Bron: POLS.

Meer psychische problemen bij niet-westerse allochtonen

De psychische gezondheid zoals gemeten met de Mental Health Inventory-5 (zie kader) blijkt onder niet-westerse allochtonen slechter te zijn dan onder autochtonen,

met uitzondering van de 12 tot 15-jarige jongens. De verschillen zijn het grootst onder personen van 25 tot 60 jaar.

MHI-5

De 'Mental Health Inventory 5' (MHI-5) is een internationale standaard voor een specifieke meting van de psychische gezondheid, bestaande uit vijf vragen, die steeds betrekking hebben op hoe men zich in de afgelopen vier weken voelde. De vragen zijn gesteld aan personen van 12 jaar of ouder.

Gevraagd is:

1. Voelde u zich erg zenuwachtig?
2. Zat u zo erg in de put dat niets u kon opvrolijken?
3. Voelde u zich kalm en rustig?
4. Voelde u zich neerslachtig en somber?
5. Voelde u zich gelukkig?

Iedere vraag heeft de volgende zes antwoordcategorieën: voortdurend-meestal-vaak-soms-zelden-nooit.

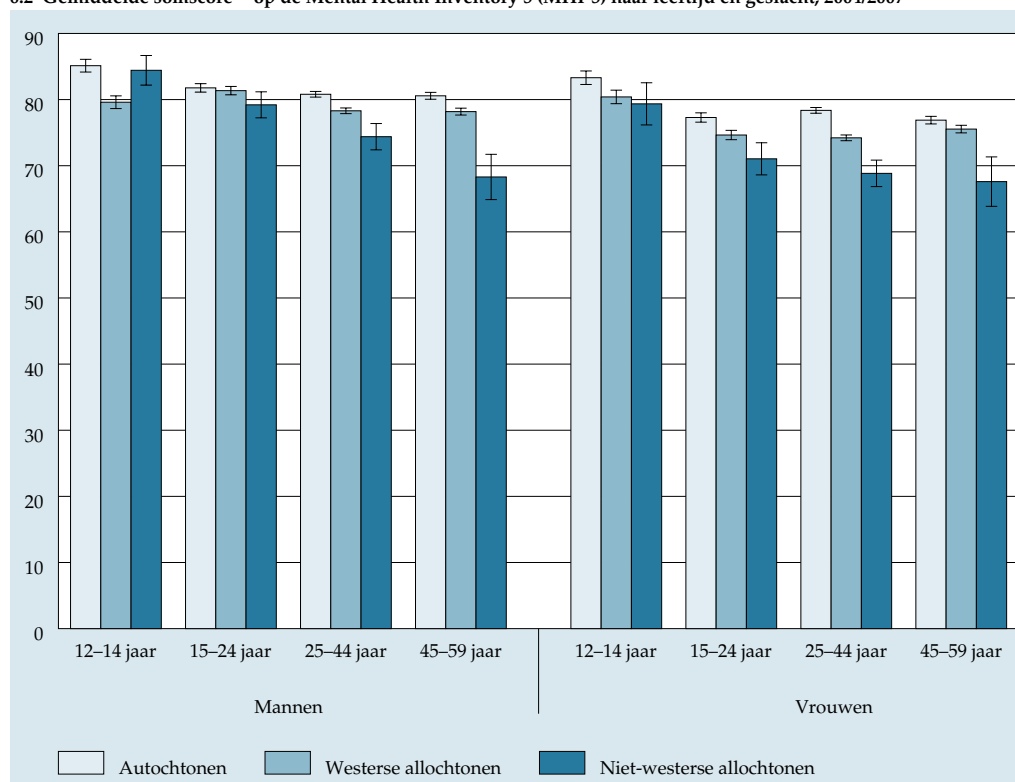
Bij de positief geformuleerde vragen (vraag 3 en 5) zijn voor de categorieën in volgorde de waarden 5, 4, 3, 2, 1, en 0 toegekend. Bij de negatief geformuleerde vragen (vraag 1, 2 en 4) zijn precies de omgekeerde waarden toegekend. Vervolgens zijn per persoon de somscores berekend en zijn deze vermenigvuldigd met 4, zodat de minimale somscore van een persoon 0 en de maximale score 100 kan bedragen. Hoe hoger de score, hoe beter de psychische gezondheid zoals gemeten met de MHI-5.

Veel minder alcoholgebruik onder niet-westerse allochtonen

Veel 12 tot 15-jarigen drinken nooit alcohol: circa 92 procent van de niet-westerse allochtone kinderen, 88 procent van de westers allochtone kinderen en 75 procent van de autochtone kinderen. Vanaf 15-jarige leeftijd worden deze percentages lager, maar de verschillen tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen blijven groot. Van de autochtone mannen in de leeftijd van 15 tot 60 jaar drinkt circa 8 procent nooit alcohol, tegenover circa 40 procent van de niet-westers allochtone mannen. Van de vrouwen in deze leeftijdsgroep drinkt circa 15 procent van de autochtonen nooit alcohol tegenover ongeveer de helft van de niet-westers allochtone vrouwen.

Mensen worden gezien als zware drinker als ze minstens één keer per week zes of meer glazen alcohol op één dag drinken. Van de 12 tot 15-jarigen geeft minder dan 1 procent aan een zware drinker te zijn, ongeacht de herkomstgroep. In de overige leeftijdscategorieën is het percentage zware drinkers steeds duidelijk lager onder

6.2 Gemiddelde somscore¹⁾ op de Mental Health Inventory 5 (MHI-5) naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Bron: POLS.

¹⁾ Hoe hoger de somscore, hoe beter de psychische gezondheid.

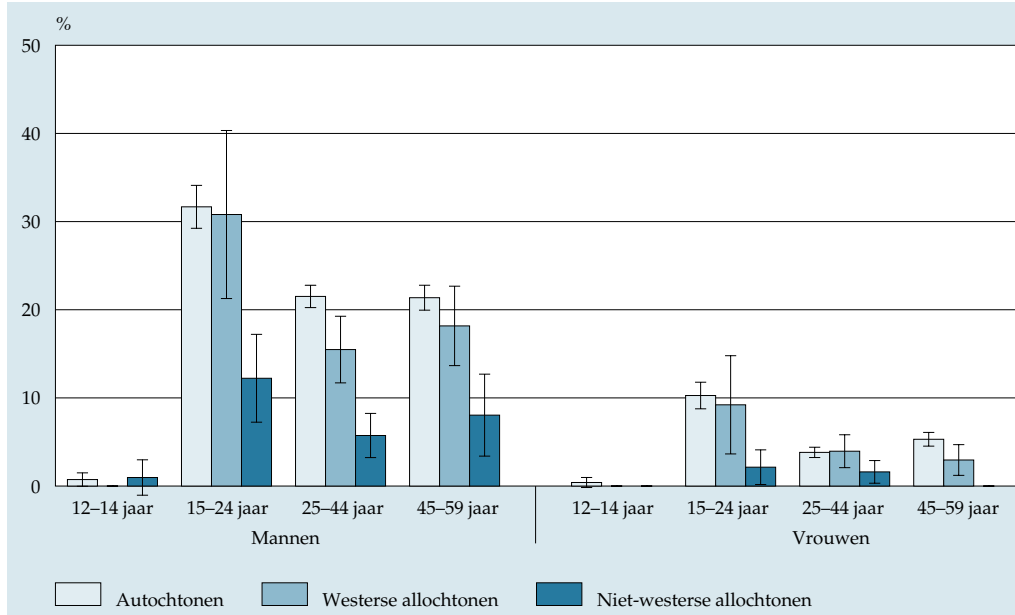
niet-westerse allochtonen dan onder autochtonen. Afhankelijk van leeftijd en herkomstgroepering is dit percentage onder mannen drie tot zes keer zo groot als onder vrouwen. Onder jongens van 15 tot 25 jaar is het percentage zware drinkers het hoogst, namelijk ongeveer 31 procent onder autochtonen en westerse allochtonen en 12 procent onder niet-westerse allochtonen.

Het feit dat in sommige religies, in het bijzonder in de islam, het gebruik van alcohol wordt afgekeurd, is een belangrijke oorzaak van de verschillen in alcoholgebruik door de verschillende herkomstgroepen.

Minste rokers onder niet-westers allochtone vrouwen

Onder jongens van 12 tot 25 jaar lijkt het aandeel rokers onder niet-westerse allochtonen lager dan onder autochtonen, maar de verschillen zijn niet significant. Het aandeel rokers onder mannen van 25 tot 60 jaar is echter hoger onder niet-westerse allochtonen. Van de niet-westers allochtone vrouwen van 15 jaar en ouder rookt een kleiner deel dan van de westers allochtone en autochtone vrouwen.

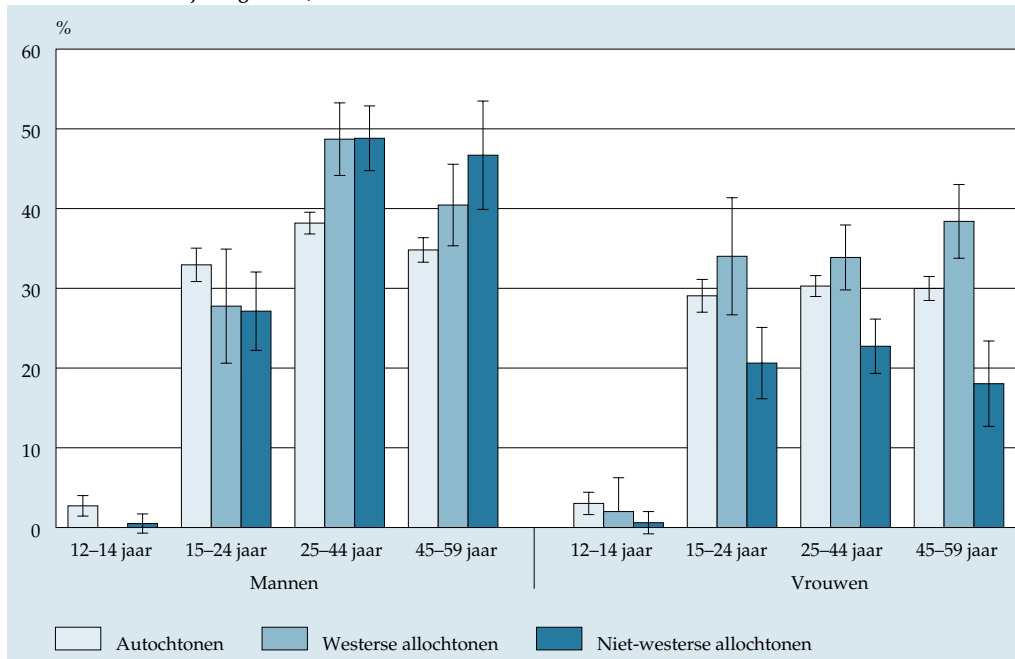
6.3 Zware drinkers¹⁾ naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Bron: POLS.

¹⁾ Drinkt minstens één dag in de week zes of meer glazen alcohol.

6.4 Rokers naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Bron: POLS.

BMI

Een algemeen aanvaarde maat voor onder- en overgewicht bij volwassenen van 20 jaar of ouder is de Body Mass Index (BMI). Het is het gewicht in kilogram gedeeld door het kwadraat van de lengte in meters (kg/m^2). We spreken van overgewicht bij een BMI van $25 \text{ kg}/\text{m}^2$ of hoger en van ernstig overgewicht (obesitas) bij een BMI van $30 \text{ kg}/\text{m}^2$ of hoger.

Het percentage volwassenen met (ernstig) overgewicht wordt in enquête-onderzoek onderschat, aangezien mensen hun lengte vaak overschatten en hun gewicht juist onderschatten (Frenken, 2007). We verwachten dat kinderen (of hun ouders wanneer het kind jonger is dan 12) en jongeren hun lengte en gewicht ook niet perfect zullen opgeven, maar de mate van afwijking is niet bekend.

Niet-westerse allochtonen vaker te zwaar dan autochtonen

Bij mannen in de leeftijd van 20 tot 45 jaar zijn er procentueel gezien meer personen die te zwaar zijn onder niet-westerse allochtonen dan onder autochtonen. In de groep 45 tot 60-jarige mannen zijn de verschillen tussen de herkomstgroepen verwaarloosbaar. Ook niet-westers allochtone vrouwen zijn vaker te zwaar dan autochtone en westers allochtone vrouwen, met name in de leeftijdscategorieën 25–44 en 45–59 jaar. De verschillen nemen toe naarmate vrouwen ouder worden.

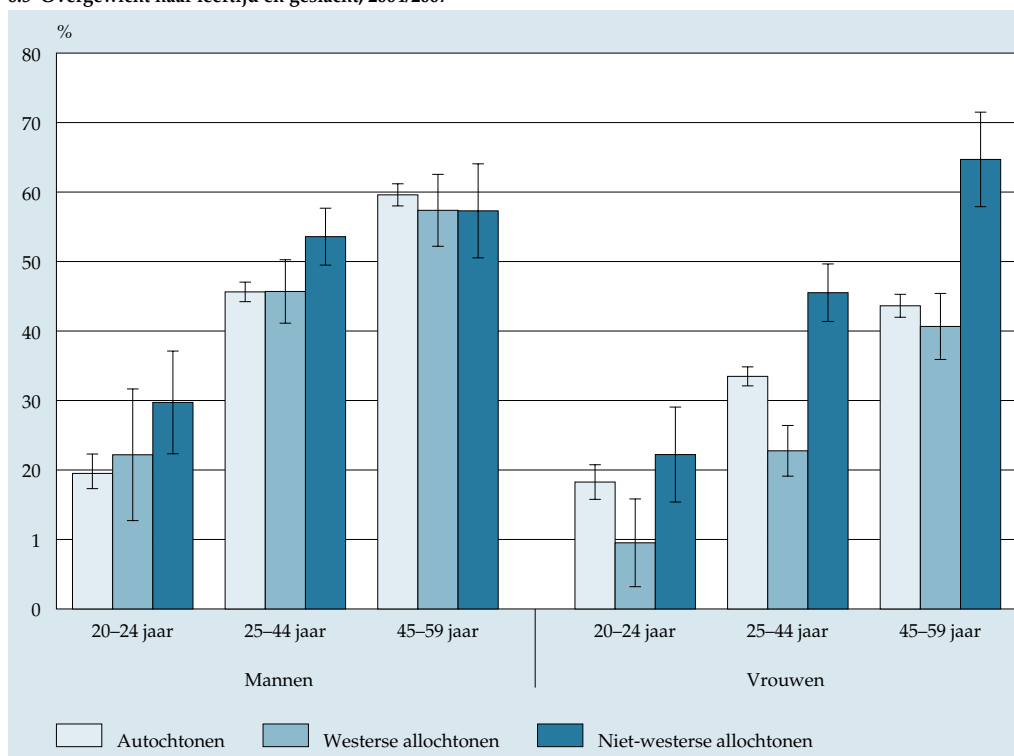
Ernstig overgewicht komt vaak voor bij oudere niet-westerse vrouwen (45 tot 60 jaar). Bijna één op de vier vrouwen in die categorie is veel te zwaar, tegenover ongeveer één op de acht autochtone vrouwen. Bij de mannen zijn de verschillen tussen herkomstgroepen minder duidelijk.

Uit recent onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Dagevos en Dagevos, 2008) bleek overigens dat binnen de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen zowel de tweede generatie als degenen die het Nederlands goed beheersen en in hun vrije tijd voornamelijk met autochtonen omgaan, dezelfde kans op overgewicht hebben als autochtonen.

Onder niet-westers allochtone kinderen van 2 tot 15 jaar heeft ongeveer een kwart overgewicht, tegenover 10 procent van de autochtone en 15 procent van de westers allochtone kinderen in die leeftijd. Ook bij jongeren van 15 tot 20 jaar hebben niet-westerse allochtonen het vaakst te kampen met overgewicht. Bij allochtonen hebben jongere kinderen vaker overgewicht dan de oudere kinderen.

Bij kinderen in de leeftijd van 2 tot 15 jaar komt ernstig overgewicht ook vaker voor bij niet-westerse allochtonen (7 procent van de jongens en 10 procent van de

6.5 Overgewicht naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

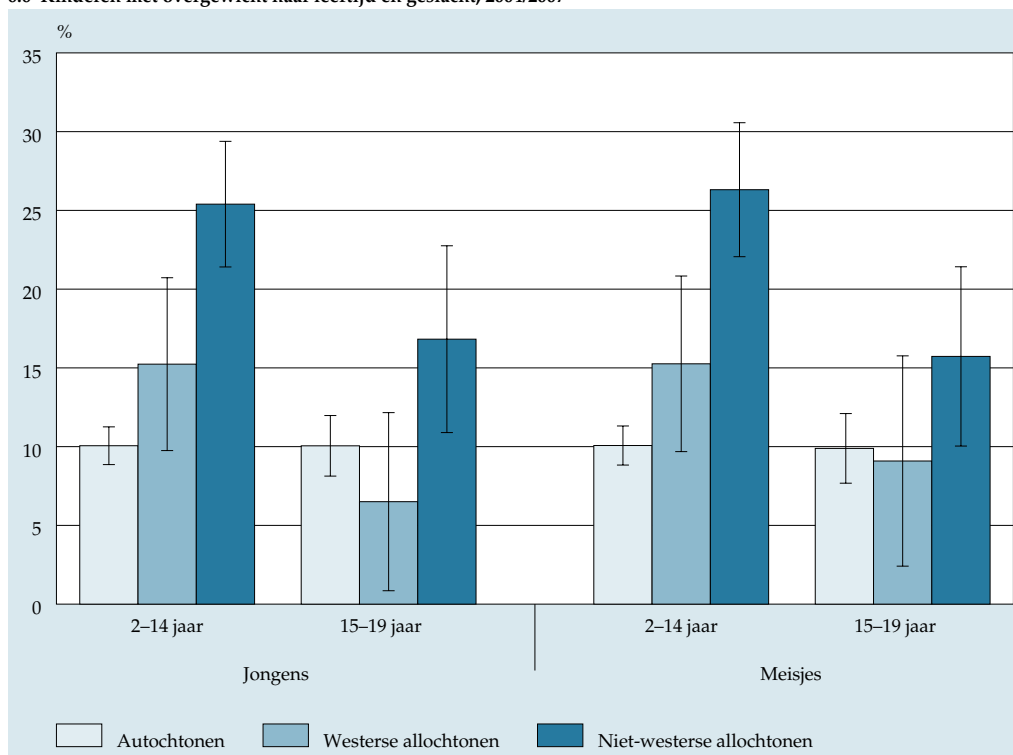
Bron: POLS.

meisjes) dan bij westerse allochtonen en autochtonen (2 tot 5 procent). Het percentage jongeren (15 tot 20-jarigen) met ernstig overgewicht is ongeveer hetzelfde binnen de drie herkomstgroeperingen (circa 2 procent).

Gezond bewegen

Volgens de Nederlandse Norm voor Gezond Bewegen zouden jongeren tot 18 jaar dagelijks minimaal een uur matig intensieve activiteit moeten verrichten. Volwassenen (18 tot 55 jaar) dienen minimaal een half uur matig intensieve activiteit te verrichten op ten minste vijf dagen per week. Voor 55-plussers geldt hetzelfde als voor volwassenen met dien verstande dat 'matig intensief' bij ouderen een andere (lagere) intensiteit van de activiteit inhoudt dan bij volwassenen van 18 tot 55 jaar. Het betreft activiteiten die van toepassing zijn voor alle vormen van lichaamsbeweging, dus woon-werk- of woon-schoolverkeer, activiteiten op werk en school, huishoudelijk werk, vrije tijd en sport.

6.6 Kinderen met overgewicht naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Bron: POLS.

Niet-westerse allochtonen bewegen te weinig

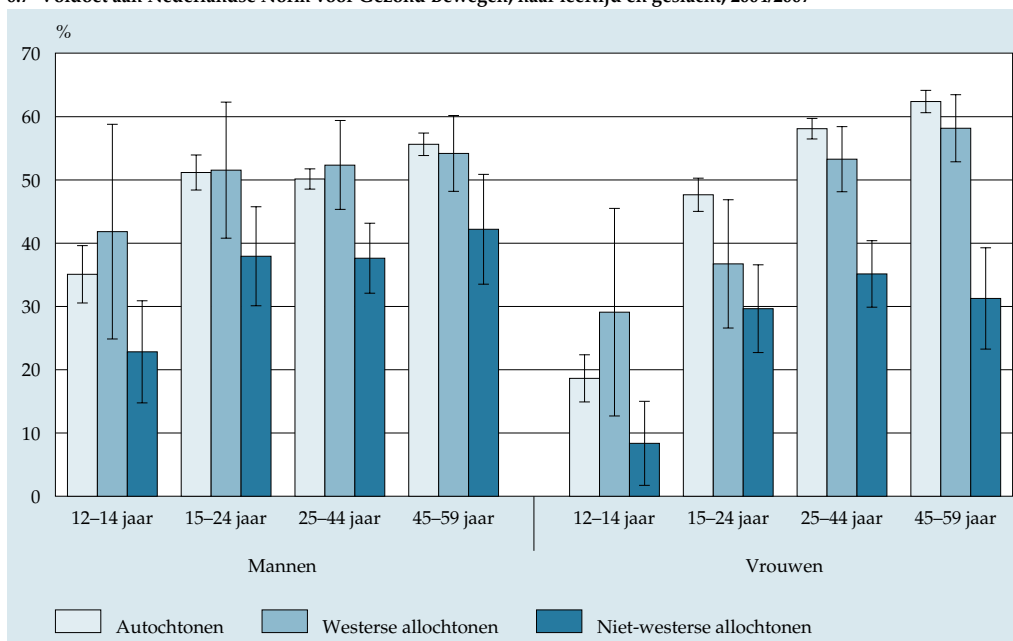
Voor alle leeftijdscategorieën geldt dat het aandeel mensen dat voldoende beweegt het kleinst is onder niet-westerse allochtonen. Kinderen in de leeftijd van 12 tot 15 jaar scoren het slechtst. Van de niet-westers allochtone jongens en meisjes had respectievelijk 23 en 8 procent voldoende lichaamsbeweging tegenover 35 en 19 procent van de autochtone jongens en meisjes.

Iets meer allochtonen dan autochtonen hebben contact met de huisarts

In de leeftijdscategorie 15 tot 25 jaar verschilt het percentage mensen dat in het jaar voorafgaande aan de enquête minstens één keer contact had met de huisarts niet significant tussen autochtonen en allochtonen. In de overige leeftijdscategorieën consulteren 5 à 10 procentpunten meer niet-westerse allochtonen de huisarts dan autochtonen.

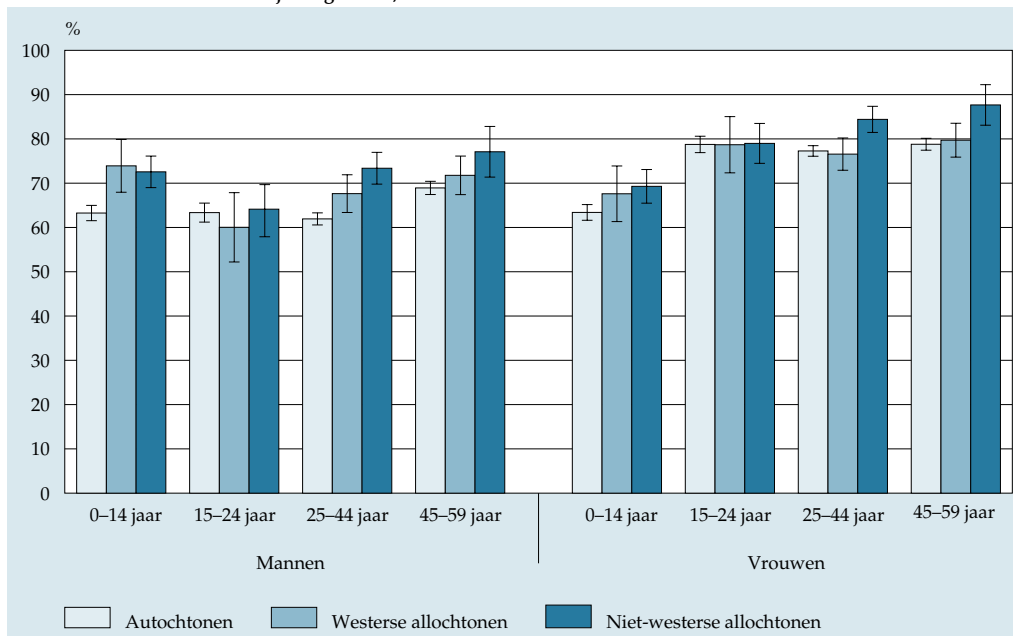
We vonden geen significante verschillen tussen herkomstgroepen in het aantal contacten met de huisarts per jaar, waarschijnlijk mede vanwege de relatief grote spreiding in de antwoorden. Iemand die in een jaar de huisarts geconsulteerd had, had gemiddeld 5 keer contact.

6.7 Voldoet aan Nederlandse Norm voor Gezond Bewegen, naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Bron: POLS.

6.8 Huisartsbezoek¹⁾ naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Bron: POLS.

¹⁾ Minstens één keer contact met de huisarts in het jaar voorafgaand aan het vraaggesprek.

Tandartsbezoek het minst populair onder niet-westerse allochtonen

Veel mensen (84 procent van de bevolking tot 60 jaar) gaan minimaal één keer per jaar naar de tandarts. Duidelijk minder niet-westerse allochtonen dan autochtonen doen dit. Het verschil in percentage bezoekers tussen deze herkomstgroepen is 10 à 15 procentpunt afhankelijk van leeftijdscategorie en geslacht. Een uitzondering vormen de 45 tot 60-jarige mannen en vrouwen, waarbij het verschil verwaarloosbaar is.

Relatief weinig jonge en veel oudere niet-westerse vrouwen bezoeken fysiotherapeut

Het aantal mensen dat minimaal één keer per jaar de fysiotherapeut bezoekt, neemt toe naarmate mensen ouder worden. Jongens en mannen van de verschillende herkomstgroepen verschillen niet significant van elkaar in het bezoek aan de fysiotherapeut. Bij vrouwen zijn er alleen verschillen in de leeftijdscategorieën 15 tot 25 en 45 tot 60 jaar. Van vrouwen in de leeftijd 15 tot 25 jaar bezoeken minder niet-westerse allochtonen dan autochtonen de fysiotherapeut (respectievelijk 7 en 15 procent). Onder vrouwen in de leeftijd 45 tot 60 jaar was het percentage onder niet-westerse allochtonen (40 procent) juist hoger dan onder autochtonen (27 procent).

Meer niet-westers allochtone ouderen bezoeken een specialist

De grootste verschillen tussen bevolkingsgroepen met betrekking tot het bezoeken van een specialist bestaan bij de 45 tot 60-jarigen. Bij de vrouwen in die leeftijd consulteerde 46 procent van de autochtonen en westerse allochtonen en 59 procent van de niet-westerse allochtonen minimaal één keer in het jaar voorafgaande aan de enquête een specialist. Bij mannen in de leeftijd 45 tot 60 jaar lag dit percentage op 38 procent onder autochtonen, 42 procent onder westerse allochtonen en 47 procent onder niet-westerse allochtonen. Onder 25 tot 45-jarigen lagen de percentages onder niet-westers allochtone mannen en vrouwen 5 procentpunten hoger dan onder autochtonen. In de categorie 15 tot 25 jaar was het percentage vrouwen dat contact heeft gehad met een specialist juist lager (7 procentpunten) onder niet-westerse allochtonen. Bij mannen jonger dan 25 jaar en meisjes jonger dan 15 jaar waren er nauwelijks verschillen naar herkomstgroepering.

Geen verschil in bezoek aan consultatiebureau

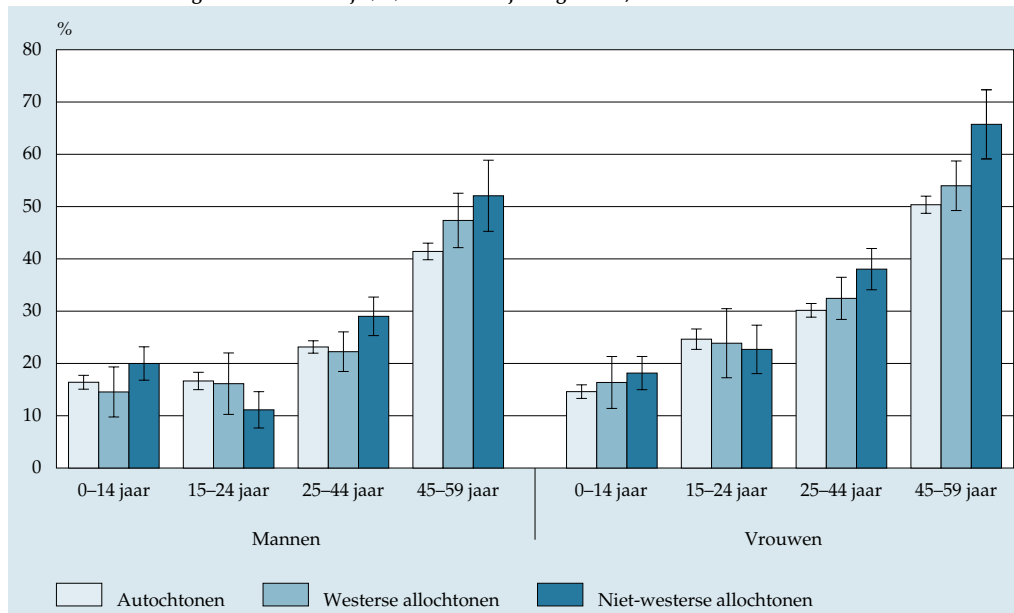
Ook de verschillen tussen de herkomstgroeperingen in het bezoeken van een consultatiebureau zijn verwaarloosbaar: 91 procent van de autochtone kinderen (0 tot 5 jaar) heeft het jaar voorafgaande aan de enquête een bezoek gebracht aan het consultatiebureau, tegenover 87 procent van de westers allochtone kinderen en 89 procent van de niet-westers allochtone kinderen.

Gebruik niet-voorgescreven medicijnen vergelijkbaar bij autochtonen en niet-westerse allochtonen

In het gebruik van niet-voorgescreven medicijnen zijn de verschillen tussen autochtonen, westerse en niet-westerse allochtonen over het algemeen zeer klein.

Van de vrouwen van 15 tot 60 jaar geeft ongeveer de helft aan in de twee weken voorafgaand aan het vraaggesprek een dergelijk geneesmiddel te hebben gebruikt. Bij de mannen in die leeftijd is dat ongeveer 35 procent. Een uitschieter vormt de categorie 15 tot 25-jarige westers allochtone vrouwen: 63 procent van hen gebruikt een niet-voorgeschreven medicijn, tegenover 51 procent van de autochtone en 46 procent van de niet-westers allochtone vrouwen van die leeftijd. Van de kinderen tot 14 jaar gebruikt ongeveer één op de drie een niet-voorgeschreven geneesmiddel.

6.9 Gebruik van voorgeschreven medicijn(en)¹⁾ naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Bron: POLS.

¹⁾ De afgelopen 14 dagen voorafgaand aan het vraaggesprek een (of meerdere) voorgeschreven medicijnen gebruikt.

In vergelijking met autochtonen gebruiken meer niet-westerse allochtonen op voorschrift van een arts één of meerdere geneesmiddelen. Vooral bij volwassenen vanaf 25 jaar is dit verschil duidelijk aanwezig. Niet-westers allochtone jongeren (15 tot 25 jaar) vormen een uitzondering: in vergelijking met hun autochtone leeftijdsgenoten gebruiken minder niet-westers allochtone jongens een voorgeschreven geneesmiddel. Bij meisjes van 15 tot 25 jaar bestaan geen verschillen.

6.2 Ziekenhuisopnamen en verpleegduur

De cijfers in deze paragraaf gaan over de ziekenhuisopnamen van personen van verschillende herkomstsgroeperingen. De gegevens over ziekenhuisopnamen

komen uit de Landelijke Medische Registratie (LMR; De Bruin, De Bruin, Gast, Kardaun, Van Sijl en Verweij, 2003).

Als eerste wordt het aantal dagopnames per 1 000 geregistreerde inwoners beschreven. Bij dagopnames (ook wel dagbehandeling of dagverpleging genoemd) gaat het om geplande zorg met een aantal uren durende verpleging in een ziekenhuis in verband met het op dezelfde dag plaatsvinden van een onderzoek of behandeling. Ten tweede presenteren we gegevens van het aantal klinische opnames (meestal langer dan een dag) per 1 000 geregistreerde inwoners. Ook zijn gegevens beschikbaar over de gemiddelde verpleegduur per klinische opname.

Het aantal ziekenhuisopnames hangt af van het geslacht en de leeftijd van een persoon. Omdat de leeftjidsverdeling van de verschillende herkomstgroeperingen niet hetzelfde is, worden per geslacht naar leeftijd gestandaardiseerde cijfers gegeven. Hierdoor kunnen herkomstgroepen beter onderling worden vergeleken. Vanwege het geringe aantal allochtonen van 60 jaar en ouder zijn hier alleen gestandaardiseerde cijfers gegeven voor personen tot de leeftijd van 60 jaar. De leeftijdsgroep 0 tot 60 jaar omvat ongeveer 60 procent van alle ziekenhuisopnamen¹⁾.

Factoren die naar verwachting een bijdrage leveren aan het ontstaan van de geconstateerde verschillen tussen herkomstgroeperingen zijn het gemiddeld aantal kinderen per vrouw, het aantal besnijdenissen, leefstijl, overgewicht (Van Lindert, Droomers en Westert, 2004) en in sommige gevallen herkomstspecifieke biologische kenmerken.

Meeste dagopnames onder Turken en Surinamers

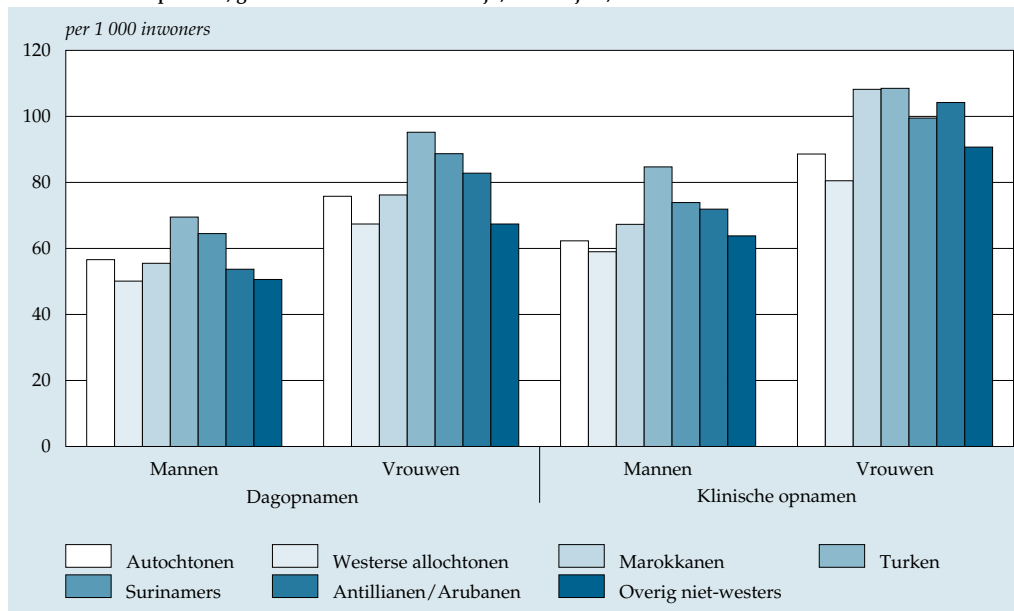
In de periode 1995–2000 steeg het aantal dagopnames in de totale bevolking van Nederland al licht van 40 naar 45 per 1 000 inwoners, maar tussen 2000 en 2005 nam dit aantal versneld toe tot 66 per 1 000 inwoners. Dit heeft onder andere te maken met het ter beschikking stellen van extra gelden door de overheid voor het verkorten van wachtlijsten in de ziekenhuiszorg.

Bij mannen is het aantal dagopnames sinds 1995 het hoogst onder Turken. De laatste jaren (2002–2005) nemen Surinaamse mannen een duidelijke tweede plaats in. De Marokkaanse, Antilliaanse en overig niet-westers allochtone mannen verschillen onderling en ook in vergelijking met autochtone en westers allochtone mannen weinig op dit punt.

¹⁾ De ongestandaardiseerde cijfers zijn te vinden in de StatLine-database op de website van het CBS (<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/default.aspx?DM=SLNL&PA=71566ned&D1=3%2c5&D2=1-2&D3=1-17&D4=0-1%2c3%2c5-9&D5=0&D6=l&HDR=T%2cG4%2cG5&STB=G1%2cG3%2cG2&VW=T>).

Bij de vrouwen zijn het in de periode 2002–2005 de Turken en Surinamers die het vaakst een dagopname hebben gehad. Onder de westers en overig niet-westers allochtone vrouwen zijn de aantallen dagopnamen zeer laag. Van 1995–2000 zijn ook Marokkaanse vrouwen relatief weinig voor een dagbehandeling opgenomen in het ziekenhuis. In 2001 is bij hen het aantal dagopnamen echter sterker toegenomen dan bij de andere herkomstgroepen, waardoor het aantal dagopnamen bij deze groep vanaf dat jaar wel hoger uitkomt dan bij de westers en overig niet-westers allochtone vrouwen.

6.10 Ziekenhuisopnamen, gestandaardiseerd naar leeftijd, 0 tot 60 jaar, 2005

Bron: Gezondheidsstatistieken.

Relatief veel klinische opnamen onder Turkse mannen

Na een langzame daling tussen 1995 en 2001, is het aantal klinische opnamen sinds 2001 weer gestegen. Dit geldt zowel voor de autochtone als de allochtone bevolking. Ook deze stijging is mede een gevolg van de in 2001 ingezette overheidsmaatregelen om de wachtlijsten in de ziekenhuiszorg te verkorten. Hierdoor is in 2005 het aantal klinische opnamen weer op ongeveer hetzelfde niveau beland als in 1995 (76 opnamen per 1 000 inwoners).

Zowel bij mannen als bij vrouwen vinden we het laagste aantal klinische opnamen onder westerse allochtonen. Dit aantal is bij mannen al sinds 1995 duidelijk het hoogst onder Turken. Surinaamse en Antilliaanse mannen bezetten de middenpositie. Het laagste aantal klinische opnamen onder niet-westerse allochtonen vinden we bij overig niet-westers allochtone mannen. Hun aantallen zijn vergelijkbaar met de aantallen bij autochtone mannen. Bij de niet-westers allochtone

vrouwen zijn tussen 1995 en 2005 de aantallen klinische opnamen hoog voor Marokkanen, Turken, Antillianen en Surinamers. Er is een consistent lager aantal opnamen bij de overig niet-westers allochtone vrouwen, al is dit aantal wel hoger dan in de groepen westers allochtone en autochtone vrouwen.

Surinamers en Antillianen het langst in het ziekenhuis

De gemiddelde verpleegduur per klinische opname is tussen 1995 en 2005 afgenomen van ongeveer 7,3 dagen naar 5,4 dagen voor mannen en naar 5,0 dagen voor vrouwen. In de periode 1995–2005 verbleven Surinamers en Antillianen het langst in het ziekenhuis (gemiddeld bijna zes dagen per klinische opname in 2005). In diezelfde periode zien we de kortste verpleegduur onder Turken, Marokkanen en autochtonen (gemiddeld iets meer dan vijf dagen per klinische opname in 2005). Dus hoewel onder Turkse mannen en Turkse en Marokkaanse vrouwen het aantal klinische opnamen hoger is dan bij autochtonen, is de verpleegduur bij deze groepen relatief kort en vergelijkbaar met de verpleegduur van autochtonen.

Vaker opname voor diabetes bij Marokkanen en Turkse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen

De redenen van ziekenhuisopnamen verschillen tussen herkomstgroeperingen. Zo is voor autochtonen het aantal opnames vanwege multiple sclerose en ziekten van het botspierstelsel en het bindweefsel het hoogst. Marokkaanse vrouwen scoren onder meer het hoogst bij opnamen vanwege zwangerschap en bevalling, onder andere door het hoge geboortecijfer. Bij alle niet-westers allochtone vrouwen (met uitzondering van de overig niet-westers allochtone vrouwen) en bij Marokkaanse mannen komen opnamen voor diabetes vaker voor. Turken laten veel opnamen zien voor ziekten van het ademhalingsstelsel (vooral behandelingen van keel- en neusamandelen), spijsverteringsstelsel (met name liesbreuken en blinde darmontstekingen bij mannen en galsteenziekte bij vrouwen) en, samen met Surinamers, ook voor ziekten van hart en vaatstelsel. Dagopnames in verband met urogenitale aandoeningen komen vaak voor bij Antilliaanse en Surinaamse vrouwen (onder andere vruchtbaarheidsproblemen), maar ook bij Turkse en Marokkaanse mannen (besnijdenissen). Antilliaanse mannen laten veel klinische opnamen zien als gevolg van ongevalletsels. Bij de overige niet-westerse allochtonen valt vooral het hoge aantal klinische opnamen op voor infectieuze en parasitaire ziekten (vooral vanwege tuberculose en malaria en bij vrouwen tevens voor HIV). Zie voor een uitgebreide beschrijving Verweij, De Bruin, De Ree en Kardaun (2004).

6.3 Doodsoorzaken

Onderzocht is of er verschillen zijn in de frequenties van doodsoorzaken tussen verschillende herkomstgroeperingen en of er een afname of toename te zien is in deze frequenties tussen de perioden 1996–2001 en 2002–2006 (Garssen en Van der Meulen, 2007). In de berekening van deze cijfers is rekening gehouden met het feit

dat alle niet-westerse herkomstgroeperingen gemiddeld jonger zijn dan autochtonen. Wanneer hiermee geen rekening zou zijn gehouden, zouden de cijfers onterecht de indruk wekken dat het sterfteniveau onder allochtonen lager is dan onder autochtonen, aangezien het aantal sterfgevallen toeneemt met leeftijd.

Staat 6.1
Sterfgevallen¹⁾ naar hoofdgroep van doodsoorzaken²⁾

		Autochtonen	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Overig niet- westers
		<i>per 100 000</i>					
<i>Mannen</i>							
Hart- en vaatziekten	1996-2001	338	373	178 -	450 +	365	284
	2002-2006	268	271	177 -	340	319	229
Kanker	1996-2001	299	224 -	147 -	207 -	269	194 -
	2002-2006	272	195 -	151 -	192 -	212	171 -
Endocriene, voedings- en stofwisselingsziekten	1996-2001	22	45	38	79 +	46	27
	2002-2006	22	41	36	75 +	55	28
Infectieuze en parasitaire ziekten	1996-2001	10	14	14	35	40	38
	2002-2006	10	13	9	22	18	21
<i>Vrouwen</i>							
Hart- en vaatziekten	1996-2001	346	337	297	441	424	347
	2002-2006	293	271	238	366	319	259
Kanker	1996-2001	236	113 -	102 -	156 -	185	163 -
	2002-2006	232	120 -	122 -	160 -	175	138 -
Endocriene, voedings- en stofwisselingsziekten	1996-2001	36	68	65	118 +	100	49
	2002-2006	33	60	59	99 +	86	46
Infectieuze en parasitaire ziekten	1996-2001	10	19	19	20	37	36
	2002-2006	12	13	13	26	27	24

Bron: Bevolkingsstatistieken.

¹⁾ Indirect gestandaardiseerd naar leeftijd.

²⁾ De vetgedrukte waarden wijken significant af van de waarden voor autochtonen:

+ = significant hoger

- = significant lager

Relatief weinig Marokkanen sterven aan hart- en vaatziekten

Hart- en vaatziekten vormen nog steeds de belangrijkste doodsoorzaak in Nederland. Echter, dit sterfterisico is de laatste jaren flink gedaald, zowel onder autochtonen als onder allochtonen, onder andere door betere diagnostiek, medicatie en chirurgische behandelingen. Het verschil met de tweede doodsoorzaak (kanker) is nog maar klein. Als gevolg van de dalende sterfterisico's, zijn de verschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen afgenomen.

De sterfte als gevolg van hart- en vaatziekten is onder Marokkaanse mannen erg

laag. Hoewel de verschillen met de andere bevolkingsgroepen duidelijk minder groot zijn, hebben ook de Marokkaanse vrouwen het laagste risico om te overlijden aan dergelijke ziekten. Een mogelijke oorzaak is hun mediterraan voedingspatroon, waarin koolhydraten en onverzadigde vetzuren overheersen (Brussaard, Van Erp-Baart, Westenbrink, Hulshof en Den Breeijen, 1997; Huiskamp, Vis, Swart en Voorham, 2000; Merens, Tesser en Van Dugteren, 1999). Overigens is het verschil tussen mannen en vrouwen in aantal sterfgevallen door hart- en vaatziekten het grootst onder Marokkanen (meer sterfgevallen onder Marokkaanse vrouwen), zowel in de periode 1996–2001 en 2002–2006.

Surinamers, zowel mannen als vrouwen, vormen de bevolkingsgroep met de grootste kans om te overlijden aan hart- en vaatziekten. Wel is onder de mannen uit deze groep, overigens op de voet gevolgd door de Turkse mannen, de daling in het aantal sterfgevallen tussen 1996–2001 en 2002–2006 het grootst in vergelijking met de andere bevolkingsgroepen. Bij de vrouwen is de daling het grootst bij de Surinamers en Antillianen.

Minder sterfte door kanker onder niet-westerse allochtonen dan onder autochtonen

Kanker is in de meeste bevolkingsgroepen na hart- en vaatziekten de meest voorkomende doodsoorzaak. Onder autochtone mannen is het zelfs de vaakst voorkomende oorzaak van overlijden. Zowel voor de periode 1996–2001 als voor de periode 2002–2006, werd een, ten opzichte van autochtonen, significant lagere sterfte door kanker gevonden onder alle niet-westerse herkomstgroepen (zowel onder mannen als onder vrouwen), met uitzondering van de Antillianen. Zowel onder autochtone mannen als onder de meeste niet-westers allochtone mannen daalde de sterfte door kanker de afgelopen 10 jaar. De sterkste daling werd waargenomen onder Antilliaanse mannen. De kankersterfte onder Marokkaanse mannen steeg juist licht, maar zij bleven wel de groep met het laagste sterftcijfer als gevolg van kanker. Bij vrouwen werd alleen een daling in sterfte door kanker gevonden onder autochtonen, Antillianen en overige niet-westerse allochtonen. Bij de Turkse, Surinaamse en vooral de Marokkaanse vrouwen daarentegen, was een stijging in de sterfte door kanker te zien tussen 1996–2001 en 2002–2006, hoewel de kankersterfte van deze groepen nog steeds zeer gunstig is in vergelijking met autochtone vrouwen.

Voor informatie over de verdeling van het aantal sterfgevallen door hart- en vaatziekten naar type aandoening en de verdeling van het aantal sterfgevallen door kanker naar type kanker verwijzen we naar Garssen en Van der Meulen (2007).

Relatief veel sterfte door diabetes onder Surinamers

Zowel in de periode 1996–2001 als 2002–2006, vormden Surinaamse mannen en vrouwen opvallende uitschieters met betrekking tot het risico te overlijden door endocriene, voedings- en stofwisselingsziekten, een categorie die voor circa

80 procent diabetes betreft. Al op relatief jonge leeftijd komt diabetes type 2 in deze groepen veel vaker voor dan onder autochtonen, en deze situatie is, getuige ziektegegevens, niet van recente datum (Middelkoop, 1996). Surinamers van middelbare leeftijd sterven drie à vier keer zo vaak door diabetes als autochtonen.

Volgens Brussaard, Van Erp-Baart, Brants, Hulshof en Lowik (2001) spelen genetische factoren een rol. De ziekte begint hierdoor op jongere leeftijd en heeft vaker ernstige complicaties. Merens et al. (1999) menen echter dat de oorzaak moet worden gezocht in de minder gunstige voedingsgewoonten van Surinamers (hoge consumptie van suiker en verzadigd vet). Deze stelling lijkt weer te worden tegengesproken door Van Leest, Van Dis en Verschuren (2002), die rapporteren dat Surinaamse mannen minder verzadigde vetzuren consumeren dan autochtone mannen. Overigens komt diabetes als doodsoorzaak ook onder Antillianen, Turken en Marokkanen van beide geslachten vaker voor dan onder autochtonen.

Risico op sterfte door infectieuze en parasitaire ziekten voor niet-westerse allochtonen en autochtonen even groot

Autochtonen en niet-westerse allochtonen in Nederland verschillen niet significant in hun risico te sterven door infectieuze en parasitaire ziekten (zoals tuberculose en HIV). De verschillen tussen deze groepen zijn in het afgelopen decennium afgenomen. De laatste jaren (2002–2006) komt deze doodsoorzaak onder Turken en Marokkanen ongeveer evenveel voor als onder autochtonen. In vergelijking met autochtonen overlijden meer Surinamers, Antillianen en overige niet-westerse allochtonen aan deze ziekten, maar dit verschil is niet significant.

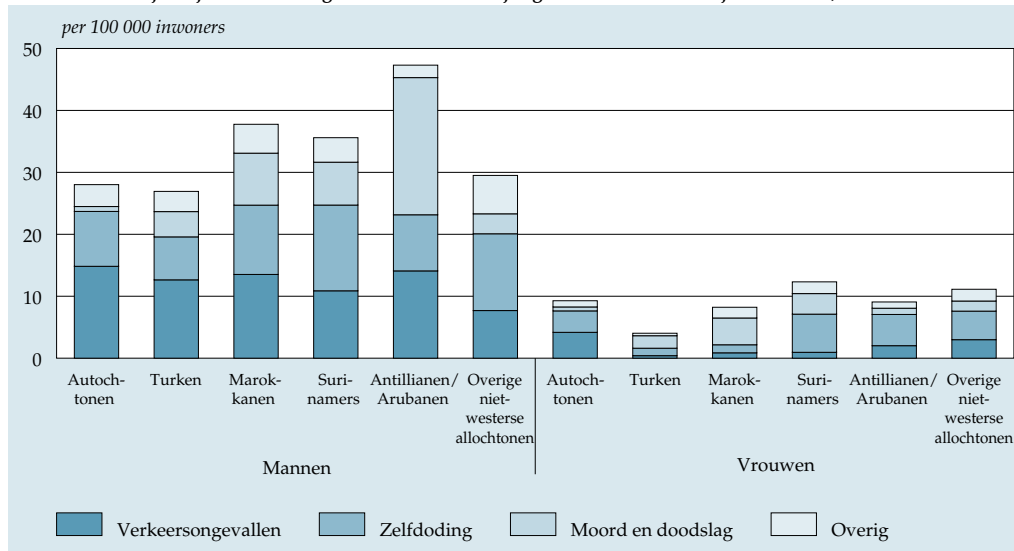
Relatief meer niet-westers allochtone jongeren sterven door niet-natuurlijke doodsoorzaak

Door de veel hogere frequentie van natuurlijke doodsoorzaken speelt de niet-natuurlijke sterfte onder ouderen een verhoudingsgewijs geringe rol. Voor jongeren geldt dit niet. Daarom beschrijven we hier alleen de gegevens voor de 15 tot 30-jarigen. In deze leeftijdsgroep heeft een aanzienlijk deel van de sterfte een niet-natuurlijk karakter en zijn er grote verschillen tussen mannen en vrouwen en tussen herkomstgroepen.

Het relatieve aantal overledenen als gevolg van een niet-natuurlijke oorzaak (per 100 duizend personen van de betreffende bevolkingsgroep) is met name onder jonge mannen hoger onder niet-westerse allochtonen dan onder autochtonen. Een uitzondering vormen de Turkse jonge mannen. Onder vrouwen zijn de verschillen minder groot. Per 100 duizend van de betreffende bevolking komen in vergelijking met autochtonen iets minder Turkse jonge vrouwen en iets meer Surinaamse jonge vrouwen om het leven door een niet-natuurlijke oorzaak.

Zelfmoord komt vaker voor onder Surinaamse, Marokkaanse en overig niet-westers allochtone jonge mannen (Garssen, Hoogenboezem en Kerkhof, 2006, 2007). Onder jonge Turkse mannen is het aandeel van zelfdoding sinds 1996

6.11 Gemiddeld jaarlijks aantal sterfgevallen onder 15-29-jarigen door niet-natuurlijke oorzaken, 2002/2006

Bron: Bevolkingsstatistieken; Garssen en Van der Meulen (2007).

teruggelopen. In 1996–2001 was dit aandeel nog significant groter dan onder autochtonen, maar hiervan was in 2002–2006 geen sprake meer. Ook onder jonge Surinaamse vrouwen is het aantal zelfdodingen hoog (zie ook Reelick, Wierdsma en Van Dijk, 2006).

De hogere niet-natuurlijke sterfte onder (vooral jonge) Antilliaanse mannen is volledig toe te schrijven aan een hogere frequentie van moord en doodslag. Het gaat daarbij vaak om moorden in de criminele sfeer (Nieuwbeerta en Leistra, 2007). In minder sterke mate geldt dit ook voor Marokkaanse en Surinaamse mannen. Verkeersongevallen komen bij jonge niet-westerse allochtonen niet vaker voor dan bij autochtonen. Wel zijn er zeer grote verschillen tussen de seksen. Onder autochtonen overlijden ruim drie keer zoveel mannen als vrouwen als gevolg van een verkeersongeval. Bij niet-westers allochtonen lijkt het verschil in sterfte in het verkeer tussen mannen en vrouwen in de leeftijdscategorie 15 tot 30 jaar nog groter te zijn dan bij autochtonen. Door de kleine absolute aantallen is dit geobserveerde verschil tussen de herkomstgroepen echter niet significant.

6.4 Onverzekerden

Sinds 1 januari 2006 is in principe elke Nederlandse ingezetene verplicht zich te verzekeren in het kader van de Zorgverzekeringswet (Zvw). Iemand die op de peildatum in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) staat ingeschreven en

verzekeringplichtig is volgens de Zorgverzekeringswet, maar geen zorgverzekering heeft afgesloten zoals in die wet bedoeld, wordt geteld als onverzekerde. Een aantal groepen is vrijgesteld van deze verplichting. Er zijn bijvoorbeeld personen die op grond van hun geloofs- of levensovertuiging onoverkomelijke bezwaren hebben tegen het afsluiten van verzekeringen (gemoedsbezwaarden). Ook zijn er groepen die op een andere manier verzekerd zijn, zoals onder andere asielzoekers, militairen in actieve dienst en buitenlandse studenten die uitsluitend om studieredenen in Nederland wonen. Deze groepen, en ook mensen die niet in de GBA staan ingeschreven zoals illegalen, worden niet meegeteld bij de onverzekerden.

Op 1 mei 2007 waren er ongeveer 231 duizend inwoners van Nederland niet verzekerd tegen ziektekosten. Dit is 1,4 procent van de bevolking. Een jaar eerder waren 241 duizend mensen onverzekerd (1,5 procent). Het percentage onverzekerden is het laagst onder autochtonen (0,8 procent). Allochtonen zijn vaker onverzekerd: 3,8 procent van hen is op 1 mei 2007 onverzekerd. Het hoogste percentage vinden we in de groep overige niet-westerse allochtonen (6,1 procent). Het relatief hoge percentage onverzekerden onder westerse allochtonen, kan mogelijk deels verklaard worden door het feit dat een deel van hen verzekerd is tegen ziektekosten in het land van herkomst (bijvoorbeeld door middel van een polis met 'werelddekking'). Ook al zijn ze dus mogelijk wel verzekerd tegen ziektekosten, ze worden hier toch meegeteld als onverzekerden omdat ze verplicht zijn een Nederlandse ziektekostenverzekering af te sluiten en dat niet hebben gedaan.

Vooraf onder 18 tot 35-jarige allochtonen zijn de percentages onverzekerden hoog²⁾: op 1 mei 2007 is in deze leeftijdscategorie ongeveer één op de tien Antillianen, westerse allochtonen en overige niet-westerse allochtonen niet verzekerd tegen ziektekosten, tegenover ongeveer één op de veertig Marokkanen, Turken en Surinamers en één op de honderd autochtonen.

Het aantal onverzekerden is tussen mei 2006 en mei 2007 het sterkst gedaald onder allochtonen, met ruim 11 duizend personen. In de verschillende niet-westerse bevolkingsgroepen is het percentage onverzekerden gedaald met 0,5–1,0 procentpunt. Echter, onder Antillianen is het percentage met gemiddeld 1,2 procentpunt gestegen tot 4,2 procent. Onder 18 tot 35-jarige Antillianen/Arubanen was de stijging nog groter. Het aandeel onverzekerden nam in deze categorie met 3,7 procentpunten toe tot 9 procent.

²⁾ Het aantal en het percentage onverzekerden per geslacht en leeftijdsgroep zijn te vinden in de StatLine-database op de website van het CBS (<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71432NED&D1=a&D2=a&D3=a&D4=a&D5=a&HDR=T&STB=G1,G2,G3,G4&VW=T>).

Staat 6.2
Onverzekerden tegen ziektekosten

	1 mei 2006		1 mei 2007	
	× 1 000	%	× 1 000	%
Totaal	241,2	1,5	231,5	1,4
Autochtonen	109,7	0,8	111,1	0,8
Allochtonen	131,5	4,2	120,4	3,8
w.v.				
Marokkanen	7,8	2,4	4,8	1,4
Turken	7,5	2,0	5,7	1,5
Surinamers	7,5	2,3	5,9	1,8
Antillianen/Arubanen	3,9	3,0	5,5	4,2
overig niet-westers	38,9	6,8	35,5	6,1
Westerse allochtonen	65,8	4,6	63,0	4,4

Bron: Gezondheidsstatistieken.

6.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat het met name niet-westerse allochtonen op een groot aantal gezondheidsgerelateerde gebieden minder goed vergaat dan westerse allochtonen en autochtonen. Gemiddeld voelen ze zich minder gezond, zowel lichamelijk als geestelijk gezien. Het aandeel niet-westerse allochtonen met overgewicht, onvoldoende beweging en minimaal een keer per jaar contact met de huisarts is groter dan onder autochtonen. Verder worden in vergelijking met autochtonen meer niet-westerse allochtonen opgenomen in een ziekenhuis. Ook is het percentage mensen dat niet verzekerd is tegen ziektekosten hoger onder bepaalde groepen allochtonen, met name onder westerse allochtonen, Antillianen en overige niet-westerse allochtonen. Positief is dat er duidelijk minder sterfte door kanker is onder niet-westerse allochtonen dan onder autochtonen, dat er opvallend weinig Marokkanen sterven aan hart- en vaatziekten en dat er beduidend minder alcoholgebruik is onder niet-westerse allochtonen.

Gebleken is dat het aandeel ziekenhuisopnamen en contacten met huisarts, specialist, fysiotherapeut en consultatiebureau bij veel niet-westers allochtone bevolkingsgroepen ongeveer even hoog of hoger is dan bij autochtonen. Dat lijkt erop te wijzen dat niet-westerse allochtonen even gemakkelijk toegang hebben tot en daadwerkelijk gebruik maken van de beschikbare zorgvoorzieningen. Van onbekendheid met deze voorzieningen lijkt geen sprake te zijn.

We hebben niet onderzocht in welke mate de gevonden verschillen tussen herkomstgroepen bij de verschillende gezondheidsaspecten blijven bestaan, wanneer rekening wordt gehouden met sociaaleconomische kenmerken, opleidingsniveau

en de gezondheid van mensen uit verschillende herkomstgroepen. Laatstgenoemde factor kan met name bij zorggebruik (zoals huisartsbezoek, medicijngebruik en ziekenhuisopnamen) een rol spelen. Om dit te onderzoeken zijn extra multivariate analyses noodzakelijk. Daarnaast is het wenselijk om te bekijken in welke mate de tweede generatie allochtonen verschilt van de eerste generatie op het gebied van ervaren gezondheid, leefstijl, gebruik van medische voorzieningen, doodsoorzaken en verzekering tegen ziektekosten. Wanneer tweedegeneratieallochtonen meer op autochtonen lijken dan eerstegeneratieallochtonen duidt dit mogelijk op een verbeterde integratie.

Literatuur

Bruin, A. de, E.I. de Bruin, A. Gast, J.W.P.F. Kardaun, M. van Sijl en G.C.G. Verweij (2003). *Koppeling van LMR- en GBA-gegevens: Methode, resultaten en kwaliteitsonderzoek*. Heerlen/Voorburg: CBS.

Brussaard, J.H., M.A. van Erp-Baart, H.A. Brants, K.F. Hulshof en M.R. Lowik (2001). Nutrition and health among migrants in the Netherlands. *Public Health and Nutrition*, 4(2B), 659–664.

Brussaard, J.H., A.M.J. van Erp-Baart, S. Westenbrink, K.F.A.M. Hulshof en J.H. den Breeijen (1997). *De voeding van allochtone bevolkingsgroepen. Deel 1. Pilotstudie naar voedselconsumptie bij volwassen Marokkaanse vrouwen*. TNO-rapport V97.453. Zeist: TNO.

Dagevos, J. en H. Dagevos (2008). Minderheden meer gewicht: *Over overgewicht bij Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen en het belang van integratiefactoren*. Den Haag: SCP.

Frenken, F. (2007). Vertraging in lengtegroei en gewichtstoename. *Bevolkingstrends*, 55(4), 92–100.

Garssen, M.J., J. Hoogenboezem en A.J.F.M. Kerkhof (2006). Zelfdoding onder migrantengroepen en autochtonen in Nederland. *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 150(39), 2143–2149.

Garssen, M.J., J. Hoogenboezem en A.J.F.M. Kerkhof (2007). Zelfdoding onder Nederlandse Surinamers naar etniciteit. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 49(6), 373–381.

Garssen, M.J. en A. van der Meulen (2007). Overlijdensrisico's naar herkomstgroep: daling en afnemende verschillen. *Bevolkingstrends*, 55(4), 56–72.

Herten, M. van, en F. Otten (2007). Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland. *Bevolkingstrends*, 55(3), 48–53.

Huiskamp, N., H. Vis, W. Swart en T. Voorham (2000). *Gezondheid in kaart. Allochtonen. Gezondheidsproblemen en preventiemogelijkheden in kaart gebracht*. GGD Rotterdam en omstreken.

Leest, L.A.T.M. van, S.J. van Dis en W.M.M. Verschuren (2002). *Hart- en vaatziekten bij allochtonen in Nederland. Een cijfermatige verkenning naar leefstijl- en risicofactoren, ziekte en sterfte*. Nederlandse Hartstichting/RIVM, rapport 261858006/2002. Bilthoven: RIVM,

Lindert, H. van, M. Droomers en G.P. Westert (2004). *Tweede Nationale Studie naar ziekten en verrichtingen in de huisartsenpraktijk. Een kwestie van verschil: Verschillen in zelfgerapporteerde leefstijl, gezondheid en zorggebruik*. Utrecht: Nivel / Bilthoven: RIVM.

Lindert, H. van, R. Friele en H. Sixma (2000). *Wat vinden migranten belangrijk in de huisartsenzorg? De verlanglijst van migranten*. Utrecht: Nivel.

Merens, A., P. Tesser en F. van Dugteren (1999). Ouderen uit de minderheden. In: Klerk, M.M.Y. de, en J.M. Timmermans (red.) *Rapportage Ouderen 1998*. Den Haag: SCP.

Middelkoop, B.J.C. (1996). Suikerziekte onder Hindoestaanse Surinamers. Verontrustende ziekte- en sterftegegevens. *Epidemiologisch Bulletin*, 31(2), 5–11.

Nieuwbeerta, P. en G. Leistra (2007). *Dodelijk geweld. Moord en doodslag in Nederland*. Amsterdam: Balans.

Reelick, F., A. Wierdsma en A. van Dijk (2006). Psychische problematiek en zorggebruik van Surinaamse Nederlanders. *Tijdschrift voor Sociale Gezondheidszorg*, 84(4), 209–214.

Uniken Venema, H.P., H.F.L. Garretsen en P.J. van der Maas (1995). Health of migrants and migrant health policy, the Netherlands as an example. *Social Science & Medicine*, 41(6), 809–818.

Verweij, G., A. de Bruin, J. de Ree en J. Kardaun (2004). Ziekenhuisopnamen naar herkomstgroepering en diagnose, 1995–2001. *Bevolkingstrends*, 52(3), 97–121.

Weide, M. (1998). *Gezondheidszorg in de multiculturele samenleving: Een overzicht van onderzoek naar de toegankelijkheid en kwaliteit van zorg voor migranten*. Paper Onderzoeksprogramma Cultuur en Gezondheid. Den Haag: NWO/Zon.

Weide, M.G. en M. Foets (1998). Contacten van migranten in de Nederlandse huisartsenpraktijk. *Huisarts en Wetenschap*, 41(4), 179–183.

Figuren en tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite

Figuur B 6.1 Aantal contacten met de huisarts per persoon met minstens één keer contact naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Figuur B 6.2 Tandartsbezoek naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Figuur B 6.3 Bezoek aan fysiotherapeut naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Figuur B 6.4 Bezoek aan specialist naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Figuur B 6.5 Gebruik van niet-voorgeschreven geneesmiddel(len) naar leeftijd en geslacht, 2004/2007

Tabel B 6.1 Dagopnamen, gestandaardiseerd naar leeftijd, 0 tot 60 jaar

Tabel B 6.2 Klinische opnamen, gestandaardiseerd naar leeftijd, 0 tot 60 jaar

7. *Gescheiden werelden in wonen, werken en leren?*

Momenteel is een op de negen inwoners van Nederland een niet-westerse allochtoon (zie hoofdstuk 2). Volgens de regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2007–2025 van CBS/PBL zal het aandeel niet-westerse allochtonen in ons land oplopen van 11 procent in 2008 tot bijna 13 procent in 2025. Dit aandeel is het grootst in de vier grote steden. Een groot deel van de niet-westerse allochtonen woont in zogenaamde ‘hooggeconcentreerde wijken’ of ‘concentratiewijken’. Dit is een van de belangrijkste uitingsvormen van segregatie. Volgens de RMO (2005) kunnen deze wijken een hindernis vormen voor de integratie van allochtonen in de samenleving doordat in concentratiewijken weinig contacten tussen allochtonen en autochtonen bestaan, en de contacten de afgelopen jaren zelfs afgenomen zijn. Anderen beweren juist dat deze wijken in sommige opzichten gunstig kunnen zijn voor de emancipatie van allochtonen, bijvoorbeeld via het draagvlak dat er zo ontstaat voor etnische ondernemingen, en bijdragen aan de diversiteit in de steden (Rath, 2007).

Het begrip segregatie wordt tot nu toe vooral gebruikt in de discussie over wonen in concentratiewijken (Van der Laan-Bouma Doff, 2005; Gijsberts en Dagevos, 2005). Vanuit het overheidsbeleid is er veel aandacht voor segregatie, integratie en de rol die wijken daarin spelen. In het debat rond dit beleid wijzen met name wetenschappers er op dat een klassiek herstructureringsbeleid gericht op het verspreiden en verdunnen van de problemen (en daarmee impliciet vaak het tegengaan van concentratie) in deze achterstandswijken niet werkt; slopen en nieuwbouw zou slechts leiden tot het verplaatsen van de problemen, het zogeheten ‘waterbedeffect’ (Slob, Bolt en Van Kempen, 2008). Beleidsmakers en politici stellen echter dat de wijkaanpak veel meer is dan ‘stenen stapelen’, dat er ook stevig wordt geïnvesteerd in de mensen die in die wijken wonen. Wat echter tot op heden niet duidelijk is, is in hoeverre het wonen in een concentratiewijk ook samengaat met gesegregeerd ondernemen van andere relevante activiteiten. Met andere woorden: is er sprake van stapeling van de positieve en/of negatieve effecten van segregatie op integratie, of moeten woonconcentratie en concentratie bij andere activiteiten als verschillende problemen en/of kansen gezien worden?

In dit hoofdstuk bekijken we daarom of niet-westerse allochtonen (westerse allochtonen laten wij hier buiten beschouwing) die in een concentratiewijk wonen ook bij andere activiteiten in een hooggeconcentreerde omgeving verblijven. We concentreren ons daarbij op leren en werken, omdat deze activiteiten door de grote tijdsbesteding en door hun min of meer verplichte karakter (zie bijvoorbeeld Van den Broek en Keuzenkamp 2008) bij uitstek ontmoetingsmogelijkheden tussen

allochtonen en autochtonen bieden die kunnen bijdragen aan de integratie van allochtonen. Voordat wij inzoomen op deze activiteiten geven we in dit hoofdstuk eerst meer achtergrond over het voorkomen van concentratiewijken en de huisvestingssituatie van allochtonen en autochtonen.

7.1 Ruimtelijke verdeling van niet-westerse allochtonen

Toename aantal concentratiewijken

Eerst wordt een beeld geschetst van de ruimtelijke verdeling van niet-westerse allochtonen in Nederland (staat 7.1 en figuur 7.1). Het aantal concentratiewijken (minimaal 25 procent niet-westers allochtone inwoners) is de afgelopen jaren toegenomen. In 2000 was ruim 3 procent van alle 3 950 postcodegebieden met minimaal 10 inwoners in Nederland een concentratiewijk. Bij krap 1 procent van de 'bewoonde' wijken was zelfs meer dan de helft van alle bewoners van de wijk een niet-westerse allochtoon. In 2007 is het aandeel concentratiewijken opgelopen tot ruim 5 procent van de 4 002 postcodegebieden met minimaal 10 inwoners. Het aantal wijken waar meer dan de helft van de bewoners bestaat uit niet-westerse allochtonen steeg naar ruim 1 procent.

In dit hoofdstuk gebruiken wij enkele begrippen die op sommige punten afwijken van bijvoorbeeld de CBS-definities. Allereerst worden wijken gedefinieerd als vierposities postcodegebieden (PC4). Wij spreken van laaggeconcentreerde wijken als het aandeel niet-westerse allochtonen kleiner is dan 10 procent van het aantal inwoners. Dit komt globaal overeen met het aandeel niet-westerse allochtonen in heel Nederland. In gemengde wijken is het aandeel niet-westerse allochtonen 10 tot 25 procent. Wij spreken van hooggeconcentreerde wijken ofwel concentratiewijken als dat aandeel minimaal 25 procent bedraagt. Voor school- en bedrijfsvestigingen gebruiken wij dezelfde klassenindeling. Een laaggeconcentreerde bedrijfsvestiging kent bijvoorbeeld minder dan 10 procent allochtone werknemers. In de analyses voor werken en leren in de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht), waar gemiddeld één op de drie bewoners een niet-westerse allochtone achtergrond heeft, worden hooggeconcentreerde wijken verder uitgesplitst naar aandelen niet-westerse allochtonen van 25 tot 50 procent, van 50 tot 75 procent en minimaal 75 procent.

Veel hooggeconcentreerde wijken in vier grote steden

In de periode tussen 2000 en 2007 daalde in 16 procent van de bewoonde wijken uit 2000 het aandeel niet-westerse allochtonen en in 18 procent bleef het aandeel onveranderd. Dit laatste gebeurde vooral in postcodegebieden met weinig inwoners

Staat 7.1
Overgangsmatrix aandeel niet-westerse allochtonen in woonwijk

	Wijken 2007					Overig ¹⁾	Totaal
	<10%	10 tot 25%	25 tot 50%	50 tot 75%	≥75%		
<i>Wijken 2000</i>							
Totaal	3 306	483	166	40	7	26	4 028
<10%	3 262	168	4	0	0	1	3 435
10 tot 25%	11	299	68	0	0	0	378
25 tot 50%	2	2	86	18	0	0	108
50 tot 75%	0	1	0	20	1	0	22
≥75%	0	0	0	1	6	0	7
Overig ¹⁾	31	13	8	1	0	25	78

Bron: Combimonitor 2008, gebaseerd op CBS bevolkingsstatistiek 2000, 2007; bewerking PBL.

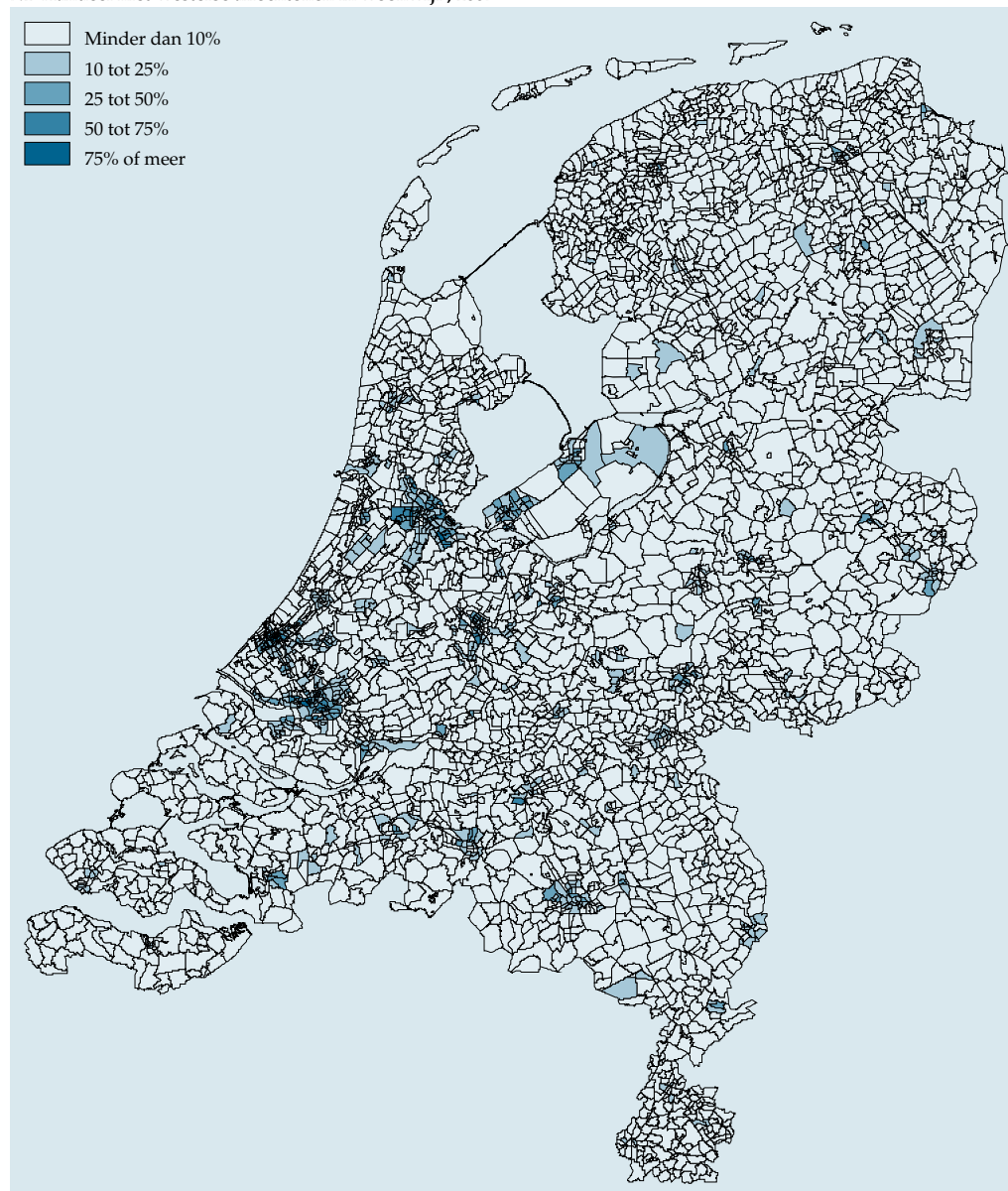
¹⁾ Wijken waarvoor geen gegevens beschikbaar zijn, waar minder dan 10 inwoners wonen en/of nieuwe wijken in 2007 ten opzichte van 2000.

en veelal ook een laag aandeel niet-westerse allochtonen. In de overige 66 procent van de wijken nam het aandeel niet-westerse allochtonen van 2000 tot 2007 toe. In 276 wijken is sprake geweest van een verandering in de grootteklasse van het aandeel niet-westerse allochtonen (zie tabel 7.1). Dat is ongeveer 7 procent van het totale aantal in 2000 en 2007 bestaande en bewoonde wijken. Merendeels (168 wijken) zijn het wijken die transformeren van laaggeconcentreerde wijken in 2000 naar gemengde wijken in 2007. Eveneens kent een aanzienlijk aantal wijken (68) een overgang van gemengde wijken naar hooggeconcentreerde wijken. Nog eens 18 hooggeconcentreerde wijken veranderen in wijken waar meer dan de helft van de inwoners een niet-westerse allochtoon is. Veel van laatstgenoemde wijken liggen in de vier grote steden. Het aantal wijken waar meer dan driekwart van de bewoners bestaat uit niet-westerse allochtonen bleef gelijk.

7.2 *Huisvestingspositie van werknemers en zelfstandigen*

De woonsituatie wordt in dit hoofdstuk beschreven aan de hand van twee indicatoren, te weten de eigendomsverhouding en de WOZ-waarden. In het vorige Jaarrapport Integratie is aan de hand van gegevens uit het WoonOnderzoek Nederland (WoON) 2006 de woonsituatie van alle autochtonen en allochtonen reeds uitvoerig aan bod gekomen (Kullberg, 2007). Ten opzichte van de daar beschreven uitkomsten zijn sindsdien geen actuelere (survey)gegevens beschikbaar gekomen. Wij presenteren hier integrale huisvestingsgegevens uit 2005 voor twee groepen waarop wij later in dit hoofdstuk ingaan (werknemers en zelfstandigen) en zoomen daarbij in op verschillen tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen.

7.1 Aandeel niet-westerse allochtonen in woonwijk, 2007

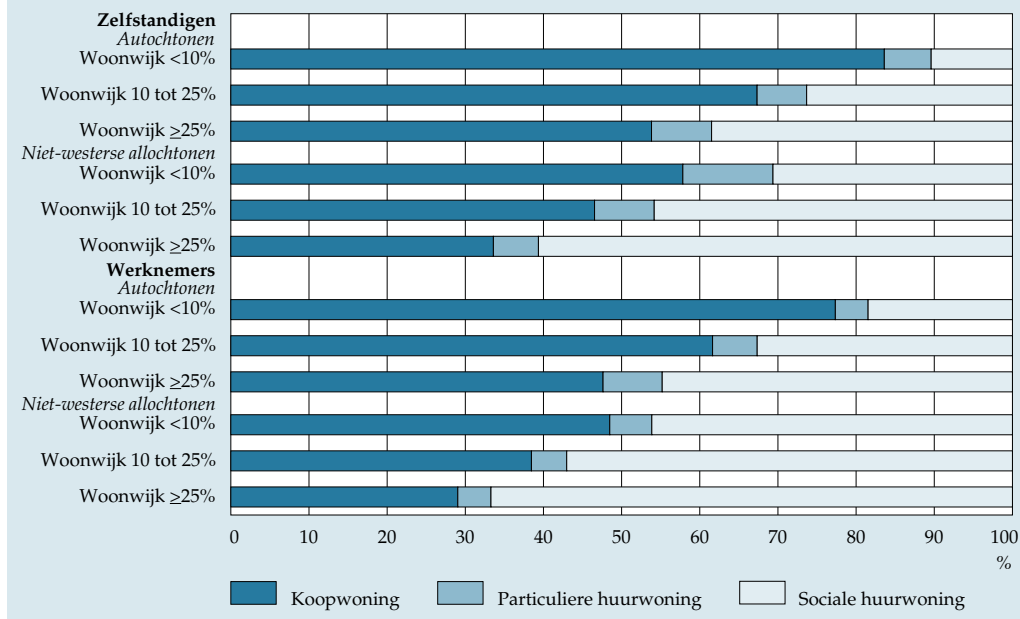
Bron: Combimonitor 2008, gebaseerd op CBS bevolkingsstatistiek, 2007; bewerking PBL.

Niet-westerse allochtonen vaker in een sociale huurwoning

Zelfstandige ondernemers hebben relatief vaker een koopwoning dan werknemers. Niet-westerse allochtonen beschikken beduidend minder vaak over een koopwoning dan autochtonen. Dit geldt zowel voor zelfstandige ondernemers als voor werknemers. Terwijl van de niet-westers allochtone werknemers 37 procent een koopwoning heeft (figuur 7.2), ligt dit aandeel bij autochtone werknemers op

73 procent. Niet-westerse allochtonen wonen relatief meer in een sociale huurwoning. Wel hebben niet-westerse allochtonen van de tweede generatie vaker een koopwoning dan niet-westerse allochtonen van de eerste generatie.

7.2 Eigenwoningbezit onder werknemers en zelfstandigen naar aandeel niet-westerse allochtonen in de woonwijk, 2005

Bron: SSB, WO 2005, GBA, CBS Bevolkingsstatistiek; bewerking PBL.

In laaggeconcentreerde wijken vaker een eigen woning

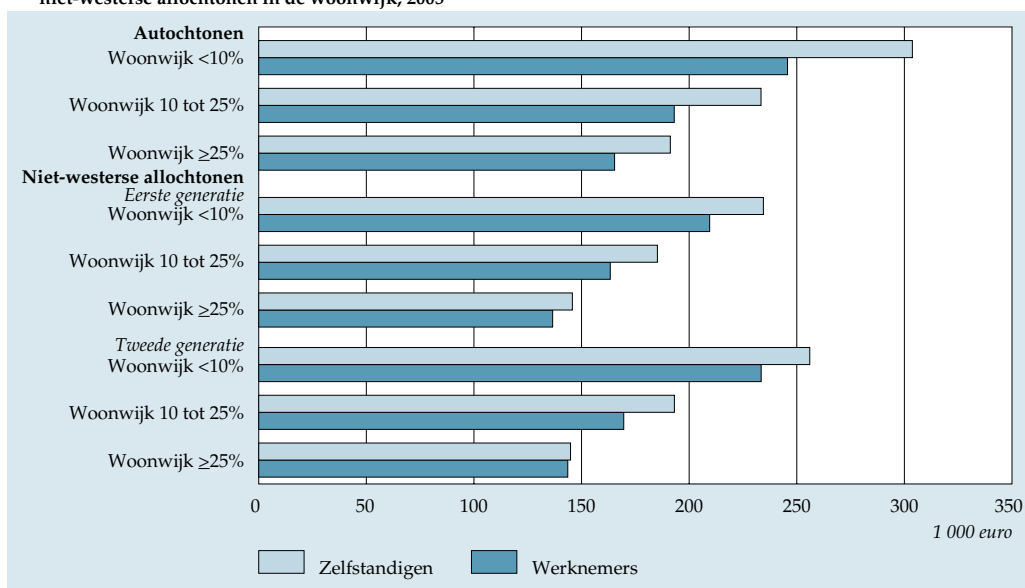
Werknemers en zelfstandige ondernemers uit laaggeconcentreerde wijken hebben beduidend vaker een koopwoning tot hun beschikking dan die uit hooggeconcentreerde wijken. Zo heeft van de werknemers uit laaggeconcentreerde wijken 76 procent een koopwoning tegenover slechts 40 procent van de werknemers uit hooggeconcentreerde wijken. Deze verschillen tussen laag- en hooggeconcentreerde wijken zijn eveneens zichtbaar bij niet-westerse allochtonen. Het aandeel eigenwoningbezit van niet-westers allochtonen blijft ook in hooggeconcentreerde wijken beduidend achter bij dat van autochtone wijkgenoten. Bij zelfstandige ondernemers heeft 34 procent van de niet-westerse allochtonen uit hooggeconcentreerde wijken een eigen koopwoning. Ter vergelijking: bij autochtone zelfstandigen uit hooggeconcentreerde wijken ligt dit aandeel nog altijd op 54 procent.

WOZ-waarde niet-westerse allochtonen onder landelijk gemiddelde

De waarde van de woning, zoals geschat ten behoeve van de Wet Onroerende Zaakbelasting, ofwel kortweg WOZ-waarde, is bij woningen van zelfstandige ondernemers gemiddeld hoger dan bij werknemers (figuur 7.3). De woningen van niet-westers allochtone werknemers en zelfstandigen kennen een lagere gemiddelde

WOZ-waarde dan die van autochtone werknemers en zelfstandigen. De gemiddelde WOZ-waarde van de woningen van niet-westerse allochtonen ligt onder het landelijk gemiddelde van circa 200 duizend euro. Bij niet-westers allochtone zelfstandigen bedraagt de gemiddelde WOZ-waarde zo'n 190 duizend euro, terwijl dit bij werknemers nog geen 168 duizend euro is. Niet-westerse allochtonen van de tweede generatie hebben de beschikking over woningen met een hogere gemiddelde WOZ-waarde dan niet-westerse allochtonen van de eerste generatie.

7.3 Gemiddelde WOZ-waarde van woningen van werknemers en zelfstandigen naar generatie en aandeel niet-westerse allochtonen in de woonwijk, 2005

Bron: SSB, WO 2005, GBA, CBS Bevolkingsstatistiek; bewerking PBL.

Hooggeconcentreerde wijken lagere WOZ-waarde

Evenals bij de eigendomsverhouding blijkt ook de mate van concentratie van niet-westerse allochtonen in de woonwijk samen te hangen met de hoogte van de WOZ-waarde. Voor zowel niet-westerse allochtonen als voor autochtonen geldt dat een lagere concentratie van niet-westerse allochtonen in de woonwijk gepaard gaat met een hogere WOZ-waarde. Dit geldt zowel voor werknemers als voor zelfstandige ondernemers.

7.3 Concentratie van niet-westerse allochtonen in het voortgezet onderwijs

Zoals gezegd gaat dit hoofdstuk vooral over concentratie van niet-westerse allochtonen op de school- en werkvloer en de samenhang daarvan met woon-

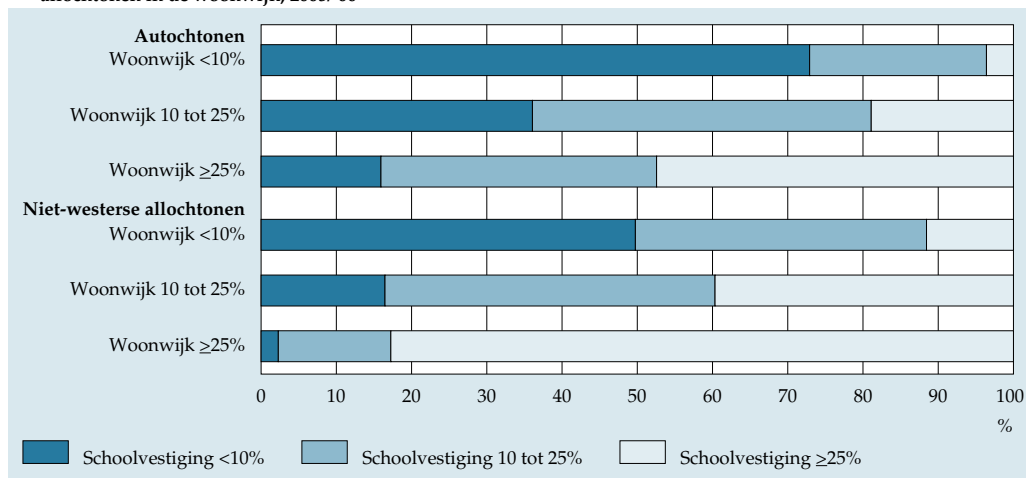
concentratie. In deze paragraaf gaan we in op de concentraties op de schoolvloer in het voortgezet onderwijs. Uit CBS-statistieken blijkt dat in 2005 van de niet-westerse allochtonen 35 procent kind is en/of onderwijs volgt, zonder daarbij inkomsten te hebben uit werk of uitkeringen (StatLine, 2008a). Bij autochtonen ligt dit met 21 procent aanzienlijk lager. Onder de vier grootste herkomstgroepen is het aandeel kinderen en scholieren/studenten onder Marokkanen met 39 procent het hoogst; bij de tweede generatie Marokkanen zelfs meer dan driekwart.

Niet-westerse allochtonen vaker naar hooggeconcentreerde school

Landelijk gaat 48 procent van de niet-westers allochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs in het schooljaar 2005/2006 naar een hooggeconcentreerde schoolvestiging (figuur 7.4). Van de traditionele herkomstgroepen gaan Surinaamse en Marokkaanse leerlingen relatief vaker naar een hooggeconcentreerde school dan Turkse en Antilliaanse leerlingen. Daar tegenover staat dat nog geen 8 procent van de autochtone leerlingen naar een hooggeconcentreerde schoolvestiging gaat.

Autochtone leerlingen zitten vaak op laaggeconcentreerde en gemengde scholen. Ook van de autochtonen in hooggeconcentreerde wijken gaat nog niet de helft naar een hooggeconcentreerde school. Van de niet-westerse allochtonen uit hooggeconcentreerde wijken bezoeken ruim acht op de tien leerlingen een hooggeconcentreerde school. Per saldo blijkt 33 procent van de niet-westers allochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs in zowel een hooggeconcentreerde omgeving te wonen als te leren.

7.4 Mate van concentratie op de schoolvestiging van leerlingen in het voortgezet onderwijs, naar aandeel niet-westerse allochtonen in de woonwijk, 2005/06

Bron: Basisregistratie Onderwijsnummers Voorgezet Onderwijs 2005/06, GBA, CBS Bevolkingsstatistiek; bewerking PBL.

In vier grote steden meer leerlingen naar hooggeconcentreerde scholen

De relaties verschillen naar stedelijkheidsniveau, waarbij de vier grote steden de hoogste concentratiecijfers hebben. Omdat het gemiddeld aandeel niet-westerse allochtonen per woonwijk en per schoolvestiging in de vier grote steden hoger ligt dan 25 procent is voor deze steden een nadere uitsplitsing naar hogere maten van concentratie gemaakt. Daaruit blijkt dat de geschetste relatie tussen de herkomst van de leerling, het percentage niet-westerse allochtonen in de woonwijk en dat op de schoolvestiging ook opgaat voor scholen en wijken met nog hogere concentraties niet-westerse allochtonen. Van het totale aantal niet-westers allochtone leerlingen in de vier grote steden woont en leert 36 procent in een omgeving, waarin minimaal de helft van zowel de medebewoners als de leerlingen ook een niet-westerse allochtoon is. Onder Turken en Marokkanen is dit aandeel hoger dan onder Surinamers en Antillianen. Ongeveer 7 procent van alle niet-westers allochtone leerlingen in de vier grote steden woont en leert in een omgeving met minimaal 75 procent niet-westerse allochtonen. Ter vergelijking: van alle autochtone leerlingen in de vier grote steden woont en leert 3 procent in een omgeving met minimaal 50 procent niet-westerse allochtonen.

Onderwijsniveaus en bedrijfssectoren

De onderscheiden onderwijsniveaus in het voortgezet onderwijs zijn: algemene leerjaren 1 en 2 (waarin vaak nog geen niveau gekozen is), vwo (leerjaar 3–6), havo (leerjaar 3–5, inclusief het algemene leerjaar 3) en vmbo (leerjaar 3–4). Binnen het vmbo wordt onderscheid gemaakt tussen de basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b), kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-k), gemengde leerweg (vmbo-g) en de theoretische leerweg (vmbo-t). Meer informatie is te vinden in hoofdstuk 3.

Bedrijfssectoren zijn aan de hand van de sectorcode uitvoeringsinstellingen (uvi) en het bedrijfsverenigingsnummer (bv) als volgt ingedeeld: landbouw, industrie, detailhandel, logistiek, overheid, zorgverlening en zakelijke dienstverlening.

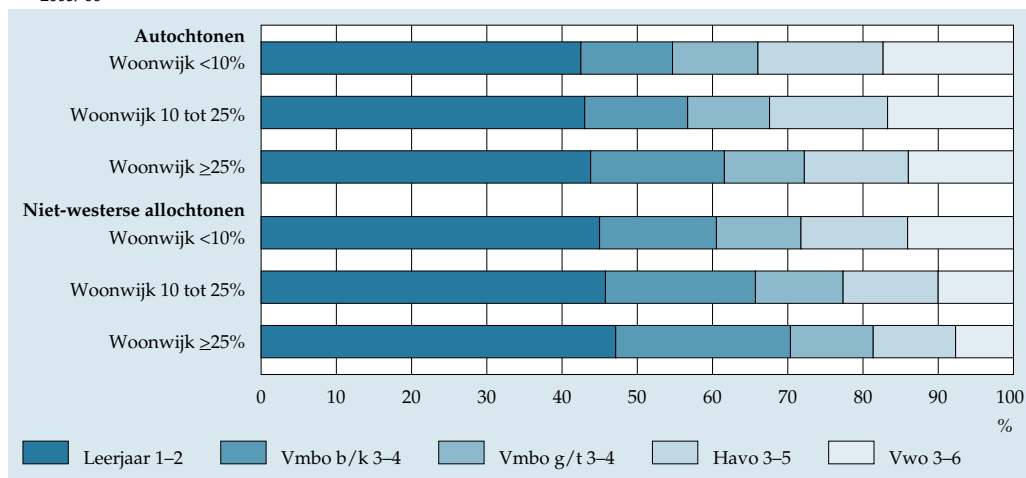
Niet-westerse allochtonen en leerlingen uit hooggeconcentreerde wijken vaker naar vmbo-b/k

Al met al stijgt het aandeel leerlingen op hooggeconcentreerde scholen met het stijgen van het aandeel niet-westerse allochtonen in de woonwijk en daalt het aandeel dat naar laaggeconcentreerde scholen gaat. Deze relatie tussen de samenstelling van de woonwijk en die van de schoolvestiging lijkt voor niet-westerse allochtonen sterker dan voor autochtonen. Een mogelijke verklaring voor het feit dat niet-westerse allochtonen uit hooggeconcentreerde wijken vaker naar scholen gaan met een hoger aandeel niet-westers allochtone leerlingen is te vinden in verschillen in het schoolniveau van leerlingen uit verschillende herkomstgroepen.

Niet-westerse allochtonen en leerlingen uit hooggeconcentreerde wijken gaan vaker naar het vmbo-b/k, terwijl autochtone leerlingen en leerlingen uit laaggeconcentreerde wijken vaker havo of vwo doen. Van alle autochtone leerlingen (exclusief leerjaar 1 en 2) gaat 30 procent naar het vwo, terwijl onder niet-westerse allochtonen dit aandeel 19 procent bedraagt; voor Turken en Marokkanen zelfs maar respectievelijk 12 en 11 procent. Voor zowel autochtonen als niet-westerse allochtonen daalt het aantal leerlingen dat een vwo-opleiding volgt met de toename van het aantal niet-westerse allochtonen in de woonwijk (figuur 7.5). Maar voor niet-westerse allochtonen daalt dit aandeel nog sterker dan voor autochtone leerlingen. Voor havo geldt een vergelijkbare, maar iets minder sterke relatie tussen de herkomst van de leerling, de samenstelling van de woonwijk en het schoolniveau.

Voor vmbo-b/k geldt een tegenovergestelde relatie: niet-westerse allochtonen en leerlingen uit hooggeconcentreerde wijken gaan hier verhoudingsgewijs vaker naar toe dan autochtonen en leerlingen uit laaggeconcentreerde wijken. De deelname aan de gemengde en theoretische leerweg van het vmbo(-g/t) lijkt gelijkmatiger over de verschillende bevolkingsgroepen en wijktypen verdeeld te zijn.

7.5 Schoolniveau en leerjaar van leerlingen in het voortgezet onderwijs naar aandeel niet-westerse allochtonen in de woonwijk, 2005/06

Bron: Basisregistratie Onderwijsnummers Voorgezet Onderwijs 2005/06, GBA, CBS Bevolkingsstatistiek; bewerking PBL.

Overigens geldt de relatie tussen schoolniveau en het aandeel niet-westerse allochtonen in de woonwijk voor de groep niet-westerse allochtonen als geheel. Voor Turkse en Marokkaanse leerlingen geldt echter, in tegenstelling tot autochtonen en andere niet-westerse allochtonen, dat het aandeel leerlingen dat een bepaald schoolniveau volgt niet of nauwelijks samenhang vertoont met het aandeel niet-westerse allochtonen in de woonwijk. Met andere woorden: bij Turkse en Marokkaanse leerlingen neemt het schoolniveau niet of nauwelijks toe met het afnemen van het aandeel niet-westerse allochtonen in de woonwijk, terwijl dit bij Surinaamse en Antilliaanse leerlingen wel het geval is.

7.4 Concentratie van niet-westerse allochtonen op de werkvloer

Ook de werkvloer biedt ontmoetingsmogelijkheden voor niet-westerse allochtonen en autochtonen. In deze paragraaf gaan we in op de concentraties op de werkvloer en de samenhang hiervan met woonconcentratie. Bij werk kan onderscheid worden gemaakt naar werknemers en zelfstandige ondernemers. Eind september 2005 werkte van de 15 tot 65-jarige niet-westerse allochtonen 47 procent als werknemer en 4 procent als zelfstandige (StatLine, 2008b). Marokkanen kennen van de vier traditionele herkomstgroepen relatief de laagste arbeidsparticipatie. Autochtonen hadden beduidend vaker werk: 66 procent was werknemer en 8 procent zelfstandige. Concentratiegegevens geven we alleen voor werknemers, omdat zelfstandige ondernemers voor het overgrote deel werkzaam zijn in één- of tweemansbedrijven. Het is weinig zinvol om hiervan de samenstelling naar herkomst te geven.

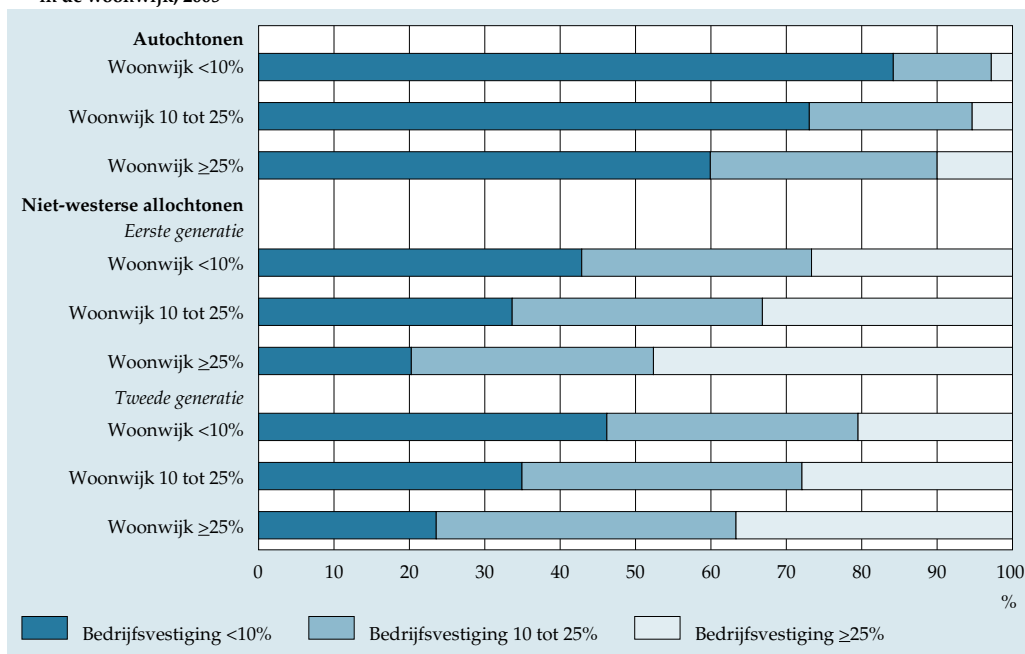
Marokkanen en Turken vaker in hooggeconcentreerde bedrijven

Van de niet-westers allochtone werknemers werkt in 2005 circa 35 procent in hooggeconcentreerde bedrijven, uiteenlopend van 29 procent voor de tweede generatie tot 38 procent voor de eerste generatie (figuur 7.6). Deze aandelen liggen aanzienlijk hoger dan bij autochtone werknemers (4 procent). Marokkaanse en Turkse werknemers werken in vergelijking met Surinaamse en Antilliaanse werknemers relatief vaker in hooggeconcentreerde bedrijven.

De samenstelling op de werkvloer blijkt, net als die van de schoolvestiging, samen te hangen met de herkomst van de werknemer en met de mate van concentratie in de woonwijk. Hierbij geldt eveneens: hoe groter de concentratie van niet-westerse allochtonen in de woonwijk, hoe hoger het aandeel niet-westerse allochtonen op de werkvloer. Van alle werknemers uit hooggeconcentreerde wijken blijkt 23 procent te werken in hooggeconcentreerde bedrijven, terwijl van de werknemers uit laaggeconcentreerde wijken slechts 4 procent in hooggeconcentreerde bedrijven werkt. Niet-westers allochtone werknemers uit hooggeconcentreerde wijken werken relatief nog vaker in hooggeconcentreerde bedrijven, namelijk 45 procent. Van de grootste vier herkomstgroepen kennen de Turkse werknemers de sterkste samenhang tussen het aandeel niet-westerse allochtonen in de woonwijk en op de werkvloer.

Niet-westers allochtone werknemers in de vier grote steden werken vaker dan gemiddeld in hooggeconcentreerde bedrijven. Circa 44 procent van hen werkt in hooggeconcentreerde bedrijven tegenover een landelijk gemiddelde van 35 procent. Ongeveer 19 procent van de niet-westers allochtone werknemers in de vier grote steden werkt in bedrijven waar zelfs meer dan de helft van de collega's een niet-westerse achtergrond heeft. Van de vier grote herkomstgroepen werken Turkse werknemers het vaakst in hooggeconcentreerde bedrijven (56 procent in de vier grote steden). Ook autochtone werknemers in de vier grote steden werken met 9 procent vaker dan het landelijk gemiddelde van autochtonen in hooggeconcentreerde bedrijven.

7.6 Mate van concentratie van de bedrijfsvestiging van werknemers naar generatie en aandeel niet-westerse allochtonen in de woonwijk, 2005

Bron: SSB, GBA, CBS Bevolkingsstatistiek; bewerking PBL.

Ondervertegenwoordiging niet-westerse allochtonen in zorg en bij overheid

Er is een duidelijke ondervertegenwoordiging van het aandeel niet-westerse allochtonen dat werkzaam is in de zorg en bij de overheid. Zo'n 13 procent van de niet-westers allochtone werknemers heeft een baan bij de overheid of in de zorg, terwijl dit bij autochtonen rond de 18 procent ligt. Dat lijkt met name veroorzaakt te worden door het lage aandeel Marokkanen en Turken dat daar werkzaam is. Zo heeft slechts 7 procent van de Turkse werknemers een baan in de zorg. Werknemers met een niet-westerse achtergrond blijken daarentegen oververtegenwoordigd in de detailhandel. Ruim 26 procent van de niet-westerse allochtonen werkt in de detailhandel, vooral Marokkaanse werknemers waarvan ruim een derde een baan heeft in de detailhandel. Ter vergelijking: het aandeel autochtonen dat werkzaam is in de detailhandel bedraagt 16 procent. Opvallend is het grote aandeel Turkse werknemers in de industrie: 19 procent tegenover een landelijk gemiddelde van 14 procent.

Duidelijk is dat niet-westers allochtone werknemers beduidend vaker in hooggeconcentreerde bedrijven werken dan autochtone werknemers. Maar niet-westers allochtone werknemers van de tweede generatie werken minder vaak in hooggeconcentreerde bedrijven dan niet-westerse allochtone werknemers van de eerste generatie.

7.5 Conclusie

Concentratie in woonwijken en op de werk- en onderwijsvloer gaan samen

Tussen 2000 en 2007 is het aantal hooggeconcentreerde wijken, waar het aandeel niet-westerse allochtonen minimaal 25 procent bedraagt, toegenomen van ruim 3 naar ruim 5 procent van de bewoonde postcodegebieden (wijken). Dit is voor een deel het gevolg van de toename van het aantal allochtonen in Nederland, maar deze toename was niet gelijkmatig over alle wijken verdeeld. Niet alleen in de woonwijk, maar ook bij relevante activiteiten als onderwijs en werk blijkt sprake van concentraties van niet-westerse allochtonen. De belangrijkste conclusie van dit hoofdstuk is dat voor een deel van de allochtonen uit concentratiewijken woonconcentratie samen valt met concentratie op de onderwijs- of werkvloer. Voor deze allochtonen is de kans op ontmoetingen met autochtonen, die als een belangrijke voorwaarde worden gezien voor de integratie van minderheden in de Nederlandse samenleving, dus relatief klein. Een kanttekening hierbij is wel dat we in dit hoofdstuk alleen gekeken hebben naar werken en leren en niet naar bijvoorbeeld vrijetijdsactiviteiten. Ook hebben we alleen gekeken naar het voorkomen van gestapelde concentratie en niet naar de achterliggende mechanismen.

Meer concentratie op scholen dan op werkvloer

Van alle niet-westerse allochtone werknemers (zelfstandigen zijn buiten beschouwing gelaten) werkt circa 35 procent in hooggeconcentreerde bedrijven. In het voortgezet onderwijs gaat circa 48 procent van de niet-westers allochtone leerlingen naar hooggeconcentreerde scholen. Van de autochtone werknemers werkt 4 procent in hooggeconcentreerde bedrijven. In het onderwijs gaat circa 8 procent van de autochtone leerlingen naar hooggeconcentreerde schoolvestigingen.

Zowel in het onderwijs als op het werk hangt de mate van concentratie in de woonwijk samen met de samenstelling naar herkomst op de schoolvestiging/werkvloer. Hoe groter de concentratie van niet-westerse allochtonen in de woonwijk, hoe hoger het aandeel niet-westerse allochtonen op school of op de werkvloer. Dit verband is voor niet-westerse allochtonen sterker dan voor autochtonen. Van alle allochtone leerlingen woont en leert 33 procent in een omgeving met minimaal 25 procent niet-westerse allochtonen. In de vier grote steden woont en leert 36 procent van alle niet-westers allochtone leerlingen in een omgeving, waarin minimaal de helft van de populatie bestaat uit andere niet-westerse allochtonen. Ter vergelijking: van alle allochtone werknemers woont en werkt 18 procent in een omgeving met minimaal 25 procent niet-westerse allochtonen, terwijl in de vier grote steden 9 procent van alle allochtone werknemers in een omgeving woont en werkt waarin minimaal de helft van de populatie niet-westers allochtoon is. Met het oog op ontmoetingskansen en integratie betekent dit dat voor de allochtonen die (als werknemer) werken de kans op ontmoetingen met autochtonen gemiddeld genomen groter zijn dan die voor allochtone scholieren in

het voortgezet onderwijs. Dit is mede toe te schrijven aan de jonge leeftijdsopbouw van allochtonen waardoor zij ondervertegenwoordigd zijn in de leeftijdsklassen van de beroepsbevolking. Daarnaast speelt echter mee dat allochtonen vaker tot het niet-werkzame deel van de beroepsbevolking behoren (uitkering, traditionele rolverdeling tussen man en vrouw; zie Van den Broek en Keuzenkamp 2008) en dus niet op de werkvloer te vinden zijn, terwijl kinderen leerplichtig zijn en dus verplicht naar school gaan.

Een andere factor die bijdraagt aan het feit dat veel niet-westerse allochtonen uit hooggeconcentreerde wijken naar dito scholen gaan is het schoolniveau: niet-westerse allochtonen en leerlingen uit hooggeconcentreerde wijken gaan relatief vaker naar het vmbo-b/k, terwijl autochtone leerlingen en leerlingen uit laaggeconcentreerde wijken vaker naar havo of vwo gaan. Evenzo wordt de concentratie op de werkvloer voor een deel in de hand gewerkt door verschillen in de soort economische bedrijvigheid van werknemers uit verschillende herkomstgroepen. Op de werkvloer is een duidelijke oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtonen in de detailhandel, terwijl met name Turken en Marokkanen ondervertegenwoordigd zijn in de zorgverlening en bij de overheid.

Literatuur

Broek, A, van den en S. Keuzenkamp (red.) (2008). *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dagevos J. en M. Gijsberts (red.) (2007). *Jaarrapport Integratie 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gijsberts, M. en J. Dagevos (2005). *Uit elkaars buurt. De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kullberg, J. (2007). Fysieke en sociale kwaliteit van wonen in en buiten concentratiewijken. In: J. Dagevos en M. Gijsberts (red.) *Jaarrapport Integratie 2007* (pp.192–224). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Laan Bouma-Doff, W. van der (2005). *De buurt als belemmering*. Assen: Koninklijke Van Gorcum B.V.

Rath, J. (2007). *Het Mooist van Mokum*. Amsterdam: Vossiuspers Universiteit van Amsterdam.

RMO (2005). *Eenheid, verscheidenheid en binding: over concentratie en integratie van minderheden in Nederland*. Advies RMO. Den Haag: SDU.

Slob, A., G. Bolt en R. van Kempen (2008). *Na de sloop. Waterbedeffecten van gebiedsgericht stedelijk beleid*. Den Haag: Nicis Institute i.s.m. de Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht.

StatLine, 2008a. CBS, Heerlen/Voorburg, 19-08-2008: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=70744NED&D1=0,31-34&D2=0&D3=0&D4=1,7,12,17-19,22-24,27-29,32-34,37-39&D5=0&D6=1&HD=080819-1345&HDR=T&STB=G1,G2,G4,G5,G3>

StatLine, 2008b. CBS, Heerlen/Voorburg, 19-08-2008: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=70986NED&D1=10-11&D2=0&D3=1&D4=1,7,12-14,17,22,27,32,37&D5=1&HD=080819-1347&HDR=T&STB=G1,G2,G3,G4>

8. *Veiligheid en criminaliteit*

Integratie zou men kunnen zien als een proces van verwerving van burgerschap en het meedoen in allerlei domeinen van de samenleving (Jennissen, Leeuw en Kromhout, 2007, p.12). Daarbij is er sprake van een wisselwerking tussen de allochtone en de autochtone bevolking. Gevoelens van onveiligheid en afwijkend gedrag kunnen een uiting zijn van restricties (discriminatie bijvoorbeeld) die de ontvangende samenleving nieuwkomers en hun kinderen oplegt, waardoor hun participatie in de samenleving in het geding komt. Aan de andere kant kunnen gevoelens van onveiligheid en ook een hogere mate van slachtofferschap een indicator zijn van onvoldoende participatie op het economische terrein van de samenleving, waardoor allochtonen in onveiligere (achterstands)buurten wonen. Het als dader betrokken zijn bij criminaliteit zou men kunnen zien als een indicator van een gebrekkige culturele integratie. De basisgedachte hierbij is dat culturele integratie samengaat met conformering aan gedragsnormen. Deze normen komen tot uitdrukking in de alledaagse ongeschreven regels en in de wet- en regelgeving van de ontvangende samenleving. De relatie die een individu heeft met de samenleving is bepalend voor de mate waarin hij of zij de regels en normen zal respecteren (Junger-Tas, 2001).

8.1 *Onveiligheidsgevoelens*

Wanneer mensen aangeven dat ze zich onveilig voelen, kan dat een maatschappelijke invalshoek hebben, zoals vrees voor criminaliteit, maar ook een persoonlijke situatie typeren, zoals bang zijn in het donker, angst voor vreemden hebben of het onprettig vinden om alleen te zijn (Wittebrood, 2006). Effecten van individuele kenmerken kunnen daarbij gerelateerd zijn aan de woonomgeving: bepaalde bevolkingsgroepen wonen in buurten met specifieke kenmerken die angstgevoelens vergroten.

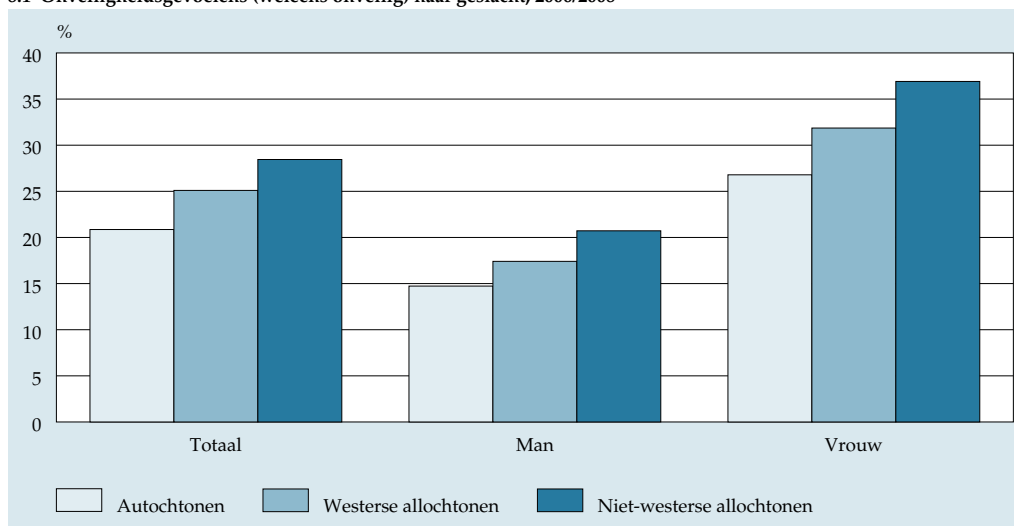
Gegevens over veiligheidsgevoelens zijn beschikbaar vanuit de Veiligheidsmonitor Rijk (VMR). Deze bron bevat echter geen informatie over hetgeen waarop de onveiligheidsgevoelens van autochtonen en allochtonen betrekking hebben.

Vanuit het perspectief van integratie is de vraag interessant of niet-westerse allochtonen met dezelfde achtergrondkenmerken zich even (on)veilig voelen als autochtonen en zo nee, hoe de verschillen dan geïnterpreteerd moeten worden? Zijn allochtonen wellicht potentieel andere typen slachtoffers dan autochtonen? Om dit te onderzoeken, zijn gegevens afkomstig uit de VMR over de periode 2006–2008 bij elkaar genomen, waarmee een voldoende groot bestand is gecreëerd voor de afzonderlijke beschrijving van uitkomsten voor allochtone bevolkingsgroepen. Onze interesse gaat daarbij vooral uit naar overeenkomsten als indicaties van integratie.

Meer onveiligheidsgevoelens onder niet-westerse allochtonen

Meer vrouwen dan mannen voelen zich wel eens onveilig¹⁾. Dit geldt voor alle drie de onderscheiden bevolkingsgroepen: autochtonen, westerse en niet-westerse allochtonen. Niet-westerse allochtonen (zowel mannen als vrouwen) voelen zich het vaakst wel eens onveilig. Wanneer gevraagd wordt of men zich onveilig voelt in de eigen buurt, worden de onderlinge verschillen groter. Niet-westerse allochtonen voelen zich in elke leeftijdscategorie het meest wel eens onveilig in de eigen buurt. Het zijn vooral de jongere niet-westerse vrouwen (18-34 jaar) die zich het vaakst wel eens onveilig voelen. Ook het aandeel personen dat zich vaak onveilig voelt, is onder niet-westerse allochtonen relatief hoog.

8.1 Onveiligheidsgevoelens (weleens onveilig) naar geslacht, 2006/2008

Bron: Veiligheidsmonitor Rijk.

Veel onveiligheidsgevoelens onder niet-westerse allochtonen op platteland

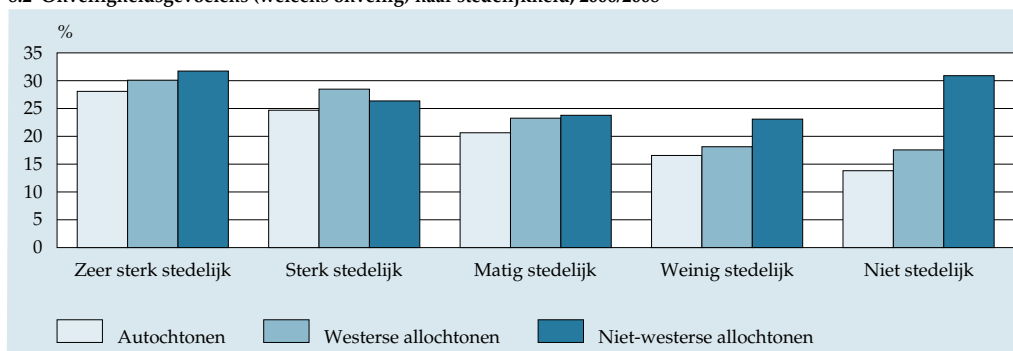
Gescheidenen en nooit gehuwden voelen zich relatief vaak wel eens onveilig; veelal zijn dat personen uit eenpersoonshuishoudens en eenoudergezinnen. Niet-westerse allochtonen ondervinden relatief het meest gevoelens van onveiligheid. Dat geldt speciaal voor gescheiden mannen en vrouwen en weduwen/weduwnaars onder hen.

Vooral in (zeer) sterk stedelijke gebieden voelt men zich wel eens onveilig en dat dan ook vaak. Ook hier zijn het de niet-westerse allochtonen die zich het meest onveilig voelen. Dit is niet zo verwonderlijk, omdat zij vaak in onveiligere (achter

¹⁾ Gevraagd is of men zich wel eens onveilig voelt. Als dat het geval is werd vervolgens gevraagd of men zich zelden, soms of vaak onveilig voelt.

stands)buurten wonen. In vergelijking met autochtonen is het aandeel niet-westerseallochtonen met onveiligheidsgevoelens echter ook hoog in matig en vooral niet stedelijke gebieden. Omdat in het algemeen minder onveiligheid wordt ervaren naarmate de stedelijkheid van de woonomgeving afneemt, is dit hoge niveau van onveiligheidsgevoelens van niet-westerse allochtonen op het platteland opmerkelijk.

8.2 Onveiligheidsgevoelens (weleens onveilig) naar stedelijkheid, 2006/2008

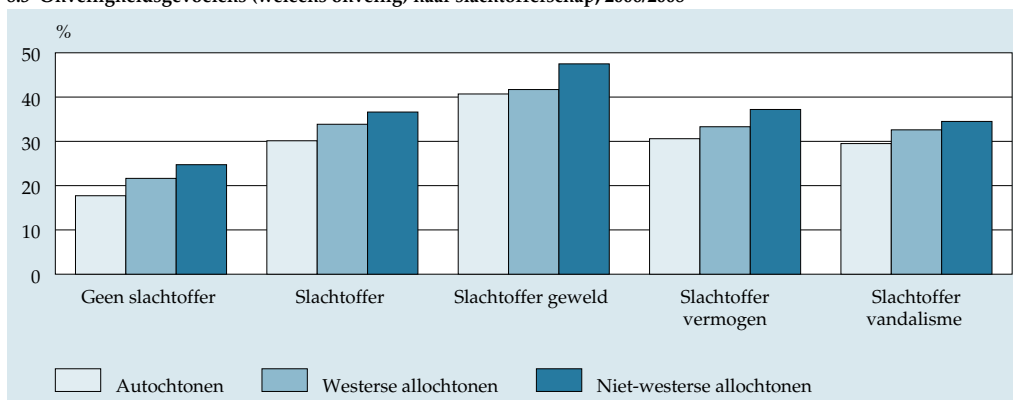

Bron: Veiligheidsmonitor Rijk.

Slachtoffers van geweldsmisdrijven voelen zich onveiliger

Slachtoffers van criminaliteit voelen zich onveiliger dan niet slachtoffers. Dat geldt vooral voor slachtoffers van geweldsdelicten, op afstand gevolgd door slachtoffers van vermogensdelicten en vandalisme. Geweldsslachtoffers voelen zich meer dan twee keer zo vaak onveilig als de niet slachtoffers. Ook hier komen de onveiligheidsgevoelens het vaakst voor onder niet-westers allochtone slachtoffers.

8.3 Onveiligheidsgevoelens (weleens onveilig) naar slachtofferschap, 2006/2008

Bron: Veiligheidsmonitor Rijk.

8.2 Slachtofferschap

Voor de drie herkomstgroepen afzonderlijk wordt voor een aantal persoonskenmerken de samenhang met slachtofferschap beschreven. Naast individuele zijn ook contextuele determinanten te onderscheiden van slachtofferschap (Wittebrood, 2005). Het kenmerk stedelijkheid dat in deze paragraaf bij de beschrijving wordt betrokken, kan in zekere mate als contextkenmerk worden beschouwd.

Kenmerken die in het algemeen het meest samenhangen met slachtofferschap van een delict, zijn de leeftijd van de persoon en de stedelijkheid van zijn woonomgeving. Dit geldt voor zowel de kans om slachtoffer te worden van een delict, als voor het type delict waar men slachtoffer van wordt. (CBS, 2007a, p. 92). Omdat de drie onderscheiden bevolkingsgroepen sterk verschillen in leeftijdsopbouw en in de stedelijkheid van hun woongemeente bepalen deze verschillen in hoge mate de verschillen in slachtofferschap. Voor een beter inzicht worden daarom ook gegevens opgenomen waarin voor deze verschillen is gecorrigeerd.²⁾

Niet-westerse allochtonen vaak slachtoffer

Landelijk is 26 procent van de bevolking slachtoffer van een delict³⁾. Niet-westerse allochtonen zijn vaker (31 procent) slachtoffer van een misdrijf dan westerse allochtonen (28 procent) en autochtonen (25 procent). Wanneer verschillen in leeftijdsopbouw en stedelijkheid geen rol zouden spelen, verandert het beeld voor de niet-westerse allochtonen: hun kansen liggen nu het laagst.

Veel slachtofferschap onder westers allochtone jongeren

De groep met de grootste kans op slachtofferschap zijn jongeren van 18 tot 25 jaar (42 procent) en de groep met de kleinste kans zijn ouderen vanaf 75 jaar (8 procent). Dit geldt voor zowel vrouwen als mannen. Het aandeel slachtoffers ligt bij de jongste leeftijdsgroepen (tot 25 jaar) onder de niet-westerse allochtonen lager dan onder autochtonen en vooral westerse allochtonen. Vooral bij ouderen vanaf 55 jaar zijn niet-westers allochtonen relatief vaker slachtoffer geweest van een delict dan de andere twee bevolkingsgroepen. Na correctie (voor stedelijkheid) ligt de slachtofferkans van niet-westerse allochtonen relatief wat lager, maar het leeftijds specifieke beeld ten opzichte van beide andere groepen verandert niet.

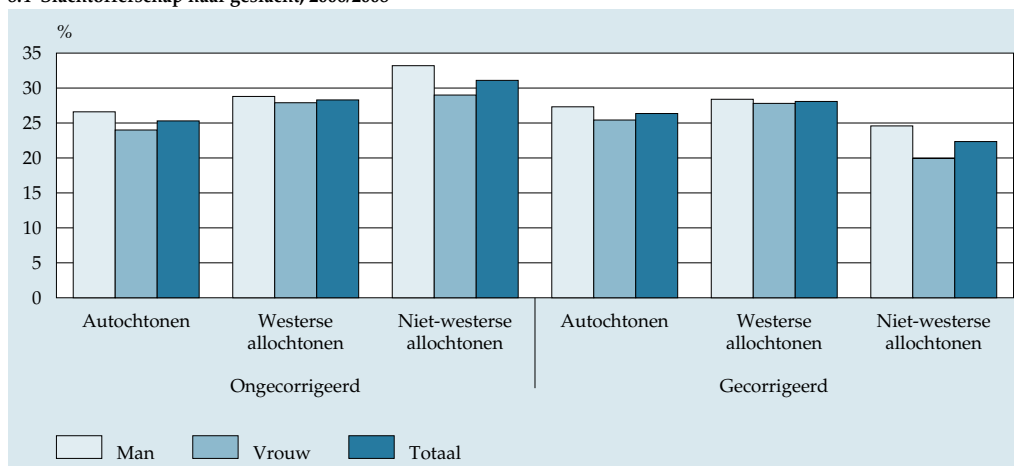
Mannen zijn vaker slachtoffer dan vrouwen, 27 respectievelijk 25 procent. Het onderlinge verschil tussen vrouwen en mannen bestaat bij alle drie onderscheiden bevolkingsgroepen, maar is bij niet-westerse allochtonen iets groter.

Gehuwde mensen zijn veel minder vaak slachtoffer van een delict dan personen die gescheiden, dan wel nooit gehuwd zijn geweest (21 respectievelijk 28 en

²⁾ Zie de bijlage op internet voor een verdere toelichting op de gebruikte correctiemethode.

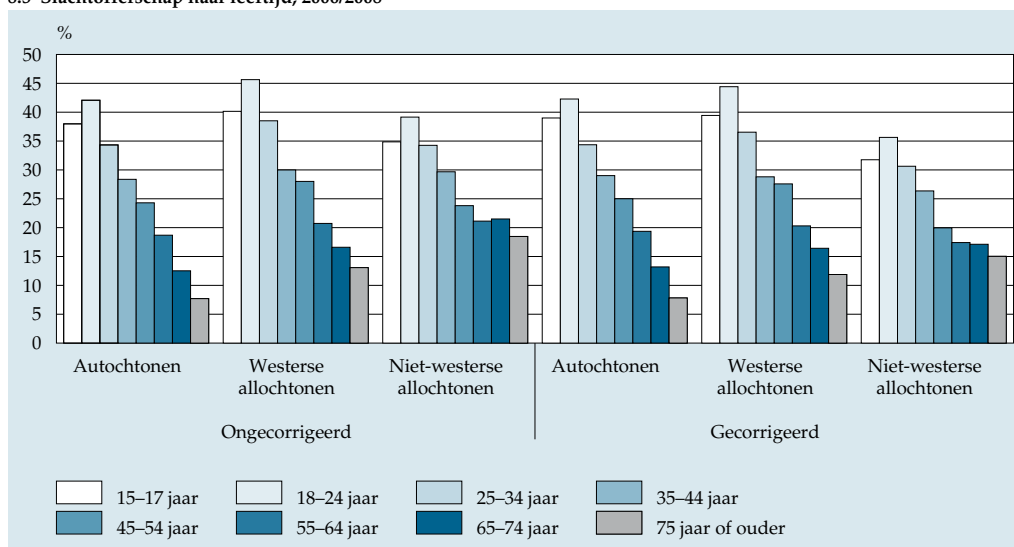
³⁾ Nagegaan is of men in de twaalf maanden voorafgaand aan het vraaggesprek slachtoffer van een misdrijf is geweest.

8.4 Slachtofferschap naar geslacht, 2006/2008

Bron: Veiligheidsmonitor Rijk.

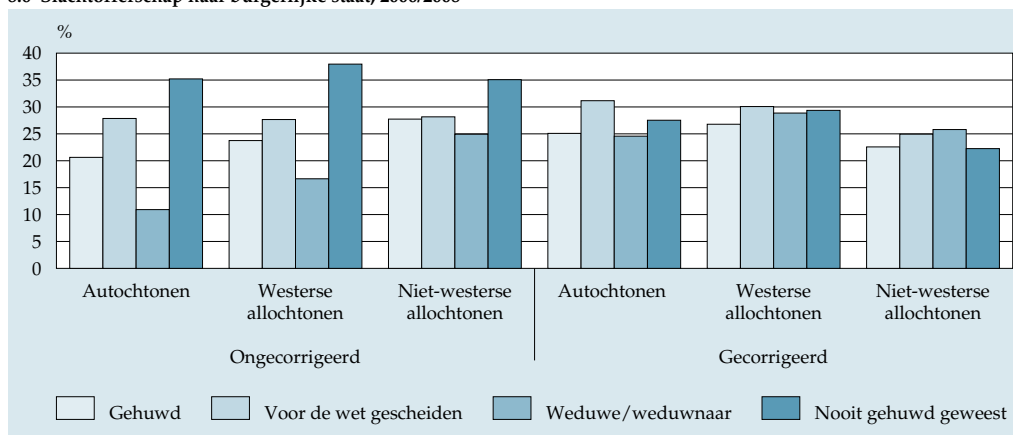
8.5 Slachtofferschap naar leeftijd, 2006/2008

Bron: Veiligheidsmonitor Rijk.

35 procent). Onder gehuwden en verweduwden vertonen niet-westerse allochtonen de hoogste slachtofferpercentages, terwijl onder nooit gehuwden vooral westerse allochtonen het meest slachtoffer worden. Doordat burgerlijke staat ook sterk met leeftijd en stedelijkheid samenhangt, is het effect van de correctie voor leeftijd en stedelijkheid aanzienlijk: de slachtofferkans van nooit gehuwde niet-westerse allochtonen wordt in verhouding heel laag en wordt dus zeer sterk door leeftijd en stedelijkheid bepaald.

8.6 Slachtofferschap naar burgerlijke staat, 2006/2008

Bron: Veiligheidsmonitor Rijk.

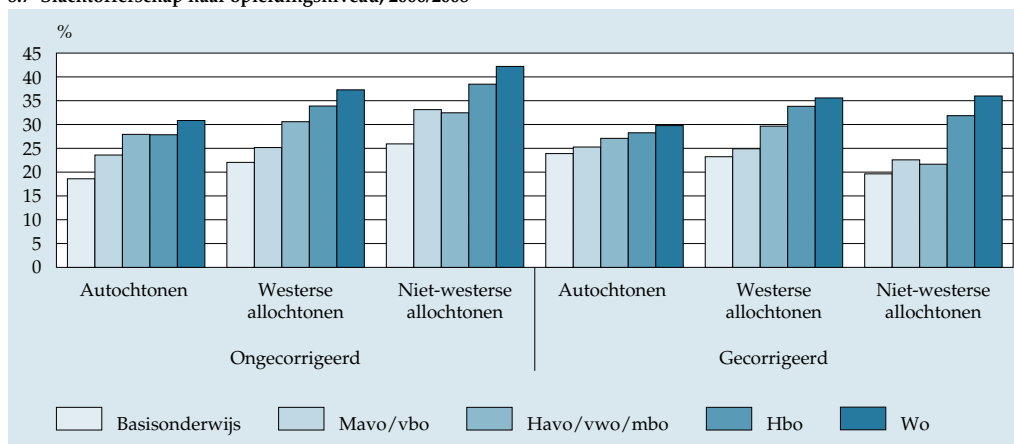
Personen uit éénoudergezinnen zijn vaker slachtoffer van een delict dan personen uit andere huishoudens. De slachtofferkans is ook hoog onder allochtone éénpersoonshuishoudens. De verschillen met andere typen huishoudens worden ook hier in hoge mate door onderliggende verschillen in leeftijd en stedelijkheid bepaald.

Hoogopgeleide niet-westerse allochtonen vaak slachtoffer

Hoger opgeleiden worden bij alle drie bevolkingsgroepen vaker slachtoffer van een delict dan lager opgeleiden: bijna één op de drie personen met een wetenschappelijke opleiding is in het voorgaande jaar slachtoffer geweest tegenover één op de vijf van degenen met alleen basisonderwijs. Dit verschil is een stuk groter onder niet-westerse allochtonen (42 versus 26 procent) en westerse allochtonen (37 versus 22 procent) dan onder autochtonen (31 versus 19 procent). De slachtofferkans is op elk onderwijsniveau hoger voor niet-westerse allochtonen dan voor beide andere bevolkingsgroepen. Na correctie voor leeftijd en stedelijkheid zijn de verschillen tussen opleidingsniveaus veel kleiner bij autochtonen, terwijl vooral hoger opgeleide niet-westerse, maar ook westerse allochtonen zich onderscheiden door een relatief grote slachtofferkans.

De mate van stedelijkheid speelt, zoals bekend, een grote rol bij de kans slachtoffer te worden: hoe sterker de stedelijkheid van een gemeente/buurt is hoe groter de kans dat men slachtoffer wordt. In niet stedelijke gebieden is één op de vijf inwoners slachtoffer, terwijl dit in de meest stedelijke gebieden voor één op de drie geldt. Dit gaat voor zowel autochtonen als allochtonen op. Na correctie (voor leeftijd) blijven consistente verschillen in samenhang met stedelijkheid bestaan. De slachtofferkansen van niet-westerse allochtonen liggen nu voor alle categorieën wel lager dan die van autochtonen.

8.7 Slachtofferschap naar opleidingsniveau, 2006/2008

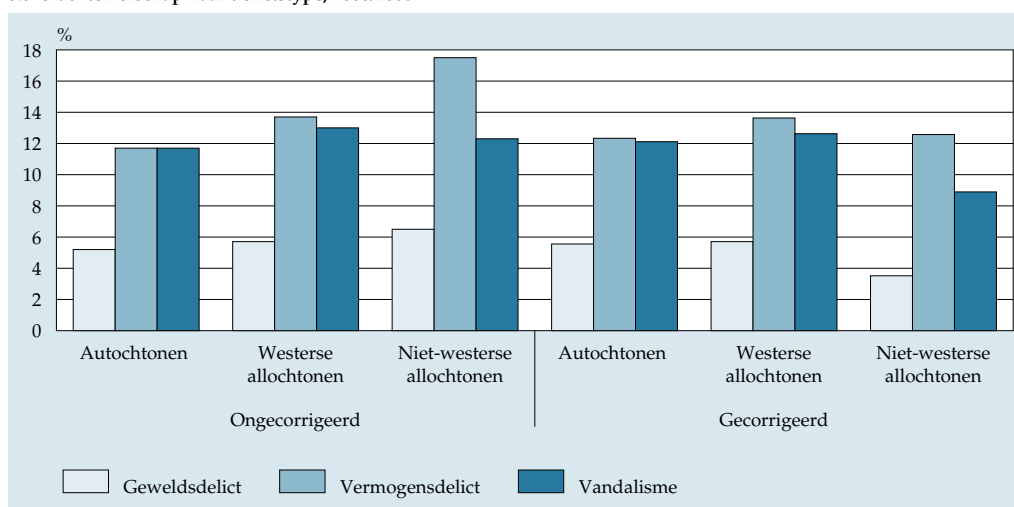
Bron: Veiligheidsmonitor Rijk.

Niet-westerse allochtonen vaker slachtoffer van vermogensdelict

Wanneer onderscheid wordt gemaakt naar drie delictscategorieën blijken de niet-westerse allochtonen met name vaker slachtoffer te worden van vermogensmisdrijven; de verschillen voor geweldsmisdrijven en vandalisme zijn aanmerkelijk kleiner.

Door correctie voor leeftijd en stedelijkheid wordt vooral de slachtofferkans van niet-westers allochtonen gereduceerd.

8.8 Slachtofferschap naar delictstype, 2006/2008

Bron: Veiligheidsmonitor Rijk.

8.3 Halt

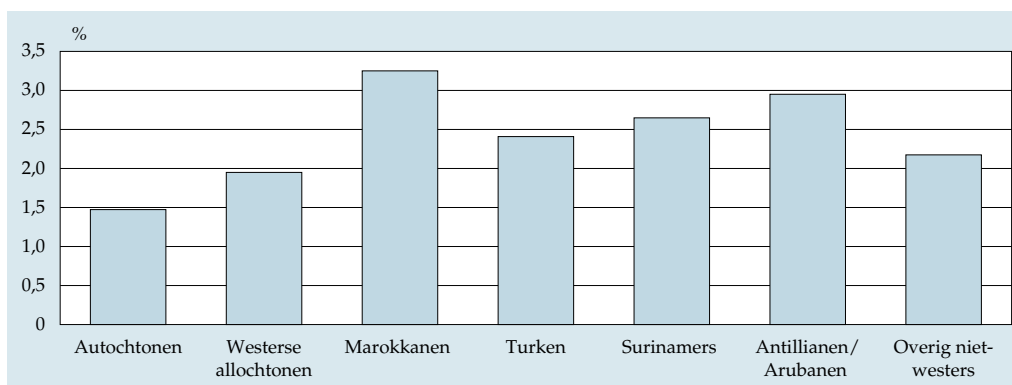
Halt is een voorziening voor jongeren van 12 tot 18 jaar die voor het eerst de fout ingaan. Eén van de belangrijkste redenen waarom Halt in het leven is geroepen is de opvatting dat jongeren een tweede kans verdienen en niet afgerekend mogen worden op een relatief licht delict in hun jeugd. Oogmerk is dat door middel van een Halt-afdoening de jongere bewust wordt gemaakt van zijn of haar gedrag. Ook krijgt hij of zij daarmee de kans eventuele schade te herstellen door gesprekken, werk- of leeropdrachten en soms door het aanbieden van excuses aan het slachtoffer.

In deze paragraaf zullen we inzicht geven in de omvang van het aantal jongeren met een Halt-afdoening. We gaan na of er net zoals bij geregistreerde verdachten bij de politie een oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtonen (Blom, Oudhof, Bijl en Bakker, 2005) bestaat.

Veel Marokkanen en Antillianen bij Halt

De Marokkaanse en Antilliaanse jeugdigen worden relatief het meest naar Halt verwezen. In de periode 2005–2007 heeft gemiddeld 1,5 procent van de Nederlandse bevolking van 12 tot 17 jaar een Haltafdoening gehad. De Marokkaanse en Antilliaanse jongeren zitten hier met 3,3 en 3,0 procent flink boven; dit is zelfs tweemaal zoveel als bij autochtone jongeren.

8.9 Aandeel Halt-jongeren, 2005/2007

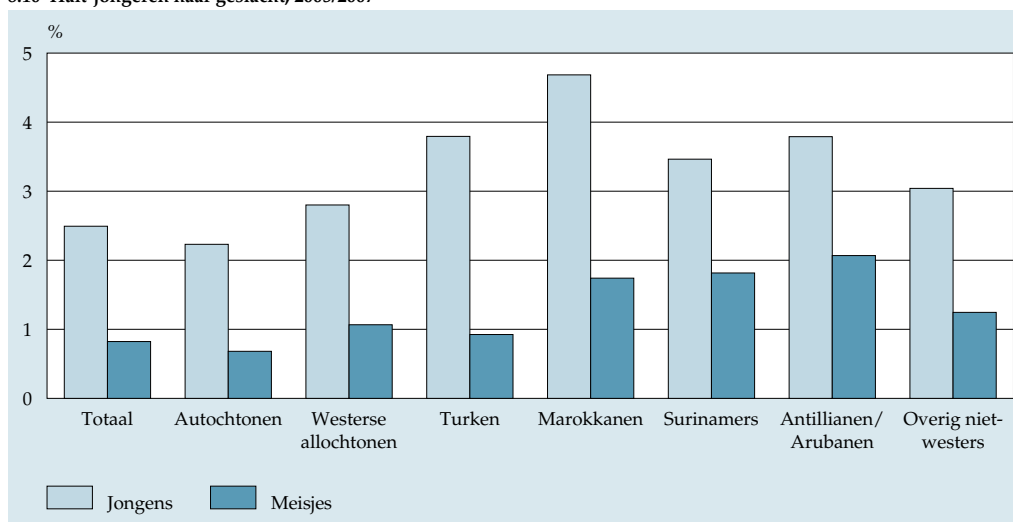

Bron: Halt Nederland en CBS.

Surinaamse en Antilliaanse meisjes relatief vaak in de fout

Meisjes worden minder naar Halt verwezen dan jongens. Jongens worden ruim drie keer zoveel naar Halt verwezen (2,5 procent versus 0,8 procent). Deze verhouding zien we terug bij de autochtonen. Bij Surinaamse en Antilliaanse jongeren zien we dat de verhouding jongens en meisjes die bij Halt belanden een stuk kleiner wordt. De Turkse meisjes komen ten opzichte van de jongens het minst bij Halt.

8.10 Halt-jongeren naar geslacht, 2005/2007

Bron: Halt Nederland en CBS.

Waar wonen de Halt-jongeren? Gelet op de geringe verschillen tussen de jaren (ongeveer gelijke aantallen Halt-verwijzingen en geringe verschillen tussen de leeftijdsklassen bij de Halt-jongeren) kunnen we de gegevens voor 2005 als indicatief zien. In de (zeer) sterk stedelijke gebieden zijn de meeste Halt-jongeren te vinden. Bij alle niveaus van stedelijkheid is in 2005 het aandeel Halt-jongeren onder Marokkaanse jongeren het hoogst: De percentages variëren van 2,8 procent in niet stedelijk gebieden tot 3,7 procent in sterk stedelijke gebieden. Onder de autochtone jeugd zijn deze percentages met respectievelijk 1,1 tot 1,9 procent het laagst.

Halt- jongeren en hun overtreedingen

Van de Halt-verwijzingen zijn vermogensdelicten (26 procent), vernielingen (26 procent) en vuurwerkovertreedingen (29 procent) tezamen goed voor 81 procent van alle Haltverwijzingen. Er treden wat verschillen op tussen enerzijds de herkomst en anderzijds het geslacht van de overtreder. Zo zijn Halt-jongens (met name Marokkanen, Antillianen en Surinamers) relatief vaak betrokken bij vermogensdelicten. Van de Turkse jongens waren er vier op de tien betrokken bij een vuurwerkovertreeding. De Halt-meisjes zijn in acht op de tien gevallen betrokken bij een vermogensdelict. Van de Marokkaanse, Surinaamse en overig niet-westers allochtone Halt-meisjes zijn er bijna negen op de tien betrokken geweest bij een vermogensdelict.

Hoger aandeel Halt-afdoeningen onder voortijdig schoolverlaters

Uit eerder onderzoek is bekend dat er een samenhang bestaat tussen voortijdig schoolverlaten en verdacht zijn van een misdrijf waarbij ook is gebleken dat deze samenhang relatief vaker geldt voor niet-westerse allochtone jongeren (CBS,

2007b). Bestaat er ook een samenhang van voortijdig schoolverlaten met Halt-afdoeningen, en geldt dit in dezelfde mate voor autochtone en allochtone jongeren? Van de 12 tot 18-jarige voortijdig schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs in schooljaar 2004/'05 kreeg 3,9 procent in 2005 een Halt-afdoening (staat 8.1). Het percentage Halt-jongeren in 2005 onder de 12 tot 18-jarigen die in 2004/'05 niet voortijdig uitstroomden uit deze onderwijssoorten bedroeg 1,8. Anders gezegd: het aandeel jongeren met een Halt-afdoening in 2005 is onder voortijdig schoolverlaters ruim twee maal zo groot als onder niet-voortijdig schoolverlaters.

Bij elk van de afzonderlijk in staat 8.1 onderscheiden herkomstgroeperingen, ook onder autochtonen, ligt het aandeel jongeren met een Halt-afdoening hoger onder voortijdig schoolverlaters dan onder niet-voortijdig schoolverlaters, maar zowel de precieze hoogte als de grootte van het verschil varieert. Onder zowel de Marokkaanse voortijdig schoolverlaters als niet-voortijdig schoolverlaters komen jongeren met een Halt-afdoening relatief het vaakst voor.

Staat 8.1
Halt-jongeren naar voortijdig schoolverlaten, 12 tot 18 jaar, 2005¹⁾

	Voortijdig schoolverlaters		Niet voortijdig schoolverlaters	
	<i>absoluut</i>	%	<i>absoluut</i>	%
Totaal	780	3,9	15 080	1,8
Autochtonen	520	3,7	10 530	1,6
Westerse allochtonen	80	4,2	1 180	2,3
Niet-westerse allochtonen				
Turken	40	5,2	760	2,8
Marokkanen	40	6,0	850	3,6
Antillianen	10	3,4	280	3,2
Surinamers	30	3,6	620	2,7
overig niet westers	60	4,1	850	2,4

Bron: SSB/Halt, CBS-bewerking.

¹⁾ De aantallen Halt-jongeren zijn afgerond op tientallen.

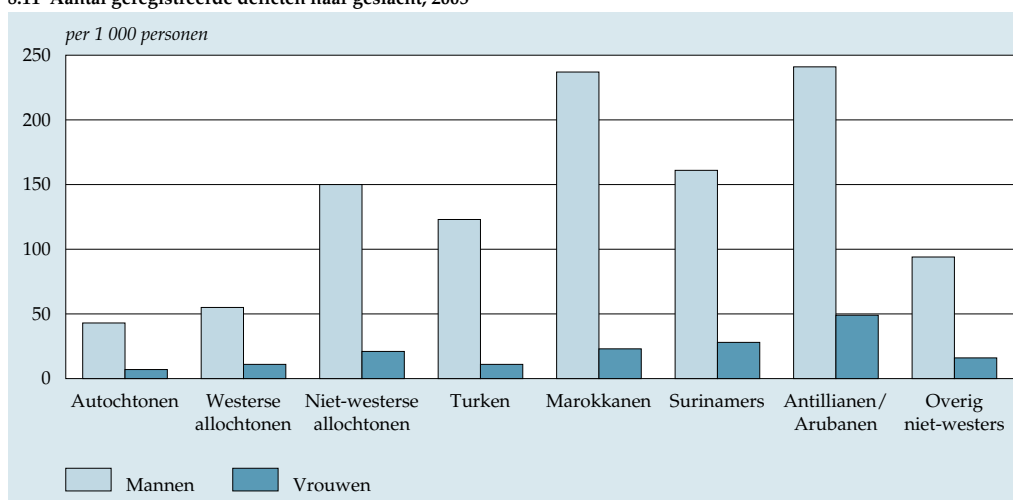
8.4 *Geregistreerd daderschap*

Voor het beschreven onderzoek in de overige paragrafen van dit hoofdstuk maken we gebruik van gegevens uit het Herkenningsdienstsysteem (HKS) die betrekking hebben op door de politie opgespoorde verdachten, de tegen hen opgemaakte processen-verbaal en de delicten die daarop vermeld staan. Verdachten die door de rechter worden vrijgesproken of bij wie de aanklacht wegens onrechtmatig verkregen bewijs geseponeerd wordt, worden in principe uit het HKS-bestand

verwijderd. We veronderstellen in dit hoofdstuk dan ook dat het HKS voor 2005 inmiddels (anno 2008) een bestand van geregisteerde daders is.⁴⁾

Allereerst gaan we na of er verschillen zijn in de mate waarin de verschillende herkomstgroepen als dader van misdrijven geregistreerd worden, door per herkomstgroep voor mannen en vrouwen het aantal delicten per 1 000 inwoners te vergelijken.

8.11 Aantal geregisteerde delicten naar geslacht, 2005

Bron: KLPD/HKS en CBS/SSB.

Oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtonen in de geregisteerde criminaliteitscijfers

De geregisteerde criminaliteit onder niet-westers allochtone mannen is beduidend hoger dan onder autochtone en westerse allochtone mannen (figuur 8.11). Het geregisteerde criminaliteitscijfer⁵⁾ is voor niet-westers allochtone mannen ongeveer drie keer zo hoog. Van de niet-westers allochtone mannen hebben Antillianen het hoogste criminaliteitscijfer (241 delicten per 1 000). Zij worden op de voet gevolgd door Marokkaanse mannen. Onder Turkse mannen wordt van de grote vier 'klassieke' niet-westerse herkomstgroepen relatief het laagste aantal delicten geregistreerd. Toch is ook hun criminaliteitscijfer (123 delicten per 1 000) nog meer dan twee keer zo hoog als dat van autochtone en westerse allochtone mannen.

⁴⁾ Hierbij moeten we wel enkele slagen om de arm houden. Zie voor meer informatie de bijlage met toelichting op internet.

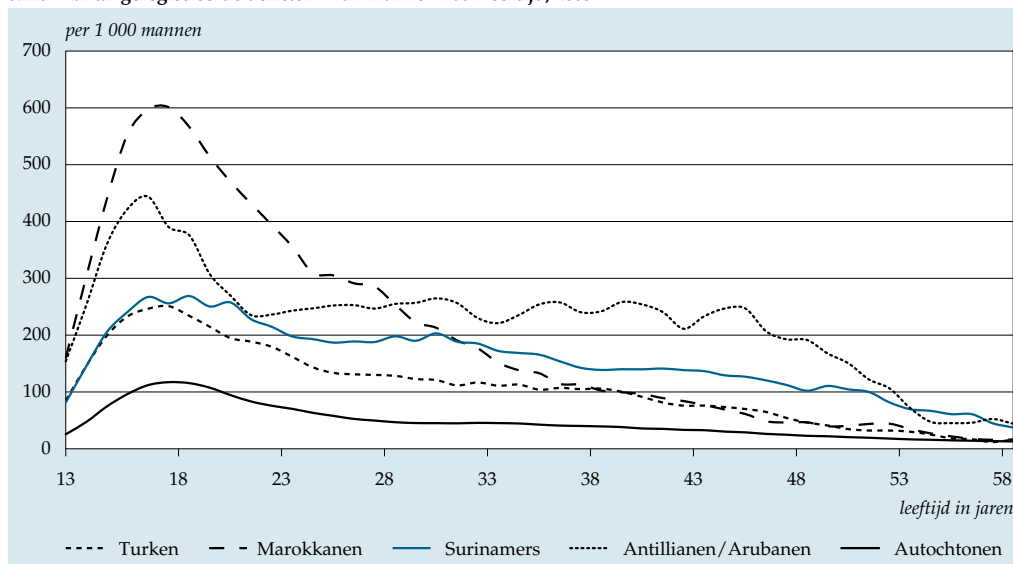
⁵⁾ Met criminaliteitscijfer bedoelen we het aantal delicten per inwoner (vergelijkbaar met de demografische term geboortecijfer).

Antilliaanse vrouwen steken qua criminaliteitscijfer met kop en schouders uit boven de overige herkomstgroepen. Zo is hun criminaliteitscijfer (gemiddeld 50 delicten per 1 000) meer dan twee keer zo hoog als het gemiddelde van alle niet-westerse allochtone vrouwen en vrijwel gelijk aan dat van autochtone mannen. Ook Surinaamse vrouwen worden naar verhouding vaak als dader van een delict geregistreerd. Een Surinaamse vrouw heeft een meer dan drie keer zo hoge kans om te boek te staan als dader in het HKS dan de gemiddelde in Nederland woonachtige vrouw. De geregistreerde criminaliteit onder Marokkaanse en Turkse vrouwen is nogal laag in vergelijking met hun mannelijke tegenhangers. Turkse vrouwen worden ongeveer even vaak als dader geregistreerd als westers allochtone vrouwen (11 delicten per 1 000). Alleen autochtone vrouwen hebben met 7 delicten per 1 000 een nog lager criminaliteitscijfer.

Hoge leeftijdsspecifieke criminaliteitscijfers onder niet-westerse allochtonen

In het algemeen kan men stellen dat naarmate de gemiddelde leeftijd van een bevolkingsgroep jonger is, de criminaliteitscijfers hoger zullen zijn. Aangezien de gemiddelde leeftijd van niet-westerse allochtonen jonger is dan van autochtonen, is het mogelijk dat de overall criminaliteitscijfers zoals die in figuur 8.11 zijn weergegeven niet helemaal het terechte beeld geven. We zullen daarom in deze paragraaf voor de grote vier niet-westerse herkomstgroepen en autochtonen zogenoemde age-crime curves laten zien (figuren 8.12a en b) om te corrigeren voor verschillen in de leeftijdsopbouw tussen de herkomstgroepen. Daarnaast gaan we

8.12a Aantal geregistreerde delicten¹⁾ van mannen naar leeftijd, 2005

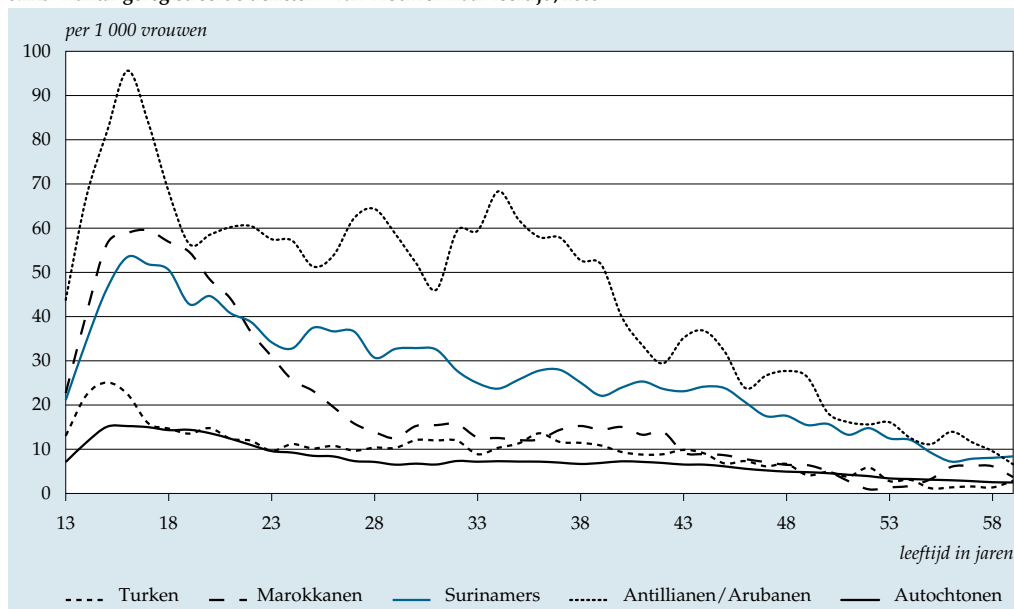
Bron: KLPD/HKS en CBS/SSB.

¹⁾ Verschuivende gemiddelden over drie leeftijden.

ook na of het patroon van de leeftijdsspecifieke verschillen in criminaliteitscijfers tussen de afzonderlijke herkomstgroepen verschilt.

De criminaliteitscijfers van de hier afgebeelde niet-westerse herkomstgroepen (figuren 8.12a en b) zijn op alle leeftijden tot ongeveer 50 jaar beduidend hoger dan de corresponderende criminaliteitscijfers voor autochtonen. Dus ook na een correctie voor een verschillende leeftijdsopbouw hebben we te maken met een aanzienlijke oververtegenwoordiging van de grote vier 'klassieke' niet-westerse herkomstgroepen onder de geregistreerde daders.

8.12b Aantal geregistreerde delicten ¹⁾ van vrouwen naar leeftijd, 2005

Bron: KLPD/HKS en CBS/SSB.

¹⁾ Verschuivende gemiddelden over drie leeftijden.

Volgens Hirschi en Gottfredson (1983) kenmerkt de 'klassieke' age-crime curve zich door snel toenemende criminaliteitscijfers in de puberteit die in de late adolescentie en vroege volwassenheid een piek bereiken. De criminaliteitscijfers dalen vervolgens snel onder twintigers en dertigers. Vanaf de middelbare leeftijd ten slotte zijn de criminaliteitscijfers relatief erg laag. De age-crime curves voor Turkse, Marokkaanse en autochtone mannen passen in het hierboven genoemde stramien. De curve voor Antilliaanse mannen wijkt hier echter behoorlijk van af: de daling van de criminaliteitscijfers zet bij hen namelijk onder de twintigers niet door. Pas na de leeftijd van 45 jaar dalen de criminaliteitscijfers onder Antilliaanse mannen substantieel. Mogelijke verklaringen voor dit verschijnsel moeten naar alle waarschijnlijkheid gezocht worden in het vaak voorkomen van gebroken

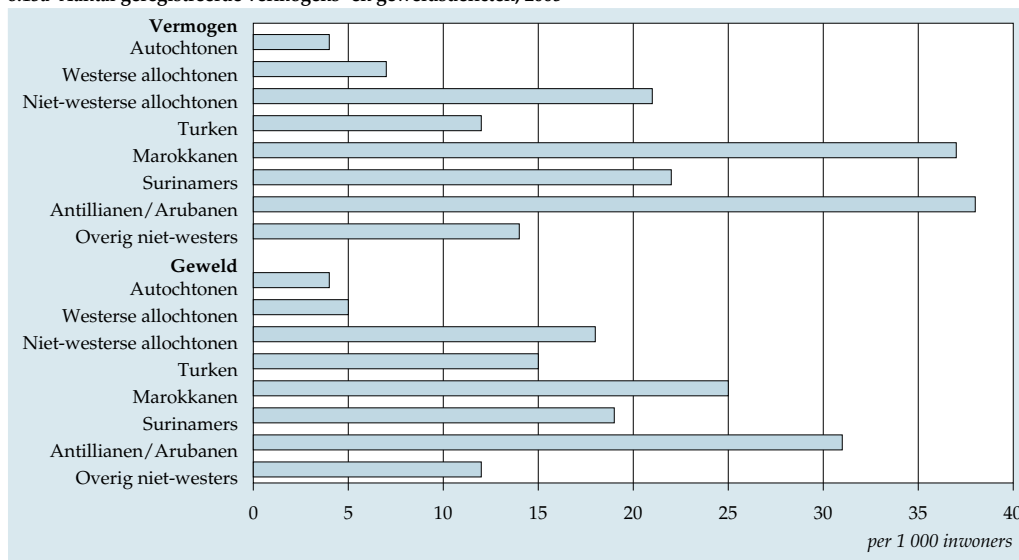
gezinnen in de Antilliaanse gemeenschap, waardoor Antilliaanse twintigers en dertigers vaak de temperende invloed van het gezin op het plegen van delicten missen (Jennissen en Blom, 2007; Van San, de Boom en van Wijk, 2007).

Ook de age-crime curve voor Surinaamse mannen wijkt enigszins af van de in de literatuur op dit vakgebied beschreven klassieke vorm. Er treedt weliswaar een daling op na de gebruikelijke piek in de vroege volwassenheid, maar de snelheid van deze daling blijft behoorlijk achter bij die van de curve voor Turkse, Marokkaanse en autochtone mannen. Ondanks dat de age-crime curves voor vrouwen er door de relatief lage criminaliteitscijfers een stuk grilliger uitzien, is met enig inlevingsvermogen toch hetzelfde beeld als bij de curves voor mannen te zien. De leeftijdsspecifieke criminaliteitscijfers van Turkse vrouwen blijken bij benadering vergelijkbaar met die van autochtone vrouwen.

De oververtegenwoordiging van alloctonen varieert per delicttype

Behalve naar het totale aantal geregistreerde delicten wordt in deze paragraaf over geregistreerd daderschap ook onderscheid gemaakt naar een aantal delicttypen. Op deze manier kan men nagaan of bepaalde herkomstgroepen over- of ondervertegenwoordigd zijn bij bepaalde delicttypen. Hiertoe is in figuren 8.13a en b een overzicht gegeven van het aantal geregistreerde delicten per inwoner uitgesplitst naar herkomstgroep en een viertal delicttypen: vermogens-, gewelds-, drugs- en verkeersdelicten.

8.13a Aantal geregistreerde vermogens- en geweldsdelicten, 2005

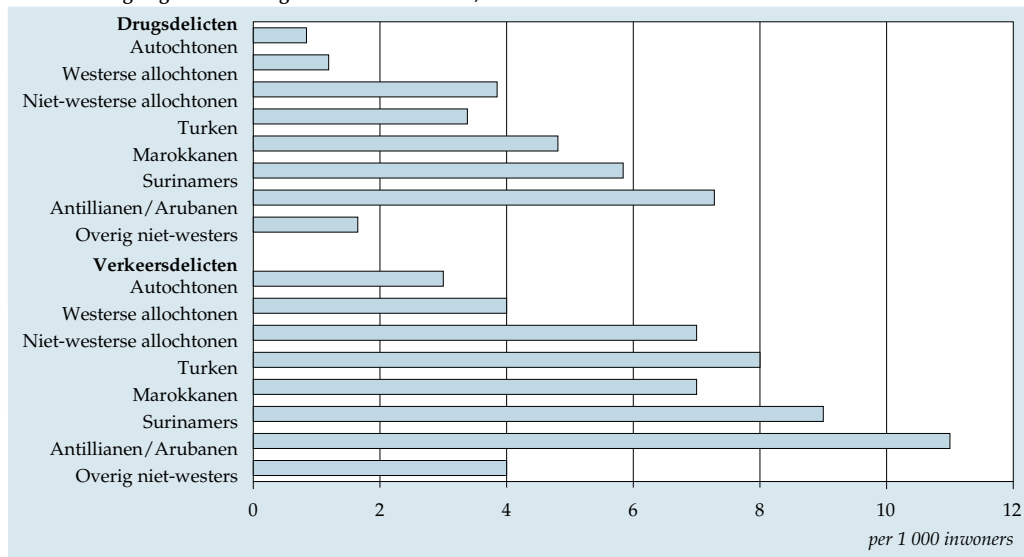

Bron: KLPD/HKS en CBS/SSB.

⁶⁾ Vermogensdelicten met geweld worden gerekend tot de geweldsdelicten en niet tot de vermogensdelicten.

Antillianen blijken bij alle vier weergegeven delicttypen de hoogste criminaliteitscijfers te hebben. Voornamelijk bij drugsdelicten, maar ook bij vermogens- en geweldsdelicten is de oververtegenwoordiging van Antillianen zeer groot. Marokkanen worden relatief vaak verdacht van vermogensdelicten. Behalve Antillianen worden ook Surinamers relatief vaak als dader van een drugsdelict geregistreerd. Turken treft men van de grote vier 'klassieke' niet-westerse herkomstgroepen proportioneel het minst vaak aan als dader van elk van de vier weergegeven delicttypen. Wel onderscheiden zij zich enigszins negatief door een tamelijk hoog verkeersdelictencijfer. Bij de verkeersdelicten is de oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtonen een stuk lager dan bij de overige weergegeven delicttypen. Autochtonen vertonen bij alle hier onderscheiden delicttypen de laagste criminaliteitscijfers.

8.13b Aantal geregistreerde drugs- en verkeersdelicten, 2005

Bron: KLPD/HKS en CBS/SSB.

8.5 Multivariate analyses

De beschreven verschillen in geregistreerde criminaliteitscijfers tussen de herkomstgroepen zijn waarschijnlijk voor een deel terug te voeren op verschillen in sociaaleconomische kenmerken tussen de herkomstgroepen. In deze paragraaf wordt gebruik gemaakt van regressieanalyse om dit na te gaan. Daarbij wordt het aantal delicten dat op het conto van individuen in het HKS geregistreerd staat, voorspeld op basis van de herkomst en een aantal demografische en sociaaleconomische achtergrondkenmerken van de betreffende individuen. Op deze manier proberen we zo goed mogelijk te corrigeren voor verschillen in achtergrond-

kenmerken tussen de verschillende herkomstgroepen en hierdoor de factor herkomst als indicator voor 'cultuur' zo goed mogelijk te isoleren. Aangezien we enkele belangrijke achtergrondvariabelen (zoals bijvoorbeeld opleidingsniveau) slechts op een weinig gedetailleerde wijze als verklarende variabele in de regressiemodellen kunnen opnemen, moge het duidelijk zijn dat we hier maar slechts ten dele in slagen. Het effect van herkomst op het al dan niet verdacht zijn van een misdrijf heeft, behalve op culturele factoren, dan ook betrekking op verschillen in sociaaleconomische achtergrondkenmerken tussen de herkomstgroepen die we niet in de regressiemodellen konden opnemen. We zullen in de onderhavige analyse cumulatieve logistische regressiemodellen schatten, waarbij we het aantal geregistreerde delicten hebben verdeeld in vier categorieën (geen delict, één delict, twee delicten en meer dan twee delicten).⁷⁾

De multivariate analyses zijn voor volwassenen (18 tot 38 jaar) en minderjarigen (12 tot 18 jaar) separaat uitgevoerd. Voor zowel volwassenen als minderjarigen zijn de resultaten van twee regressiemodellen weergegeven (staat 8.2). In de modellen A zijn alleen demografische kenmerken (herkomstgroepering, geslacht en leeftijd) in de analyse opgenomen. Dit geeft een beeld van de verschillen tussen herkomstgroepen waarbij alleen voor de leeftijdsopbouw, generatie en de sekseratio van de bevolkingsgroep gecorrigeerd wordt. In de modellen B wordt behalve voor deze drie kenmerken ook gecorrigeerd voor een aantal sociaaleconomische kenmerken. Voor de 18- tot 38-jarigen zijn dit: het al dan niet getrouwd of samenwonend zijn, uitkeringsafhankelijkheid, huishoudinkomen, het al dan niet hoger onderwijs gevolgd hebben en de mate van stedelijkheid van de woongemeente. Het gebruik van de variabele over hoger onderwijs is de reden dat we de regressieanalyses voor volwassenen beperkt hebben tot de leeftijdscategorie van 37 jaar. We beschikken namelijk alleen over informatie of iemand is ingeschreven of ingeschreven is geweest bij een universiteit of hbo instelling in de periode vanaf 1986. Oudere personen zouden voor 1986 hoger onderwijs gevolgd kunnen hebben. De variabele 'al dan niet hoger onderwijs hebben gevolgd' is uiteraard een vrij grove indicator voor het al dan niet onderwijs volgen en het uiteindelijk behaald opleidingsniveau bij 18- tot 38-jarigen. De tweedeling die deze variabele bewerkstelligt, ligt overigens wel vrij dicht tegen de mediaan aan, aangezien tegenwoordig ongeveer de helft van de jongeren ooit in het hoger onderwijs belandt (Jennissen en Hartgers, 2007). Bij de 12- tot 17-jarigen wordt niet gekeken of zij al dan niet getrouwd of samenwonend zijn, maar of een jongere nog bij zijn/haar ouders woont en of hij/zij uit een gebroken gezin komt. In plaats van de uitkeringsafhankelijkheid van de jongere zelf wordt de uitkeringsafhankelijkheid van zijn/haar ouders in de analyse betrokken. Hetzelfde geldt voor het huishoudinkomen. Helaas beschikken we niet over informatie over het schooltype

⁷⁾ De reden waarom we deze modellen gebruiken en hoe men de weergegeven uitkomsten moet interpreteren is nader toegelicht in de bijlage op internet.

dat de minderjarige volgt en over eventueel reeds afgeronde opleidingen. We hebben er voor gekozen om alleen de effecten van de herkomstgroep waartoe men behoort te laten zien (staat 8.2).⁸⁾

Alle vier de grote 'klassieke' niet-westers allochtone herkomstgroepen, zowel de minderjarigen als de volwassenen, hebben een grotere kans om verdacht te worden van een misdrijf dan autochtonen. Dit geldt ook voor overig niet-westers en westers allochtone minderjarigen. Als we een aantal sociaaleconomische achtergrondkenmerken toevoegen, wordt de samenhang van etnische achtergrond met het aantal geregistreeerde misdrijven kleiner. De kans om in een hogere categorie met meer delicten ingedeeld te zijn, is echter nog steeds aanzienlijk groter voor de vier grote 'klassieke' niet-westers allochtone herkomstgroepen dan voor autochtonen. Dit geldt vooral voor tweede generatie Marokkanen en voor eerste generatie Antillianen. Onder volwassenen is het opmerkelijk dat na correctie voor sociaaleconomische omstandigheden de eerste generatie overig niet-westerse allochtonen en westerse allochtonen minder vaak als dader geregistreerd worden dan autochtonen.

Bij Marokkanen en Turken zien we dat de tweede generatie sterker oververtegenwoordigd is in de geregistreeerde criminaliteitscijfers dan de eerste generatie, terwijl we voor Antillianen en Surinamers het omgekeerde vinden.

De kans op delicten wordt beter verklaard naarmate er meer variabelen in het model worden opgenomen. Toch verklaart ook model B slechts 15 procent bij volwassenen en 14 procent bij minderjarigen. Dat wijst er vermoedelijk op dat een groot deel van de verklaring van crimineel gedrag gezocht moet worden op het persoonlijke vlak (bijvoorbeeld stress, temperament en vatbaarheid voor verslaving) of dat een groot deel van crimineel gedrag door toevallige omstandigheden ontstaat. Daarnaast kunnen echter ook sociaaleconomische achtergrondkenmerken die we niet in de analyses hebben meegenomen een rol spelen.

8.6 *Voor het eerst als dader geregistreerden*

Het lijkt ons ook zinvol om te kijken naar de leeftijd waarop personen voor het eerst als dader met de politie in aanraking komen. Het relatief vroeg met de politie in aanraking komen, zou kunnen duiden op specifieke problemen van jongeren doordat ze zich in de Nederlandse noch in hun eigen migrantengemeenschap thuis voelen. Men noemt dit verschijnsel ook wel 'culturele dissonantie'.

De steilheid van de in figuren 8.12a en b afgebeelde age-crime curves verschaft een indicatie van de verschillen tussen de herkomstgroepen wat betreft de leeftijd waarop een begin gemaakt wordt met een criminele carrière. Een andere mogelijkheid om hier iets over te zeggen is door te kijken naar wanneer men voor

⁸⁾ De volledige staat kan men vinden in de bijlage op internet.

Staat 8.2

Resultaten van cumulatieve logistische regressieanalyse¹⁾ ter verklaring van het aantal geregistreerde delicten in 2005

	Minderjarigen (12–17 jaar)		Volwassenen (18–37 jaar)	
	Model A ²⁾	Model B ³⁾	Model A ²⁾	Model B ³⁾
<i>Autochtonen (referentiegroep)</i>	1	1	1	1
Westerse allochtonen				
1e generatie	1,75	1,22	1,18	0,67
2e generatie	1,50	1,23	1,32	1,19
Turken				
1e generatie	2,71	1,61	2,02	1,18
2e generatie	2,69	1,63	2,67	1,69
Marokkanen				
1e generatie	5,42	3,30	3,54	1,89
2e generatie	6,07	3,73	4,95	3,07
Surinamers				
1e generatie	3,42	1,85	3,96	2,36
2e generatie	3,25	1,77	3,08	2,06
Antillianen/ Arubanen				
1e generatie	8,17	3,78	5,64	2,88
2e generatie	4,33	2,65	2,32	1,81
Overig niet-westers				
1e generatie	2,69	1,56	1,87	0,85
2e generatie	2,17	1,38	1,50	1,31
Nagelkerke's R ²	0,11	0,14	0,09	0,15
N		1202098		4321522

Bron: KLPD/HKS en CBS/SSB.

¹⁾ In odds ratio's. Alle weergegeven odds ratio's zijn significant ($p < 0,001$).

²⁾ Correctie voor geslacht en leeftijd.

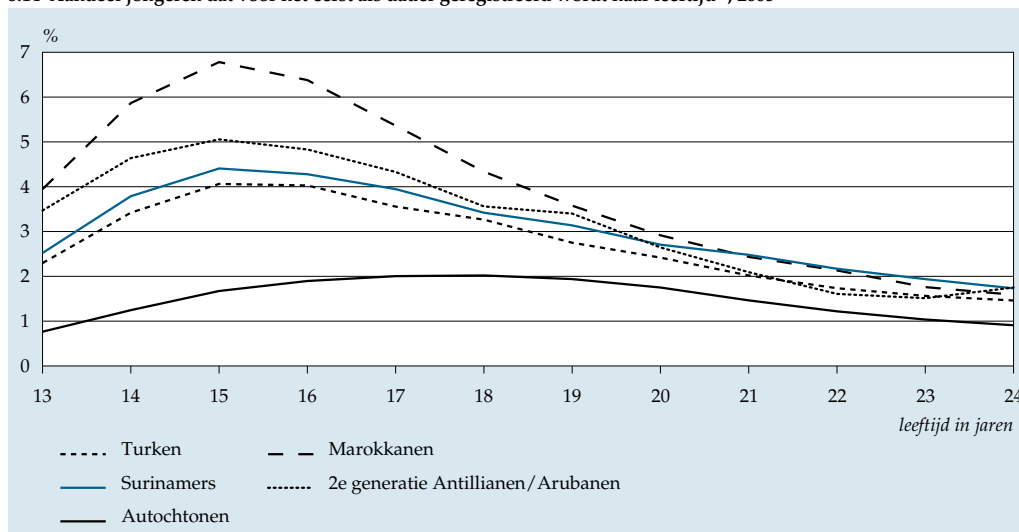
³⁾ Correctie voor geslacht, leeftijd en sociaaleconomische kenmerken.

het eerst als dader geregistreerd wordt. Hiertoe hebben we age-first offender curves voor de vier grote niet-westerse herkomstgroepen en autochtonen geconstrueerd (figuur 8.14). Het is overigens mogelijk dat iemand die in 2005 voor het eerst als dader geregistreerd is, later dat jaar nog één of meerdere processen-verbaal tegen zich zag worden opgemaakt. Deze personen worden hier in dezelfde categorie ingedeeld als degenen die in dat jaar slechts één keer van het rechte pad zijn afgeweken.

We laten hier alleen curves tot de leeftijd van 25 jaar zien, omdat oudere Turkse, Marokkaanse en Surinaamse personen vaak pas na hun puberteit naar Nederland zijn gekomen. Ze hebben als het ware niet de 'kans' gehad om op jongere leeftijd in het HKS geregistreerd te worden en zouden het beeld dan ook vertekenen. Dit is ook de reden waarom we voor Antillianen de age-first offender curve voor de tweede generatie laten zien. Veel Antillianen migreren namelijk in de adolescentie naar Nederland om hier een vervolgopleiding te doen, en ook veel twintigers en dertigers pendelen regelmatig heen en weer tussen Nederland en de Antillen. Bij het interpreteren van de age-first offender curve voor tweede generatie Antillianen

moet men in het achterhoofd houden dat deze groep, die voor een aanzienlijk deel slechts één Antilliaanse ouder heeft, wezenlijk verschilt van de groep jonge eerste generatie Antillianen. Dit blijkt ook uit de grote verschillen tussen beide generaties in de resultaten voor minderjarigen in staat 8.2.

8.14 Aandeel jongeren dat voor het eerst als dader geregistreerd wordt naar leeftijd ¹⁾, 2005

Bron: KLPD/HKS en CBS/SSB.

¹⁾ Verschuivende gemiddelden over drie leeftijden.

Van de vier grote niet-westerse herkomstgroepen hebben Marokkanen in de tienerjaren het grootste aandeel voor het eerst als dader geregistreerden. Ook tweede generatie Antillianen, Surinamers en Turken vertonen in de tienerjaren beduidend hogere percentages first offenders dan autochtonen. In de vroege adolescentie lopen de percentages voor de hier weergegeven allochtone groepen naar elkaar toe. De percentages voor autochtonen blijven hier echter ook in de vroege volwassenheid enigszins bij achter. Als we voor de verschillende herkomstgroepen het percentage voor het eerst als dader geregistreerden op minderjarige leeftijd met dat onder de begin-twintigers vergelijken, dan blijkt dat Marokkanen relatief vroeg met criminaliteit beginnen. Autochtonen worden daarentegen relatief laat voor het eerst als delinquent geregistreerd. Surinamers, Turken en tweede generatie Antillianen nemen hier een middenpositie in.

8.7 Recidive onder jeugdige delinquenten

Om na te gaan of langs de criminaliteitsschaal de integratie van bepaalde herkomstgroepen te wensen overlaat, is het nuttig om na te gaan of individuen na een eerste misstap nogmaals in de fout gaan. Het is immers in grote delen van de

Nederlandse samenleving gemeengoed dat iedereen een tweede kans verdient. Het opnieuw in de fout gaan (recidiveren) zou erop kunnen wijzen dat bij deze recidivisten een gebrekkige culturele integratie zich structureel uit in crimineel gedrag. Hier spreken we van recidive als een in 1996 geregistreerde dader in de periode 1996–2005 opnieuw als dader met de politie in aanraking kwam en er een proces-verbaal in het HKS werd geregistreerd. Alleen degenen die zowel in de gehele periode 1996–2005 in Nederland woonden, worden in de analyses betrokken. In het HKS is geen informatie opgenomen over straftoemeting en tenuitvoerlegging. Doordat gegevens over de tenuitvoerlegging van vonnissen ontbreken, kon bij het vaststellen van de hoogte van de recidive geen rekening worden gehouden met het gegeven dat personen die gedetineerd zijn, tijdelijk niet in de gelegenheid zijn delicten te plegen (het zogenoemde incapacitatie-effect). Het aantal recidivisten wordt hierdoor beperkt. Toch zal de invloed van het bovenstaande effect alleszins meevallen omdat de tijd die men gemiddeld in de gevangenis doorbrengt beperkt is (zie Wartna, Tollenaar en Essers, 2005). Bovendien sluit het verblijf in de gevangenis het plegen van een misdrijf niet uit.

Recidive onder jeugdigen het hoogst onder Marokkanen; het laagst onder autochtonen

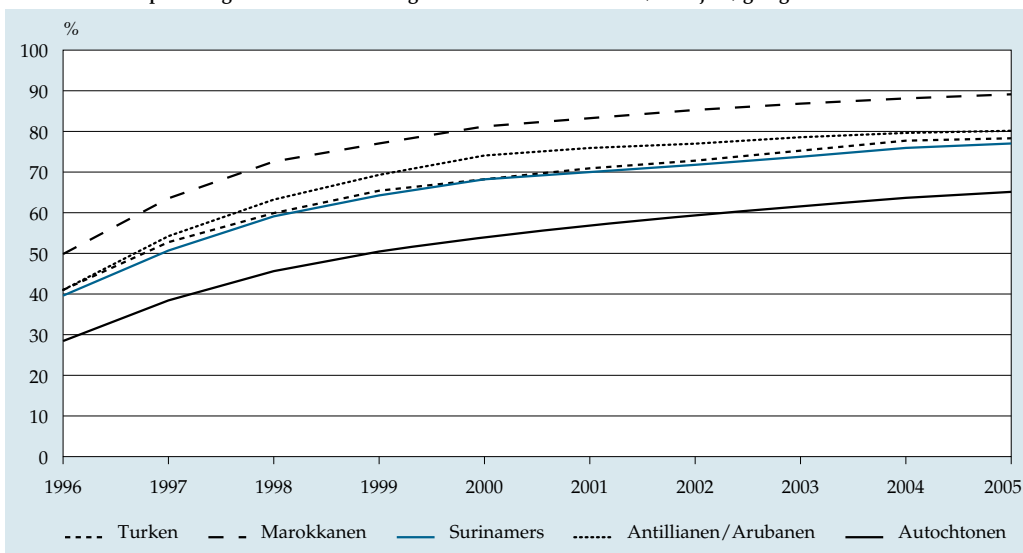
Van alle 12- tot 18-jarige verdachten in 1996⁹⁾ recidiveerde 70 procent in de periode 1996–2005. Overigens hoeft het proces-verbaal in 1996 niet het eerste proces-verbaal te zijn wat tegen een persoon is opgemaakt, maar kan ook hier al sprake zijn geweest van recidive. In figuur 8.15 wordt een beeld gegeven van het percentage recidivisten onder verdachten van 12 tot 18 jaar, uitgesplitst naar herkomstgroepering. Het betreft cumulatieve percentages, dat wil zeggen dat voor ieder jaar het percentage recidivisten in de periode van 1996 tot en met het desbetreffende jaar wordt gegeven. Het percentage recidivisten is het hoogst onder Marokkaanse jongeren. Ongeveer negen op de tien jeugdige Marokkaanse verdachten recidiveerden in de periode 1996–2005. Het percentage recidivisten is het laagst onder autochtone verdachten van 12 tot en met 17 jaar: 65 procent van hen recidiveerde in de periode 1996–2005. De percentages recidivisten onder de (niet in figuur 8.15 weergegeven groepen) overige niet-westerse allochtonen en westerse allochtonen liggen tussen die van Turken en autochtonen in.

Gemiddeld aantal nieuwe delicten onder Marokkaanse minderjarige delinquenten zeer groot

Behalve het gegeven of mensen recidiveren en na hoeveel tijd dat gebeurt, is ook relevant hoeveel nieuwe processen-verbaal de politie gemiddeld tegen deze geregistreerde daders opmaakte in de periode 1996–2005. Gemiddeld registreerde de politie in de deze periode 4,6 nieuwe processen-verbaal per minderjarige van 12 tot 18 jaar die in 1996 als dader te boek kwam te staan. In figuur 8.16 tonen we het

⁹⁾ In 2005 bevonden deze personen zich dus in de leeftijdscategorie van 21 tot 27 jaar.

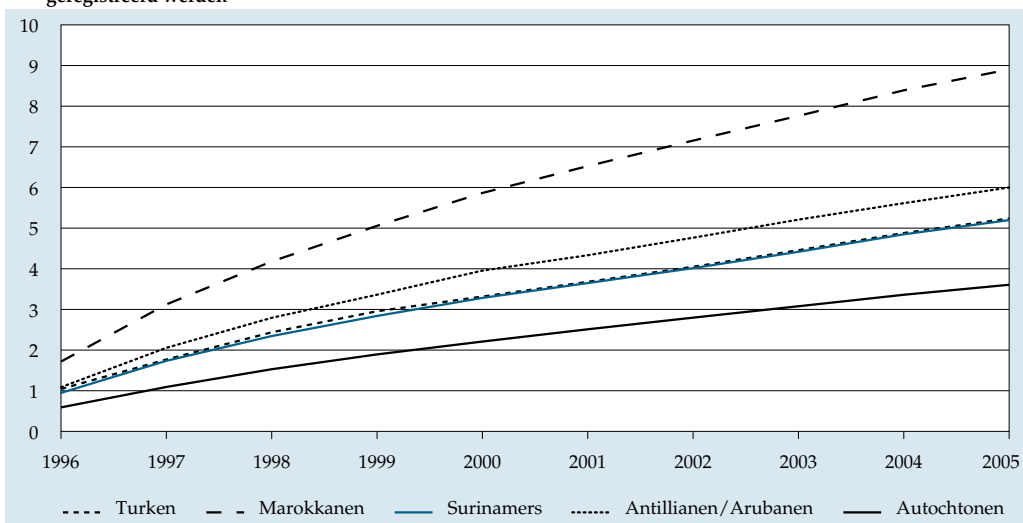
8.15 Cumulatief percentage recidivisten van degenen die in 1996 als dader (12-17 jaar) geregistreerd werden

Bron: KLPD/HKS en CBS/SSB.

gemiddelde aantal nieuwe processen-verbaal dat in de periode 1996-2005 werd opgemaakt, uitgesplitst naar herkomstsgroepering. In deze figuur zijn cumulatieve aantallen weergegeven. De aantallen hebben daarom, net zoals de percentages in figuur 8.15, betrekking op de periode van 1996 tot en met het desbetreffende jaar. Het gemiddelde aantal nieuw geregistreerde processen-verbaal is het hoogst onder

8.16 Cumulatieve gemiddelde aantal nieuwe processen verbaal van degenen die in 1996 als dader (12-17 jaar) geregistreerd werden

Bron: KLPD/HKS en CBS/SSB.

Marokkanen (8,9) en het laagst onder autochtonen (3,6). Geregistreerden met een Surinaamse, Antilliaanse en Turkse herkomst namen een middenpositie in met gemiddeld tussen de 5 en 6 nieuwe geregistreerde processen-verbaal in de periode 1996–2005. Het aantal nieuwe processen-verbaal onder de overige niet-westerse allochtonen en westerse allochtonen was respectievelijk 4,8 en 4,7.

8.8 Conclusie

Voorzover de gegevens in dit hoofdstuk over veiligheid en criminaliteit betrekking hebben op gevoelens van onveiligheid en slachtofferschap van misdrijven lag vanuit het gezichtspunt van integratie vooral nadruk op overeenkomsten tussen autochtonen en allochtonen. Niet-westerse allochtonen, vooral de vrouwen onder hen, voelen zich minder veilig in hun omgeving. Daarbij speelt een rol dat zij relatief vaak woonachtig zijn in stedelijke gebieden waar alle bevolkingsgroepen zich minder veilig voelen. Niet-westerse allochtonen voelen zich relatief het meest onveilig in de meest verstedelijkte gebieden en, opmerkelijk genoeg, in plattelandsgemeenten.

Zowel westerse als niet-westerse allochtonen hebben een hogere kans slachtoffer te worden van een misdrijf dan autochtonen. Dat is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan het grotere aandeel jongeren, vooral onder niet-westerse allochtonen. Maar ook omdat allochtonen, speciaal niet-westerse allochtonen, meer in risicovollere en onveiliger stedelijke gebieden wonen, hetgeen gekwalificeerd kan worden als een nadeliger positie.

De gegevens over criminele gedragingen maken duidelijk dat vooral niet-westerse allochtonen daarbij zijn oververtegenwoordigd. Dit lijkt te wijzen op gebrekkige culturele integratie, doordat zij in onevenredige mate regels en normen overtreden. Onder jongeren (12 tot 18 jaar) die als *first offender* zijn doorverwezen naar Halt zijn vooral Marokkanen en Antillianen oververtegenwoordigd. Er zijn ruim drie maal zoveel jongens als meisjes bij Halt bekend, maar onder Antilliaanse en Surinaamse jeugdigen is het aandeel meisjes groter. Ook hebben voortijdig schoolverlaters bij alle herkomstgroepen, ook autochtonen, een grotere kans om vanwege een overtreding te worden verwezen naar Halt.

De oververtegenwoordiging van Marokkaanse en Antilliaanse jongens zien we terug bij *first offenders* in de door de politie geregistreerde jeugdige verdachten. Marokkanen hebben in hun tienerjaren het grootste aandeel voor het eerst 'als verdachte geregistreerden', gevolgd door Antillianen. Recidive onder jeugdige verdachten uit 1996 is na tien jaar het hoogst onder Marokkanen en het laagst onder autochtonen.

Over het algemeen is het aantal geregistreerde verdachten onder niet-westerse allochtone mannen beduidend hoger dan onder westerse allochtone en autochtone mannen: het criminaliteitscijfer is voor de eerste groep mannen drie keer zo hoog. Bij vrouwen hebben de Antilliaanse vrouwen het hoogste criminaliteitscijfer; zij scoren even hoog als autochtone mannen. De vier grote niet-westers allochtone

herkomstgroepen (minder- en meerderjarigen) hebben een grotere kans om verdacht te worden van een misdrijf dan autochtonen. Als daarbij gekeken wordt naar een aantal sociaaleconomische achtergrondskenmerken, wordt de samenhang tussen herkomst en geregistreerde misdrijven wel zwakker, maar blijft er sprake van duidelijke oververtegenwoordiging van de grootste niet-westers allochtone bevolkingsgroepen onder de geregistreerde daders.

Literatuur

Blom, M., J. Oudhof, R.V. Bijl en B.F.M. Bakker (red.) (2005). *Verdacht van criminaliteit: Allochtonen en autochtonen nader bekeken*. Den Haag: CBS/WODC.

CBS (2007a). *Veiligheidsmonitor Rijk 2007. Landelijke rapportage*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek

CBS (2007b). *Jaarboek onderwijs in cijfers 2007*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek

Hirschi, T. en M. Gottfredson (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89(3), 552–584.

Jennissen, R.P.W. en M. Blom (2007). *Allochtone en autochtone verdachten van verschillende delicttypen nader bekeken*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum.

Jennissen, R.P.W. en M.I. Hartgers (2007). Allochtonen in het onderwijs. In: Jennissen, R.P.W. en J. Oudhof (red.), *Ontwikkelingen in de maatschappelijke participatie van allochtonen. Een theoretische verdieping en een thematische verbreding van de Integratiekaart 2006* (pp. 103–114). Meppel: CBS/WODC/Boom Juridische uitgevers.

Jennissen, R.P.W., F.L. Leeuw en M.H.C. Kromhout (2007). Achtergronden van de Integratiekaart. In: Jennissen, R.P.W. en J. Oudhof (red.), *Ontwikkelingen in de maatschappelijke participatie van allochtonen. Een theoretische verdieping en een thematische verbreding van de Integratiekaart 2006* (pp. 11–22). Meppel: CBS/WODC/Boom Juridische uitgevers.

Junger-Tas, J. (2001). Ethnic minorities, social integration and crime. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9(1), 5–29.

San, M. van, J. de Boom en A. van Wijk (2007). *Verslaafd aan een flitsende levensstijl: Criminaliteit van Antilliaanse Rotterdamers*. Rotterdam: RISBO.

Wartna, B.S.J., N. Tollenaar en A.A.M. Essers (2005). *Door na de gevangenis: Een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive onder ex-gedetineerden*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum.

Wittebrood, K. (2006). *Slachtoffers van criminaliteit: Feiten en achtergronden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wittebrood, K. en J. Oppelaar (2005). Criminaliteit. In: Th. H. Roes, *De sociale staat van Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Figuren en tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite

Figuur B 8.1 Slachtofferschap naar stedelijkheid, 2006/2008

Tabel B 8.1 Onveiligheidsgevoelens (weleens of vaak onveilig) naar geslacht en leeftijd, 2006/2008

Tabel B 8.2 Onveiligheidsgevoelens (weleens of vaak onveilig) naar stedelijkheid, 2006/2008

Tabel B 8.3 Onveiligheidsgevoelens (weleens onveilig) naar slachtofferschap, 2006/2008

Tabel B 8.4 Slachtoffers (ongecorrigeerd) naar achtergrondkenmerken, 2006/2008

Tabel B 8.5 Halt-jongeren naar stedelijkheid, 2005

Tabel B 8.6 Halt-jongeren naar geslacht en Halt-waardig delict, 2005/2007

Tabel B 8.7 Resultaten van cumulatieve logistische regressieanalyse ter verklaring van het aantal geregistreerde delicten in 2005

9. *Sociaal-culturele oriëntatie en maatschappelijke participatie*

Nadat lange tijd sociaaleconomische achterstanden van allochtonen de meeste aandacht kregen, is de laatste jaren in het politieke en publieke debat steeds meer de nadruk komen te liggen op de meer culturele aspecten van integratie. De discussie draait dan om zaken als het al dan niet Nederlands kunnen spreken, de gerichtheid op het herkomstland en het koesteren van – in de ogen van autochtonen – traditionele denkbeelden. Vooral met betrekking tot dit laatste punt wordt de relatie met de islam veelvuldig gelegd. De vraag hoe het er voor staat met de sociaal-culturele integratie van allochtonen mag in dit Jaarrapport Integratie dan ook niet ontbreken.

In dit hoofdstuk vatten we de bevindingen die in het *Jaarrapport Integratie 2007* al uitgebreid aan bod zijn gekomen (Dagevos en Gijsberts, 2007) kort samen. Deze bevindingen zijn gebaseerd op gegevens afkomstig uit het Survey Integratie Minderheden (SIM) dat in 2006 is gehouden onder Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen en een autochtone vergelijkingsgroep. Daarna presenteren we nog niet eerder gepubliceerde gegevens uit deze bron. We richten ons daarbij enerzijds op aspecten van oriëntatie en identificatie, zoals de mate waarin allochtonen zich verbonden voelen met het land van herkomst, anderzijds op aspecten van participatie, zoals de deelname aan het verenigingsleven.

Gekeken wordt in hoeverre de vier grootste niet-westers allochtone groepen en autochtonen van elkaar verschillen. Daarbij wordt de nadruk gelegd op verschillen tussen generaties en tussen hoger en lager opgeleiden, omdat uit eerder onderzoek is gebleken dat dit belangrijke verklarende factoren zijn om verschillen in sociaal-culturele integratie te verklaren (bijvoorbeeld Dagevos et al., 2007). Daarnaast is onderzocht in hoeverre oriëntatie en participatie een ruimtelijke component kennen door na te gaan of deze samenhangen met de grootte van de woongemeente en de concentratie van niet-westerse allochtonen in de woonbuurt¹⁾.

9.1 *Sociaal-culturele integratie: eerdere onderzoeksbevindingen*

Sociaal-culturele integratie is in eerder onderzoek (bijvoorbeeld Dagevos, 2001) gedefinieerd als enerzijds de mate waarin allochtonen en autochtonen contacten onderhouden en deze contacten wenselijk vinden (de sociale component) en anderzijds de mate waarin allochtonen opvattingen en oriëntaties delen met autochtonen (de culturele component). Wat is nu over de afgelopen circa tien jaar

¹⁾ De woonbuurt bakenen we in tegenstelling tot hoofdstuk 7 en eerdere rapportages (Gijsberts en Dagevos, 2005; Dagevos en Gijsberts, 2007) af met behulp van de CBS-buurtindelingen en niet met viercijferige postcodegebieden.

bezien het algemene beeld? Zie *Jaarrapport Integratie 2007* voor een uitgebreid overzicht (Dagevos en Gijsberts, 2007).

Turken het meest op de eigen groep gericht

Turken en Marokkanen hebben door de jaren heen (1994–2006) niet meer vrijetijdscontacten gekregen met autochtonen (Dagevos et al., 2007). Vooral bij hen ligt het zwaartepunt van de contacten meer bij leden van de eigen groep dan bij autochtone Nederlanders. Dit geldt voor een grote meerderheid van de eerste generatie, maar ook voor bijna de helft van de tweede generatie. Daarbij zijn Turken nog iets sterker op de eigen groep gericht dan Marokkanen. Surinamers en vooral Antillianen hebben veel vaker een gemengde of autochtone vriendenkring. Voor al deze vier allochtone groepen geldt dat het aantal contacten buiten de eigen groep groter is naarmate de opleiding hoger is.

De selectiviteit van sociale contacten weerspiegelt zich ook in de partnerkeuze. De grote meerderheid van de Marokkanen en Turken huwt met een herkomstgenoot (De Graaf en Distelbrink, 2005). Daarentegen hebben veel Surinamers en Antillianen een autochtone partner (zie hoofdstuk 2).

Een wezenlijke factor voor de mate van sociale integratie betreft de gelegenheid om met mensen buiten de eigen groep om te gaan. Zowel de grootte van de eigen herkomstgroep in de woongemeente, als de nabijheid ervan in de directe woonomgeving spelen hierbij een belangrijke rol. Turken en Marokkanen die in de grote steden wonen, hebben minder contacten met autochtonen dan degenen die elders wonen. Bovendien is er een duidelijke relatie tussen het wonen in een concentratiewijk (een wijk met veel niet-westerse allochtonen) en het minder mengen met autochtonen: allochtonen in buurten met veel allochtone medebewoners hebben veel minder contact met autochtonen dan degenen die in witte buurten wonen (Van der Laan Bouma-Doff, 2005; Gijsberts en Dagevos, 2005).

Staat 9.1
Bezoek van autochtone vrienden/buren aan allochtonen en van allochtone vrienden/buren aan autochtonen, 2006

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Autochtonen
	%				
Vaak	13	17	28	34	6
Soms	47	45	47	40	24
Nooit	40	38	25	26	70

Bron: SCP/CBS, SIM.

Bij integratie is uiteraard ook de rol van autochtone Nederlanders van belang. Een grote meerderheid, 70 procent, van de autochtonen heeft nooit allochtone vrienden

of buren op bezoek (staat 9.1). Andersom krijgen Surinamers en Antillianen het meest autochtonen over de vloer. Slechts een op de vier overkomt dit nooit. Onder Turken en Marokkanen geldt dit voor circa 40 procent.

Tweede generatie heeft modernere opvattingen

De afstand ten opzichte van de autochtone bevolking uit zich niet alleen in de onderlinge contacten, maar ook in de culturele oriëntatie van minderheden. In grote lijnen zijn dezelfde verschillen tussen en binnen de herkomstgroepen terug te vinden. Turken en Marokkanen uit de eerste generatie hebben bijvoorbeeld de minst moderne opvattingen over de emancipatie van vrouwen, de rol van religie en de gezagsverhoudingen binnen het gezin. De tweede generatie Turken en vooral Marokkanen denkt hierover veel moderner. Surinamers en Antillianen verschillen niet zoveel van autochtone Nederlanders. Hoe hoger het opleidingsniveau, des te moderner de opvattingen (Dagevos et al., 2007).

Religie belangrijk voor Turkse en Marokkaanse moslims

Belangrijk in het licht van de culturele integratie is ook de rol van religie. Momenteel wonen in Nederland – volgens de nieuwste schatting van het CBS – 850 duizend moslims (Van Herten en Otten, 2007). Bijna alle Turken en Marokkanen beschouwen zichzelf als moslim en dit geldt voor de tweede generatie evenzeer als voor de eerste. Deze onverminderd sterke identificatie met de islam hangt in deze groepen bovendien nauw samen met een hechte identificatie met de eigen herkomstgroep. Wel lijkt deze religieuze identificatie steeds meer los te komen van de religieuze praktijk. Zo is er bij de tweede generatie moslims in Nederland sprake van minder moskeebezoek en participatie in het religieuze verenigingsleven dan bij de eerste generatie (Phalet en Ter Wal, 2004). Tegelijkertijd neemt ook onder een groot deel van de tweede generatie het geloof een centrale plaats in en worden de regels van de islam nageleefd, zoals bidden, halal eten en vasten tijdens de ramadan. Marokkanen zijn hierin rechter in de leer dan Turken (zie verder Dagevos et al., 2007).

De Nederlandse taal blijft probleem voor eerste generatie Turken en Marokkanen

De beheersing van het Nederlands is een indicatie van de oriëntatie op Nederland. Het is daarbij niet alleen een noodzakelijke voorwaarde om in contact te kunnen komen met autochtonen, maar ook om te kunnen communiceren met andere allochtone groepen, aangezien de voertaal vaak Nederlands zal zijn. Een op de twee Turken en een op de drie Marokkanen blijft echter moeite houden met het Nederlands; de helft bij beide groepen zegt hiermee nooit problemen te ondervinden (Turkenburg en Gijsberts, 2007). Het zijn doorgaans ouderen, van de eerste generatie, die moeite met de taal hebben.

Ongeveer een kwart tot eenderde van de Turken en Marokkanen spreekt nooit Nederlands met hun kinderen; het aandeel dat geen Nederlands met de partner spreekt is nog hoger. Bij Surinamers en Antillianen is dat anders. Zij beheersen het Nederlands veel beter en spreken het vaker met partner en kinderen.

Een grote groep allochtonen gebruikt dus nog veelal de taal uit het land van herkomst. Een gesprek volgen in de taal van het land van herkomst gaat dan ook vrijwel alle allochtonen goed af, slechts een op de tien heeft er moeite mee. Analyses laten zien dat taalvaardigheid, met name schriftelijke taalvaardigheid, in de taal van het land van herkomst een gunstig effect heeft op de beheersing van het Nederlands (Turkenburg en Gijsberts, 2007). Dit geldt echter alleen voor de eerste generatie migranten, bij de tweede generatie ontbreekt dit effect. Jongere allochtonen en vooral hoger opgeleiden zijn minder vaardig in de taal van het land van herkomst, maar zij beheersen wel beter het Nederlands.

9.2 Oriëntatie op het land van herkomst of op Nederland?

Sociale afstand wordt niet alleen bepaald door het daadwerkelijke contact tussen groepen, maar ook door de mate waarin men georiënteerd is op Nederland dan wel op het land van herkomst. Dit uit zich bijvoorbeeld in het gevoel zich Nederlander te voelen of juist lid van de eigen herkomstgroep, maar ook in de band met het herkomstland en het gebruik van media uit Nederland of het land van herkomst. Al deze aspecten komen in deze paragraaf aan de orde.

Meer identificatie met de eigen herkomstgroep in de vier grote steden

Relatief veel Turken identificeren zich vooral met de eigen herkomstgroep (staat 9.2). Ook onder Marokkanen komt dit veel voor, maar daar is toch ook een grote groep die zich zowel Nederlander als Marokkaan voelt. Surinamers en Antillianen voelen zich in grote meerderheid of Nederlander of zowel Surinamer/Antilliaan als Nederlander. De tweede generatie allochtonen identificeert zich aanzienlijk minder vaak met de eigen herkomstgroep, vooral die onder Antillianen. Dit is duidelijk een goed geïntegreerde groep kinderen van Antillianen die naar Nederland kwamen om te studeren. Hier staat echter ook een groep (eerste generatie) Antillianen tegenover die gekenmerkt wordt door grote achterstand en geringe integratie (Dagevos en Gijsberts, 2007).

Staat 9.2
Identificatie met eigen herkomstgroep en/of met Nederlanders, 2006

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen
	%			
Meer land van herkomst	58	46	20	35
Zowel land van herkomst als Nederland	30	40	40	32
Meer Nederland	12	14	39	33

Bron: SCP/CBS, SIM.

Er is sprake van een duidelijk opleidings- en generatie effect: hoger opgeleiden en leden van de tweede generatie identificeren zich meer met Nederland dan hun lager opgeleide en eerste generatie herkomstgenoten. Het wonen in één van de vier grote steden gaat samen met een verminderde identificatie met Nederland en juist meer identificatie met de eigen groep. Ook is het zo dat de identificatie met de eigen groep ten koste van die met Nederland, hoger is in buurten met veel allochtonen dan in buurten met weinig allochtonen (vooral in de meest geconcentreerde wijken met meer dan 50 procent niet-westerse allochtonen). Dit wil echter niet zeggen dat de stad of buurt de oorzaak is voor de lagere identificatie met Nederland. Er zal zeker ook sprake zijn van een selectie-effect: personen die zich sterk met de eigen groep identificeren, wonen wellicht liever in een grote stad en een wijk waar veel herkomstgenoten wonen.

Mediagerichtheid op land van herkomst én Nederland

Het mediagebruik kan een indicatie geven van de mate waarin allochtonen gericht zijn op de Nederlandse samenleving dan wel op het land van herkomst. Een behoorlijk aandeel van de Turken en Marokkanen maakt gebruik van Nederlandse media: Marokkanen overigens meer dan Turken (staat 9.3). Dit geldt voornamelijk voor de tv (72 procent van de Marokkanen kijkt zelfs elke dag), maar ook het lezen van Nederlandse kranten en tijdschriften wordt veel gedaan. Surinamers en Antillianen verschillen hierin nauwelijks van autochtone Nederlanders.

Wel valt op dat Marokkanen en vooral Turken ook zeer veel tv-zenders uit het land van herkomst bekijken, velen zelfs elke dag (staat 9.4). Turken lezen daarnaast van alle groepen nog het meest in kranten en tijdschriften uit het herkomstland. Bovendien kijken zij van alle groepen het minst naar de Nederlandse tv, veel minder dan bijvoorbeeld Marokkanen.

Het gebruik van media uit het herkomstland sluit het gebruik van media uit Nederland niet uit. Met name Turken en Marokkanen kijken zowel veel naar Nederlandse zenders als naar zenders uit het land van herkomst (Huysmans en De Haan, 2008). Toch zijn er wel duidelijke verschillen binnen de groepen. Onder Turken en Marokkanen kijken de tweede generatie en de hoger opgeleiden meer naar Nederlandse zenders en minder naar zenders uit het land van herkomst dan de eerste generatie en lager opgeleiden. Overigens kijken Turkse hoogopgeleiden wel relatief vaak naar Turkse zenders.

Turken en Marokkanen die woonachtig zijn in de vier grote steden kijken minder naar Nederlandse zenders en meer naar 'eigen' zenders. Bovendien is voor Turken en Marokkanen sprake van een sterk buurteffect: vooral Turken en in mindere mate ook Marokkanen in witte wijken kijken veel vaker naar Nederlandse zenders dan degenen die in concentratiewijken wonen. In concentratiewijken wordt juist meer naar tv zenders uit het land van herkomst gekeken. Binnen de groep Surinamers en Antillianen bestaan weinig verschillen.

Staat 9.3
Mediagebruik gericht op Nederland, 2006

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Autochtonen
	%				
<i>Lezen Nederlandse kranten of tijdschriften</i>					
Nooit	30	24	10	11	7
Minder dan 1 dag per week	12	10	6	8	5
1 à 2 dagen per week	21	18	13	19	12
3 à 4 dagen per week	10	9	12	12	9
5 à 6 dagen per week	6	10	10	7	8
Elke dag	22	29	50	43	59
<i>Kijken Nederlandse tv-zenders</i>					
Nooit	10	5	1	2	2
Minder dan 1 dag per week	7	5	1	1	1
1 à 2 dagen per week	12	6	3	5	3
3 à 4 dagen per week	12	6	5	5	7
5 à 6 dagen per week	7	5	3	4	5
Elke dag	54	72	87	83	81

Bron: SCP/CBS, SIM.

Staat 9.4
Mediagebruik gericht op het land van herkomst, 2006

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen
	%			
<i>Lezen kranten of tijdschriften uit het land van herkomst</i>				
Nooit	47	81	80	68
Minder dan 1 dag per week	18	10	10	15
1 à 2 dagen per week	16	4	6	7
3 à 4 dagen per week	7	1	1	2
5 à 6 dagen per week	3	1	1	1
Elke dag	8	3	2	6
<i>Kijken tv-zenders uit het land van herkomst</i>				
Nooit	8	23	74	84
Minder dan 1 dag per week	4	10	10	6
1 à 2 dagen per week	8	11	10	3
3 à 4 dagen per week	9	8	2	1
5 à 6 dagen per week	9	7	0	1
Elke dag	63	42	4	6

Bron: SCP/CBS, SIM.

Sterke banden met de herkomstlanden

Welke banden hebben allochtonen (nog) met het herkomstland? Zou men er voorgoed willen wonen, heeft men heimwee, gaat men er regelmatig op bezoek? Dit zijn allemaal tekenen van de oriëntatie op het land van herkomst.

Ruim een op de drie Turken en Antillianen zou voor altijd in het herkomstland willen wonen (staat 9.5). Bij Marokkanen en Surinamers geldt dit voor een op de vijf. Ook heimwee naar het herkomstland komt veel voor. Zeker tweederde van de Turken en Marokkanen geeft aan in ieder geval soms heimwee te hebben. Onder Surinamers en Antillianen geldt dit voor iets minder dan de helft. Het is dan ook niet verrassend dat de meesten contact met familie in het land van herkomst onderhouden. Slechts een kleine minderheid heeft nooit contact. Onder Marokkanen en Turken gaat zelfs een op de drie elk jaar naar het land van herkomst, en de rest in ieder geval zo nu en dan. Als ze gaan, gaan ze relatief lang: de meerderheid gaat tussen de een en drie maanden, waarschijnlijk in de zomervakantie. Bovendien kiezen veel oudere Turken en Marokkanen er voor op en neer te pendelen tussen Nederland en het herkomstland (Schellingerhout, 2004). Ook een meerderheid van de Surinamers en Antillianen gaat soms terug naar Suriname of de Antillen. Hun verblijf is gemiddeld wat korter.

Deze bevindingen sluiten aan bij eerder onderzoek waaruit blijkt dat allochtonen niet alleen veel contact met familie in het herkomstland hebben, maar ook vaak geld of goederen naar hun familie sturen of een huis bezitten in het herkomstland (Snel et al. 2004). Ook in het SIM is gevraagd naar betalingsoverdrachten. Een van de zeven Antilliaanse huishoudens heeft in 2005 geld overgemaakt, bij de Turken en Marokkanen is dat zo'n een op de vier tot vijf, en bij de Surinamers een op de drie (staat 9.5).

De band met het herkomstland neemt duidelijk af tussen de generaties. De eerste generatie wenst bijvoorbeeld in veel grotere getale voor altijd in het land van herkomst te wonen dan de tweede. Echter ook een aanzienlijk deel van de tweede generatie zou dat willen. Dit geldt het meest voor de Turkse tweede generatie (25 procent). Tussen de eerste en tweede generatie Marokkanen daarentegen, is er weinig verschil. Dit komt vooral door de betrekkelijk lage terugkeerwens bij de eerste generatie.

Ook het contact met familie in het land van herkomst is hoger onder de eerste generatie, zoals ook een groter deel van de eerste generatie elk jaar op bezoek gaat naar het land van herkomst. Vooral bij Surinamers en Antillianen zijn de verschillen tussen generaties groot, de tweede generatie heeft aanmerkelijk minder contact in het herkomstland. Bij Turken en Marokkanen blijven de familiebanden meer intact tussen de generaties, zo lijkt het: ook onder de tweede generatie wordt veel contact onderhouden met familie in het land van herkomst.

Niet verrassend leven gevoelens van heimwee meer onder de eerste generatie dan onder de tweede. Toch zegt circa de helft van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie vaak of soms heimwee te hebben, tegen driekwart van de eerste generatie

(figuur 9.1). Bij Surinamers en Antillianen liggen deze aandelen lager. Heimwee heeft de helft van de eerste generatie, bij de tweede generatie komt dit voor bij 19 procent van de Antillianen en circa 25 procent van de Surinamers.

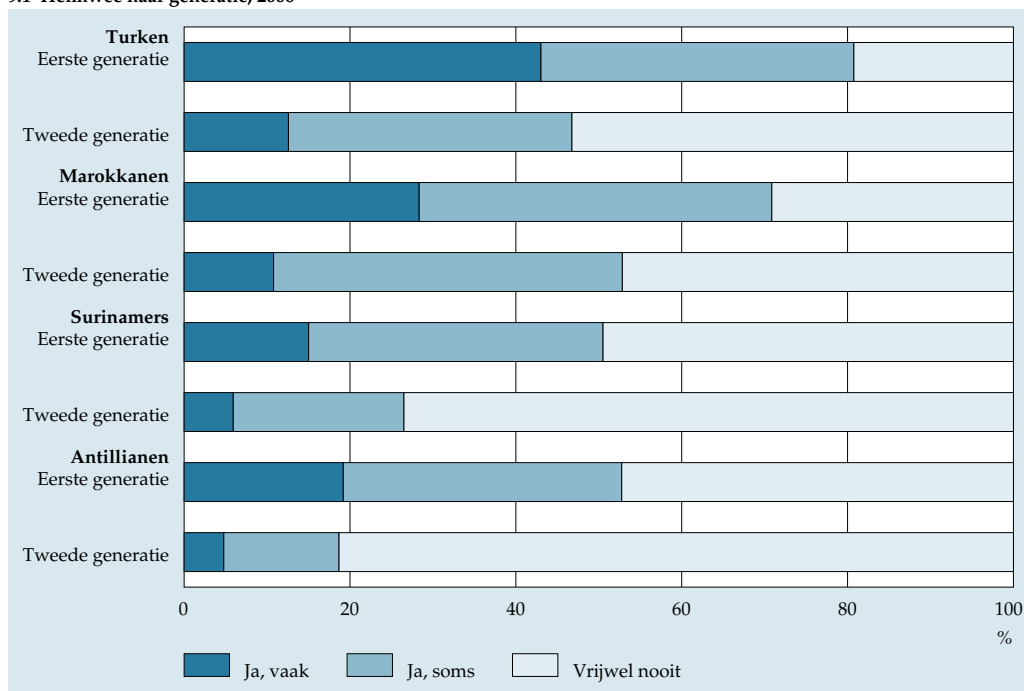
Staat 9.5
De band met het herkomstland, 2006

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen
	%			
Zou voor altijd in het land van herkomst willen wonen				
weet niet	10	10	12	11
wil terug	36	20	22	39
wil niet terug	53	71	66	50
Contact met familie in het land van herkomst				
veel contact	41	38	35	49
soms contact	51	51	42	38
nooit contact	8	11	23	13
Gaat elk jaar op bezoek bij familie en vrienden in land van herkomst				
elk jaar	30	31	6	14
soms	62	57	46	48
nooit	8	12	48	38
In 2005 in land van herkomst geweest				
vorig jaar geweest	58	58	22	26
niet geweest	42	42	78	74
Lengte van verblijf in 2005 in land van herkomst				
<1 maand	40	40	65	66
1-3 maanden	56	58	33	31
>3 maanden	4	2	2	3
Heimwee naar het land van herkomst				
vaak	35	24	12	16
soms	37	42	31	29
nooit	28	33	56	55
Huishoudens die in 2005 geld hebben gestuurd naar land van herkomst	23	20	35	16

Bron: SCP/CBS, SIM.

Ook hier bestaan verschillen naar opleidingsniveau. Lager opgeleide allochtonen willen liever terug naar het land van herkomst dan hoger opgeleiden en hebben ook duidelijk meer last van heimwee. Toch hebben ook de hoger opgeleiden nog veel contact met familie in het herkomstland.

9.1 Heimwee naar generatie, 2006

Bron: SCP/CBS, SIM.

Waar men in Nederland woont, is wat minder van belang voor de band met het herkomstland. In het algemeen zouden allochtonen in de vier grote steden wat vaker voorgoed in het herkomstland willen wonen dan degenen in kleine gemeenten. Zij hebben ook wat meer last van heimwee. Ook is in buurten waar veel niet-westerse allochtonen wonen, de wens groter om terug te keren naar het herkomstland. Dit onderscheid komt vooral naar voren bij de Surinamers en Antillianen. Dit geldt ook wanneer we rekening houden met verschillen in de samenstelling van de buurten qua leeftijdsopbouw, geslacht, opleidingsniveau, gemeentegrootte en generatie.

9.3 *Thuis voelen in stad en land*

Een ruime meerderheid van de allochtonen zegt zich thuis te voelen in Nederland (staat 9.6). Surinamers voelen zich het meest thuis, Turken het minst. Onder Turken en Marokkanen voelen hoger opgeleiden zich vaker thuis in Nederland dan lager opgeleiden. Hetzelfde geldt voor leden van de tweede generatie in vergelijking met de eerste generatie.

Wanneer allochtonen in één van de vier grote steden wonen, voelen zij zich minder thuis in Nederland. Alleen bij Turken is er wat dat betreft weinig verschil. Alle

allochtone groepen in concentratiewijken, voelen zich minder thuis in Nederland dan allochtonen die elders wonen. Dit geldt overigens ook voor autochtonen. Bij hen zijn de aandelen die in concentratiewijken wonen, echter klein.

Staat 9.6
Zich thuis voelen in Nederland, 2006

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Autochtonen
	%				
Ja	65	73	85	77	91
Soms wel en soms niet	27	24	12	19	8
Nee	8	4	2	4	1

Bron: SCP/CBS, SIM.

Allochtonen zijn, met uitzondering van Turken, gemiddeld genomen iets meer tevreden met de Nederlandse samenleving dan autochtonen (staat 9.7). Het beeld ziet er anders uit wanneer gevraagd wordt of men het fijn vindt in Nederland te wonen. Dan blijkt dat minder allochtonen, vooral minder Turken (72 procent), het fijn vinden om hier te wonen dan autochtonen (92 procent). Hetzelfde patroon geldt voor het aandeel dat zich gelukkig voelt. Deze verschillen blijven bestaan wanneer rekening wordt gehouden met de gemiddeld jongere leeftijd van allochtonen in vergelijking met autochtonen.

Staat 9.7
Tevredenheid met Nederland en het eigen leven, 2006

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Autochtonen
	<i>schaalscore¹⁾</i>				
Tevredenheid met Nederlandse samenleving	6,3	6,5	6,7	6,6	6,3
	%				
Vindt het (erg) fijn om in Nederland te wonen	72	83	89	81	92
Is (erg) gelukkig	73	82	84	81	90

Bron: SCP/CBS, SIM.

¹⁾ Gemiddelde rapportcijfer op een schaal van 1 tot 10.

Ook een meerderheid is tevreden over de eigen woonbuurt en voelt zich er thuis. Autochtonen zijn wel duidelijk meer tevreden dan allochtonen. Wederom zijn

Turken van alle groepen het minst tevreden. Tevens vinden zij vaker dan enige andere groep dat er te veel allochtonen in de eigen buurt wonen: een op de drie Turken is die mening toegedaan (staat 9.8).

In kleinere gemeenten vindt men het prettiger om in de eigen buurt te wonen dan in de vier grote steden. Er is bovendien sprake van een sterk buurteffect: in witte buurten voelt men zich veel meer thuis dan in gekleurde buurten (zie ook Kullberg, 2007). Ook indien we rekening houden met andere verschillen in de buurten dan de mate waarin de buurt gekleurd is – zoals leeftijdsopbouw, gemeentegrootte, opleiding, geslacht en generatie – voelt men zich meer thuis in de buurt en ervaart men de omgang tussen de mensen als prettiger wanneer er minder niet-westerse allochtonen wonen. Dit geldt zowel voor de vier niet-westerse herkomstgroepen als voor autochtonen. Alleen bij Marokkanen is dit anders: de concentratie allochtonen heeft bij hen geen invloed op de mate waarin zij zich thuis voelen in hun buurt.

Voor de mate waarin men tevreden is met de buurt, zijn de effecten ook op basis van ander onderzoeksmateriaal, de Veiligheidsmonitor 2005–2007, aangetoond (Schmeets, 2008a; Souren en Bierings, 2006). Men is aanmerkelijk positiever over de sociale contacten in de buurt en de bevolkingssamenstelling naarmate de concentratie niet-westerse allochtonen lager is. Dat geldt niet alleen voor autochtonen, maar ook voor allochtonen.

Staat 9.8
Tevredenheid met de buurt, 2006

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Autochtonen
	%				
Prettig om in uw buurt te wonen?					
niet prettig	12	12	6	8	2
gaat wel	25	19	22	22	14
prettig	63	69	72	71	84
Ik voel me thuis in deze buurt (helemaal) mee eens	84	85	87	84	93
In deze buurt gaan mensen op een prettige manier met elkaar om (helemaal) mee eens	78	81	76	74	85
Wat vindt u van het aantal allochtonen in uw buurt?					
te veel	32	23	20	13	6
prima	59	68	72	78	79
te weinig	8	9	8	9	15

Bron: SCP/CBS, SIM.

9.4 Politieke interesse en nationale problemen

Politieke interesse lager onder allochtonen

Onder niet-westerse allochtonen is de interesse in politiek minder dan onder autochtonen (staat 9.9). Waar onder autochtonen 20 procent zegt geen enkele interesse te hebben, is dat bij Turken, de groep met de minste politieke interesse, meer dan de helft. Daar staat tegenover dat binnen bijna alle groepen ongeveer één op de vijf veel interesse heeft in politiek; alleen onder Turken is dat één op de tien.

Aan allochtonen die aangaven belangstelling te hebben voor politiek, is de vervolgvraag gesteld of deze interesse voornamelijk betrekking heeft op de Nederlandse politiek, de politiek in het herkomstland, in andere landen, of in alle landen evenveel. Bij Marokkanen, Surinamers en Antillianen gaat de interesse vooral uit naar de politiek in Nederland, terwijl relatief veel Turken voornamelijk belangstelling hebben voor de politiek van Turkije, of voor die van alle landen evenveel. De tweede generatie en hoger opgeleiden zijn duidelijk meer in politiek geïnteresseerd dan de eerste generatie en lager opgeleiden. Bij Surinamers is er echter op dat punt geen onderscheid naar generatie.

Tussen steden en buurten is er nauwelijks verschil waarneembaar in politieke interesse. De enige uitzondering hierop vormen de Antillianen die in buurten met weinig niet-westerse allochtonen duidelijk meer animo voor de politiek vertonen dan in concentratiebuurten.

Staat 9.9
Interesse in politiek, 2006

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Autochtonen
	%				
In hoeverre in politiek geïnteresseerd?					
geen interesse	55	41	32	46	21
een beetje interesse	34	40	46	37	57
veel interesse	11	20	21	17	21
Indien interesse ¹⁾ : in welke politiek vooral geïnteresseerd?					
vooral in Nederland	41	69	65	53	.
vooral in land van herkomst	11	0	0	4	.
vooral in andere landen	4	2	4	4	.
in alle evenveel	44	28	31	39	.

Bron: SCP/CBS, SIM.

¹⁾ Zowel een beetje als veel interesse.

Allochtonen en autochtonen ervaren verschillende nationale problemen

Als burgers gevraagd wordt naar het belangrijkste nationale probleem, dan levert dat een bonte waaier van antwoorden op. Voor de ene persoon is veiligheid in de

buurt het belangrijkste probleem, voor de ander gezondheidszorg, werkloosheid, milieuverontreiniging, waarden en normen, integratie of filevorming. Door de antwoorden te groeperen in zestien probleemgebieden, ontstaat een probleemrangorde. Dan blijkt dat niet alleen autochtonen zich hierin onderscheiden van allochtonen, maar ook dat Turken en Marokkanen andere problemen ervaren dan Surinamers en Antillianen (staat 9.10).

De vier allochtone groepen noemen het vaakst problemen rond etnische minderheden, zoals integratie en discriminatie: dit varieert van 29 procent bij Surinamers tot 34 procent bij Marokkanen. De autochtone bevolking heeft hier met 20 procent iets minder aandacht voor. Bij hen staan de waarden en normen bovenaan het urgentielijstje. Dit wordt weer door vooral Turken en Marokkanen als minder prangend ervaren. Ook noemen autochtonen vaker problemen rond criminaliteit, gezondheidszorg, politiek en de verkeersproblematiek dan allochtonen en Turken en Marokkanen in het bijzonder. Daar staat tegenover dat allochtonen vooral problemen van economische aard op de agenda willen zetten. Dit uit zich bijvoorbeeld in het noemen van problemen gerelateerd aan inkomens en prijzen (zoals inflatie, koopkracht, en belasting betalen), werkgelegenheid, en economie en financiën. Deze worden daarbij vaker door Marokkanen en Turken vermeld dan door Surinamers en Antillianen.

Staat 9.10
Ervaren nationale problemen, 2006¹⁾

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Autochtonen
	%				
Defensie	0,3	1,1	0,5	0,1	0,2
Vrijtijdsbesteding	0,8	4,1	1,6	1,1	0,3
Wonen	0,9	0,5	0,8	0,9	1,0
Milieu	0,1	0,6	0,5	0,6	1,1
Onderwijs	1,1	0,5	0,7	1,0	1,1
Bevolking	0,2	0,2	0,5	0,5	1,3
Sociale zekerheid	1,9	1,7	2,3	1,1	2,0
Economie en financiën	10,0	3,5	4,3	5,0	2,2
Verkeer en vervoer	0,7	0,2	1,3	1,0	2,4
Werkgelegenheid	15,1	13,2	6,4	6,4	2,5
Gezondheidszorg	1,2	0,7	1,3	0,8	2,7
Inkomen en prijzen	16,1	18,9	11,8	12,3	8,6
Politiek	5,3	5,1	9,2	9,3	9,8
Criminaliteit	4,8	6,2	11,8	9,7	16,7
Minderheden	33,1	33,6	29,2	30,7	20,0
Waarden en normen	12,7	12,4	21,8	22,2	32,6
Geen probleem	9,9	13,3	10,0	10,3	6,4

Bron: SCP/CBS, SIM.

¹⁾ Sommige antwoorden hebben betrekking op meer dan één probleem, waardoor de kolompercentages groter zijn dan 100 procent.

Eerste generatie allochtonen ervaren andere problemen dan de tweede generatie. Zo noemen vooral de in het buitenland geboren allochtonen (eerste generatie) problemen rond economie en financiën. Ook problemen rond inkomen en prijzen zijn vooral voor deze generatie relevant, met de Surinamers als uitzondering. De in Nederland geboren Turken en Marokkanen (tweede generatie) noemen vaker criminaliteit als een belangrijke nationale kwestie.²⁾

Opleidingsniveau bij allochtonen van invloed bij prioritering nationale problemen

De belangrijkste factor bij het prioriteren van de problemen is de genoten opleiding. Vooral bij de allochtone bevolkingsgroepen vinden we grote verschillen naar opleidingsniveau. Slechts vier problemen hangen niet met opleiding samen: defensie, gezondheidzorg, verkeer en milieu.

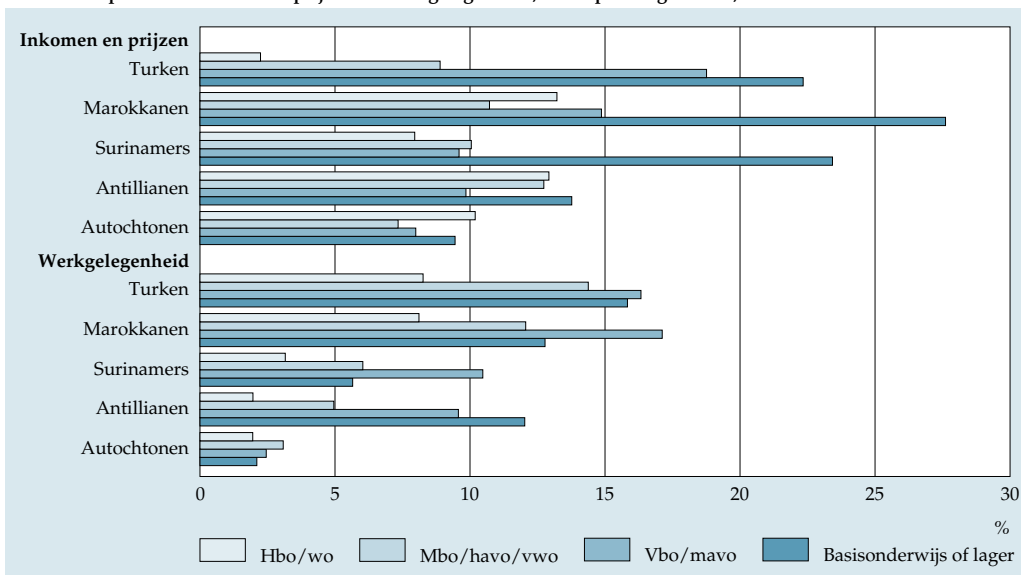
Groot zijn de verschillen tussen de opleidingsgroepen bij het noemen van problemen rond inkomens en prijzen (figuur 9.2). Onder Turken varieert dit van 22 procent bij personen met basisschool of lager tot 2 procent onder de personen met een afgeronde HBO of universitaire studie. Bij de Marokkanen is dit respectievelijk 28 tot 13 procent en bij de Surinamers 23 tot 8 procent. De relatie met het opleidingsniveau is hier onder de autochtonen en Antillianen beduidend minder. Bij Antillianen komt een dergelijk patroon van aflopende urgentie met het stijgen van de opleiding sterker tot uitdrukking bij de probleemgebieden criminaliteit (van 11 tot 5 procent) en werkgelegenheid (van 12 tot 2 procent). Andere problemen, vooral de minderhedenproblematiek en de waarden en normen, worden juist vaker naar voren gebracht door hoger opgeleiden (figuur 9.3).

Dit opleidingseffect blijft bestaan, wanneer ook rekening wordt gehouden met andere kenmerken zoals geslacht, leeftijd, generatie en concentratie niet-westerse allochtonen in de woonbuurt. Uitzonderingen daarop vormen Antillianen en autochtonen, bij wie het opleidingseffect verdwijnt bij het probleemgebied minderheden. Ook is bij autochtonen de relatie tussen opleiding en het noemen van problemen rond waarden en normen dan niet meer zichtbaar. Dit komt omdat vooral oudere autochtonen dergelijke problemen noemen. Deze hebben vaker een lagere opleiding genoten. Het leeftijdseffect verdringt dan het opleidingseffect.

De gemeentegrootte is nauwelijks van belang voor de nationale problemen waarop de burger de aandacht wil vestigen (Schmeets 2008b). Problemen rond etnische minderheden is een van de spaarzame uitzonderingen. Surinamers en Antillianen die in de vier grootste steden wonen, noemen dergelijke problemen vaker dan de inwoners van kleinere gemeenten.

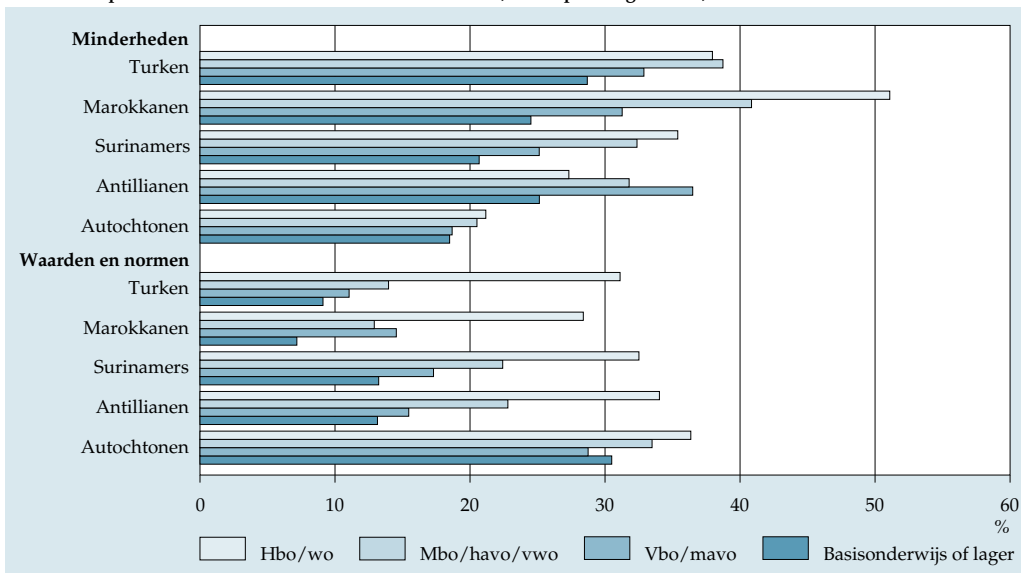
²⁾ Hierbij is ook voor elk van de probleemgebieden per allochtone groep en voor autochtonen nagegaan of de effecten overeind blijven indien gelijktijdig rekening wordt gehouden met diverse persoonskenmerken (geslacht, leeftijd, opleiding, concentratie niet-westerse allochtonen in de buurt en generatie (alleen bij analyses over allochtonen)). Met deze bevindingen is rekening gehouden bij de presentatie en beschrijving van de getoonde (bivariate) staten.

9.2 Ervaren problemen: inkomen/prijzen en werkgelegenheid, naar opleidingsniveau, 2006

Bron: SCP/CBS, SIM.

9.3 Ervaren problemen: minderheden en waarden/normen, naar opleidingsniveau, 2006

Bron: SCP/CBS, SIM.

Het percentage niet-westerse allochtonen in de woonbuurt speelt eveneens nauwelijks een rol bij de probleemkeuze. Blijkbaar is de concentratie niet-westerse

allochtonen in de buurt voor zowel allochtonen als autochtonen niet relevant wanneer men bijvoorbeeld problemen rond etnische minderheden met voorrang aangepakt zou willen zien.

9.5 *Maatschappelijke participatie*

Autochtonen zijn gemiddeld genomen actiever in het verenigingsleven dan allochtonen (Dekker, 2008). Toch bezoekt circa de helft van de Turken en Marokkanen en bijna 60 procent van de Surinamers en Antillianen weleens een bijeenkomst of activiteit van een vereniging, en is een groot deel van hen ook lid van één of meerdere verenigingen (staat 9.11).

Het verrichten van vrijwilligerswerk biedt gelegenheid om op informele wijze met andere sociale en etnische groepen in contact te komen. Onder Turken en Marokkanen treffen we weinig vrijwilligers aan: minder dan één op de tien. Surinamers en Antillianen zetten zich wat meer in als vrijwilliger (circa 15 procent), terwijl van de autochtonen één op de drie vrijwilligerswerk doet (staat 9.12). Ook uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) blijkt dat autochtonen vaker vrijwilligerswerk verrichten dan niet-westerse allochtonen (Van Hertem, 2008). In 2007 heeft 47 procent van de autochtonen in een periode van een jaar als vrijwilliger gewerkt, tegenover 27 procent van de niet-westerse allochtonen. Dit beeld is in de periode 1997–2007 vrijwel stabiel gebleven.³⁾

Door de grootte van de autochtone meerderheidsgroep, zijn de ontmoetingskansen met andere autochtonen veel groter dan met allochtonen. Ook door de vermelde oververtegenwoordiging van autochtonen in het verenigingsleven, is de kans groter om andere autochtonen aan te treffen. Het is dan ook niet vreemd dat onder autochtonen het contact binnen het verenigingsleven het meest gesegregeerd is: 81 procent heeft alleen contact met autochtonen, en 19 procent met allochtonen. Van de allochtone groepen is de Turkse groep het meest gesegregeerd: 30 procent komt in verenigingsverband voornamelijk in contact met leden van de eigen groep. De overige groepen geven in grote meerderheid aan met allerlei verschillende bevolkingsgroepen in contact te komen, dan wel voornamelijk met autochtone Nederlanders.

De eerste en de tweede generatie Turken doen ongeveer even vaak vrijwilligerswerk. Onder Marokkanen en Antillianen is de tweede generatie hierin wat actiever dan de eerste, terwijl dat bij Surinamers andersom is. Zowel bij autochtonen als bij allochtonen is een duidelijk opleidingseffect aanwezig. Hoger opgeleiden verrichten vaker vrijwilligerswerk dan lager opgeleiden.

³⁾ In het POLS is van dertien verschillende organisaties gevraagd of men het jaar voorafgaande aan het interview vrijwilligerswerk heeft verricht. In het SIM is gevraagd of men op dit moment wel eens vrijwilligerswerk doet. Daarbij is vermeld: 'Bijvoorbeeld vrijwilligerswerk op een school, in een ziekenhuis of in een bibliotheek'.

Staat 9.11
Verenigingsleven en contacten, 2006¹⁾

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Autochtonen
	%				
Bezoek van bijeenkomsten/ activiteiten	51	46	58	58	73
Lidmaatschap vereniging	38	41	49	49	70
Indien lid vereniging: met wie meeste contact?					
Voor land van herkomst/allochtoon ²⁾	30	17	11	7	2
Voor autochtone Nederlanders	21	26	28	41	81
Half land van herkomst en half allochtoon	12	9	10	7	5
Allerlei verschillende bevolkingsgroepen	37	48	51	45	12

Bron: SCP/CBS, 2006.

¹⁾ Voorgelegd is de volgende lijst organisaties: sportvereniging, vrijetijdsorganisatie, buurt- of wijkvereniging of huurdersorganisatie, vakbond, beroepsvereniging of vergelijkbare belangenorganisatie, organisatie van of voor allochtonen, politieke partij of andere politieke organisatie, organisatie voor geloof en religie, organisatie voor natuur, milieu of internationale solidariteit, bibliotheek, andere organisatie.

²⁾ Voor Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen: vooral land van herkomst; voor autochtonen: vooral allochtonen.

Staat 9.12
Vrijwilligerswerk, 2006

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Autochtonen
	%				
Ja	9	8	14	15	29
Nee	91	92	86	85	71

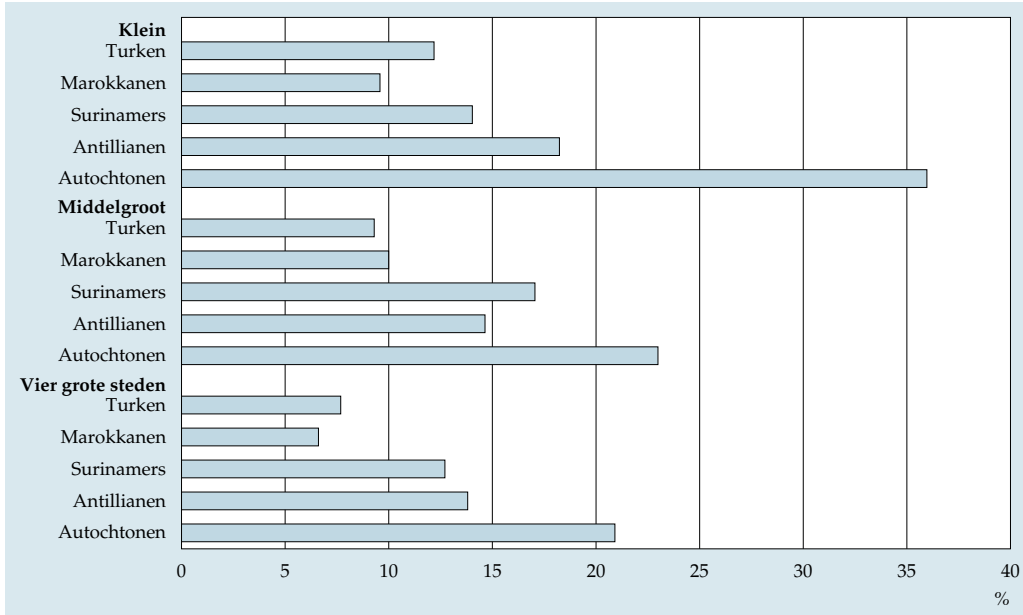
Bron: SCP/CBS, SIM.

In de vier grote steden wordt er duidelijk minder aan vrijwilligerswerk gedaan. Allochtonen verschillen hierin niet van autochtonen (figuur 9.4). Voor de Marokkanen, Antillianen en autochtonen geldt bovendien dat er minder vrijwilligers actief zijn in buurten waar veel allochtonen wonen. Indien echter gecorrigeerd wordt voor andere verschillen tussen deze buurten, zoals voor opleiding en leeftijd, dan blijven alleen bij de Antillianen deze verschillen overeind.

9.6 Conclusie

Diverse aspecten van de sociaal-culturele integratie zijn de revue gepasseerd. Het beeld dat naar voren komt, is dat vooral onder de Turkse bevolkingsgroep een

9.4 Vrijwilligerswerk naar gemeentegrootte, 2006

Bron: SCP/CBS, SIM.

groot aantal personen op afstand van de Nederlandse samenleving staat. Dit geldt ook, maar dan in mindere mate, voor de Marokkanen. Antillianen en Surinamers zijn verhoudingsgewijs minder op de eigen groep gericht. Dit uit zich bijvoorbeeld in kenmerken als taalbeheersing, sociale contacten en (traditionele) denkbeelden maar ook in de gerichtheid op het herkomstland, lidmaatschappen van verenigingen en het verrichten van vrijwilligerswerk. Ook bij de ervaren nationale problemen is er een onderscheid zichtbaar tussen aan de ene kant de Turken, gevolgd door de Marokkanen en aan de andere zijde de Antillianen en Surinamers. Turken en Marokkanen geven met name problemen die op de financiële zekerheid betrekking hebben, zoals lonen, prijzen, werkgelegenheid een hoge prioriteit. Ze onderscheiden zich daarin vooral van autochtonen die waarden en normen en criminaliteit noemen als belangrijke probleemgebieden.

De mate van integratie neemt duidelijk toe tussen de generaties, zo blijkt uit onze analyses. De eerste generatie is veel sterker op het herkomstland gericht en veel minder op Nederland dan de tweede. Vooral bij Surinamers en Antillianen zijn de verschillen tussen generaties groot. Zo heeft de tweede generatie bijvoorbeeld een stuk minder contact met het herkomstland. Bij Turken en Marokkanen blijft de gerichtheid op de eigen groep meer intact tussen de generaties, zo lijkt het: ook onder de tweede generatie is de hang naar de eigen groep aanzienlijk, het meest nog onder Turken.

Uit allerlei analyses blijkt steeds weer opnieuw de centrale rol van onderwijs in de sociale en culturele integratie van minderheden (Dagevos et al., 2007; Hagendoorn et al., 2003). Hoe beter niet-westerse allochtonen zijn opgeleid, des te meer zij in contact staan met de Nederlandse samenleving. Het feit dat Surinamers en Antillianen over het algemeen op geringere sociale en culturele afstand van de Nederlandse samenleving staan dan Turken en Marokkanen, heeft veel te maken met hun gemiddeld hogere opleidingsniveau. Dit verklaart ook voor een groot deel waarom Turken en Marokkanen van de tweede generatie minder gericht zijn op het herkomstland dan die van de eerste generatie.

Niet alleen individuele kenmerken van allochtonen bepalen de mate van sociaal-culturele integratie, ook waar men woont, is van belang. Het gaat dan niet alleen om de grootte van de stad, maar ook om de samenstelling van de buurt. Het wonen in één van de vier grote steden hangt samen met minder sociaal-culturele integratie. Ook is er minder integratie naarmate het aandeel allochtonen in de woonbuurt hoger is. Dit geldt bijvoorbeeld voor de contacten met autochtonen, de identificatie met de eigen groep en de band met het herkomstland (inclusief het gebruik van media uit het herkomstland). Bovendien voelen allochtonen in de vier grote steden en in gekleurde buurten zich minder thuis in Nederland.

Toch speelt de mate waarin een buurt gekleurd is, niet altijd een rol. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de nationale problemen die men met voorrang aangepakt zou willen zien. Ook de grootte van de woongemeente heeft hierop maar een beperkte invloed. Dit duidt erop dat de specifieke problemen in de directe woon-omgeving of binnen de steden weinig invloed hebben op het nationale problemen-profiel.

Literatuur

Dagevos, J. (2001). *Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*. Den Haag: WRR, 12–13.

Dagevos, J. en M. Gijsberts (red.) (2007). *Jaarrapport Integratie 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dagevos, J., R. Schellingerhout, M. Vervoort (2007). Sociaal-culturele integratie en religie. In: J. Dagevos en M. Gijsberts (red.), *Jaarrapport Integratie 2007* (pp. 163–191). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dekker, P. (2008). Civil Society. In: A. van den Broek en S. Keuzenkamp (red.), *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen* (pp. 78–100). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gijsberts, M. en J. Dagevos (2005). *Uit elkaars buurt. De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (2005/13).

Graaf, A., de, en M. Distelbrink (2005). De demografische levensloop van jonge Turken en Marokkanen. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), *Enquêteonderzoek onder allochtonen. Problemen en oplossingen* (pp. 153–167). Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Hagendoorn, L., J. Veenman en W. Vollebergh (red.) (2003). *Integrating Immigrants in the Netherlands. Cultural versus Socio-Economic Integration*. Aldershot: Ashgate.

Huysmans, F. en J. de Haan (2008). Dagbladen, televisie en internet. In: A. van den Broek en S. Keuzenkamp (red.), *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek, pp. 125–148.

Kullberg, J. (2007). Fysieke en sociale kwaliteit van wonen in en buiten concentratiewijken. In: J. Dagevos en M. Gijsberts (red.), *Jaarrapport Integratie 2007* (pp. 192–228). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Phalet, K. en J. ter Wal (red.) (2004). *Moslim in Nederland. Een onderzoek naar de religieuze betrokkenheid van Turken en Marokkanen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Schellingerhout, R. (red.) (2004). *Gezondheid en welzijn van allochtone ouderen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Schmeets, H. (2005). Culturele opvattingen van Marokkaanse en Turkse jongeren. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.), *Enquêteonderzoek onder allochtonen. Problemen en oplossingen* (pp. 145–152). Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Schmeets, H. (2008a). *Social cohesion: an integrated empirical approach*. Paper presented at the International Conference on Theoretical Perspectives on Social Cohesion and Social Capital, Royal Flemish Academy of Belgium for Science and the Arts, Brussels, Palace of the Academy, May 15, 2008.

Schmeets, H. (2008b). Nationale problemen in kaart gebracht. *Bevolkingstrends*, 56(1), 63–69.

Snel, E., G. Engbersen en A. Leerkes (2004). Voorbij landsgrenzen. Transnationale betrokkenheid als belemmering voor integratie. *Sociologische Gids*, 51, 75–100.

Souren, M. en H. Bierings (2006). Zijn autochtonen en allochtonen tevreden met hun buurtbewoners? *Sociaaleconomische trends*, 3^e kwartaal 2006, 46–50.

Turkenburg, M. en M. Gijsberts (2007). Opleidingsniveau en beheersing van de Nederlandse taal. In: J. Dagevos en M. Gijsberts (red.). *Jaarrapport Integratie 2007* (pp. 72–101). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Van der Laan Bouma-Doff, W. (2005). *De buurt als belemmering?* Assen: Van Gorcum.

Van Herten, M. en F. Otten (2007). Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland. *Bevolkingstrends*, 55(3), 48–53.

Van Herten, M. (2008). *Plausibiliteit POLS-module Vrijwillige Inzet 2007*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Figuren in de bijlage op de CBS-internetsite

Figuur B 9.1 Identificatie met Nederland naar percentage niet-westerse allochtonen in de buurt, 2006

Figuur B 9.2 Identificatie met Nederland naar gemeentegrootte, 2006

Figuur B 9.3 In land van herkomst willen wonen naar generatie, 2006

Figuur B 9.4 Contact met familie in land van herkomst naar generatie, 2006

Figuur B 9.5 Vrijwilligerswerk naar generatie, 2006

Figuur B 9.6 Vrijwilligerswerk naar opleidingsniveau, 2006

10. *Oude en nieuwe migranten uit Oost-Europa*

Het integratiebeleid van de rijksoverheid is vooral gericht op maatschappelijke emancipatie en inburgering van inwoners die afkomstig zijn uit landen buiten Europa. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de Integratienota 2007–2011 (Ministerie van VROM, 2007). Als het gaat om migranten uit de nieuwe lidstaten van de Europese Unie (EU), staat de arbeidsmarkt centraal. Belangrijke aandachtspunten zijn dan de effecten op de arbeidsmarkt van de komst van werknemers uit deze landen, hun arbeidsvoorwaarden (naleving wet minimumloon) en het gebrek aan voldoende en adequate huisvesting. Er zijn inmiddels diverse onderzoeksrapporten over deze ‘Oost-Europeanen’ verschenen (Tweede Kamer, 2008). De voornaamste invalshoek is de arbeidsmarkt, niet de integratie. Dit komt doordat het bij de migratie vanuit de nieuwe EU-lidstaten naar Nederland tegenwoordig grotendeels om arbeidsmigratie gaat.

Centraal in dit hoofdstuk staan personen die in Nederland wonen en/of werken, en afkomstig zijn uit de tien vroegere Oostbloklanden die nu lid zijn van de Europese Unie. Deze landen worden hier kortweg EU10-landen genoemd (zie eerste kader). Sommige van deze personen wonen al lang in Nederland, andere pas kort. Er zijn dus oude en nieuwe migranten. Van de werknemers uit deze landen die in Nederland werken, woont een deel in Nederland en een deel in het buitenland (zie tweede kader). Niet alle werknemers zijn dus inwoners van Nederland.

Beschreven worden nieuwe ontwikkelingen op het gebied van demografie en arbeidsmarkt. De voornaamste onderwerpen die daarbij aan de orde komen, zijn: de migratie en samenstelling van de bevolkingsgroep, werk en uitkering, en de recente groei van het aantal werknemers uit de EU10. Verder wordt iets gezegd over onderwijsvolgenden uit de EU10. Voor wat betreft wonen, huisvesting en regionale aspecten wordt verwezen naar een publicatie van het Risbo (2008). Daarin staan ook enige gegevens over deelname aan verenigingsleven en contacten met bureaus.

De tien Oost-Europese lidstaten van de EU (EU10)

Dit hoofdstuk gaat over de Oost-Europese landen die inmiddels lid zijn van de Europese Unie:

- Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, en de drie Baltische staten: Estland, Letland, en Litouwen (toegegetreden op 1 mei 2004),
- Roemenië en Bulgarije (toegegetreden op 1 januari 2007).

Sinds de toetreding tot de EU kunnen inwoners van de EU10 zich vrij vestigen in andere EU-landen (er is geen verblijfsvergunning meer vereist).

Malta en Cyprus, eveneens in 2004 toegetreden, blijven in dit hoofdstuk buiten beschouwing. Er is heel weinig migratie tussen deze landen en Nederland.

10.1 Migratie en bevolkingssamenstelling

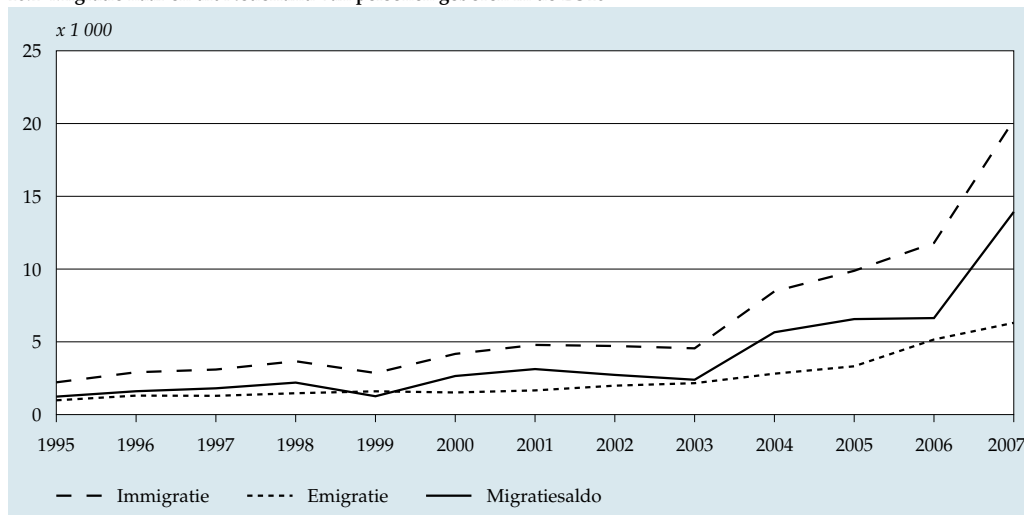
De demografische beschrijving in deze paragraaf van personen die in de EU10 zijn geboren en zich, voor of na de uitbreiding van de EU, in Nederland hebben gevestigd, is grotendeels gebaseerd op gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Werknemers die niet staan ingeschreven in de GBA blijven in deze paragraaf buiten beschouwing. Eerst komt de migratie aan de orde, vervolgens de omvang en samenstelling van de EU10 bevolkingsgroep.

Migratie sinds 2004 sterk gestegen

De migratie vanuit de nieuwe Oost-Europese lidstaten naar Nederland is de laatste jaren sterk toegenomen, maar is niet nieuw. Ook voor de uitbreiding van de EU kwamen migranten uit deze landen naar Nederland. In het verleden waren er onder meer de Poolse veteranen die zich kort na de Tweede Wereldoorlog in Nederland vestigden¹⁾ en asielmigranten zoals na de Hongaarse opstand (1956) en de Praagse lente (1968). Verder was er huwelijksmigratie, vooral van vrouwen. Adoptie van kinderen uit Oost-Europese landen kwam eveneens voor. Maar per saldo was de migratie vanuit de EU10 naar Nederland in de tweede helft van de vorige eeuw weinig omvangrijk.

In recente jaren is er meer migratie. Sinds de eeuwwisseling en vooral sinds uitbreidingen van de EU met Oost-Europese landen vestigen zich meer personen

10.1 Migratie naar en uit Nederland van personen geboren in de EU10

Bron: Bevolkingsstatistieken.

¹⁾ Afkomstig van de Eerste Poolse Pantserdivisie, die bij de bevrijding van ons land betrokken was geweest. Zij vestigden zich onder meer in Breda, waar de divisie enige tijd gelegerd was geweest.

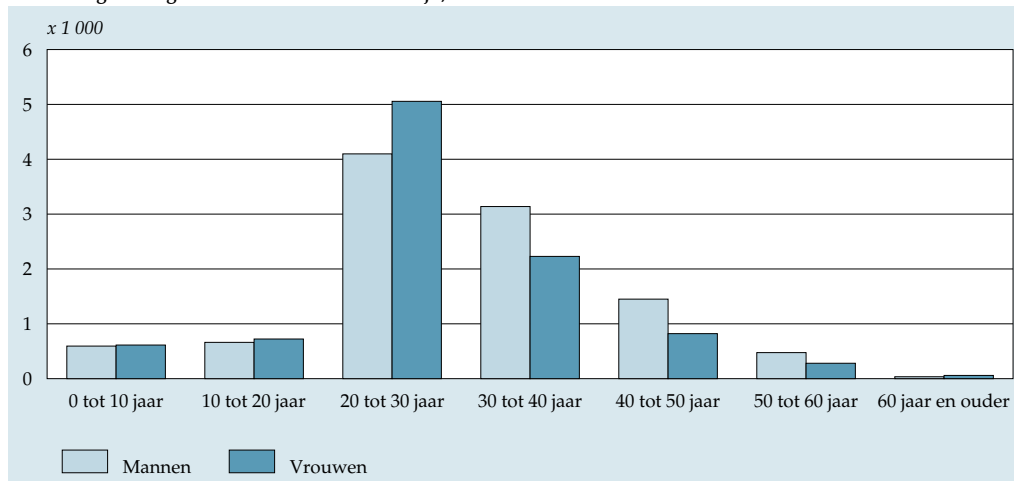
afkomstig uit deze landen in Nederland. De toetreding van acht Oost-Europese landen in 2004 en nog eens twee per 1 januari 2007 heeft duidelijk effect gehad op de migratie vanuit deze landen naar Nederland. In totaal bedroeg in 2007 de immigratie van personen geboren in de EU10 ongeveer 20 duizend. Het migratiesaldo (immigratie minus emigratie) bedroeg 14 duizend. Dit is voor Nederlandse verhoudingen een fors aantal. In de eerste helft van 2008 bedroeg het aantal Poolse immigranten 6,9 duizend, een forse toename ten opzichte van dezelfde periode van 2007. Bij de andere nieuwe lidstaten was de immigratie in de eerste helft van 2008 ongeveer even groot als in de eerste helft van 2007.

Immigranten vooral uit Polen, Bulgarije en Roemenië

Polen, het grootst van de nieuwe EU-landen, heeft een belangrijk aandeel in de migratie van de EU10 naar Nederland. In 2005–2006 was 70 procent van de EU10-immigranten in Polen geboren, en in 2007 de helft. Dit lagere aandeel in 2007 heeft te maken met de toegenomen instroom van Bulgaren en Roemenen in 2007 (4 800 resp. 2 400 immigranten). Het aantal immigranten uit Bulgarije was in 2007 zelfs tien keer zo groot als in 2006. Het aantal immigranten uit Roemenië was in 2007 drie keer zo groot als het voorgaande jaar. De toetreding tot de EU heeft dus duidelijk effect gehad op de migratie.

De laatste jaren is het aandeel van de vrouwen in de immigratie vanuit de EU10 afgenomen. Dit aandeel bedroeg in de jaren negentig vaak 65 à 70 procent, maar in 2006 en 2007 nog slechts 48 procent. De immigratie van vrouwen uit deze landen is wel sterk toegenomen, maar die van mannen nog meer.

10.2 Immigranten geboren in de EU10 naar leeftijd, 2007

Bron: Bevolkingsstatistieken.

De immigrantenstroom bestaat voor ruim 70 procent uit twintigers en dertigers, voornamelijk ongehuwden. Immigratie van gehuwden, van kinderen en 40-plussers

komt ook voor, maar op veel kleinere schaal. In 2007 bijvoorbeeld werden 770 in Polen geboren kinderen, jonger dan 10 jaar, ingeschreven in de GBA. Dat is dus een klein deel van de immigratiestroom.

Migranten en pendelmigranten

Niet iedereen die enige tijd in een vreemd land verblijft, is een migrant. Een kort verblijf, bijvoorbeeld als toerist of voor familiebezoek, geldt niet als migratie. Volgens aanbevelingen van de Verenigde Naties (OECD, 2005) is een migrant een persoon die verhuist naar een ander land. Een langetermijnmigrant doet dat voor een periode van minstens een jaar, een kortetermijnmigrant voor een periode van drie maanden tot een jaar. In de Nederlandse statistieken over buitenlandse migratie is het criterium de inschrijving in de GBA. Bij vestiging vanuit het buitenland wordt men ingeschreven als men verwacht minimaal vier maanden in Nederland te blijven.

Voor migrantengroepen worden verschillende termen en definities gebruikt, naargelang de context. Men gebruikt bijvoorbeeld de term buitenlandse werknemers in verband met de arbeidsmarkt. Voor een inwoner van Nederland die in het buitenland is geboren gebruikt het CBS de term 'eerstegeneratieallochtoon' als minstens één van de ouders van deze persoon eveneens in het buitenland is geboren. Van de inwoners van Nederland die geboren zijn in de EU10 voldoet 99 procent aan de CBS-definitie van eerstegeneratieallochtoon.²⁾

De (minder gangbare) term pendelmigranten wordt in dit hoofdstuk gebruikt voor werknemers die enige tijd werken buiten het land waar zij wonen, zonder dat sprake is van grensarbeid. Zij gaan dus niet dagelijks of wekelijks naar huis, en vinden tijdelijk onderdak in de werkomgeving. Het gaat dan bijvoorbeeld om seizoensarbeiders, uitzendkrachten of stagiaires. Pendelmigranten zijn geen inwoners van Nederland en worden daardoor niet tot de allochtonen gerekend.

Bevolkingsgroep vanaf 2000 meer dan verdubbeld

De recente migratie heeft uiteraard gevolgen voor de omvang en samenstelling van de bevolkingsgroep. Als gevolg van de migratie is in de afgelopen jaren het aantal allochtonen in Nederland die in de EU10 zijn geboren meer dan verdubbeld,

²⁾ Per 1 januari 2007 bedroeg bijvoorbeeld het aantal in Polen geboren inwoners van Nederland 35,3 duizend en het aantal eerstegeneratieallochtonen met Polen als herkomstgroepering 34,8 duizend (bron: CBS Statline). Het aantal eerstegeneratieallochtonen is lager doordat personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren niet tot de allochtonen worden gerekend. In geval van adoptie geldt hierbij het geboorteland van de adoptieouders. Zie Keij (2000) over allochtonendefinities en de insluiting of uitsluiting van specifieke groepen.

namelijk van 32 duizend op 1 januari 2000 naar 74 duizend per 1 januari 2008. Het aantal mannen is verdrievoudigd, en het aantal vrouwen verdubbeld.

De Polen vormen daarbinnen de grootste subgroep. In 2008 bedroeg het aandeel van de Polen 56 procent. De groei is bij de Polen bovengemiddeld. Dit geldt ook voor Roemenië en Bulgarije. De overige zeven landen leveren slechts een bescheiden bijdrage aan de groei van het aantal eerste generatie EU10-allochtonen.

Staat 10.1
Eerstegeneratieallochtonen uit de EU10, 1 januari

	Totaal	Leeftijd			Geslacht		Geboorteland		
		tot 20 jaar	20 tot 65 jaar	65 jaar en ouder	mannen	vrouwen	Polen	Roemenië, Bulgarije	andere landen
	<i>x 1 000</i>								
2000	32	3	25	4	10	22	16	6	11
2004	42	4	34	4	13	28	21	9	13
2005	47	4	39	4	15	32	25	9	13
2006	54	5	45	4	18	35	30	10	14
2007	60	5	51	4	22	38	35	10	15
2008	74	7	63	4	29	45	42	16	16

Bron: Bevolkingsstatistieken.

Vooraf twintigers en dertigers

Van de 74 duizend eerstegeneratieallochtonen uit de EU10 per 1 januari 2008 behoren ruim 43 duizend personen tot de leeftijdsgroep van 20 tot 40 jaar. Deze leeftijdsgroep is de laatste jaren sterk gegroeid door de immigratie van twintigers en dertigers. Het aandeel van de leeftijdsgroep van 20 tot 40 jaar is met bijna 60 procent veel hoger dan onder de totale Nederlandse bevolking, waarvan ruim een kwart tot deze leeftijdsgroep behoort. Onder de eerste generatie EU10-allochtonen zijn relatief weinig 65-plussers en jongeren onder 20 jaar. Het aandeel van de vrouwen bedroeg begin 2008 61 procent. Dit aandeel is lager dan enkele jaren geleden, maar de vrouwen zijn nog steeds ruim in de meerderheid.

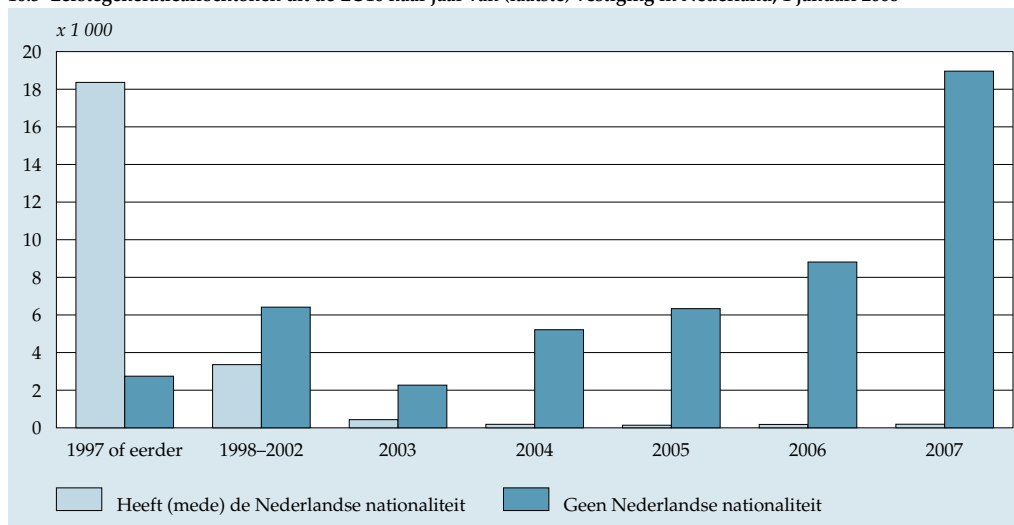
Polen is veruit het belangrijkste herkomstland van eerstegeneratieallochtonen uit de EU10-landen. Op de tweede plaats komt Roemenië, met 8 500 inwoners per 1 januari 2008, en op de derde plaats Bulgarije (7 600 inwoners).

Relatief veel nieuwkomers

Sommige eerste generatie EU10-allochtonen wonen al lang in Nederland, terwijl andere zich onlangs in Nederland hebben gevestigd. Door de toegenomen immigratie van de laatste jaren, zijn er relatief veel nieuwkomers. Op 1 januari 2008 waren er ruim 21 duizend EU10-allochtonen van de eerste generatie die al langer dan tien jaar in Nederland woonden (dus gevestigd vóór 1998). Dit aantal komt overeen met 29 procent van de totale groep. Dit is weinig in vergelijking met andere

migrantengroepen. Ruim de helft is na de uitbreiding van de EU in 2004 naar Nederland gekomen en één op de vier heeft zich pas in 2007 in Nederland gevestigd. De instroom van 2007 was dus groot in verhouding tot de reeds aanwezige groep EU10-immigranten.

10.3 Eerstegeneratieallochtonen uit de EU10 naar jaar van (laatste) vestiging in Nederland, 1 januari 2008

Bron: Bevolkingsstatistieken.

Migranten die langer dan vijf jaar in Nederland wonen, hebben in veel gevallen de Nederlandse nationaliteit, vaak in combinatie met een niet-Nederlandse nationaliteit. Van alle eerste generatie EU10-allochtonen had 31 procent op 1 januari 2008 de Nederlandse nationaliteit. Van degenen die al meer dan tien jaar in Nederland woonden, was dat 87 procent en voor degenen die korter dan drie jaar in Nederland verbleven slechts 2 procent.

Veel gemengde relaties, vooral onder de vrouwen

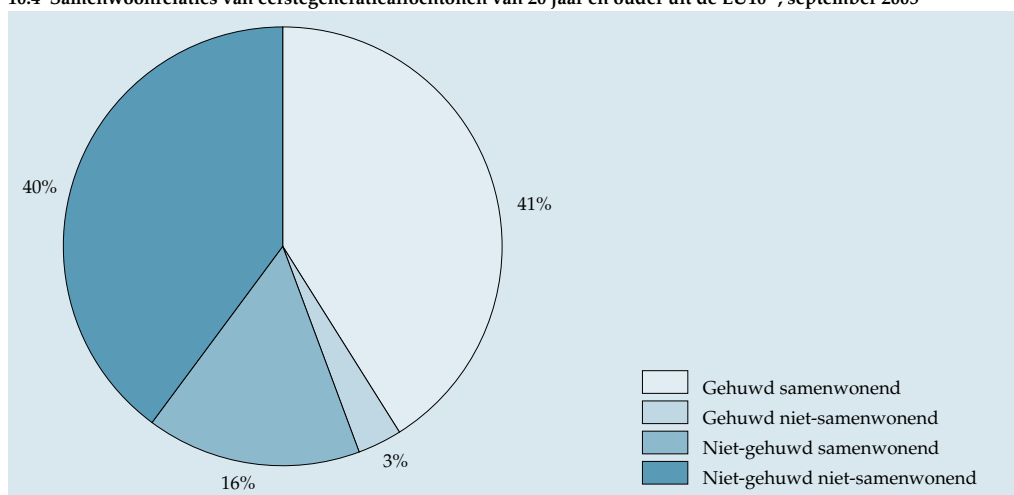
Sommige eerste generatie EU10-allochtonen wonen alleen, andere wonen gehuwd of ongehuwd samen met een partner uit het land van herkomst of uit Nederland. In de jaren negentig huwden de meeste in Nederland wonende Poolse vrouwen met een in Nederland geboren man (de Valk e.a. 2001). Gemengde huwelijkssluiting kwam bij deze groep veel voor.

Ongehuwd samenwonen is ongebruikelijk in sommige Oost-Europese landen, maar niet onder de de eerste generatie EU10-allochtonen in Nederland (zie ook Risbo, 2008). De migranten sluiten zich wat dit betreft aan bij wat in Nederland gebruikelijk is, speciaal onder twintigers en dertigers, de leeftijdsgroep waartoe veel van deze migranten behoren.

Eind september 2005 woonde 57 procent van de eerste generatie EU10-allochtonen

van 20 jaar en ouder samen met een partner, van wie ruim een kwart niet gehuwd. Sommige migranten zijn wel gehuwd, maar wonen niet samen met de huwelijkspartner. Dit is het geval bij 12 procent van de gehuwde mannen en 5 procent van de gehuwde vrouwen. De huwelijkspartner zal dan meestal in het land van herkomst wonen of op een ander adres in Nederland.

10.4 Samenwoonrelaties van eerstegeneratieallochtonen van 20 jaar en ouder uit de EU10¹⁾, september 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Exclusief Baltische staten en Slovenië.

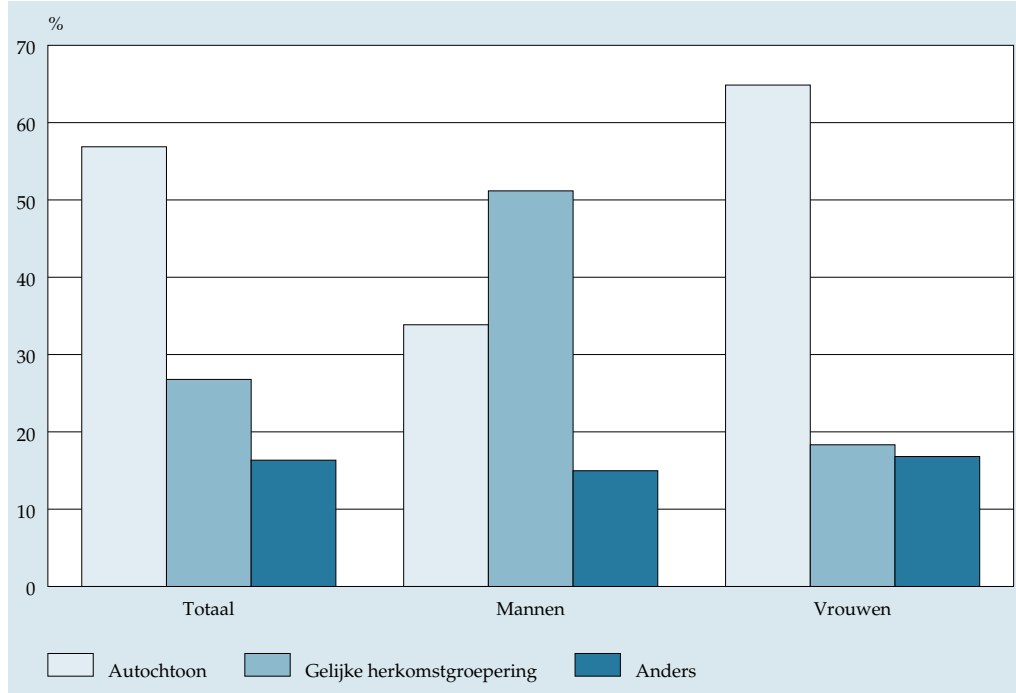
Van de samenwonende vrouwen onder de eerstegeneratieallochtonen uit de EU10 woonde 65 procent samen met een autochtone Nederlandse man. Van de mannen had 34 procent een autochtone partner. Vooral onder de vrouwen komen gemengde relaties dus relatief veel voor. In hoeverre dit ook geldt voor degenen die in 2006 en later naar Nederland zijn gekomen, is nog niet bekend.

EU10-allochtonen gemiddeld goed opgeleid

De eerste generatie EU10-allochtonen die in 2005/2007 in Nederland woonden, doen wat opleiding betreft niet onder voor de rest van de Nederlandse bevolking. Zij zijn daarmee veel hoger opgeleid dan niet-westerse allochtonen. Dit geldt zowel voor Poolse allochtonen als voor allochtonen uit andere EU10-landen.

Ook het recent verschenen Risbo-rapport over Oost-Europeanen in Nederland signaleert een hoog opleidingsniveau van migranten uit de nieuwe EU-lidstaten, op basis van gegevens uit dezelfde bron (EBB). Volgens het rapport zijn de vrouwen uit de EU10 die in Nederland wonen gemiddeld even hoog opgeleid als mannen uit de EU10. Dit zou verband houden met een hoge graad van emancipatie van Oost-Europese vrouwen (Risbo, 2008).

10.5 Herkomst van de partner van eerstegeneratieallochtonen¹⁾ uit de EU10²⁾, september 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Gehuwd of niet-gehuwd samenwonenden.

²⁾ Exclusief Baltische staten en Slovenië.

Een hoog opleidingsniveau van migranten uit nieuwe lidstaten is ook in buurlanden geconstateerd. Van de Poolse vrouwen die al minstens een jaar in Duitsland woonden, bleek zelfs bijna de helft hoog opgeleid, en van de Poolse mannen ruim een kwart (Babka von Gostomski, 2008). Onder Oost-Europese immigranten die in het Verenigd Koninkrijk laaggeschoold werk verrichten, komen veel hoogopgeleiden voor (Ruhs, 2006). Deze migranten accepteerden (tijdelijk) laaggeschoold werk en slechte arbeidsomstandigheden wegens de beloning, die veel hoger is dan in hun eigen land, en/of om Engels te leren en ervaring op te doen.

Het grote aandeel van hoogopgeleiden onder de migranten uit de EU10 laat zien dat deze migratiestroom selectief is. In Polen en andere nieuwe lidstaten zijn hoogopgeleiden en studenten meer tot migratie geneigd dan personen met minder opleiding (Fouarge en Ester, 2007).

De meeste EU10-immigranten hebben, gezien hun leeftijd tijdens de migratie, hun schoolloopbaan geheel of grotendeels voltooid in het land van herkomst. Dit is van belang, omdat volgens het eerder genoemde Risbo-rapport diploma's die in Oost-Europese landen zijn behaald, op de Nederlandse arbeidsmarkt vaak lager gewaardeerd worden dan in Nederland behaalde diploma's.

10.2 *Werk en uitkering in 2005*

Deze paragraaf bevat informatie over de arbeidsparticipatie, de aard van de banen, en de uitkeringen van eerste generatie EU10-allochtonen in september 2005. Deze paragraaf geeft dus een beeld van de situatie enkele jaren geleden. Latere ontwikkelingen komen in de volgende paragraaf aan de orde.

Arbeidsdeelname in 2005 was laag

Bij migranten is de arbeidsparticipatie vaak lager dan bij de autochtone bevolking. Dit was ook bij de migranten uit de nieuwe lidstaten het geval. Van de totale Nederlandse bevolking van 15 tot 65 jaar werkte in september 2005 68 procent als werknemer of zelfstandige; van de eerste generatie EU10-allochtonen was dat slechts 49 procent.³⁾ Het verschil is dus zeer groot. Dit geldt ook als men mannen en vrouwen afzonderlijk vergelijkt (Corpeleijn, 2007). Het grote aandeel vrouwen onder deze EU10-allochtonen is geen verklaring voor de lage arbeidsparticipatie.

Bij jongeren is de arbeidsparticipatie doorgaans lager dan gemiddeld. Ook bij de eerste generatie EU10-allochtonen was dat zo. Van hen werkte eind september 2005 35 procent in de leeftijd van 15 tot 25 jaar als zelfstandige of werknemer. Dit is inclusief scholieren en studenten met een bijbaan. Daarnaast waren er scholieren en studenten zonder bijbaan, maar een groot deel van deze leeftijdsgroep had geen werk en volgde ook geen onderwijs (38 procent).

In de leeftijdsgroep van 25 tot 65 jaar werkte de helft van de eerste generatie EU10-allochtonen als zelfstandige of werknemer. Mannen hadden vaker werk dan vrouwen, maar dit verschil bedroeg slechts 7 procentpunten.

Hogere arbeidsdeelname met een Nederlandse of Duitse nationaliteit

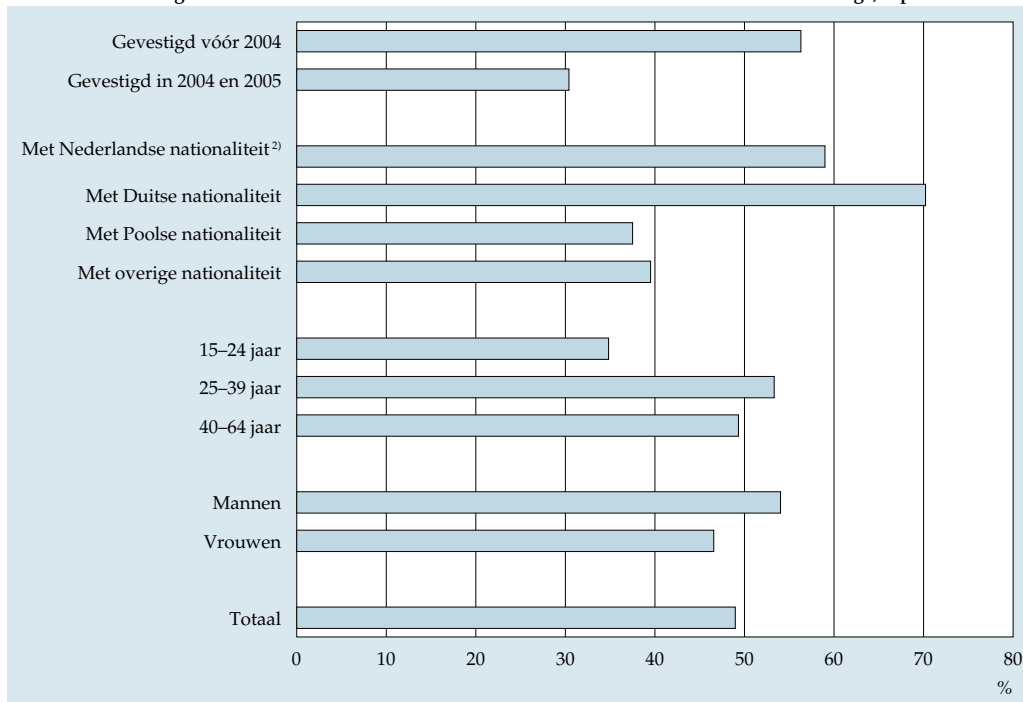
De arbeidsparticipatie verschilde sterk naargelang de nationaliteit en de verblijfsduur. Eerste generatie EU10-allochtonen met de Nederlandse of de Duitse nationaliteit hadden veel vaker werk. De Nederlandse nationaliteit (door naturalisatie verkregen) hangt samen met de verblijfsduur, zoals eerder naar voren kwam. Bij degenen die vóór 2004 in Nederland zijn gekomen, blijkt dan ook de arbeidsparticipatie in september 2005 veel hoger te zijn dan bij de nieuwkomers van 2004 en 2005. De lage arbeidsparticipatie van de nieuwkomers die niet de Nederlandse of Duitse nationaliteit hadden, kan samenhangen met de tewerkstellingsvergunning die zij in 2005 nog nodig hadden om hier te werken. De Duitse nationaliteit gaf toen vrije toegang tot de arbeidsmarkt, maar bijvoorbeeld de Poolse niet.

Het totaal aantal werkenden onder de eerste generatie EU10-allochtonen van 15 tot 65 jaar bedroeg 21 duizend personen, van wie ruim 19 duizend werknemers. Bijna de helft van de werkenden had (mede) de Nederlandse nationaliteit. Dit zijn dus

³⁾ Inclusief kleine deeltijdbanen, maar exclusief au pairs en andere domestic workers (huishoudelijke taken voor particulieren).

migranten die voor de uitbreiding van de EU naar Nederland zijn gekomen. Tien procent van de werkenden had de Duitse nationaliteit. De overige 40 procent (ongeveer 9 duizend personen) had uitsluitend een EU10-nationaliteit.

10.6 Aandeel eerstegeneratieallochtonen uit de EU10¹⁾ dat werkzaam is als werknemer of zelfstandige, september 2005²⁾

Bron: SSB.

¹⁾ Exclusief Baltische staten en Slovenië.

²⁾ Een persoon met zowel de Nederlandse als een buitenlandse nationaliteit is bij de Nederlandse nationaliteit ingedeeld.

Vrouwen in de meerderheid, veel deeltijdarbeid

De meeste eerste generatie EU10-allochtonen die in september 2005 werkten, waren vrouwen. Dit ligt voor de hand gezien het grote aandeel van vrouwen in deze bevolkingsgroep en het geringe verschil in arbeidsparticipatie tussen mannen en vrouwen. Van de genoemde 19 duizend werknemers werkte bijna 8 duizend in deeltijd en ruim 8 duizend in voltijd. De meeste deeltijders zijn vrouwen. De groep voltijdwerknemers bestaat voor ongeveer de helft uit vrouwen. Verder zijn er uitzendkrachten en oproepkrachten. Ook hier zijn de vrouwen duidelijk in de meerderheid.

De meeste EU10-werknemers hadden dus een (min of meer) vaste baan; uitzendwerk kwam minder voor. In totaal werkte 11 procent van hen als uitzendkracht. Dit is meer dan bijvoorbeeld onder autochtone werknemers, maar niet extreem veel.

Bij de EU10-werknemers verschilt het aandeel van de uitzendkrachten naargelang

de nationaliteit. Bij de werknemers die (mede) de Nederlandse nationaliteit hebben, komt uitzendwerk het minst voor (6 procent). Van de werknemers met uitsluitend een EU10-nationaliteit werkte 12 procent als uitzendkracht, en van de werknemers met (mede) de Duitse nationaliteit 29 procent. Dit laatste cijfer is hoog, maar betreft een relatief kleine groep.⁴⁾

Van de uitzendkrachten is niet bekend in welke bedrijven ze werken. Van de andere werknemers werkte 84 procent in de dienstensector. In de agrarische sector werkte slechts 4 procent van deze werknemers, en in de industrie en bouwnijverheid 14 procent. De werknemers in de dienstensector werkten vooral in de handel, de zakelijke dienstverlening en de gezondheidszorg.

Veel van de werknemers hadden in 2005 dus vaste banen, zij het vaak in deeltijd. Uitzendwerk kwam niet veel voor, afgezien van de Duitse Polen. In het vervolg zal blijken dat het aantal werknemers uit deze landen na 2005 sterk is toegenomen. Ook de samenstelling van de werknemerspopulatie is veranderd: het aandeel mannen en uitzendkrachten is toegenomen.

Volgens het eerder genoemde Risbo-rapport verschilde in 2000–2006 het functieniveau van in de GBA ingeschreven werkenden uit de EU10 niet veel van dat van autochtonen. Dat wil zegen dat deze migranten op verschillende niveaus werkzaam waren, ongeveer zoals dat bij de autochtone werkenden het geval is.⁵⁾

Uitkeringen vooral bij oudere migranten

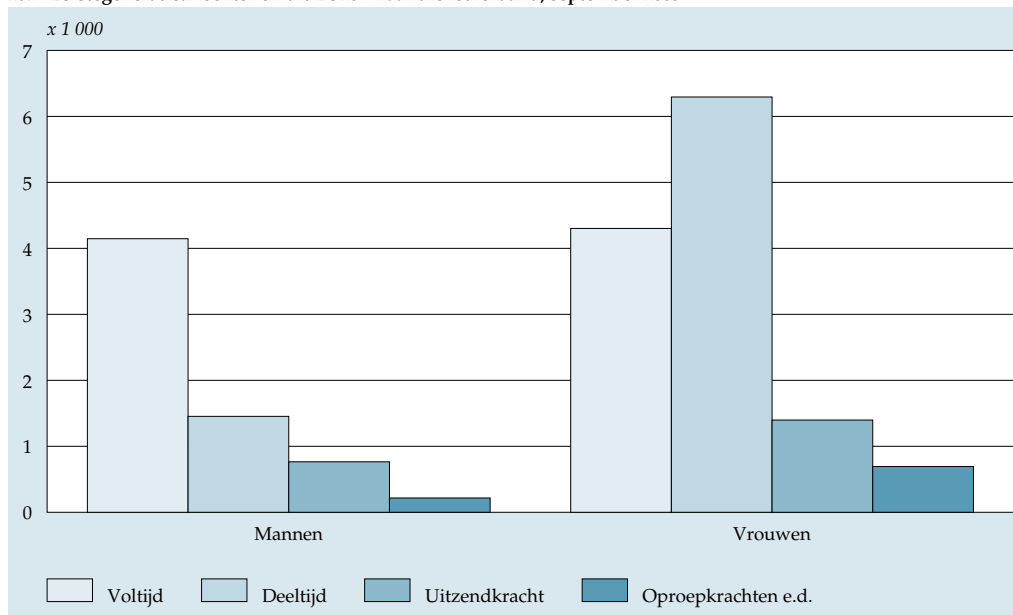
Van de eerste generatie EU10-allochtonen van 15 tot 65 jaar had in september 2005 11 procent een uitkering of pensioen. Deze inkomensbron kwam vooral voor bij EU10-allochtonen die de Nederlandse nationaliteit hadden en dus al een aantal jaren in Nederland woonden (21 procent). Bij de EU-allochtonen zonder de Nederlandse nationaliteit had 4 procent een uitkering of pensioen. Relatief veel uitkeringen of pensioenen kwamen voor bij verweduwde of gescheiden inwoners en bij inwoners die zich al vóór 1990 in Nederland gevestigd hebben.

De uitkeringsafhankelijkheid van de eerste generatie EU10-allochtonen wijkt niet veel af van die van de overige bevolking. Leeftijd is belangrijk: de uitkeringsafhankelijkheid van ouderen is veel groter dan die van jongeren. Dit geldt voor de Nederlandse bevolking als geheel en ook voor de deze groep allochtonen.

⁴⁾ Het zal hier gaan om 'Duitse Polen' (zie ook de volgende paragraaf). Sommige uitzendbureaus richtten zich destijds speciaal op deze groep. Een deel van deze uitzendkrachten is blijkbaar ingeschreven in de GBA.

⁵⁾ Deze en andere gegevens uit het Risbo-rapport zijn een gemiddelde over de jaren 2000 tot en met 2006, op basis van de EBB. Dit gemiddelde is vooral bepaald door de migranten die vóór de uitbreiding van de EU naar Nederland zijn gekomen.

10.7 Eerstegeneratieallochtonen uit EU10¹⁾ naar dienstverband, september 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Ingeschreven in de GBA en exclusief werknemers uit de Baltische staten en Slovenië.

10.3 Werknemers: de ontwikkelingen in 2006–2008

Sinds 2005 is er veel veranderd. Belangrijk is dat sinds 1 mei 2007 voor werknemers met een nationaliteit van één van de in 2004 toegetreden landen geen tewerkstellingsvergunning meer nodig is om in Nederland te werken. Aan deze openstelling van de arbeidsmarkt ging een aanmerkelijke versoepeling van het toelatingsbeleid vooraf. Tientallen sectoren werden in 2006 verder opengesteld voor werknemers uit de in 2004 toegetreden landen. De tewerkstellingsvergunning bleef nog wel vereist, maar deze werd sneller en gemakkelijker verleend, namelijk zonder arbeidsmarkttoets. De CWI verstrekke in 2005 32 duizend tewerkstellingsvergunningen voor werknemers uit de EU10, en in 2006 61 duizend. De meeste van deze vergunningen waren korter dan een half jaar geldig.

In deze paragraaf over ontwikkelingen sinds 2005 gaat het zowel om de werknemers die ingeschreven staan in de GBA, als om niet-ingeschreven werknemers die in Nederland werken. Niet-inschrijving komt veel voor bij tijdelijke werknemers, zoals uitzendkrachten en seizoensarbeiders. Deze 'pendelmigratie' of tijdelijke arbeid is de laatste jaren sterk toegenomen, maar is al eerder op gang gekomen (zie bijvoorbeeld Corpeleijn, 2007). De informatie over de recente ontwikkelingen is afkomstig van de aangifte loonheffingen (zie kader). De EU10-werknemers worden daarom gedefinieerd op basis van hun nationaliteit.

Aangifte loonheffingen

Werkgevers verstrekken gegevens aan de belastingdienst over het uitbetaalde loon per werknemer met vermelding van onder meer het adres en de nationaliteit van de werknemer. Als een werknemer zowel de Nederlandse als een buitenlandse nationaliteit heeft, geeft de werkgever de Nederlandse nationaliteit op. Als een werknemer twee buitenlandse nationaliteiten heeft, geeft de werkgever bij voorkeur de EU-nationaliteit op. Het aangiftetijdvak is een maand of een periode van vier weken.

De cijfers in deze paragraaf op basis van deze loonaangifte zijn voorlopig en betreffen werknemers die niet de Nederlandse nationaliteit hebben, maar wel een EU10-nationaliteit, in Nederland werken en in het aangiftetijdvak loon hebben ontvangen. Niet iedere werknemer met loon in een aangiftetijdvak heeft dit hele tijdvak gewerkt. De aantallen werknemers op een peildatum zullen dus lager zijn dan de hier vermelde aantallen.

Explosieve groei in 2007

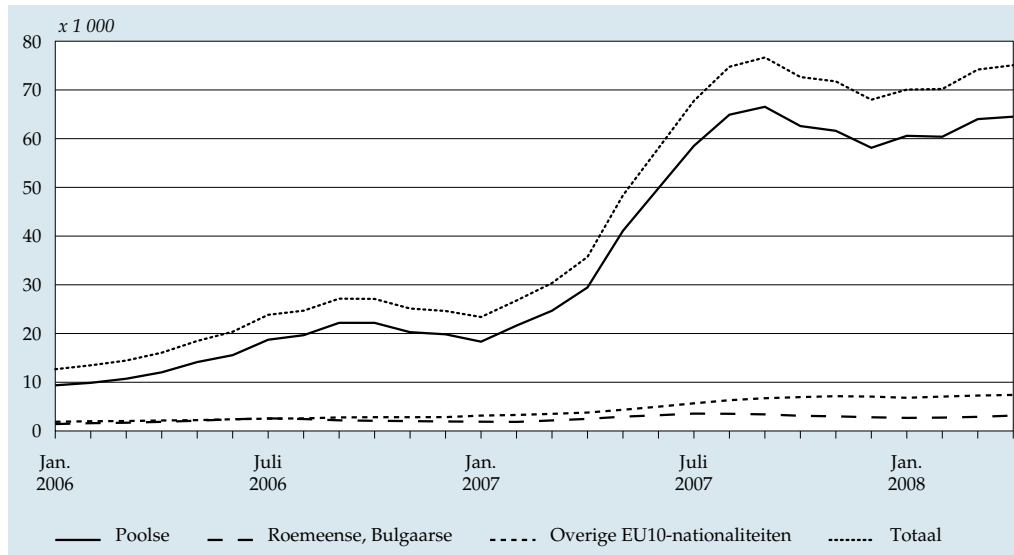
Het aantal in Nederland werkende werknemers met een EU10-nationaliteit is in 2007 veel sterker toegenomen dan in 2006 (figuur 10.8). In het begin van 2008 bedroeg het aantal van deze werknemers ongeveer 70 duizend, dat is bijna drie keer zoveel als een jaar eerder.

De toename van het aantal EU10-werknemers doet zich vooral voor in het voorjaar en de zomermaanden van 2007. Het hoogste aantal werd bereikt in september 2007. Ook in 2006 was september een topmaand, maar op een veel lager niveau dan in 2007. De ontwikkeling in 2007 is voor een deel bepaald door seizoenseffecten, en vooral door de openstelling van de arbeidsmarkt per 1 mei 2007, die tot een belangrijke toename heeft geleid. De cijfers over het tweede en derde kwartaal van 2008 zullen laten zien of en in hoeverre de stijging doorzet.

Dat deze openstelling inderdaad belangrijk is, blijkt als men de nationaliteiten nader beziet. Het onderscheid tussen Roemenen en Bulgaren enerzijds en andere EU10-nationaliteiten is van belang. De openstelling van de arbeidsmarkt gold immers niet voor Roemenen en Bulgaren. Inderdaad blijkt dat het aantal werknemers met een Roemeense of Bulgaarse nationaliteit niet veel is veranderd. De toename bij de Polen echter is zeer groot. Ook bij de werknemers uit andere landen met vrij werknemersverkeer sinds mei 2007 is er een duidelijke stijging, al zijn de absolute aantallen veel geringer dan bij de Polen.

Het effect van de openstelling blijkt ook uit de ontwikkeling van het aantal Polen met een Duits paspoort (hier niet in een figuur weergegeven). Dit aantal bedroeg in het eerste kwartaal van 2008 8 à 9 duizend, zoals ook een jaar eerder het geval was.⁶⁾ Er was in 2007 geen toename. Voor deze werknemers is er in 2007 formeel niets veranderd: zij behielden de vrije toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt die zij al hadden.

10.8 Werknemers met een EU-10 nationaliteit¹⁾

Bron: SWL.

¹⁾ Exclusief werknemers uit de EU10 die (mede) de Nederlandse nationaliteit hebben en in Polen wonende werknemers met de Duitse nationaliteit.

Sterkste toename bij werknemers met een buitenlands woonadres

De toename van het aantal werknemers met een EU10-nationaliteit betreft zowel werknemers die in Nederland wonen als werknemers met een woonadres in het buitenland. Bij beide categorieën is er in 2006–2008 een sterke toename. Het aantal werknemers met een buitenlands adres is het sterkst toegenomen. Ongeveer de helft van de werknemers met een EU10-nationaliteit die begin 2008 in Nederland werkten, had toen een woonadres in het buitenland, meestal in Polen. De andere helft had een Nederlands woonadres.

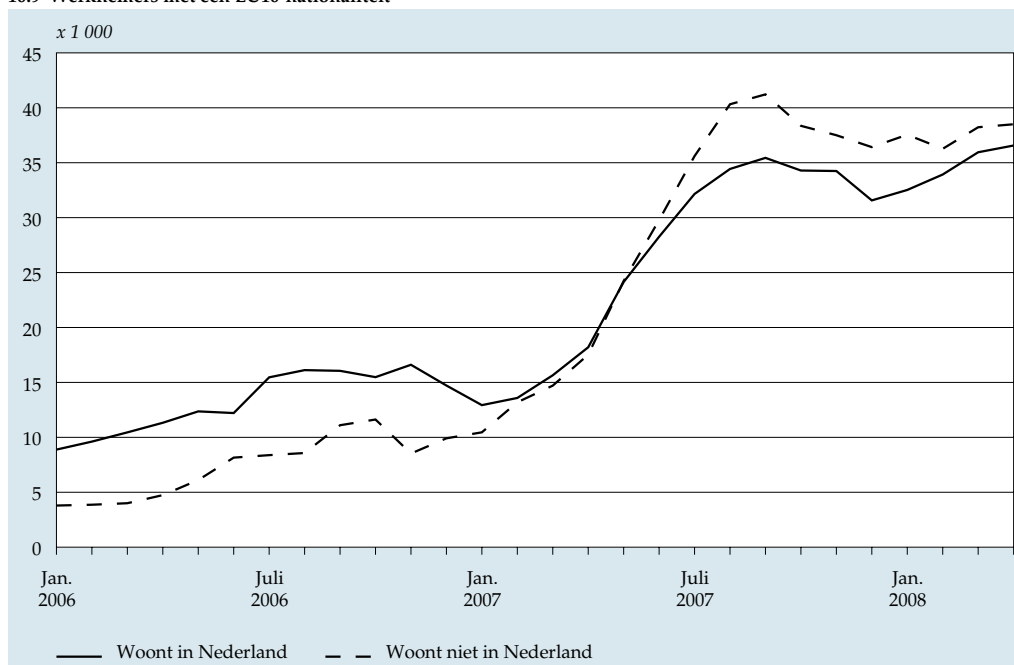
Bijna de helft werkt als uitzendkracht

Uitzendbureaus spelen een belangrijke rol bij de tewerkstelling van Oost-Europeanen in Nederland. Al jaren voor de uitbreiding van de EU wierven Nederlandse uitzendbureaus werknemers in Polen. Het aandeel van de uitzendbureaus in de tewerkstelling van Oost-Europese werknemers is de laatste jaren groter geworden. Bijna de helft (46 procent) van de werknemers met een EU10-nationaliteit die in de eerste maanden van 2008 in Nederland werkten, werkte als uitzendkracht.

Van de werknemers met een EU10-nationaliteit en een buitenlands woonadres werkte begin 2008 54 procent als uitzendkracht, en van degenen die in Nederland

⁶⁾ Preciezer geformuleerd gaat het hier om werknemers met een woonadres in Polen en de Duitse nationaliteit volgens de loonaangifte. De meeste van deze werknemers zullen naast de Duitse ook de Poolse nationaliteit hebben.

10.9 Werknemers met een EU10-nationaliteit

Bron: SWL.

¹⁾ Exclusief werknemers uit de EU10 die (mede) de Nederlandse nationaliteit hebben en in Polen wonende werknemers met de Duitse nationaliteit.

woonde 38 procent. Dit laatste cijfer laat zien dat er sinds 2005 veel is veranderd. Eerder bleek immers dat in september 2005 van de werknemers met uitsluitend een EU10-nationaliteit die in Nederland woonden slechts 12 procent als uitzendkracht werkte.

Vrouwelijke werknemers nu in de minderheid

In het verleden waren de vrouwen duidelijk in de meerderheid onder de werknemers die uit de EU10 afkomstig waren en in Nederland woonden. Deze situatie is veranderd. Onder de werknemers met een EU10-nationaliteit die in Nederland wonen bedroeg begin 2008 het aandeel mannen 59 procent. Onder de werknemers met een buitenlands woonadres was dit aandeel zelfs 71 procent.

10.4 Leerlingen en studenten

De migratie van de EU10 naar Nederland is ook in het onderwijs merkbaar. Het gaat dan om:

- kinderen die met de ouders mee zijn verhuisd naar Nederland,
- jongeren die zelfstandig naar Nederland zijn gekomen voor een studie,

- in Nederland geboren leerlingen van wie één ouder of beide ouders uit de EU10 afkomstig zijn; deze laatsten behoren tot de tweede generatie EU10-allochtonen.

Per 1 januari 2008 bedroeg het aantal eerste generatie EU10-allochtone leerlingen in het basisonderwijs ongeveer 2 700. Dit aantal is gebaseerd op de bevolkingsstatistieken en komt overeen met de leeftijdsgroep van 4 tot 12 jaar. Deze groep is in verhouding tot het totaal aantal leerlingen in het basisonderwijs (1,5 miljoen) zeer klein, maar de laatste jaren wel sterk gegroeid. Daarnaast zijn er ongeveer 1 400 leerlingen van de tweede generatie in genoemde leeftijd van wie beide ouders in de EU10 zijn geboren. Zoals eerder opgemerkt, komen er onder EU10-migranten relatief veel gemengde huwelijken voor. Daardoor zijn er ook tweede generatie leerlingen van wie slechts één ouder in de EU10 is geboren en de andere in Nederland. Deze groep telt 5 000 kinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar.

Staat 10.2
Kinderen van 4 tot 12 jaar met als herkomst de EU10, 1 januari 2008

	Eerste generatie	Tweede generatie	
		twee ouders in buitenland geboren	één ouder in buitenland geboren
	<i>x 1 000</i>		
Totaal			
2005	1,6	1,1	4,4
2006	1,9	1,2	4,5
2007	2,1	1,3	4,7
2008	2,7	1,4	5,0
w.v.			
Polen			
2005	0,8	0,5	2,6
2006	1,1	0,6	2,6
2007	1,3	0,6	2,6
2008	1,7	0,7	2,6

Bron: Bevolkingsstatistieken.

Relatief veel kinderen op havo/vwo

In het schooljaar 2007/'08 waren er in het voortgezet onderwijs ongeveer 1 600 leerlingen die behoorden tot de eerste generatie EU10-allochtonen. Daarnaast waren er ongeveer 2 500 tweede generatie EU10-leerlingen. Relatief gezien gaat het hier om een kleine groep, want het totaal aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs bedraagt ongeveer 0,9 miljoen.

De verdeling van de leerlingen in het voortgezet onderwijs over vmbo, havo en vwo geeft een indicatie van de schoolloopbaan. In de hogere leerjaren is de keuze voor vmbo, havo of vwo definitief gemaakt. Van de eerste generatie EU10-leerlingen in leerjaar 3 en hoger volgde 57 procent havo of vwo. Van alle leerlingen in het

voortgezet onderwijs in leerjaar 3 en hoger was dat 59 procent. Deze kinderen volgen dus vrijwel even vaak havo/vwo als andere leerlingen.

Van de tweede generatie EU10-kinderen in leerjaar 3 en hoger volgt 65 procent havo of vwo. Dat is dus meer dan gemiddeld. Dat deze leerlingen zo vaak kiezen voor havo/vwo houdt wellicht verband met een hoog opleidingsniveau van hun ouders. Veel migranten uit de EU10 zijn hoogopgeleid, zoals eerder naar voren kwam, en dit geldt wellicht ook voor de autochtone partners. Ook het eerder genoemde Risbo-onderzoek wekt de indruk dat Poolse kinderen het 'best goed doen op school'.

Staat 10.3
Leerlingen en studenten met als herkomst de EU10, 2007/08

	Eerste generatie	Tweede generatie	Totaal in % van alle leerlingen per onderwijssoort
	<i>x 1 000</i>		%
<hr/>			
Voortgezet onderwijs			
leerjaar 1/2	0,8	1,2	0,5
vmbo 3/4	0,3	0,5	0,4
havo/vwo 3-6	0,4	0,9	0,4
Middelbaar beroepsonderwijs			
mbo niveau 1-2	0,4	0,2	0,4
mbo niveau 3-4	0,6	0,4	0,3
Hbo	1,6	0,6	0,6
Wo	1,4	0,7	1,0

Bron: Onderwijsstatistieken.

Het aantal eerste generatie EU10-leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs bedraagt iets meer dan duizend. Relatief gezien zijn er in het middelbaar beroepsonderwijs nog minder kinderen met een EU10-achtergrond dan in andere schoolsoorten. In het hoger onderwijs (hbo en wo) zijn er ongeveer 3 duizend studenten die behoren tot eerste generatie EU10-allochtonen. Waarschijnlijk gaat het hier voor een belangrijk deel om studenten die elders een vooropleiding hebben gehad en speciaal naar Nederland zijn gekomen om hier te studeren (Nuffic, 2008).

10.5 Conclusie

De migratie vanuit de nieuwe EU-lidstaten naar Nederland is de laatste jaren sterk toegenomen. Het einde van de groei is nog niet in zicht. Naast de eigenlijke migratie, waarbij inschrijving in de GBA plaatsvindt, is er een toestroom van tijdelijke werknemers. Door de vrije toegang tot de arbeidsmarkt sinds 1 mei 2007

voor werknemers uit acht van de tien Oost-Europese lidstaten is het aantal Oost-Europese werknemers dat in Nederland werkt in 2007 drastisch toegenomen.

De in de GBA ingeschreven eerstegeneratieallochtonen uit de nieuwe lidstaten vormen een zeer heterogene categorie migranten, onder meer wat betreft de verblijfsduur. Een deel woont al jaren, soms meer dan tien jaar in Nederland. Anderzijds woont ongeveer de helft van hen nog geen drie jaar in Nederland. Begin 2008 telde Nederland 74 duizend eerste generatie EU10-allochtonen. Dit is een toename met meer dan de helft ten opzichte van begin 2005.

Veel van de migranten uit de Oost-Europese lidstaten die voor de uitbreiding van de EU naar Nederland zijn gekomen, hebben de Nederlandse nationaliteit. Vrouwen zijn in deze groep duidelijk in de meerderheid. De talrijke gemengde relaties doen vermoeden dat deze migrantengroep, of een deel daarvan, relatief goed geïntegreerd is in de Nederlandse samenleving. Onder deze groep eerste generatie EU-allochtonen zijn nogal wat hoogopgeleiden. De schoolloopbaan van hun kinderen verloopt vaak goed. De arbeidsparticipatie van deze groep is laag, maar de uitkeringsafhankelijkheid wijkt niet veel af van die van de Nederlandse bevolking als geheel. Voor zover men werkt, gaat het meestal om vaste banen, vaak in deeltijd. Uitzendwerk komt bij deze groep niet erg veel voor.

Naast deze groep van 'oudkomers' is er inmiddels een grotere groep van nieuwkomers ontstaan, waarvan een deel zich voor enige tijd in Nederland heeft gevestigd en een ander deel tijdelijk hier verblijft. Ongeveer de helft van de werknemers met een EU10-nationaliteit die nu in Nederland werken, staat ingeschreven in de GBA. Integratie in de Nederlandse samenleving zal bij veel van deze nieuwkomers niet voorop staan, of zelfs in het geheel niet worden nagestreefd. In veel gevallen is het verblijf slechts als tijdelijk bedoeld.

De overeenkomsten en verschillen tussen de oude en de nieuwe migranten zijn nog onvoldoende onderzocht. Er zijn zeker substantiële verschillen: het aandeel mannen is onder de nieuwe migranten groter dan onder de oude migranten. Belangrijk zijn ook de arbeidsmarktaspecten en de rol van de uitzendbureaus. Veel van de nieuwkomers hebben tijdelijke banen, wat bij de oude migranten veel minder het geval is. De nieuwkomers uit Oost-Europa doen dan ook meer denken aan de gastarbeiders van de jaren zestig dan aan de Oost-Europese migranten van de jaren negentig.⁷⁾

Literatuur

Babka von Gostomski, C. (2008). *Türkische, griechische, italienische, und polnische Personen sowie Personen, aus den Nachfolgestaaten des ehemaligen Jugoslawien in Deutschland*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

⁷⁾ Zie over de arbeidsmigratie van de jaren zestig bijvoorbeeld Nicolaas en Sprangers (2007).

Corpeleijn, A. (2007). Werknemers uit de nieuwe EU-lidstaten. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 23/2.

Fouarge, D. en P. Ester (2007, November). *Highly skilled on the move*. OSA-publication, A227.

Keij, I. (2000). Aantallen allochtonen volgens verschillende definities. *Maandstatistiek bevolking*, 48/5.

Nicolaas, H en A. Sprangers (2007). Buitenlandse migratie in Nederland 1795–2006: de invloed op de bevolkingssamenstelling. *Bevolkingstrends*, 55/4.

Nuffic (2008). *Internationalisering van het onderwijs in Nederland 2007*. Den Haag.

OECD (2005). *The comparability of international migration statistics: problems and prospects*. Statistics Brief 9.

Regioplan (2008, 4 juni). *De Europese grenzen verlegd. Evaluatie flankerend beleid vrij verkeer van werknemers MOE-landen*. Amsterdam.

Risbo (2008, april). *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: Risbo Contractresearch BV / Erasmus Universiteit.

Ruhs, M (2006). *Greasing the wheels of the flexible labour market: East European labour immigration in the United Kingdom*. Working Paper no 38, University of Oxford (www.compas.ox.ac.uk/changingstatus).

TK (2008, 16 juni). *Vrij verkeer werknemers uit de nieuwe EU lidstaten*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007/2008, 29407, nr. 81.

Valk, H.A.G. de, e.a. (2001). *Oude en nieuwe allochtonen in Nederland*. WRR Werkdocument 123.

VROM/WWI (2007). Integratienota 2007–2011. Zorg dat je erbij hoort!

Figuur in de bijlage op de CBS-internetsite

Figuur B 10.1 Opleidingsniveau van eerstegeneratieallochtonen uit de EU10 en de totale bevolking (15 tot 65 jaar), 2005/2007

11. Diversiteit binnen niet-westers allochtone groepen

In de voorgaande hoofdstukken is al een aantal keren naar voren gekomen dat het bij de verschillende herkomstgroepen niet om homogene groepen gaat, maar dat er op allerlei gebieden variatie binnen deze groepen bestaat. Zo zijn er aanzienlijke verschillen tussen eerste- en tweedegeneratieallochtonen, maar ook bijvoorbeeld tussen personen die al langer in Nederland wonen en degenen die hier nog maar sinds kort verblijven. In dit laatste hoofdstuk van deze publicatie gaan we in op twee mogelijk andere bronnen van heterogeniteit, namelijk de geboortelanden van de ouders en de regio in het herkomstland waar men zijn wortels heeft.

In het eerste deel van dit hoofdstuk stellen we vast in hoeverre ouders van niet-westerse allochtonen geboren zijn in hetzelfde land of in verschillende landen. Vervolgens gaan we na of dit consequenties heeft voor het integratieproces. In het tweede deel onderzoeken we in hoeverre er sprake is van variatie onder Turken, Marokkanen en Antillianen als naar de herkomst op regionaal niveau wordt gekeken en of dit van invloed is op de integratie. Als indicator voor integratie is de sociaaleconomische positie van personen gebruikt.

11.1 Ouders met verschillende geboortelanden

De vorm van diversiteit binnen de niet-westers allochtone herkomstgroeperingen die hier aan de orde komt, houdt verband met de herkomst van de ouders. Daarbij gaat de aandacht vooral uit naar personen van wie de ouders in verschillende landen geboren zijn. De kans is groot dat deze al op vroege leeftijd met culturele diversiteit zijn geconfronteerd, vooral als één van de ouders in een westers land geboren is. Dit zou het integratieproces van deze personen in de Nederlandse samenleving positief kunnen beïnvloeden.

11.1.1 Geboortelanden van ouders

Eerste generatie: aandeel met gemengde ouders het hoogst onder Antillianen

Minder dan 1 procent van de eerste generatie Turken en Marokkanen heeft ouders die in verschillende landen zijn geboren. Van de vier grote niet-westerse herkomstgroeperingen is dit percentage het hoogst bij Antillianen (11,5 procent). Een belangrijke factor hierbij is dat de Nederlandse Antillen en Aruba, net zoals Suriname, als voormalige Nederlandse koloniën een lange geschiedenis gemeen hebben met Nederland en West-Europa.

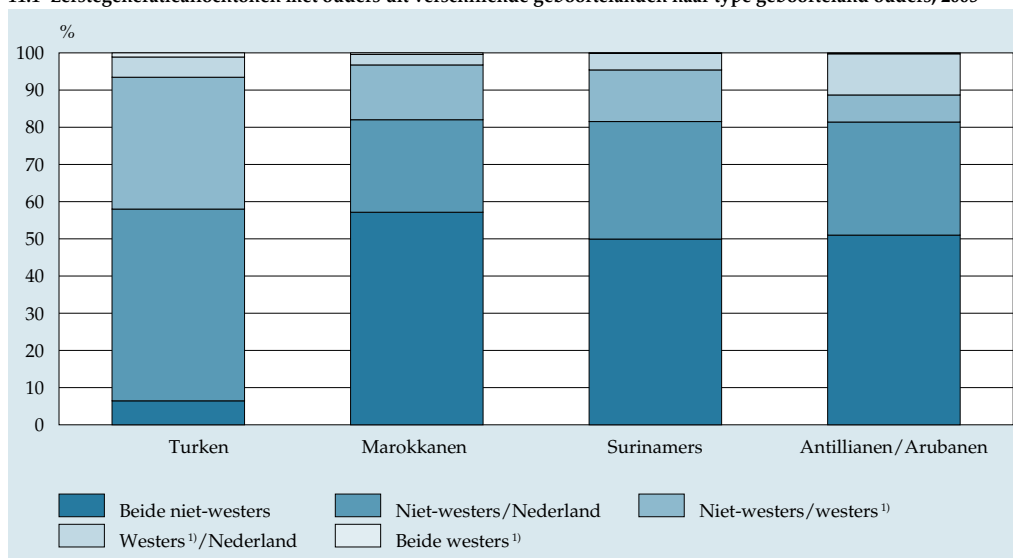
Staat 11.1
Eerstegeneratieallochtonen naar ongelijk geboorteland ouders, 2005

	Geboorteland ouders niet gelijk	Totaal
	%	x 1 000
Turken	0,6	168,5
Marokkanen	0,5	195,7
Surinamers	4,8	187,8
Antillianen/Arubanen	11,5	80,7

Bron: SSB.

Meer dan 90 procent van de eerste generatie Turken die zijn geboren uit ouders met verschillende geboortelands, heeft ten minste één ouder die is geboren in een westers land (figuur 11.1). Het gaat dan voor het grootste deel om een combinatie van ouders die in Turkije en in Nederland zijn geboren. Bij de eerste generatie van de andere drie herkomstgroepen komt de combinatie van een westerse en een niet-westerse ouder slechts bij één op de drie personen met gemengde ouders voor. Meestal is één van de ouders dan in Nederland geboren. De combinatie van twee westers allochtone ouders komt bij eerste generatie niet-westerse allochtonen met gemengde ouders minder vaak voor: het minst bij Marokkanen (3 procent) en het meest bij Antillianen (ruim 11 procent).

11.1 Eerstegeneratieallochtonen met ouders uit verschillende geboortelands naar type geboorteland ouders, 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Exclusief Nederland als geboorteland.

Tweede generatie: laagste percentage met in Nederland geboren ouder bij Marokkanen

Ook bij de tweede generatie niet-westerse allochtonen verschillen de herkomstgroeperingen in het aandeel ouders met verschillende geboortelanden. Personen van wie beide ouders in het buitenland geboren zijn, maar in verschillende geboortelanden, komen het vaakst voor bij de Antillianen. Bij de tweede generatie Turken en Marokkanen is dit percentage het laagst, hoewel dit aandeel voor Marokkanen duidelijk hoger is dan bij de eerste generatie.

De herkomst van tweedegeneratieallochtonen met twee in het buitenland geboren ouders wordt bepaald door het geboorteland van de moeder. Als in deze groep sprake is van gemengde ouders, dan komen de ouders vaak uit landen die bij elkaar in de buurt liggen of een cultuurverwantschap hebben. Zo zien we bij een Marokkaanse moeder vaak een vader die in Algerije of Egypte is geboren, bij een Antilliaanse moeder een Surinaamse vader en bij een Surinaamse moeder een vader geboren op de Antillen of in India. Bij Turkse moeders zijn de niet-westerse vaders voornamelijk in Syrië en Irak geboren en de westerse vaders hoofdzakelijk in Duitsland en in mindere mate in landen zoals Bulgarije en voormalig Joegoslavië.

Staat 11.2
Tweedegeneratieallochtonen naar geboorteland ouders, 2005

	Eén ouder in het buitenland geboren	Beide ouders in het buitenland geboren		Totaal
		geboorteland ouders gelijk	geboorteland ouders niet gelijk	
	%			x 1 000
Turken	14,4	85,0	0,7	167,4
Marokkanen	11,3	86,4	2,3	153,0
Surinamers	33,7	61,0	5,3	143,6
Antillianen/Arubanen	56,8	35,8	7,5	49,5

Bron: SSB.

Tweede generatie Antillianen hebben in meer dan de helft van de gevallen één ouder die in Nederland is geboren. Het laagste percentage komt voor bij de personen met de herkomstgroepering Marokko (11 procent).

De tweede generatie met één in Nederland geboren ouder heeft in meerderheid een moeder die in Nederland is geboren. Bij de Marokkanen is dat aandeel het hoogst (80 procent). Bij de Turken bedraagt het aandeel ruim 70 procent en bij Surinamers en Antillianen liggen deze percentages in de buurt van 60 procent. Vermoedelijk is dit deels te verklaren door het migratiemotief van verschillende herkomstgroeperingen: tijdens de eerste golf van arbeidsimmigranten zijn eind jaren '60 en begin jaren '70 veel jonge Turkse en Marokkaanse mannen naar Nederland gekomen. Daarnaast zal

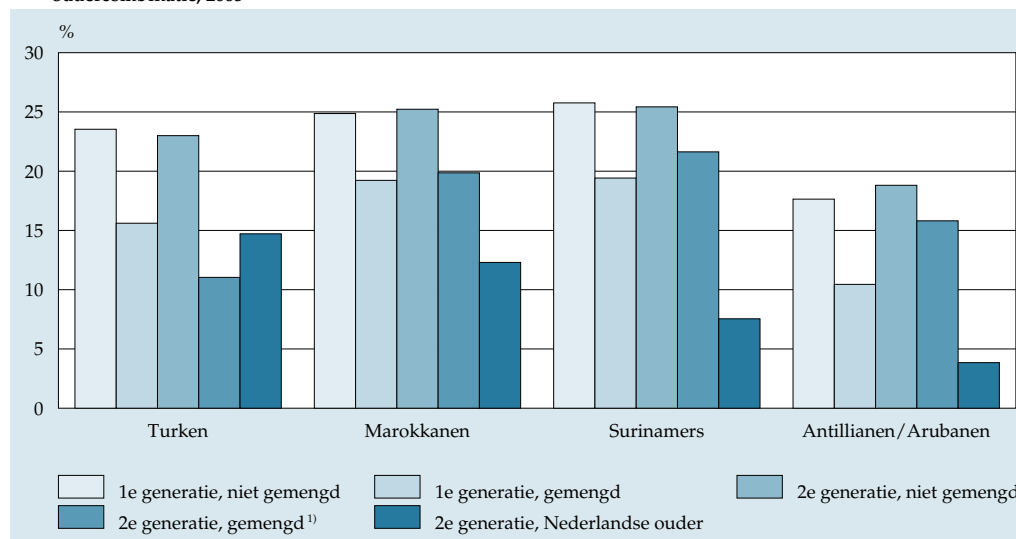
ook een cultureel element meespelen, waardoor mannen meer vrijheid hebben dan vrouwen bij de keuze van een partner.

11.1.2 Woonbuurt

Buurten met een hoog percentage niet-westerse allochtonen zijn enerzijds vaak concentraties van personen met culturele verwantschap, maar anderzijds ook van personen met een laag inkomen en goedkope woningen. De woonbuurt van personen met gemengde ouders kan een globale aanwijzing geven van de mate van integratie van deze groep op zowel sociaal-cultureel als op sociaaleconomisch gebied.

Vooral Marokkanen en Surinamers kennen een hoog aandeel dat in buurten woont met meer dan 50 procent niet-westers allochtone inwoners (figuur 11.2). Onder Antillianen is dit aandeel het laagst. Personen met ouders geboren in verschillende landen wonen minder vaak in buurten met veel niet-westerse allochtonen dan degenen van wie de ouders in hetzelfde land geboren zijn. Dit geldt zowel voor de eerste als voor de tweede generatie. Daarbij zijn de verschillen tussen de generaties binnen de verschillende herkomstgroeperingen maar klein. Bij Marokkanen, Surinamers en Antillianen heeft de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder steeds het laagste aandeel van personen die in concentratiebuurten wonen. Het laagste percentage vinden we onder Antillianen: maar 4 procent van de tweede generatie met een Nederlandse ouder woont in een dergelijke buurt.

11.2 Niet-westerse allochtonen in buurten met meer dan 50 procent niet-westers allochtone inwoners naar oudercombinatie, 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Exclusief met Nederlandse ouder.

Bij Turken komt het laagste percentage voor bij de tweede generatie met buitenlandse ouders uit verschillende geboortelanden.

11.1.3 Sociaaleconomische positie

Een kernvraag is in hoeverre de herkomstverschillen van de ouders van invloed zijn op de sociaaleconomische positie van personen. Naast deze herkomstverschillen zijn er echter ook vele andere factoren die hierop van invloed kunnen zijn. Daarom is het wenselijk om het effect van de herkomstverschillen zoveel mogelijk te isoleren door voor deze factoren te corrigeren. Omdat niet alle gegevens over eventuele andere invloeden beschikbaar zijn, is dit slechts in beperkte mate mogelijk. In de hier beschreven analyses is geprobeerd het verschil tussen de oudergroepen voor de volgende kenmerken te neutraliseren: leeftijdsklasse, gemiddelde verblijfsduur, geslacht en opleidingsniveau (inclusief onbekend¹⁾).

De relatieve grootte van de onderlinge verschillen tussen de oudergroepen wordt voor de vier onderscheiden herkomstgroepen afzonderlijk weergegeven door odds ratio's²⁾ ten opzichte van een referentiegroep waaraan de waarde 1 is toegekend. De referentiegroep is hier de eerste generatie Marokkanen met ouders uit hetzelfde geboorteland.

In deze paragraaf worden de resultaten gepresenteerd van analyses voor twee sociaaleconomische situaties: werkzaam (wel/niet) en uitkering (wel/niet)³⁾. Voor de analyses is de onderzochte populatie van niet-westerse allochtonen beperkt tot personen van 15 tot 65 jaar.⁴⁾

Met gemengde ouders vaker werkzaam

Niet-westerse allochtonen met ouders die in verschillende landen geboren zijn, behoren vaker tot de sociaaleconomische positie *werkzaam* dan personen met ouders die in hetzelfde land zijn geboren. Dit geldt voor zowel de eerste als de tweede generatie. Vooral de tweede generatie met één Nederlandse ouder is vaker werkzaam. Alleen bij de eerste generatie Surinamers zijn geen grote onderlinge verschillen te zien; zij zijn wel het vaakst werkzaam van alle onderscheiden groepen.

Naast de herkomstgroep van een persoon en die van zijn ouders hangt de kans dat men werkzaam is ook sterk samen met leeftijd en het hoogst behaalde opleidingsniveau, zoals eerder ook al op basis van de analyses in het hoofdstuk over de arbeidsmarkt was geconcludeerd.

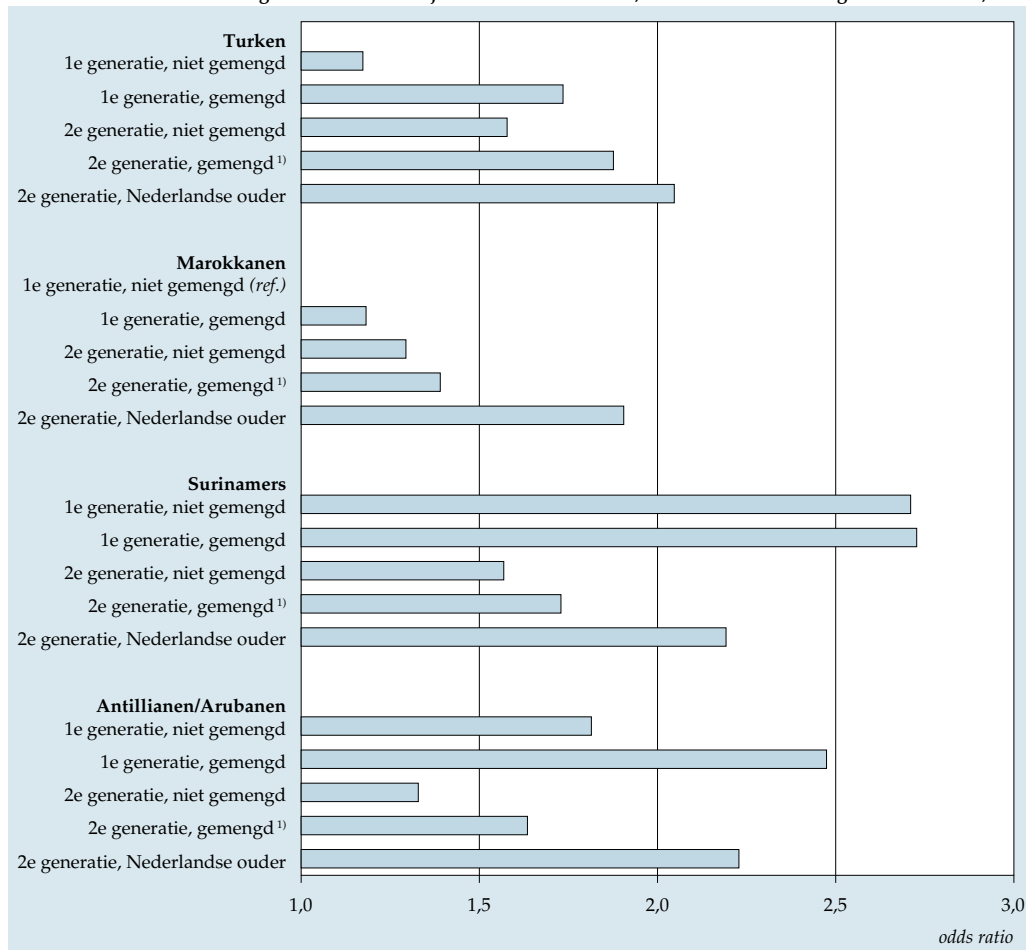
¹⁾ Correctie voor verschillen in opleidingsniveau is slechts beperkt mogelijk, omdat het opleidingsniveau voor het grootste deel van de populatie (vooral eerstegeneratieallochtonen) onbekend is.

²⁾ De odds ratio's geven in deze analyses voor een bevolkingsgroep de kansenverhouding weer van complementaire categorieën (bijvoorbeeld wel en niet werkzaam) ten opzichte van een referentiegroep. De analyses zijn uitgevoerd met behulp van multinomiale logistische regressie.

³⁾ Personen zijn getypeerd als werkzaam, dan wel uitkering ontvangend wanneer betaalde arbeid respectievelijk een uitkering de belangrijkste bron van inkomsten van deze persoon vormde.

⁴⁾ In de bijlage op internet zijn alle resultaten van deze analyses in tabelvorm weergegeven.

11.3 Relatieve kansverhouding om werkzaam te zijn naar oudercombinatie, na correctie voor achtergrondkenmerken, 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Exclusief met Nederlandse ouder.

Grootste kans op uitkering bij eerste generatie met ouders met hetzelfde geboorteland

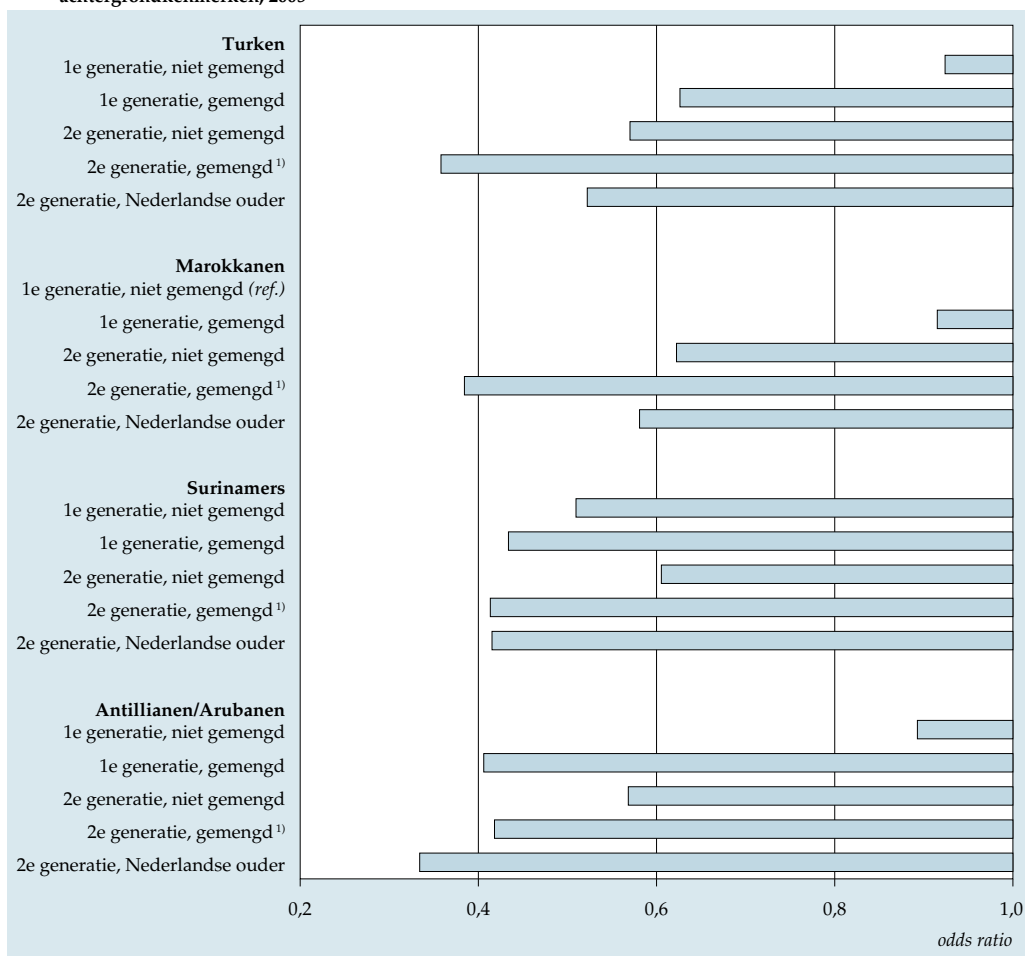
Uit de modelmatige analyses van de kans op het hebben van een uitkering als belangrijkste inkomensbron komt voor de vier herkomstgroepen eveneens een tamelijk consistent beeld naar voren van de samenhang met de onderscheiden oudercombinaties. De grootste kans op een uitkering hebben eerstegeneratie-allochtonen met ouders uit gelijke geboortelanden. Dit geldt echter niet voor de Surinamers onder wie het aandeel met een uitkering het hoogst is bij de tweede generatie met ouders uit gelijke geboortelanden. Bij Surinamers zijn de onderlinge verschillen naar geboorteland van de ouders en generatie wel veel kleiner dan bij de andere groepen.

Het patroon van de onderlinge verschillen tussen oudergroepen komt vooral voor Marokkanen en Turken overeen, maar bij Marokkanen zijn, evenals bij de kans om

werkzaam te zijn, de verschillen kleiner en bij de eerste generatie niet eens significant.

Overigens geldt voor de hele tweede generatie van alle vier herkomstsgroeperingen dat de kansen op een uitkering dicht in de buurt van elkaar liggen en duidelijk lager zijn dan die van vooral de eerste generatie met in hetzelfde land geboren ouders.

11.4 Relatieve kansverhouding op het ontvangen van een uitkering naar oudercombinatie, na correctie voor achtergrondkenmerken, 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Exclusief met Nederlandse ouder.

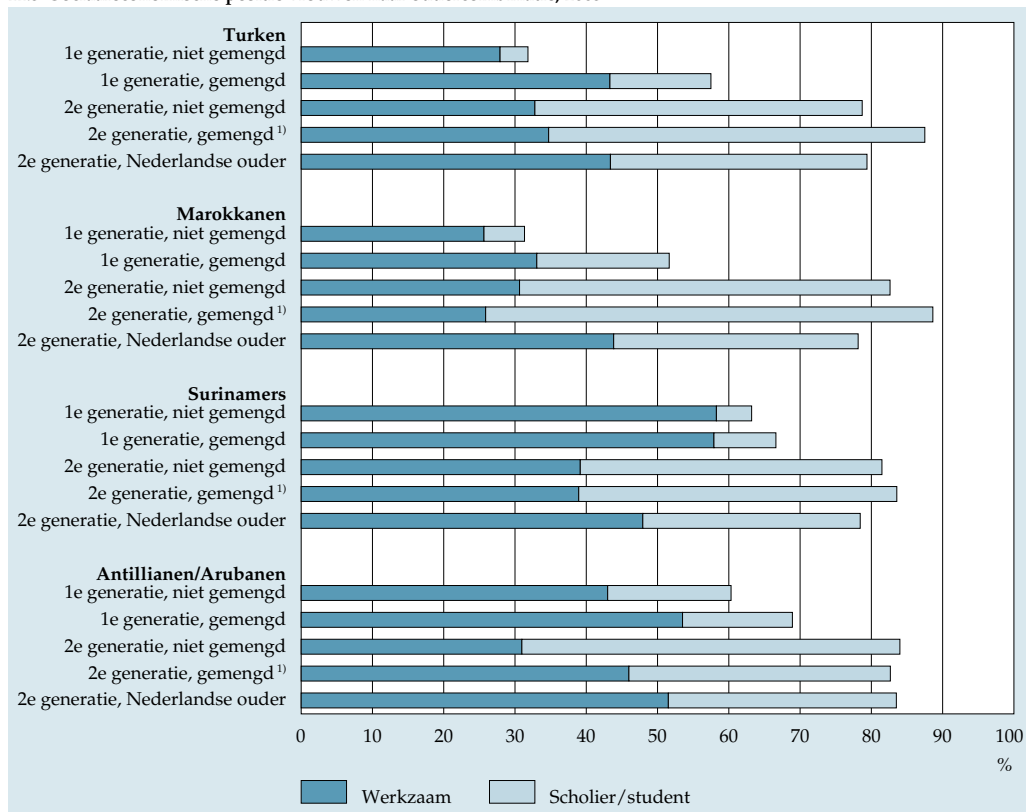
Meer maatschappelijke participatie onder Turkse en Marokkaanse vrouwen met gemengde ouders

Eerste generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen met ouders uit verschillende geboortelanden zijn veel vaker werkzaam of onderwijsvolgend dan wanneer de

ouders hetzelfde geboorteland hebben. Het komt onder hen ook minder voor dat ze helemaal geen eigen inkomsten hebben. Dit aandeel is ruim een derde lager. Hetzelfde beeld geldt voor de tweede generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen van wie beide ouders in het buitenland zijn geboren; alleen zijn de verschillen relatief veel kleiner.

De tweede generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen is nog heel jong (gemiddelde leeftijd van 15 tot 65-jarigen ligt rond de 20 jaar) en bestaat voornamelijk uit onderwijsvolgenden. Daarom zal het interessant zijn om deze groep in de toekomst te gaan volgen, om te zien hoe de arbeidsparticipatie van degenen met verschillende oudercombinaties zich zal gaan ontwikkelen.

11.5 Socio-economische positie vrouwen naar oudercombinatie, 2005

Bron: SSB.

¹⁾ Exclusief met Nederlandse ouder.

Voor Surinaamse en Antilliaanse vrouwen maakt het voor het werkzaam zijn of het volgen van onderwijs nauwelijks verschil of de ouders in hetzelfde of in een verschillend land geboren zijn. Alleen is de eerste generatie Antilliaanse vrouwen wel wat vaker werkzaam als beide ouders in een verschillend land zijn geboren dan wanneer ze hetzelfde geboorteland hebben.

11.1.4 Maken gemengde ouders iets uit?

Van de vier grote groepen niet-westerse allochtonen hebben vooral Antillianen en in mindere mate Surinamers een hoog aandeel van personen met ouders uit verschillende geboortelanden. Onder Turken en Marokkanen daarentegen, is dit aandeel maar klein. Wel zien we bij deze twee herkomstgroeperingen aanzienlijke verschillen tussen degenen met gemengde ouders en degenen met ouders met hetzelfde geboorteland, onder meer in de sociaaleconomische positie. Zo hebben Turken en Marokkanen met gemengde ouders een hogere kans om werkzaam te zijn en een veel lagere kans om een uitkering als belangrijkste inkomstenbron te hebben. Ook is de maatschappelijke participatie van vooral Turkse en Marokkaanse vrouwen van de eerste generatie veel hoger met gemengde ouders dan met ouders met hetzelfde geboorteland. Laatstgenoemde groep heeft ook veel vaker geen eigen bron van inkomsten.

Daarnaast wonen Turken en Marokkanen met ouders uit verschillende geboortelanden minder vaak in buurten met een hoog percentage niet-westers allochtone inwoners.

Onder de eerste generatie Turken zijn de onderlinge verschillen groter dan onder de eerste generatie Marokkanen. Voor een deel is dit te verklaren doordat onder de eerste generatie Turken met ouders uit verschillende geboortelanden in meer dan 90 procent van de gevallen één ouder is geboren in een westers land (vaak Nederland). Dit levert vermoedelijk een gunstiger startpositie op dan bij personen met ouders uit twee niet-westerse landen. Van de Marokkanen met gemengde ouders heeft meer dan 55 procent ouders uit twee niet-westerse geboortelanden.

Voor de tweede generatie zijn de verschillen tussen de oudercombinaties veel kleiner, maar ze zijn nog steeds aanwezig. Doordat de tweede generatie heel jong is, met een hoog aandeel scholieren, is het moeilijk in te schatten of deze verschillen in de toekomst gelijk zullen blijven.

In mindere mate dan voor Turken en Marokkanen bestaan de beschreven verschillen tussen personen met ouders met verschillende geboortelanden en die met ouders met hetzelfde geboorteland ook onder Antillianen. Bij Surinamers zijn er geen tot weinig verschillen te zien in de sociaaleconomische positie in samenhang met de geboortelanden van de ouders. Wel zijn er verschillen in het aandeel dat woonachtig is in buurten met een hoog percentage niet-westerse allochtonen.

11.2 Regionale verschillen binnen herkomstgroeperingen

Met de herkomstgroepering Marokkaan wordt aangeduid dat deze persoon zelf of ten minste een van de ouders in Marokko is geboren, waarmee impliciet een zekere

culturele verwantschap van de persoon met dit herkomstland wordt verondersteld. Maar landen zijn niet homogeen. Zoals ook grote landschappelijke verschillen kunnen bestaan tussen delen van een land en grote variatie in flora en fauna, zo kunnen ook de verschillen tussen de bevolking in de diverse regio's aanzienlijk zijn. De verschillen kunnen te maken hebben met de variatie in ontwikkeling van een regio (bijvoorbeeld stedelijk of agrarisch), maar ook verband houden met culturele of historische verschillen tussen de bevolkingsgroepen in verschillende regio's van een land.

In dit deel van het hoofdstuk staan we stil bij de vraag of de specifieke regio van herkomst binnen een land ook doorwerkt op het integratieproces. Maakt het voor de kansen op succesvolle integratie van Turken uit in welk gebied in Turkije hun roots liggen? We beperken ons tot een sterk beschrijvend overzicht. We willen vooral nagaan of het integratieproces moeizamer verloopt voor immigranten en hun nakomelingen uit de minder ontwikkelde regio's in de beschreven herkomstlanden. Dat zullen we doen voor drie van de vier grote herkomstgroeperingen: Marokkanen, Turken en Antillianen. Voor Surinamers is deze regionale benadering minder zinvol, omdat de belangrijkste Surinaamse bevolkingsgroepen zich vrijwel niet onderscheiden door de variatie in herkomstregio in Suriname (Choenni en Harmsen, 2007).

Methodebeschrijving

Op basis van gegevens over de geboorteplaats is het mogelijk de herkomst van allochtonen op regionaal niveau binnen het herkomstland te specificeren. Aan de geboorteplaatsen van eerstegeneratieallochtonen die op 1 januari 2004 in Nederland woonden is voor zover mogelijk⁵⁾ een regiokenmerk toegevoegd, dat de basis vormde voor de beschrijving in dit hoofdstuk. Voor de tweede generatie vindt de specificatie naar herkomstregio plaats aan de hand van de herkomstregio van de ouders. Bij de afleiding is dan prioriteit gegeven aan de herkomstregio van de moeder. De algemene werkwijze is voor elk van de drie hier beschreven herkomstgroeperingen vrijwel dezelfde geweest (Harmsen, 2005; Mulalic, Harmsen en Oudhof, 2007).

Bij de toewijzing aan de regio's is geen volledigheid nagestreefd voor de geboorteplaatsen van minder dan vijf eerstegeneratieallochtonen. Bovendien bleken sommige geboorteplaatsen niet toe te rekenen, omdat de plaats onherkenbaar was door de vaak verhaspelde schrijfwijze of omdat meer plaatsen met dezelfde naam in verschillende regio's bestonden. Voor Marokko kon 85 procent worden toegedeeld, voor Turkije 91 procent en voor de Nederlandse Antillen en Aruba meer dan 99 procent. voor personen met onbekende regio's heeft een random toedeling plaatsgevonden waarbij de verdeling van de wel

⁵⁾ Bijzondere dank gaat uit naar Aslan Zorlu (UvA) en diverse CBS-collega's voor het uitvoeren van deze werkzaamheden.

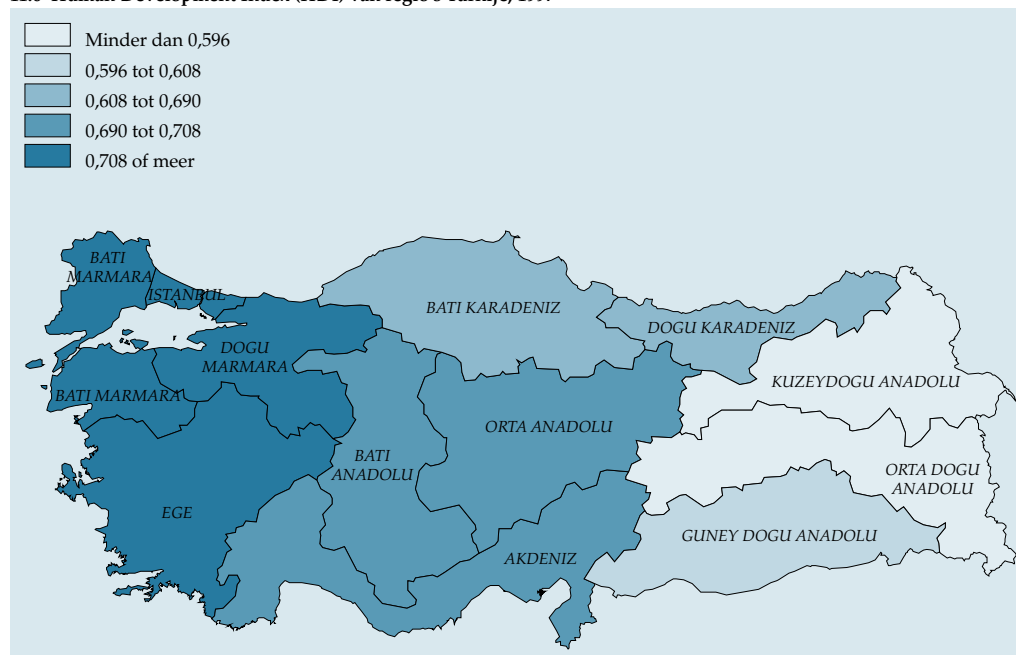
bekende regio's als referentie is gebruikt.

Immigranten die zich na 1 januari 2004 in Nederland gevestigd hebben, zijn in de beschrijving verder buiten beschouwing gebleven.

11.2.1 Regio's in Turkije

Het onderscheid naar de Turkse regio's wordt gemaakt aan de hand van de indeling die ook wordt gehanteerd door het Turkse statistische bureau⁶⁾. Volgens deze indeling worden twaalf regio's onderscheiden. In staat 11.3 wordt weergegeven hoe we de Turkse regio's in dit hoofdstuk noemen. Aan de hand van diverse ontwikkelingsindicatoren (zoals de Human Development Index (UNDP, 2007)) wordt zichtbaar dat de westelijke regio's (Marmara en Egeïsche Zeeregio) de hoogst ontwikkelde gebieden zijn in Turkije, terwijl vooral de oostelijkste regio's (Noord-, Midden- en Zuidoost-Anatolië) daarbij achterblijven. Vooral de niet-stedelijke gebieden zijn minder ontwikkeld (Ögüt en Barbaros, 2003)⁷⁾.

11.6 Human Development Index (HDI) van regio's Turkije, 1997

Bron: Ögüt en Barbados, 2003 (bewerking CBS).

⁶⁾ De hier gebruikte indeling wordt in de standaardindeling van regio's van het statistische bureau van de EU (Eurostat), de zogeheten NUTS-indeling, getypeerd als niveau NUTS-1 (evenals de landsdelen Noord, Oost, Zuid en West in Nederland).

⁷⁾ Zie ook UNDP (2004) voor HDI-gegevens op het niveau van 81 provincies, dat overeenkomt met het NUTS-3 niveau.

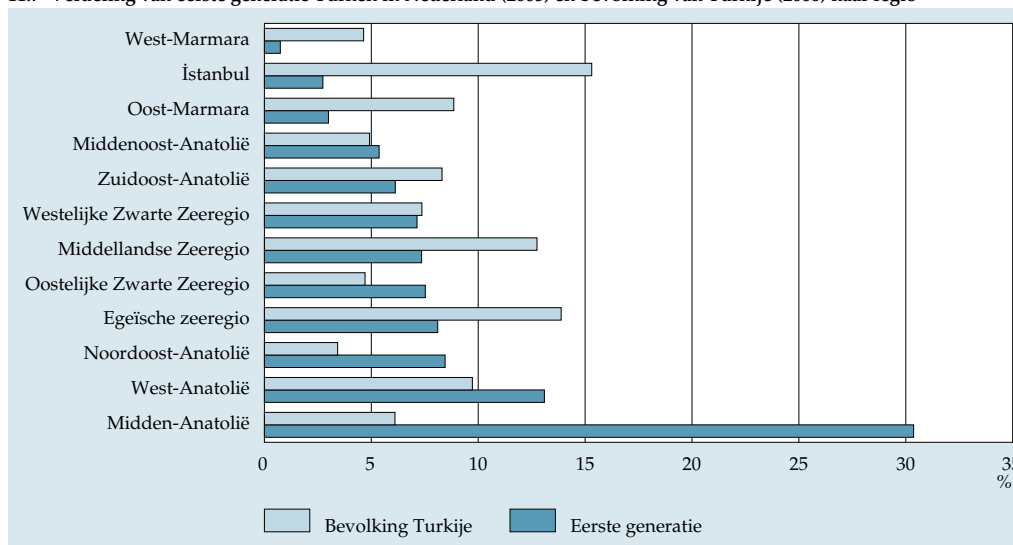
Staat 11.3
Turkse en Nederlandse aanduiding van regio's in Turkije

Turks	Nederlands
Akdeniz	Middellandse Zeeregio
Bati Anadolu	West-Anatolië
Bati Karadeniz	Westelijke Zwarte Zeeregio
Bati Marmara	West-Marmara
Doğu Karadeniz	Oostelijke Zwarte Zeeregio
Doğu Marmara	Oost-Marmara
Ege	Egeïsche Zeeregio
Güneydoğu Anadolu	Zuidoost-Anatolië
İstanbul	İstanbul
Kuzeydoğu Anadolu	Noordoost-Anatolië
Orta Anadolu	Midden-Anatolië
Ortadoğu Anadolu	Middenoost-Anatolië

Grote oververtegenwoordiging van Turken uit Midden-Anatolië

De verdeling van Turken in Nederland naar herkomstregio wijkt aanzienlijk af van de verdeling van de bevolking in Turkije zelf. In vergelijking met Turkije is de regio Midden-Anatolië sterk oververtegenwoordigd onder de Turken in Nederland en in wat mindere mate ook Noordoost-Anatolië. De westelijke regio's, vooral Istanbul, zijn het sterkst ondervertegenwoordigd. Een belangrijke verklaring daarvoor is dat de werving van gastarbeiders door Nederlandse bedrijven (TK, 2004) zich in de jaren '70 sterk heeft gericht op deze regio's. Voor de tweede generatie komt het patroon sterk overeen met dat van de eerste generatie. Bij de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder zijn Istanbul en de Egeïsche- en Middellandse

11.7 Verdeling van eerste generatie Turken in Nederland (2005) en bevolking van Turkije (2000) naar regio

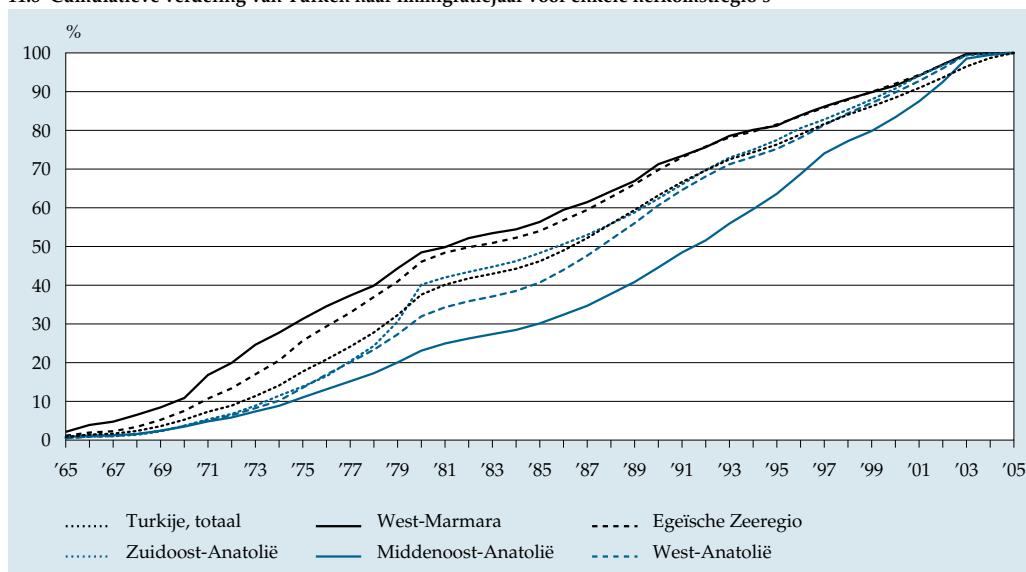

Bron: Turkstat (Turks Statistisch Instituut) en Bevolkingsstatistieken/SSB.

Zeeregio's echter relatief sterk vertegenwoordigd, hetgeen wellicht samenhangt met het feit dat deze regio's veel toerisme kennen. Het gaat echter om een groep van geringe omvang.

De immigratiestroom vanuit Turkije naar Nederland is vanaf de tweede helft van de jaren '60 op gang gekomen. Het patroon van immigratie⁸⁾ naar Nederland vanuit de afzonderlijke regio's verschilt onderling niet heel veel. Voor veel regio's steeg de immigratie sterk in de loop van de jaren '70 als gevolg van de werving van gastarbeiders en daarmee samenhangende gezinsmigratie. Een piek is rond 1980 te zien; deze houdt vermoedelijk verband met de politieke onrust in die periode in Turkije (met vooral veel immigranten uit Zuidoost-Anatolië, vermoedelijk veel Koerdische vluchtelingen). De (relatief kleine) groep Turken met als herkomst de regio's West Marmara en Egeïsche Zee is in het begin van de jaren de '70 relatief snel gegroeid. Een duidelijk afwijkend patroon vertoont Middenoost-Anatolië van waaruit de immigratie vooral in de loop van de jaren '90 is toegenomen.

11.8 Cumulatieve verdeling van Turken naar immigratiejaar voor enkele herkomstregio's

Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

Ter wille van de overzichtelijkheid zijn de regio's West- en Oost-Marmara in het vervolg van de beschrijving samengevoegd.⁹⁾

⁸⁾ Feitelijk gaat het hier niet over het immigratiepatroon, want we gaan hier alleen af op de datum van immigratie van personen die in 2005 nog steeds in Nederland wonen, terwijl we geen rekening houden met de immigranten die intussen het land alweer hebben verlaten.

⁹⁾ Het aantal Turken uit die regio's in Nederland is relatief klein. Ook komt het beeld van de positie van deze groepen voor diverse aspecten sterk overeen

Verschillen in bevolkingssamenstelling naar herkomstregio gering

Ten aanzien van het aandeel vrouwen (in bijna alle gevallen iets minder dan de helft) en de leeftijdsverdeling zijn de verschillen tussen Turken uit de diverse herkomstregio's niet erg groot. De verdeling naar de plaats in het huishouden laat wel iets meer verschillen zien, maar ook hier blijven de verschillen beperkt. Het aandeel alleenstaanden is wat hoger onder Turken met herkomstregio Zuidoost-Anatolië. Dat past in het beeld dat uit die regio relatief veel (Koerdische) asielzoekers afkomstig zijn. Het aandeel alleenstaanden is ook vrij hoog voor de herkomstregio Istanbul, maar tevens komen daar relatief veel kinderen en relatief weinig ouders vandaan. Dit beeld lijkt wat tegenstrijdig. Dat is echter te verklaren door het feit dat het grote Istanbul een smeltkroes is van veel mensen uit diverse regio's¹⁰⁾. Ook hebben naar verhouding veel personen (10 procent) uit Istanbul een niet-Turkse ouder.

Turken uit Middenoost-Anatolië wonen vaker in vier grote steden

Niet alleen is er aanzienlijke variatie in de herkomstregio van Turken in Nederland, maar ook bestaan er systematische verschillen tussen hun gemeentelijke woonbestemming in Nederland. Vooral het vestigingspatroon van personen met Middenoost-Anatolië als herkomstregio wijkt af van het algemene beeld: zij wonen relatief vaak in de vier grootste steden. Ook zijn er onder hen relatief veel personen met een wat kortere verblijfsduur.

De personen met herkomst Zuidoost Anatolië (vermoedelijk veel Koerden) en in mindere mate degenen die afkomstig zijn uit de zuidwestelijke regio's (Egeïsche en Middellandse Zeeregio) zijn vaker gevestigd in gemeenten met minder dan 100 duizend inwoners. Deels is dat vermoedelijk toe te schrijven aan het feit dat zij met andere motieven (onder meer als vluchteling¹¹⁾) naar Nederland zijn gekomen. Dezelfde groepen die meer dan gemiddeld in de vier grote steden wonen, zijn ook degenen die meer dan gemiddeld in de buurten met meer dan 50 procent niet-westerse allochtonen wonen.

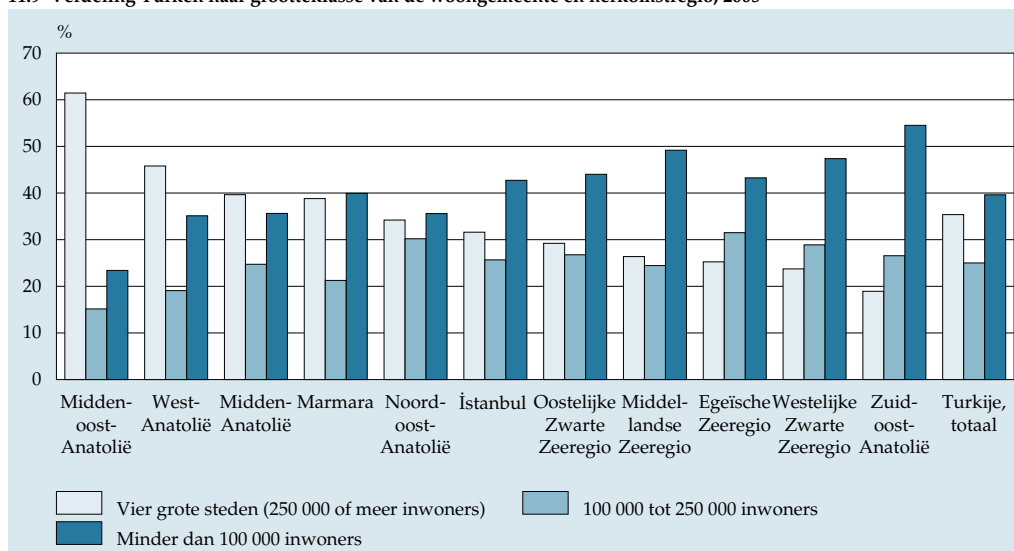
Sociaaleconomische positie van Turken uit meest ontwikkelde regio's gunstiger

De verschillen in de sociaaleconomische positie van Turken (15 tot 65 jaar) naar herkomstregio zijn niet bijzonder groot. Het percentage met betaald werk is iets hoger onder Turken met de westelijke (meest ontwikkelde) herkomstregio's en is wat lager voor Turken met de herkomstregio Zuidoost-Anatolië. Voor de herkomstregio Middenoost-Anatolië en in mindere mate ook West-Anatolië is het aantal overige personen (zonder eigen inkomsten) wat groter dan gemiddeld.

¹⁰⁾ Bij minder dan 5 procent van de ouders van de eerste generatie Turken uit Istanbul zijn ook beide ouders in Istanbul geboren. Bij personen uit andere regio's is het aandeel met twee ouders uit dezelfde regio hoger en kan dit oplopen tot 50 à 60 procent.

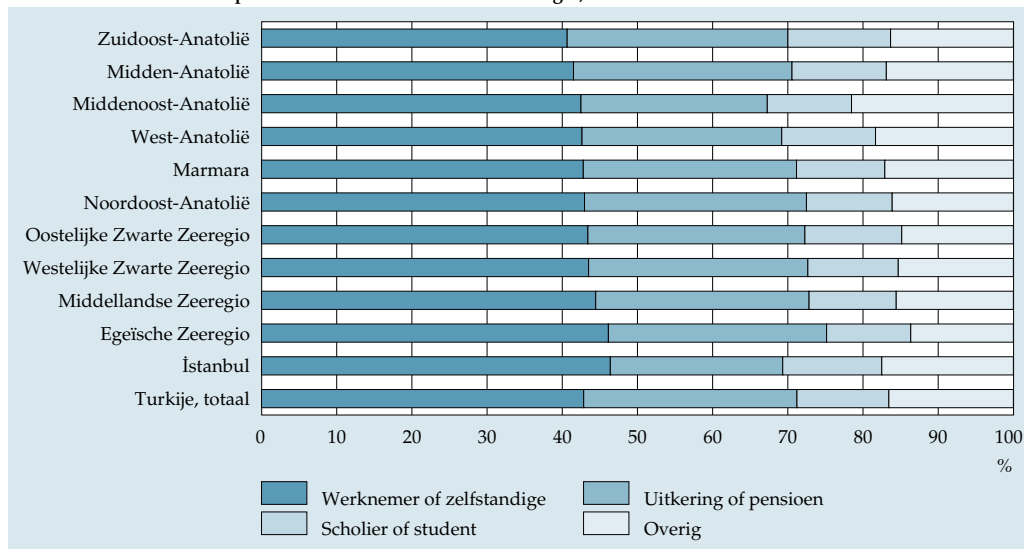
¹¹⁾ Asielzoekers zijn vrij vaak in niet stedelijke gebieden woonachtig vanwege de locatie van asielzoekerscentra en de hun toegewezen woningen. Soortgelijke vestigingspatronen treden bijvoorbeeld ook op bij Bosniërs en Kosovaren (zie ook Mulalic et al., 2007).

11.9 Verdeling Turken naar grootteklasse van de woongemeente en herkomstregio, 2005

Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

11.10 Sociaaleconomische positie¹⁾ van Turken naar herkomstregio, 2005

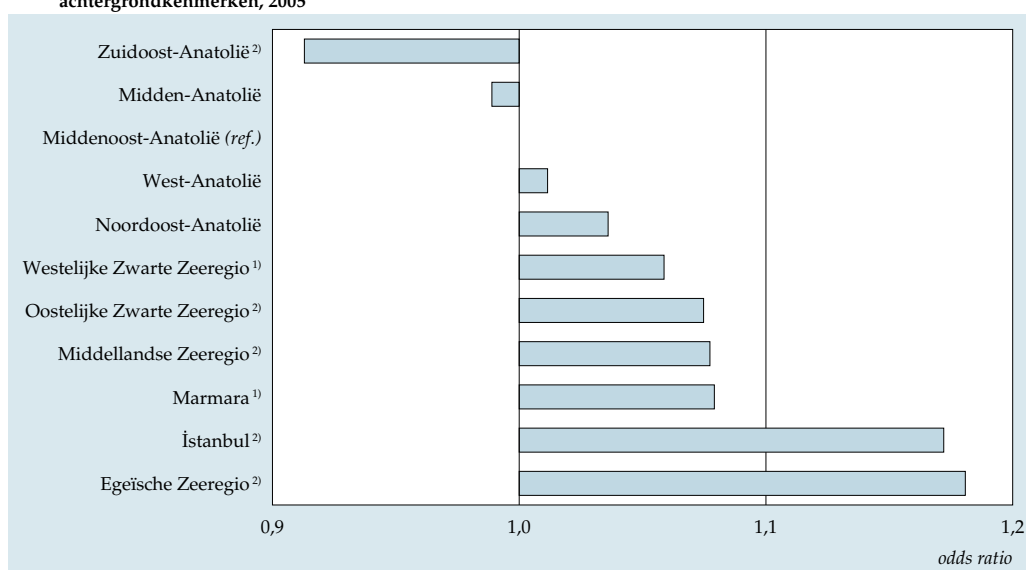
Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

¹⁾ Op basis van de belangrijkste inkomstenbron.

De verschillen in sociaaleconomische positie kunnen mede bepaald zijn door verschillen in diverse andere kenmerken, zoals leeftijdsopbouw, aandeel van eerste en tweede generatie, huishoudenspositie, opleidingsniveau of woonomgeving.

Daarom hebben we berekend hoe groot de verschillen tussen de herkomstregio's zouden zijn voor de kans op het hebben van betaald werk als belangrijkste bron van inkomsten¹²⁾, wanneer gecorrigeerd is voor de doorwerking van deze kenmerken. De resultaten laten zien dat personen uit andere dan de Anatolische regio's significant vaker betaald werk hebben. Turken met herkomstregio Zuidoost-Anatolië hebben relatief de laagste kans op betaald werk.

11.11 Relatieve kansverhouding voor Turken om werkzaam te zijn naar herkomstregio, na correctie voor achtergrondkenmerken, 2005

Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

N.B. Middenoost-Anatolië is de referentiecategorie met een odds ratio van 1,0.

¹⁾ significant verschillend met referentiecategorie ($p < 0,05$).

²⁾ significant verschillend met referentiecategorie ($p < 0,01$).

11.2.2 Regio's in Marokko

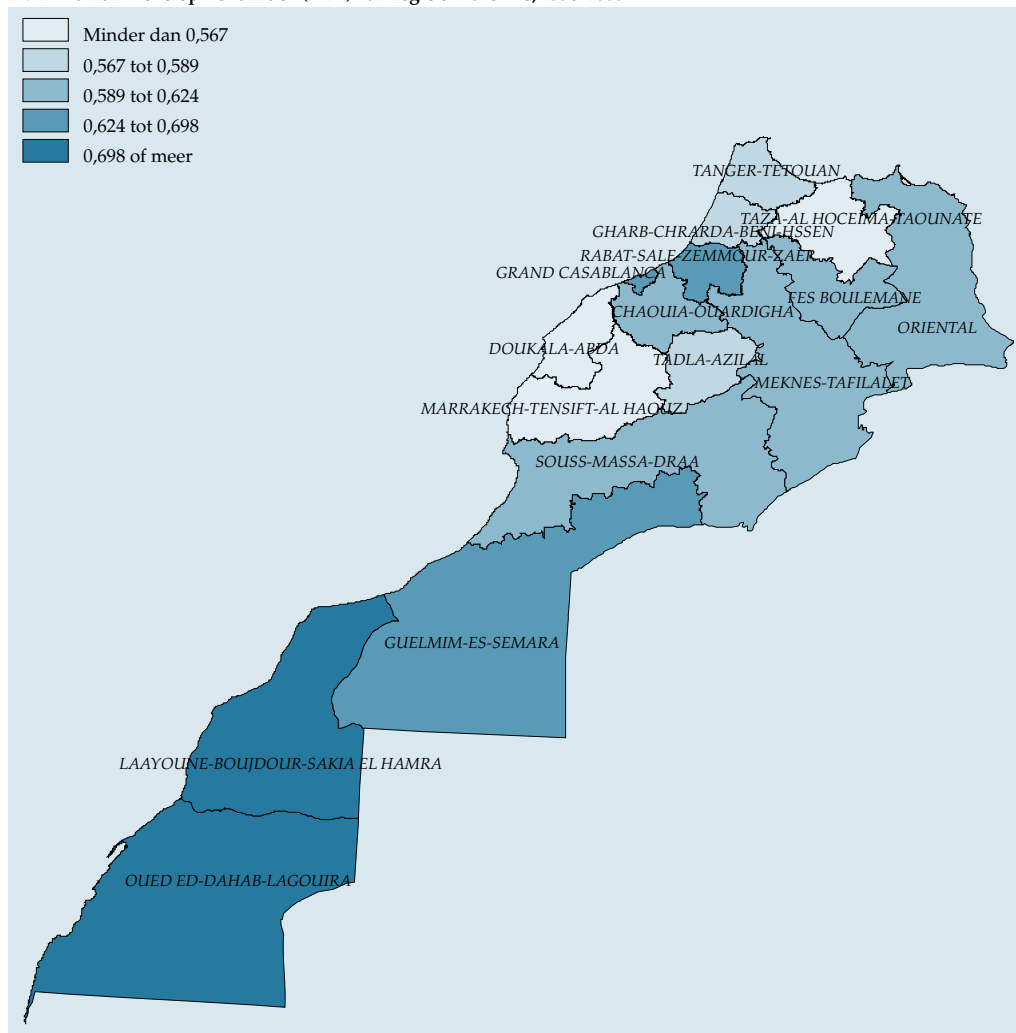
De regionale herkomst van Marokkanen wordt beschreven aan de hand van de officiële bestuurlijke indeling in regio's, zoals deze ook wordt gehanteerd door het Marokkaanse statistisch bureau (figuur 12)¹³⁾. De aanduiding van de regio's in de tussen de meest verstedelijkte kustgebieden (zoals Rabat, Grand Casablanca), de tabellen en figuren is aangegeven in staat 11.4. Globaal is er onderscheid te maken

¹²⁾ Bij de vergelijking van de regio's is een maat (odds ratio) gebruikt die de relatieve ongelijkheid van kansverhoudingen van arbeidsparticipatie van een regio weergeeft ten opzichte van één andere (referentie)regio waaraan de waarde 1 wordt gegeven, in dit geval Middenoost-Anatolië.

¹³⁾ Bijzondere dank gaat ook uit naar de heer A. Sougrati (directeur van de Division de la cartographie et SIG, Direction de la Statistique, Haut Commissariat au Plan van Marokko) die ons de cartografische gegevens beschikbaar stelde voor het samenstellen van een kaart met de Marokkaanse regio's die het Marokkaanse statistisch bureau ook zelf hanteert.

dunbevolkte zuidelijke regio's¹⁴⁾ met relatief veel industrie (veel fosfaat) en de rurale en veelal bergachtige regio's in de oostelijke en noordelijke delen van Marokko. De scores van de zuidelijke regio's op de ontwikkelingsindicator HDI zijn vrij hoog, mede door de industriële nijverheid. De laagste HDI-scores hebben de rurale gebieden die een hoog analfabetisme en lage scholingsgraad kennen (PNUD, 2003)

11.12 Human Development Index (HDI) van regio's Marokko, 1998-1999

Bron: PNUD, 2003 (bewerking CBS).

¹⁴⁾ De zuidelijke provincies in de Westelijke Sahara zijn nog altijd onderwerp van een sinds lang bestaand politiek geschil in de regio.

Staat 11.4
Aanduiding van regio's in Marokko

Aanduiding van samengevoegde regio's in tabellen en figuren	Naam regio
OU/LA/GUE	{ Oued-Dahab-lagoura Laayoune-Boujdour-sakia el hamra Guelmin-es-semara
SOUS	Souss-massa-draa
RAB/CAS/G	{ Gharb-charda-beni hssen Grand-casablanca Rabat-sale-zemmour-zaer
CH	Chaouia-ouardigha
MAR	Marrakech-tensift-al haouz
ORIENTAL	Oriental
DOU	Doukala abda
TAD/MEK/FES	{ Tadla azilal Meknes tafilalet Fes boulemane
TAZA	Taza al hoceima taounate
TANG	Tanger tetouan

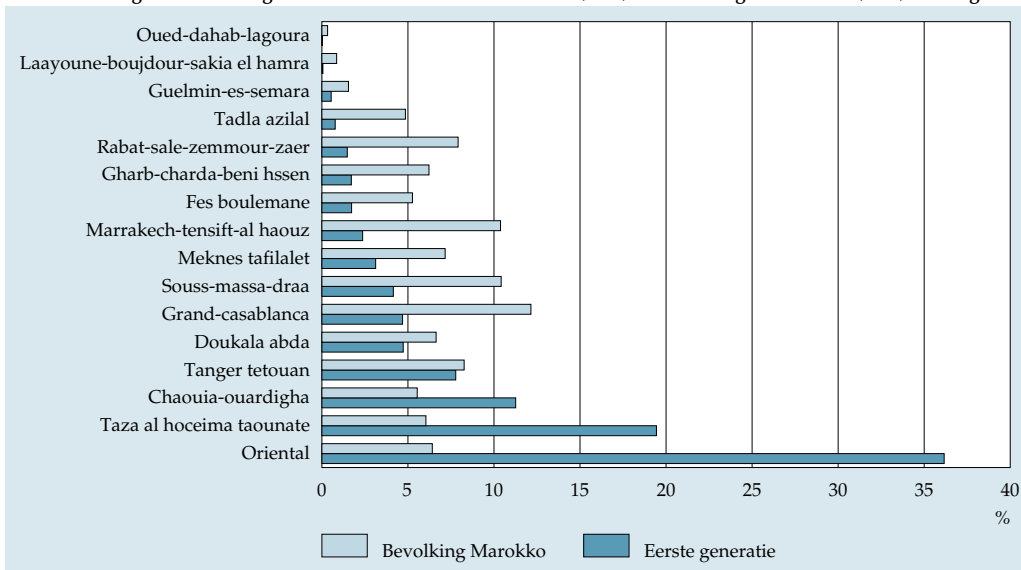
Sterke oververtegenwoordiging van noordoostelijke regio's

Net zoals bij de Turken zijn ook onder de Marokkanen de herkomstregio's niet evenredig vertegenwoordigd in Nederland. De verdeling van de Marokkanen in Nederland laat zien dat in verhouding heel veel Marokkanen hun wortels hebben in de noordoostelijke regio's Oriental (36 procent) en Taza (19 procent) in elk waarvan in 2004 ongeveer 6 procent van de Marokkaanse bevolking woonachtig was. Ook uit Chaouia zijn relatief veel Marokkanen afkomstig. Het aandeel Marokkanen in Nederland met de meer verstedelijkte gebieden in Marokko als herkomstregio's is juist aanzienlijk kleiner dan het aandeel in deze gebieden van de Marokkaanse bevolking zelf. Overigens is hun aandeel onder de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder veel groter dan onder de eerste generatie en de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders (bijvoorbeeld Casablanca); het gaat hier evenwel om een groep met een kleine omvang.

Er zijn geen grote verschillen in het immigratieverloop van de (grotere) regio's. De immigratie is in alle gevallen op gang gekomen vanaf halverwege de jaren '70. Afgezien van een iets sterkere stijging rond 1980 en rond 1990 is het verloop ook tamelijk gelijkmatig geweest. Het immigratiepatroon vanuit Chaouia wijkt iets af van het gemiddelde beeld door een grotere instroom dan gemiddeld rond 1980.

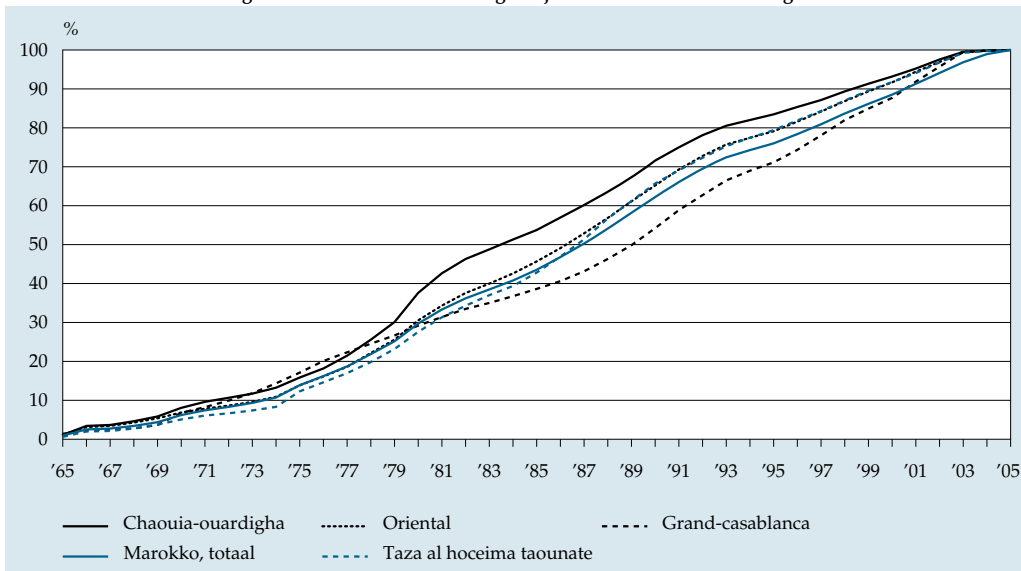
Mede vanwege hun geringe omvang onder de Marokkanen in Nederland worden enkele vrij sterk overeenkomende regio's samengevoegd, zodat in het vervolg van deze beschrijving niet zestien maar tien verschillende regionale groepen worden onderscheiden.

11.13 Verdeling van de eerste generatie Marokkanen in Nederland (2005) en bevolking in Marokko (2004) naar regio

Bron: Haut Commissariat du Plan, Royaume du Maroc en Bevolkingsstatistieken/SSB.

11.14 Cumulatieve verdeling van Marokkanen naar immigratiejaar voor enkele herkomstregio's

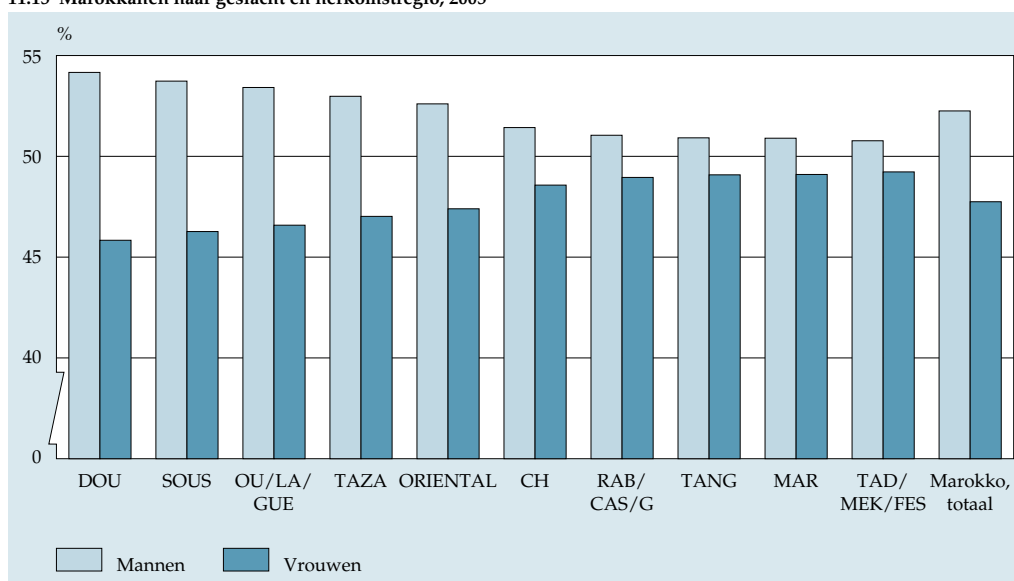
Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

Demografische verschillen tussen herkomstregio's gering

Het aandeel vrouwen is onder Marokkanen met 48 procent iets kleiner dan het aandeel mannen (52 procent). Vooral bij Marokkanen uit de zuidelijk gelegen

herkomstregio's en bij het noordelijk gelegen Taza is de verdeling nog iets schever. De leeftijdsverschillen zijn minder groot. De verdeling naar plaats in het huishouden laat eveneens weinig verschillen zien. Ongehuwd samenwonenden en alleenstaande ouders komen iets meer voor onder Marokkanen uit meer verstedelijkte herkomstregio's.

11.15 Marokkanen naar geslacht en herkomstregio, 2005

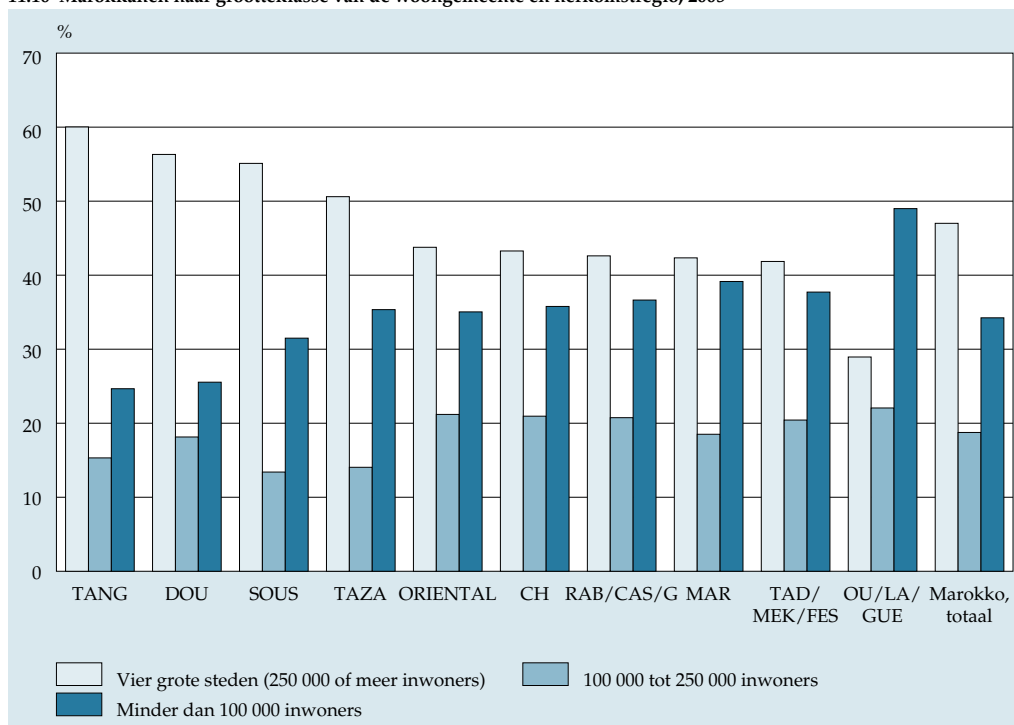
Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

Het aandeel van de Marokkanen dat in de vier grote steden woont, is aanzienlijk groter dan het aandeel van de Turken. De onderlinge verschillen tussen de herkomstregio's in de verdelingen naar gemeentegrootte zijn onder de Marokkanen echter minder groot. Net als al eerder bleek bij de Turken, zijn ook hier de groepen die meer dan gemiddeld in de vier grote steden wonen, ook degenen die meer dan gemiddeld in de buurten met meer dan 50 procent niet-westerse allochtonen wonen.

Sociaaleconomische positie van Marokkanen uit de verstedelijkte herkomstregio's iets gunstiger

Het percentage 15 tot 65-jarige Marokkanen met betaald werk als belangrijkste inkomstenbron ligt over de hele linie wat lager dan onder Turken. De variatie tussen de herkomstregio's blijkt onder Marokkanen ook ten aanzien van de sociaaleconomische positie eveneens veel minder sterk. Maar één regio, te weten Doukala Abda, wijkt tamelijk sterk af van het gemiddelde beeld. Deze regio heeft in vergelijking met de andere herkomstregio's een vrij laag aandeel betaald werkenden en een vrij hoog aandeel uitkeringsontvangers.

11.16 Marokkanen naar grootteklasse van de woongemeente en herkomstregio, 2005

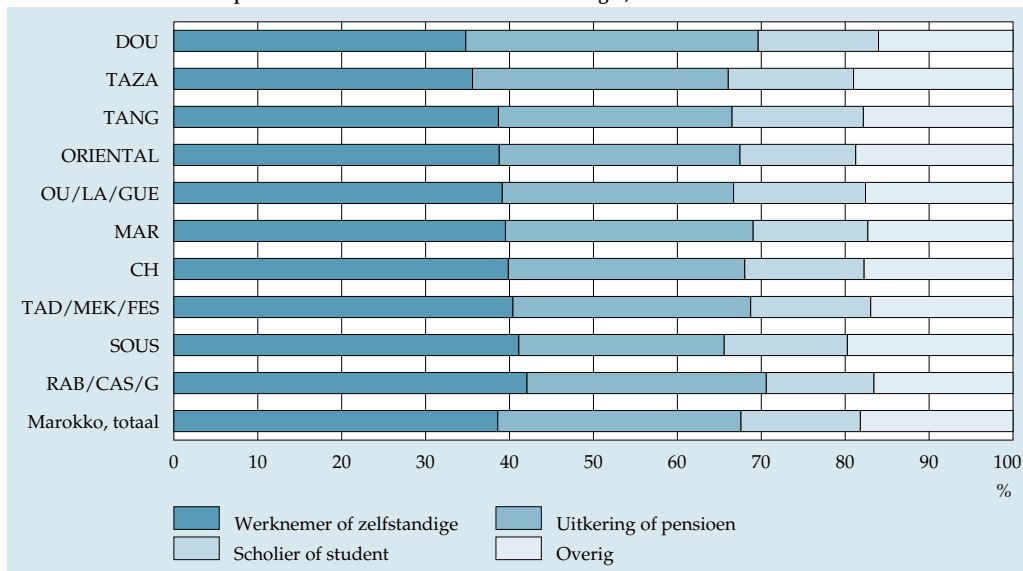
Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

Ook voor Marokkanen is nagegaan hoe groot de onderlinge verschillen in sociaal-economische positie (op basis van het hebben van werk) zijn tussen Marokkanen onderscheiden naar herkomstregio's, wanneer gecorrigeerd wordt voor de invloeden van andere kenmerken, zoals leeftijdsopbouw, generatie, huishoudenspositie, opleidingsniveau en woonomgeving. Uit figuur 11.18 is af te lezen dat vooral de verstedelijkte regio's een odds ratio groter dan 1 hebben, wat wijst op een hoger aandeel betaald werkenden in vergelijking met de referentieregio (Tanger-Tetouan), terwijl de personen uit diverse andere herkomstregio's (Oriental en vooral Tadla en Doukala) minder kans op betaald werk hebben.

11.2.3 Eilanden van de Nederlandse Antillen en Aruba

Het onderscheid naar regio voor de Nederlandse Antillen en Aruba is geoperationaliseerd als het onderscheid naar eiland. Anders dan voor Turkije en Marokko lijkt geen nationale ontwikkelingsindicator, zoals de HDI, beschikbaar om een indicatie te geven van het verschil in ontwikkelingsniveau tussen de eilanden. Als alternatief daarvoor is de mate van analfabetisme zoals gemeten in de volkstellingen gebruikt. Aruba en Sint-Eustatius kennen het minste analfabetisme.

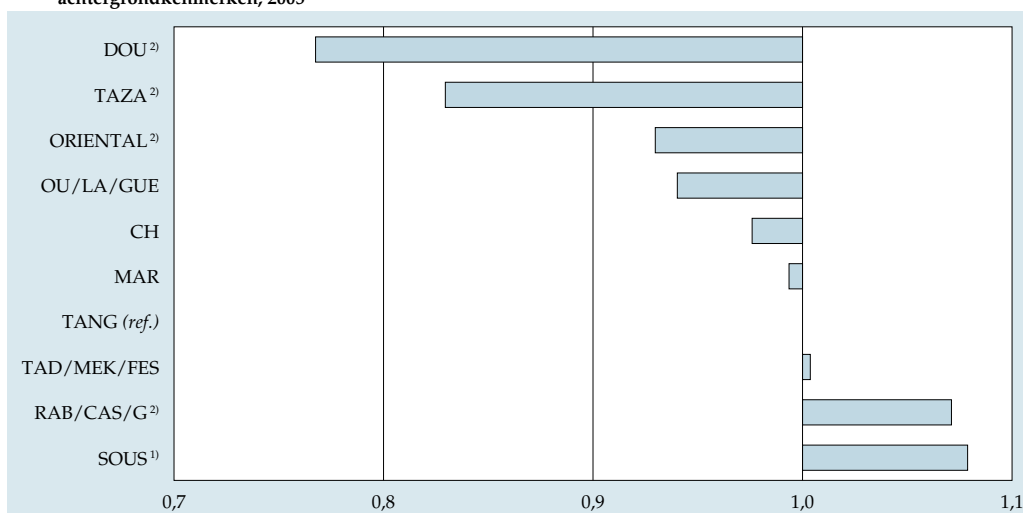
11.17 Sociaaleconomische positie¹⁾ van Marokkanen naar herkomstregio, 2005

Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

¹⁾ Op basis van de belangrijkste inkomstenbron.

11.18 Relatieve kansverhouding voor Marokkanen om werkzaam te zijn naar regio, na correctie voor achtergrondkenmerken, 2005

Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

N.B. Tanger tetouan (TANG) is de referentiecategorie met een odds ratio van 1,0.

¹⁾ significant verschillend met referentiecategorie ($p < 0,05$).

²⁾ significant verschillend met referentiecategorie ($p < 0,01$).

Staat 11.5
Analfabetisme op de Nederlandse Antillen en Aruba¹⁾

	1992	2002
	%	
Bonaire	5,3	3,3
Curacao	3,9	3,6
St.Maarten	8,6	4,2
St.Eustatius	4,5	2,2
Saba	7,5	3,3
Aruba	.	2,7

Bron: CBS van de Nederlandse Antillen en CBS van Aruba.

¹⁾ Cijfer van Aruba heeft betrekking op bevolking van 10 jaar en ouder in 2000; voor overige eilanden op niet-schoolgaanden van 15 jaar en ouder.

Herkomstregio Curaçao sterk oververtegenwoordigd

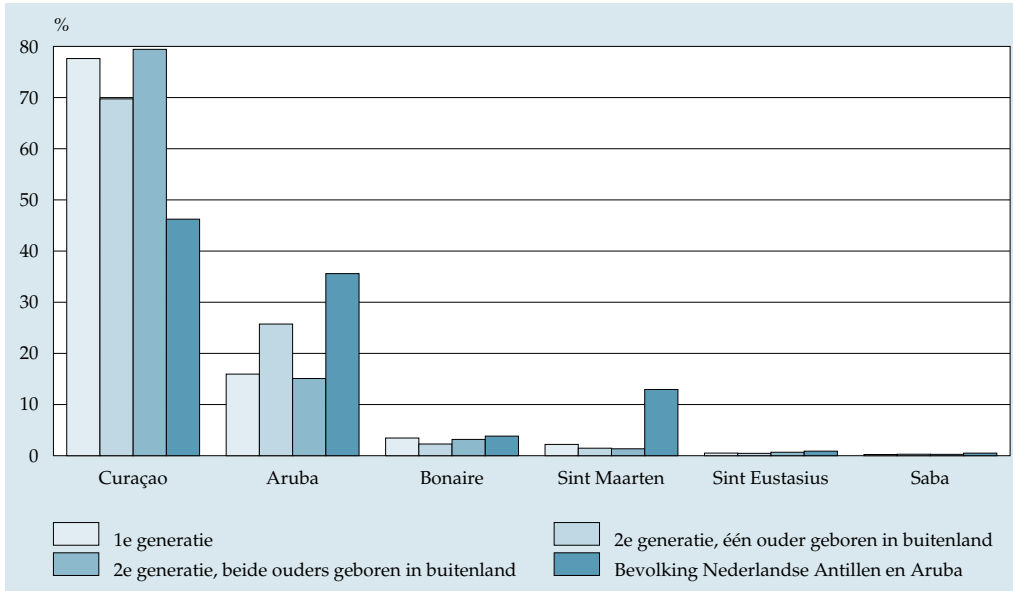
In vergelijking tot de bevolking van de afzonderlijke eilanden is vooral Curaçao sterk oververtegenwoordigd onder de Antillianen in Nederland, terwijl Sint Maarten en Aruba in Nederland sterk ondervertegenwoordigd zijn. Onder de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder zijn Arubanen wat beter vertegenwoordigd.

Verschillen in migratiegeschiedenis naar herkomsteiland

De verschillen tussen de eilanden in de trends van immigratie naar Nederland zijn veel groter dan die tussen de Turkse en Marokkaanse regio's. Maar voor alle eilanden geldt dat de immigrantenstroom later op gang is gekomen dan die van Turken en Marokkanen. In het geval van Antillianen moet waarschijnlijk nog meer dan bij de Turken en Marokkanen hieraan worden toegevoegd dat deze gegevens betrekking hebben op de datum van immigratie van degenen die hier zijn gebleven, zonder rekening te houden met degenen die Nederland inmiddels alweer hebben verlaten, om bijvoorbeeld terug te gaan naar hun herkomsteiland.

Vanuit Aruba en Saba is de immigratie eerder op gang gekomen dan vanuit de andere eilanden: de helft van de immigranten van deze eilanden is vóór 1990 naar Nederland gekomen. De verblijfsduur van vooral de eerste generatie Arubanen in Nederland is dan ook gemiddeld lang in vergelijking tot die van de Antillianen van de andere eilanden. Sinds lang bestaat er migratie vanuit Aruba voor studiedoelinden, terwijl later meer migratie vanwege arbeidsmotieven is ontstaan (Harmsen, 2005; Harmsen en Arts, 2006). De immigratie vanuit Bonaire en St. Maarten is pas vrij laat op gang gekomen: de helft van de immigranten van die herkomsteilanden is na 1998 in Nederland gekomen. Het patroon voor Curaçaoënen, in omvang de grootste groep, ligt hier tussenin.

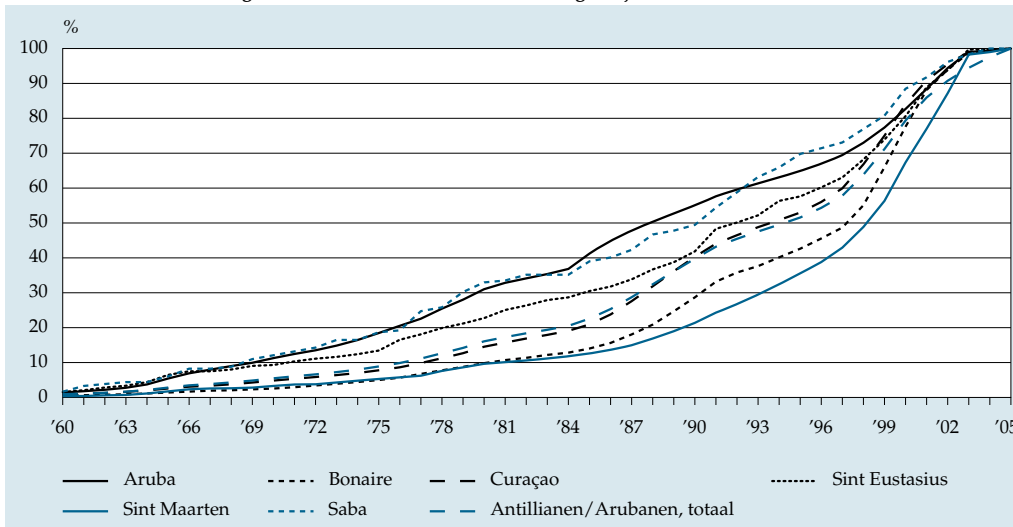
11.19 Verdeling van Antillianen/Arubanen in Nederland (2006) en bevolking van Nederlandse Antillen en Aruba naar eiland

Bron: CBS van Nederlandse Antillen/CBS van Aruba en Bevolkingsstatistieken/SSB.

Vanwege de relatief kleine aantallen personen met als herkomsteiland Saba, Sint Maarten en Sint Eustasius voegen we deze drie groepen in de verdere beschrijving van de Antillianen in Nederland samen en worden zij samen aangeduid als personen met de Bovenwindse eilanden als herkomsteiland.

11.20 Cumulatieve verdeling van Antillianen/Arubanen naar immigratiejaar en herkomsteiland

Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

Iets meer vrouwen dan mannen

Anders dan onder Turken en Marokkanen is er een kleine meerderheid van vrouwen onder Antillianen in Nederland (51 procent), maar die is groter onder de kleinste twee groepen, Bonaire (52 procent) en vooral de Bovenwindse eilanden (54 procent). Onder Arubanen is het aandeel jongeren (0 tot 15-jarigen) klein en het aandeel 45 tot 65-jarigen groot in vergelijking met de andere eilanden. Het lijkt voor de hand te liggen dat in verband te brengen met de langere verblijfsduur van Arubanen in Nederland. Onder Antillianen met als herkomstregio de Bovenwindse eilanden is er een relatief groot aantal 15 tot 25-jarigen.

Vooraf onder Arubanen veel gehuwde partners

Het aandeel kinderen is relatief hoog bij Curaçaoënen in vergelijking met de andere herkomsteilanden, terwijl het aandeel alleenstaanden relatief groot is bij de Bovenwindse eilanden.

Onder Antillianen zijn relatief veel ongehuwd samenwonende partners zonder en vooral ook met kinderen en ouders in éénouderhuishoudens (in tegenstelling tot Turken en Marokkanen). Onder de Arubanen zijn wat minder alleenstaande ouders en wat meer gehuwde partners zonder en ook met kinderen.

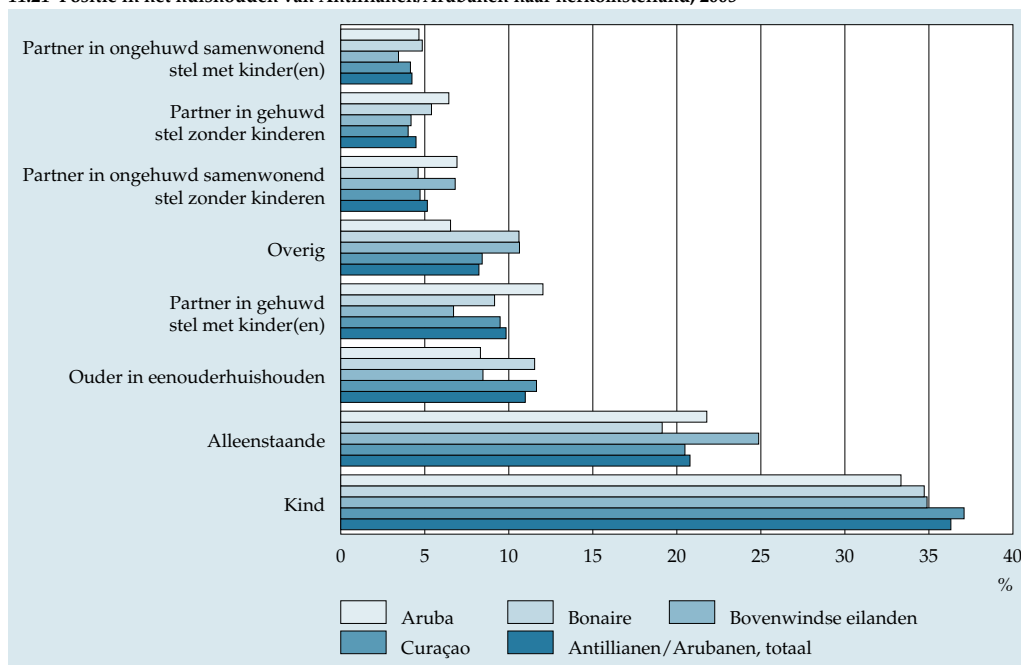
Het vestigingspatroon van de Antillianen in Nederland laat zien dat vooral Arubanen zich wat vaker in de kleinere gemeenten hebben gevestigd (ruim 20 procent tegen 15 procent voor de andere eilanden) en de Antillianen van de Bovenwindse eilanden relatief vaak in de vier grote steden wonen (44 procent tegen 30 à 35 procent voor de andere eilanden). Arubanen wonen dan ook minder vaak (ruim 50 procent) in buurten met veel niet-westerse allochtonen dan de Antillianen van de andere eilanden (60 procent of meer).

Sociaaleconomische positie van Arubanen relatief gunstig

Het percentage 15 tot 65-jarigen Arubanen met betaald werk als belangrijkste bron van inkomsten is iets hoger dan onder de Bonairianen en Curaçaoënen en tamelijk laag bij de Bovenwindse eilanden. Daar staat tegenover dat onder deze laatstgenoemde herkomsteilanden (vooral St. Maarten) het aandeel scholieren/studenten hoog is, hetgeen mede de eerder geconstateerde hoge aandelen jongeren en alleenstaanden verklaart.

De verschillen tussen de vier Antilliaanse herkomstgroepen (15–64 jaar) in het aandeel personen met betaald werk, na correctie voor andere factoren die het hebben van betaald werk kunnen beïnvloeden, laten een contrast zien tussen enerzijds de Bovenwindse eilanden en aan de andere kant de onderling nauwelijks verschillende andere herkomsteilanden. De eerder beschreven verschillen tussen deze laatste herkomsteilanden waren vooral een gevolg van verschillen in samenstelling naar leeftijd en geslacht die in verhouding sterk van invloed zijn op het wel of niet hebben van betaald werk. Maar rekening houdend met deze factoren

11.21 Positie in het huishouden van Antillianen/Arubanen naar herkomsteland, 2005

Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

hebben Antillianen met als herkomstregio de Bovenwindse eilanden duidelijk het minst kans op betaald werk als belangrijkste bron van inkomsten.

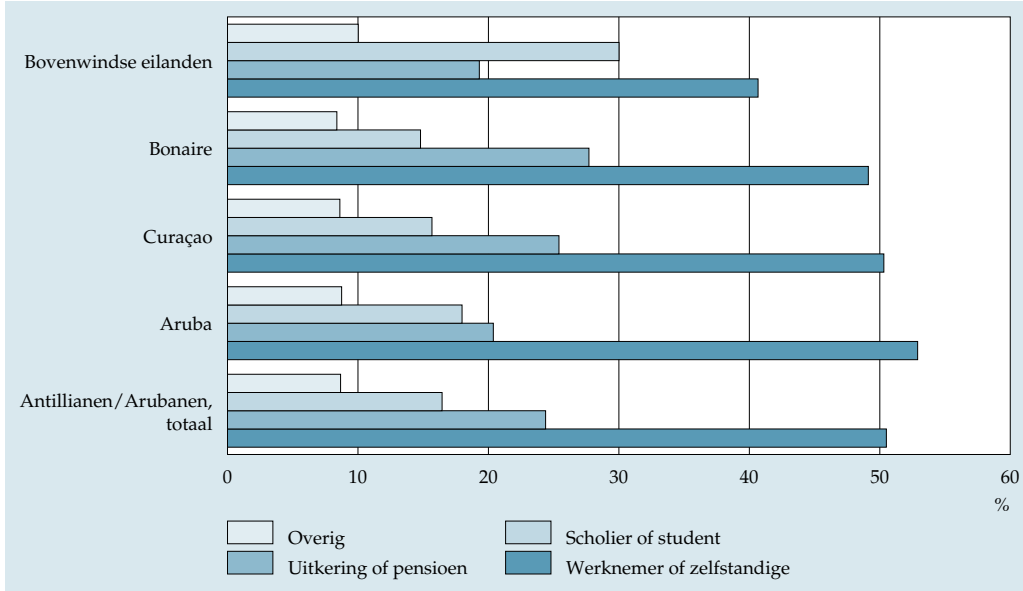
11.2.4 Maakt de herkomstregio iets uit?

De spreiding over de regio's in Turkije waar de Turkse allochtonen in Nederland hun wortels hebben doordat zij daar zelf zijn geboren of (één van) hun ouders verschilt sterk van de spreiding van de bevolking in Turkije. Sommige regio's zijn (sterk) oververtegenwoordigd en andere ondervertegenwoordigd. Hetzelfde geldt voor Marokkanen en Antillianen. De verschillen zijn sterk beïnvloed door strategieën bij de werving van arbeiders in de 70'er en 80'er jaren en door specifieke politieke ontwikkelingen in de herkomstgebieden.

Mede door de variatie in immigratiegeschiedenis en cultuur zijn er verschillen naar herkomstregio in de demografische samenstelling van de diverse groepen (geslachts- en leeftijdsverdelingen/relatievorming) en de aard van de woonomgeving in Nederland (stedelijkheid van woongemeente, concentratiewijken).

Een belangrijke vraag in dit verband is ook of er een verband is tussen de herkomstregio en het verloop van het integratieproces. Onderzocht is of verschillen in arbeidsdeelname terug te voeren zijn op de herkomstregio. De conclusie is dat de

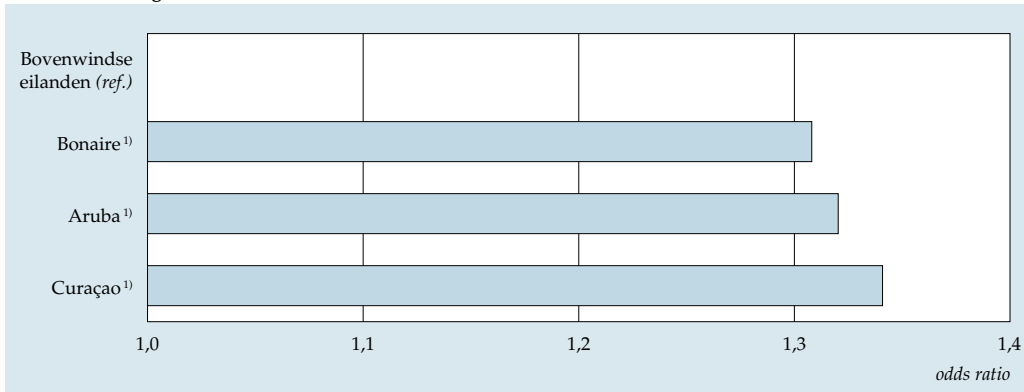
11.22 Sociaaleconomische positie¹⁾ van Antillianen/Arubanen naar herkomsteiland, 2005

Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

¹⁾ Op basis van de belangrijkste inkomstenbron.

11.23 Relatieve kansverhouding voor Antillianen/Arubanen om werkzaam te zijn naar herkomsteiland, na correctie voor achtergrondkenmerken, 2005

Bron: Bevolkingsstatistieken/SSB.

N.B. De Bovenwindse eilanden zijn de referentiecategorie met een odds ratio van 1,0.

¹⁾ significant verschillend met referentiecategorie (p <0,01).

herkomstregio wat dat betreft wel enig verschil maakt. Dat geldt ook wanneer voor andere verschillen in samenstelling, zoals leeftijd, geslacht, relativorming, woonomgeving en onderwijsniveau, wordt gecorrigeerd. Het onderscheid is daarbij groter bij Turken dan bij Marokkanen en Antillianen. Onder Turken en Marokkanen

lijken de bewoners uit de meer ontwikkelde, verstedelijkte regio's succesvoller te zijn dan die uit andere herkomstregio's. De onderlinge verschillen zijn evenwel niet erg groot.

11.3 Conclusie

Diverse factoren dragen bij aan de diversiteit binnen de verschillende niet-westers allochtone herkomstgroeperingen. Wanneer deze factoren ook van invloed zijn op bijvoorbeeld de maatschappelijke participatie, dragen zij daarmee ook bij aan verschillen in het verloop en de uitkomst van het integratieproces. Naast de variatie die voortvloeit uit het onderscheid naar kenmerken waarin ook autochtonen onderling verschillen, zoals geslacht, leeftijd, maar ook de opleiding van de ouders of situatie in het gezin, zijn er ook factoren die vooral of uitsluitend voor allochtonen gelden, zoals het herkomstland, het migratiemotief, het onderscheid tussen eerste en tweede generatie en de verblijfsduur in Nederland. In dit hoofdstuk is onderzocht of aan dit rijtje van factoren nog twee andere aspecten moeten worden toegevoegd.

In de eerste plaats is door middel van informatie over het geboorteland van de ouders onderzocht of diversiteit in de achtergrond van de ouders verschil uitmaakt voor de mate van integratie. Aan de hand van indicatoren zoals woonomgeving en sociaaleconomische positie is voor de vier grote groepen niet-westerse allochtonen vastgesteld dat het hebben van ouders die in verschillende landen zijn geboren (vooral wanneer daaronder westerse landen zijn) gunstig lijkt uit te werken voor de maatschappelijke participatie.

In de tweede plaats is voor Turken, Marokkanen, Antilanen en Arubanen onderzocht of de herkomstregio van invloed is op de maatschappelijke participatie. Ook hier lijkt het antwoord bevestigend te zijn, vooral voor Turken.

In beide gevallen gaat het echter om effecten die niet erg groot zijn. In beide gevallen is ook het aandeel van de meest succesvolle groepen, personen met ouders met verschillende geboortelanden en personen uit de relatief verstedelijkte regio's, in de totale herkomstgroep betrekkelijk klein. Geconcludeerd moet daarom worden dat de twee onderzochte factoren wel relevant zijn, maar dat de samenstelling van de herkomstgroepen zodanig is dat deze vormen van diversiteit binnen de herkomstgroepen niet van substantieel belang zijn. Dat zou in de toekomst nog kunnen veranderen wanneer het aandeel allochtonen met gemengde ouders groter wordt.

Literatuur

Choenni, C. en C.N. Harmsen (2007). Geboorteplaats en etnische samenstelling van Surinamers in Nederland. *Bevolkingstrends*, 55(1).

Harmsen, C.N. (2005). Eerste generatie Antillianen naar geboorte-eiland. *Bevolkingstrends*, 53(4).

Harmsen, C.N., en C.H. Arts (2006). Sociaaleconomische positie van eerste generatie Antillianen en Arubanen in Nederland. *Bevolkingstrends*, 2/2006.

Mulalic, L., C.N. Harmsen en J. Oudhof (2007). Schatting van het aantal voormalig Joegoslaven naar huidig herkomstgebied. *Bevolkingstrends*, 55(3).

Ögüt, M.U. en R. Funda Barbaros (2003, April 12–15). *The Regional Imbalances in Turkey Based on Human Development Indices*. Paper presented at the Regional Studies Association International Conference, Pisa, Italy.

PNUD (UNDP) (2003). *Maroc – Rapport de développement humain 2003, Programme de Développement Humain Durable et de Lutte contre la Pauvreté*. Marokko.

TK (2003/2004). *Bruggen bouwen. Eindrapport van de Tijdelijke Commissie Onderzoek Integratiebeleid (Commissie Blok)*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2003/2004, nr.28689, nr.9.

UNDP (2007). *Measuring Human Development, A Primer*. New York: United Nations.

Figuren en tabellen in de bijlage op de CBS-internetsite

- Figuur B 11.1 Sociaaleconomische positie vrouwen naar oudercombinatie, 2005
- Figuur B 11.2 Verblijfsduur van eerste generatie Turken in Nederland, 2005
- Figuur B 11.3 Turken in Nederland naar percentage niet-westerse allochtonen in de woonbuurt en herkomstregio, 2005
- Figuur B 11.4 Marokkanen in Nederland naar verblijfsduur en herkomstregio, 2005
- Figuur B 11.5 Marokkanen in Nederland naar percentage niet-westerse allochtonen in de woonbuurt en herkomstregio, 2005
- Figuur B 11.6 Antillianen/Arubanen in Nederland naar verblijfsduur en herkomsteiland, 2005
- Figuur B 11.7 Antillianen in Nederland naar geslacht en herkomsteiland, 2005

Figuur B 11.8	Verdeling Antillianen/Arubanen in Nederland naar grootteklasse van de woongemeente en herkomsteiland, 2005
Figuur B 11.9	Antillianen/Arubanen in Nederland naar percentage niet-westerse allochtonen in de woonbuurt en herkomsteiland, 2005
Tabel B 11.1	Relatieve kansverhouding op het hebben van betaald werk als belangrijkste bron van inkomsten na correctie voor achtergrondkenmerken, 2005
Tabel B 11.2	Relatieve kansverhouding op het hebben van een uitkering als belangrijkste bron van inkomsten na correctie voor achtergrondkenmerken, 2005
Tabel B 11.3	Turken in Nederland naar leeftijdsklasse en herkomstregio, 2005
Tabel B 11.4	Turken in Nederland naar plaats in het huishouden en herkomstregio, 2005
Tabel B 11.5	Turken in Nederland naar soort relatie (al dan niet gemengd) en herkomstregio, 2005
Tabel B 11.6	Relatieve kansverhouding op het hebben van betaald werk als belangrijkste bron van inkomsten onder Turken na correctie voor achtergrondkenmerken, 2005
Tabel B 11.7	Marokkanen in Nederland naar leeftijdsklasse en herkomstregio, 2005
Tabel B 11.8	Marokkanen in Nederland naar plaats in het huishouden en herkomstregio, 2005
Tabel B 11.9	Marokkanen in Nederland naar soort relatie (al dan niet gemengd) en herkomstregio, 2005
Tabel B 11.10	Relatieve kansverhouding op het hebben van betaald werk als belangrijkste bron van inkomsten onder Marokkanen na correctie voor achtergrondkenmerken, 2005
Tabel B 11.11	Antillianen/Arubanen in Nederland naar leeftijdsklasse en herkomsteiland, 2005
Tabel B 11.12	Antillianen/Arubanen in Nederland naar soort relatie (al dan niet gemengd) en herkomsteiland, 2005
Tabel B 11.13	Relatieve kansverhouding op het hebben van betaald werk als belangrijkste bron van inkomsten onder Antillianen/Arubanen na correctie voor achtergrondkenmerken, 2005

Medewerkers aan deze publicatie

Redactie:

Ko Oudhof, Rik van der Vliet en Brigitte Hermans

Auteurs:

2 Demografie

Han Nicolaas en Elma van Agtmaal-Wobma

3 Onderwijs

Marijke Hartgers

4 Arbeidsmarkt

Hendrika Lautenbach, Rik van der Vliet, Marc Cuijpers en Johan van Rooijen

5 Inkomen en uitkeringen

Marion van den Brakel, Linda Moonen en Marieke Wageveld

6 Gezondheid

Dominique van Roon en Ko Oudhof

7 Gescheiden werelden in wonen, werken en leren?

Bas Hamers en Manon van Middelkoop (beiden PBL)

8 Veiligheid en criminaliteit

Frits Huls en Roel Jennissen (WODC)

9 Sociaal-culturele oriëntatie en maatschappelijke participatie

Mérove Gijsberts (SCP) en Hans Schmeets

10 Oude en nieuwe migranten uit Oost-Europa

André Corpeleijn

11 Diversiteit binnen niet-westers allochtone groepen

Lada Mulalic en Ko Oudhof